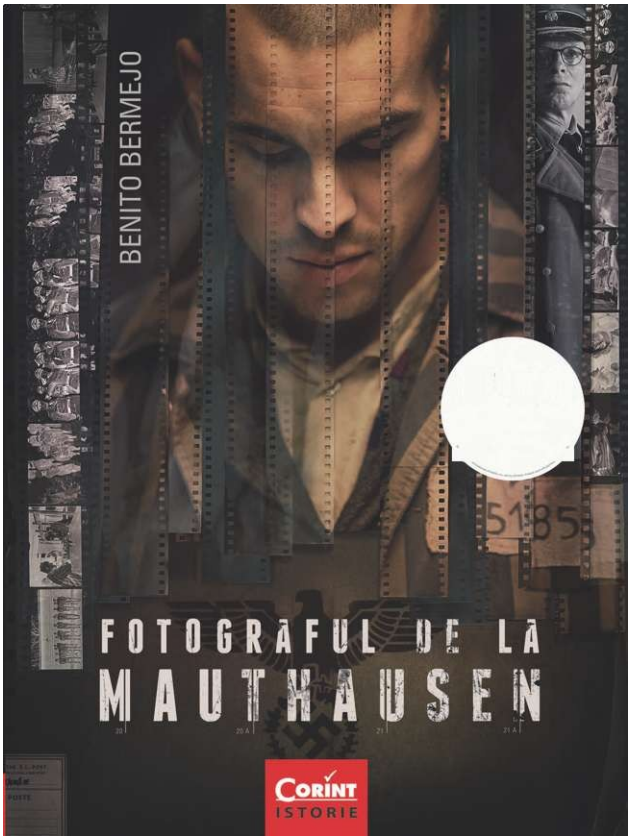

NETFLIX

FOTOGRAFUL DELA MAUTHAUSEN UN FILM Lx NETFLIX /À

BENITO BERMEJO

FOTOGRAFUL DE LA

NI AII ir H A IU S E IN

Corint

ISTORIE

BENITO BERMEJO

FOTOGRAFUL DE LA

MAUTHAUSEN

Prolog de Javier Cercas

Prefaţă de Irina-Margareta Nistor

Traducere din limba spaniolă de Elena-Anca Coman

Editura Corint

BOOKS

—2020—

Redactare: Florin-Răzvan Mihai Tehnoredactare: Lorena Ionică, Liviu Rusu Design copertă: Dan Mihalache

Benito Bermejo, El fotografo del horror. La historia de Francisco Boixy

las fotos robadas a los SS de Mauthausen

Copyright © text Benito Bermejo, 2002, 2015

Copyright © images Francisco Boix heirs, 2002, 2015

Copyright © prologue Javier Cercas, 2015

This edition published in agreement with RBA Libros, S.A.

All rights reserved.

Toate drepturile asupra ediţiei în limba română aparţin EDITURII CORINT BOOKS.

ISBN: 978-606-793-716-9 ISBN ebook: 978-606-793-861-6

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României BEMEJO, BENITO

Fotograful de la Mauthausen / Benito Bemejo; trad. spaniolă de Elena- Anca Coman; pref. de Irina-Margareta Nistor; prolog de Javier Cercas. – Bucureşti: Corint Books, 2020 ISBN 978-606-793-716-9

I. Coman, Elena-Anca (trad.)

II. Nistor, Irina-Margareta (pref.)

III. Cercas, Javier (pref.)

821.134.2

Prefaţă

Pe Netflix, unde poţi viziona liniştit filme, fără să fii deranjat de un public mult prea agitat, gălăgios şi dotat cu telefoane luminoase şi sonore, a apărut un film intitulat Fotograful de la Mauthausen, produs în 2018, în regia unei femei talentate, Mar Targarona, pornind de la povestea catalanului Francisco Boix, un deţinut atipic dintr-un lagăr de concentrare nazist, care reuşeşte să fure negativele fotografiilor ce dezvăluie ororile comise acolo. Autorii acestei producţii cinematografice ne avertizează că totul se bazează pe fapte reale. Scenariul poate fi perfect completat cu volumul lui Bermejo şi nu degeaba a fost nominalizat la premii extrem de importante precum Goya şi Gaudi, ci pentru că este fascinant şi cumplit de tulburător.

întâi de toate, să studiem harta. Mauthausen, o localitate situată în Austria, a fost un lagăr conceput special pentru exterminarea intelectualilor. Din start contează mult să ne amintim cum arătau fotografiile de altădată şi cât de importante erau negativele, din camera obscură – mai ales acum, în era telefoanelor mobile, când putem imortaliza şi stoca mii de imagini, ceea ce nu era posibil pentru Boix. Este cu totul surprinzător modul cum a ajuns protagonistul într-un iad pe care ofiţerii SS l-au obligat să-l pozeze vreme de peste patru ani. La final, călăii au încercat să se descotorosească de aceste dovezi de netăgăduit. Spre deosebire de Auschwitz, Dachau ori Buchenwald, despre Mauthausen ştim mai puţine, deşi era la fel de înspăimântător şi avea, în plus, ceea ce se chemau sublagăre, răspândite pe o zonă întinsă. Instantaneele salvate aveau să fie folosite ca probe inclusiv la renumitul proces de la Nürnberg, unde judecătorul solicita celor care aveau să apară în faţa sa, ca martori, să repete după el: „Jur să vorbesc fără ură şi fără teamă, să spun adevărul, tot adevărul şi numai adevărul.”

Originalitatea acestui volum constă în faptul că fiecare imagine este însoţită de o amplă legendă, un comentariu detaliat. Portretul robot al torţionarului este unul general valabil

şi îngrozitor de asemănător cu cel al temuţilor... „omologi” din închisorile comuniste. Familia nu-i cunoaşte ororile săvârşite în trecut, iar el şi le aminteşte cu seninătate, ba chiar îndrăzneşte să susţină că o parte dintre deţinuţi au devenit complici la crime. în schimb, destinul lui Boix avea să fie unul total neaşteptat, el devenind reporter de ştiri în presa franceză şi chiar prieten cu Picasso, pe care l-a şi fotografiat.

Francisco (sau Franz, cum îi spuneau naziştii, şi François, după cum îl alintau francezii) s-a născut la Barcelona, în 1920. Deoarece mulţi români sunt tentaţi să petreacă un weekend în această frumoasă cetate istorică, cartea este bine-venită pentru a afla ceva mai multe informaţii despre trecutul, nu foarte îndepărtat, al zonei, exemplificat şi cu fotografii făcute cu har şi dăruire, iniţial de un corespondent de război, care ştia să zâmbească şi părea un aventurier perfect. La un moment dat, el a devenit chiar personaj în bine-cunoscuta revistă de benzi desenate Pif, în 1951, care avusese un predecesor barcelonez: Căţelul Top. Boix mai avea o pasiune: cânta la armonică, în special, Bolero, de Ravel.

La Mauthausen predominau deţinuţii polonezi, cehi şi spanioli (luptătorii Spaniei Roşii, anti-Franco), iar din 1 941 au sosit şi sovietici. Iar „rasialii” – ţiganii şi evreii (inclusiv din România, dar şi din Olanda, Germania, Cehia şi Polonia) – au fost şi ei aduşi aici. Cutremurător este faptul că au putut fi numărate 35 de moduri diferite de a muri în Mauthausen. Pe lângă asfixierea în camerele de gazare şi împuşcarea sub pretextul încercărilor de evadare, cea mai

înspăimântătoare metodă rămâne asmuţirea câinilor asupra oamenilor îngroziţi şi lipsiţi de orice apărare. între 1938 şi 1945, prin acest lagăr au trecut peste 200 000 de deţinuţi, dintre care jumătate au murit. Probabil că despre această perioadă sumbră nu s-ar fi ştiut mai nimic sau că foştii membri ai SS ar fi continuat să nege vehement faptele comise de ei, dacă Boix nu ar fi avut aparatul Leica şi mai ales curajul nebun de a ascunde o parte dintre negative, fără de care nici pelicula mult aclamată n-ar fi putut să prindă contur. Chiar dacă rămâne un personaj controversat – ne gândim la simpatiile sale pentru mişcarea comunistă şi la colaborarea cu ziarul L'Humanité –, Boix este în egală măsură un erou.

Bineînţeles, se va ivi banala întrebare nelipsită: filmul sau cartea? Ele constituie însă un kit ideal pentru a înţelege mai bine nişte evenimente şi a nu le uita, spre a nu se mai repeta vreodată. Mai cu seamă că un al Doilea Război Mondial părea să fie imposibil după trauma lăsată în urmă de Marele Război, numit astfel cu speranţa că va fi ultimul, la cât de cumplit se terminase, cu pierderi enorme din ambele tabere.

Poate că această carte va inspira şi vreun autor român care să spună povestea lui Samoilă Mârza, un tip fascinant, fără de care n-am avea amintiri în imagini de la Marea Adunare de la Alba lulia, din 1 decembrie 1918. Născut în 1886, avea să trăiască până în 1967, cu mult mai mult decât Boix, care s-a stins la 31 de ani şi este îngropat în celebrul cimitir parizian Père-Lachaise.

Irina-Margareta Nistor

Prolog

Nu cred că, de-a lungul vieţii mele, voi avea multe ocazii să redactez prologul unei cărţi scrise de personajul unuia dintre romanele mele. Unii se vor grăbi să spună că, mai mult decât personaj în El impostor, Bermejo este unul dintre protagonişti; accept această nuanţă. Adevărul este că ceea ce face Bermejo în acel roman lipsit de ficţiune – adică ceea ce a făcut şi în realitate – are un merit considerabil: demonstrează fără vreo urmă de îndoială că, de la deportarea sa într-un lagăr nazist până prin mai 2005, Enric Marco, eroul din El impostor, a minţit cu privire la perioada petrecută în lagărul nazist din Flossenburg, în baza căreia a ajuns preşedintele Asociaţiei „Amicale de Mauthausen”, ce reuneşte în Spania cea mai mare parte dintre deportaţii spanioli şi familiile lor; dezvăluirea lui Bermejo l-a obligat pe Marco să mărturisească adevărul sau, cel puţin, o mică parte din adevărul vieţii sale de mincinos înveterat: că nu fusese niciodată deportat într-un lagăr nazist. Bermejo nu făcuse altceva decât să-şi îndeplinească, fără doar şi poate, obligaţia de istoric, dar scandalul monumental ce a urmat după descoperirea imposturii lui Marco l-a încadrat în categoria de ticălos şi i-a adus tot felul de insulte şi acuzaţii. I s-a imputat că ar fi fost un agent de dreapta care lovea în guvernul socialist al lui José Rodriguez Zapatero, că a fost plătit de Mosad, serviciul secret al Israelului, pentru a-l pedepsi pe Marco pentru declaraţiile sale antiisraelite într-o intervenţie vestită în parlament, dar şi că a vrut să distrugă asociaţia „Amicale de Mauthausen” sau chiar aşa-numita Mişcare pentru Recuperarea Memoriei Istoriei (MPRMI), aflată pe atunci la apogeu şi al cărei reprezentant era şi Marco. Aceste încercări extraordinare de a-l discredita pe Bermejo erau previzibile, desigur, pentru că tot ce păstrează legătură cu aşa-numita memorie istorică este, în ţara noastră, materie sensibilă, extrem de sensibilă, mai ales pentru cei care, precum Bermejo, nu se lasă intimidaţi de nicio credinţă politică, nici nu cedează în faţa vreunei exigenţe ce nu aparţine adevărului.

Am scris „aşa-numita” Mişcare pentru Recuperarea Memoriei Istorice, însă ar fi trebuit să scriu „prost numita”. Căci numele conţine, în acelaşi timp, un oximoron şi un eufemism. Un oximoron: expresia „memoria istorică” ascunde o contradicţie, pentru că memoria este individuală, parţială şi subiectivă, în timp ce istoria este colectivă şi trebuie să aspire la a fi totală şi obiectivă. Un eufemism: ceea ce voia să recupereze mişcarea mai sus amintită nu era memoria istorică – un concept echivoc şi foarte confuz şi, prin urmare, lipsit de utilitate –, ci memoria victimelor franchismului sau memoria republicană; aşa ar fi trebuit să se numească mişcarea de la început: Mişcarea pentru Recuperarea Memoriei Victimelor Franchismului sau a Memoriei Republicane, dar nu s-a numit astfel. Alegerea neinspirată a titulaturii a fost de rău augur, ceea ce nu înseamnă că mişcarea n-ar fi fost absolut necesară şi justă; chiar era, cel puţin în măsura în care pretindea, în esenţă, două lucruri: primul, să despăgubească pe deplin – din punct de vedere economic, moral, politic şi simbolic – victimele franchismului; al doilea, să ceară dreptatea şi adevărul despre războiul civil şi franchism, pentru a ne asuma temeinic, o dată pentru totdeauna, cel mai întunecat trecut al nostru, reclamând pentru regimul actual moştenirea democratică republicană. Din nefericire, prevestirile rele ale numelui nepotrivit s-au împlinit, iar mişcarea a eşuat sau, cel puţin, este paralizată. Câţiva iniţiatori ai ei afirmă că nu a eşuat, dar eu mă întreb cum se poate spune aşa ceva, când există în continuare zeci de mii de

cadavre în şanţuri şi fose comune şi străzi şi pieţe denumite „Francisco Franco[1]” şi când Valea celor Căzuţi[2] este la locul ei. Dacă în acest caz nu avem de a face cu un eşec colectiv – şi, în special, un eşec al MPRMI –, să-mi explice, vă rog, cineva ce este un eşec.

De asemenea, se pune întrebarea cine este vinovat. Răspunsul pare să se impună: extrema dreaptă spaniolă, care în toţi aceşti ani de democraţie nu a fost în stare să condamne franchismul cu aceeaşi claritate fermă cu care am condamnat cu toţii, să spunem, organizaţia teroristă ETA, şi care a avut grijă să frâneze prin toate mijloacele posibile activităţile şi propunerile societăţii civile şi ale guvernelor de stânga. Dar este extrema dreaptă sau partea cea mai dură a extremei drepte singura responsabilă de dezastru? Noi, cei care consideram indispensabilă acea mişcare, nu avem nicio responsabilitate? Am făcut totul bine? Este nevoie de multă autosatisfacţie şi de o lipsă totală de spirit autocritic pentru a răspunde afirmativ la ultima întrebare. Adevărul e că au existat nenumărate greşeli. Poate că prima dintre ele a constat în expunerea chestiunii în termeni partinici, ca o dezbatere politică între stânga, care era sau declara că este în favoarea aşa-numitei memorii istorice, şi dreapta, care era împotriva ei. Căci gestionarea trecutului – şi mai ales a unui trecut atât de decisiv ca războiul civil şi franchismul, un trecut care, în mod riguros, încă nu s-a elucidat – este prea importantă pentru a fi lăsată la întâmplarea luptei partinice; ar trebui să fie o chestiune de stat: pur şi simplu, o democraţie decentă nu-şi poate permite să aibă zeci de mii de cadavre în şanţuri şi gropi comune, pieţe şi străzi denumite „Francisco Franco” şi un înfiorător monument fascist denumit Valea celor Căzuţi; pur şi simplu, toate partidele politice ar fi trebuit să ajungă la un acord, oricât de greu ar fi fost, ca să pună capăt groazei şi infamiei. Sau altfel spus: un stat democratic nu-şi poate permite ceea ce, din motive evidente, şi-a permis statul spaniol în timpul Tranziţiei[3].

Această politizare perfidă, în parte consecinţă a căutării de beneficii partinice imediate în manevrarea trecutului, nu era decât un aspect a ceea ce în El impostor am numit, evocând o expresie a filosofilor Adorno şi Horkheimer, „industria memoriei”. Este vorba despre folosirea nelegitimă a memoriei (şi a istoriei), ce pretinde să obţină din ea beneficii politice, dar şi morale, simbolice, academice şi mediatice şi care se dovedeşte o devalorizare a istoriei (şi a memoriei): la fel cum rodul industriei culturale definite de Horkheimer şi Adorno este kitschul ori minciuna culturală, rodul industriei memoriei este kitschul sau minciuna memoriei (şi a istoriei). Enric Marco a fost produsul cel mai frapant şi mai monstruos al acestei industrii, la care au contribuit masiv mijloacele de comunicare, dar nu doar ele; de fapt, acea industrie a fost şi este în mare parte monopolizată de elita intelectuală care a preluat moştenirea celei de-a Doua Republici[4] şi

[1] Francisco Franco (1892-1975), general şi om politic spaniol, autoproclamat şef al statului şi al armatei spaniole (1936-1975). A condus spre victorie trupele naţionaliste în timpul Războiului Civil Spaniol (1936-1939) (n. red.).

[2] Valle de los Caidos, în spaniolă: monument dedicat reconcilierii naţionale, inaugurat în 1959 şi situat în apropierea Madridului, în Sierra de Guadarrama. între 1975 şi 2019, aici au fost depuse rămăşiţele lui Franco (n. red.).

[3] Perioada din istoria Spaniei ce a început în 20 noiembrie 1975, odată cu moartea lui Franco, şi s-a încheiat în 1977-1978 (n. red.).

[4] Perioada guvernării democratice din istoria Spaniei dintre anii 1931 (când a fost înlăturat de la putere regele Alfonso al XIII-lea şi s-a proclamat Republica Spaniolă) şi 1939 (când s-a încheiat Războiul Civil din Spania) (n. red.).

încearcă să-i exploateze chiar şi ultima resursă. Este trist să recunoaştem că, date fiind rapacitatea neobişnuită şi lipsa de scrupule a acestor colonizatori – desigur, deghizaţi în oameni cu principii elevate, precum colonizatorii clasici – şi dată fiind lipsa de interes general sau de curaj pentru a stopa jaful lor, sarcina lor este pe drumul spre succes, dacă nu l-au obţinut deja, iar patrimoniul istorico-politic al celei de-a Doua Republici ameninţă să rămână epuizat, secătuit, transformat în teren viran. Puţini au văzut-o atât de repede şi au afirmat-o atât de clar ca Benito Bermejo, care în 2004, în plină apoteoză a aşa-numitei memorii istorice, într-un articol scris împreună cu Sandra Checa, unde demasca impostura altui fals deportat spaniol, Antonio Pastor Martinez, conchidea în mod profetic: „Paradoxal, sărbătorirea memoriei ar putea însemna înfrângerea ei.”

Acestea fiind spuse, n-ar fi cinstit să nu adaug că una dintre speranţele secrete ce mă însufleţeau când am scris El impostor era să iniţiez o dezbatere civilizată despre aşa-numita memorie istorică sau, mai bine zis, despre eşecul acesteia ori stagnarea ei, cu scopul de a afla ce am făcut rău, cu ce am greşit şi cum putem să îndreptăm greşelile, astfel încât trecutul să nu mai fie o povară ori o frână permanentă pentru viitorul nostru, acum, când încă există victime ale acelui trecut, când poate că încă există o ultimă şansă pentru a îndrepta ceea ce am făcut greşit şi pentru a ne asuma pe deplin trecutul. Fireşte că a fost o naivitate din partea mea: nu numai că n-a avut loc o dezbatere civilizată – ceva imposibil în Spania, unde, cu mult timp înaintea lui Goya, nu cunoaştem altă formă de divergenţă decât garrote, dacă ar fi posibil, într-un mod cât mai josnic –, ci s-au proferat insulte şi blesteme şi tergiversări ale argumentelor pe care, cu mai mult sau mai puţin noroc, le aduce acea carte. Din câte ştiu, cel mai asemănător cu o încercare de dezbatere civilizată a fost un articol publicat de Reyes Mate („Un cadou otrăvit”, Babelina, 22 noiembrie 2014), unde filosoful spaniol al aşa-numitei memorii istorice îmi reproşa că am încercat să „discreditez memoria” şi că, procedând astfel, am aruncat singur cu pietre în mine.

Reproşul este de neînţeles: n-am încercat niciodată să discreditez memoria (n-am spus niciodată şi nici n-am scris, de exemplu, că ar fi, pur şi simplu, „sentimentală”); am încercat ceva asemănător cu eforturile din ultimii ani ale filosofilor şi istoricilor din întreaga lume de a restitui memoriei locul pe care, de la un timp, ofensiva generalizată a multora îl pretinde în invadarea istoriei, cu rezultate catastrofale pentru istorie şi pentru memorie: memoria este vitală pentru absolut orice, inclusiv pentru istorie, într-o asemenea măsură, încât nu există istorie fără memorie; dar memoria nu trebuie să înlocuiască istoria: tocmai substituirea abuzivă – împreună cu alte două abuzuri sau acte de corupţie denunţate, de asemenea, în El impostor, şantajarea martorului şi transformarea victimelor în eroi – a contribuit în mod categoric la concretizarea cazului Marco. Cât despre învinuirea că am aruncat singur cu pietre în mine, pare cel puţin ciudat, mai ales venind din partea unui filosof: ce-i drept, memoria constituie materia primă a unui scriitor şi, prin urmare, acesta este mai interesat decât oricine altcineva să o păstreze şi să o cinstească, dar minima decenţă intelectuală dictează că este mult mai puţin important să veghezi asupra propriilor interese decât asupra adevărului, fie că ne place sau nu, fie că ne avantajează sau nu. în plus, e de prisos să clarific că nu deţin reţeta ideală pentru a gestiona relaţia noastră cu trecutul recent spaniol; tot ce ştiu este că trebuie să înfruntăm cu aceleaşi spirit critic şi dezinteresat şi cu aceeaşi pasiune pentru adevăr cu care îl înfruntă Benito Bermejo.

Bermejo este un istoric exemplar. Ca orice istoric onest, ştie că este imposibil să se reconstruiască pe deplin şi cu precizie absolută trecutul, deoarece ne scapă mereu; dar ştie, de asemenea, şi că există puţine sarcini mai nobile şi mai necesare decât aceasta. Cel puţin, când este vorba despre munca lui, Bermejo nu se grăbeşte: cu smerenie şi încăpăţânare, cu o răbdare infinită, vorbeşte cu martori, verifică mărturiile lor, călătoreşte, caută prin biblioteci şi arhive, citeşte, reciteşte şi revizuieşte şi nu ia nimic de bun până nu este pe deplin sigur de asta. Se va spune, pe bună dreptate, că astfel lucrează un istoric; dar unii o fac, iar alţii, nu. Bermejo o face. Cu toate astea, în El impostor se spune despre el că este un istoric marginal, un bărbat care trăieşte la marginea sistemului academic sau universitar spaniol; se mai spune despre el că este un franctiror. Ambele definiţii mi se par corecte. Deşi este unul dintre cei mai buni specialişti pe tema deportării republicanilor spanioli în lagărele naziste, dacă nu cumva chiar cel mai bun, Bermejo nu este profesor universitar, nici de liceu, nici nu a urmat cursurile niciunei facultăţi; e adevărat, nici nu l-a preocupat prea mult acest aspect, poate pentru că era prea ocupat să lucreze, dar, fără îndoială, universitatea spaniolă (sau, pur şi simplu, lumea intelectuală spaniolă) are o problemă dacă nu este în stare să includă un individ ca Bermejo. Mă întrebam de ce o persoană aflată în afara lumii academice precum Bermejo a îndrăznit să-l demaşte pe Marco şi să pună degetul pe rana industriei memoriei, de care beneficiază şi academia; fireşte, este vorba despre o întrebare retorică.

Fotograful de la Mauthausen este prima carte a lui Bermejo; a fost publicată la începutul lui 2002, când interesul pentru aşa-numita memorie istorică creştea neîncetat în Spania. Cu modestia sa caracteristică, Bermejo afirmă că volumul este doar „o istorie a colecţiilor fotografice ce au legătură cu Francisco Boix”, ceea ce este parţial adevărat: această carte conţine mai multe cărţi. Prima este, într-adevăr, o istorie a fotografiilor lui Boix; acestea sunt de două tipuri: unele, făcute de ofiţerii SS în

lagărul Mauthausen, unde Boix a stat aproape 5 ani şi a lucrat la departamentul fotografic (cunoaştem aproape 1 000 de fotografii, deşi Boix a declarat că a păstrat 20 000 de fotografii); celelalte îi aparţin chiar lui Boix. Nu încape îndoială că omul nostru a fost un fotograf excelent, dar, cu câteva excepţii, fotografiile sale pălesc pe lângă cele ale ofiţerilor SS, care constituie un document absolut cutremurător şi unic – datorită volumului şi a importanţei lor – al groazei fără egal trăite în lagărele naziste.

A doua carte pe care o conţine acest volum este un portret al lagărului Mauthausen, un loc din apropiere de Linz, în Austria, pe unde au trecut aproape 200 000 de deţinuţi din toată lumea, dintre care aproape jumătate au murit; conţine, de asemenea, un portret al celor 7 200 de republicani spanioli deportaţi acolo, dintre care 4 761 de oameni şi-au pierdut viaţa. Spaniolii aceia erau majoritatea dintre cei aproape 9 000 de spanioli deportaţi în lagărele naziste, toţi sau aproape toţi foşti combatanţi ai armatei celei de-a Doua Republici, pe care victoria lui Franco i-a condamnat la exil. Din această perspectivă, cartea lui Bermejo devine alt portret, cel al unei generaţii de spanioli care a pariat temeinic pe speranţa de schimbare reală pe care a prezentat-o a Doua Republică şi care a îndurat războiul civil, exilul în Franţa, al Doilea Război Mondial şi cruzimea nazistă – cei mai mulţi dintre ei nu s-au mai întors niciodată în Spania; a treia carte din acest volum, care, într-un fel, le cuprinde pe toate, este biografia lui Francisco Boix.

Bermejo o reconstituie cu o precizie năucitoare. Născut în 1920 în cartierul Poble Sec din Barcelona, în sânul unei familii laice, catalane şi de stânga, Boix a alternat de foarte tânăr pasiunea pentru fotografie, moştenită de la tatăl său, cu militantismul politic, mai întâi socialist şi apoi comunist. Era un adolescent când a izbucnit războiul, dar, în Barcelona revoluţionară din vara lui 1936, a început să publice fotografii în Juliol, revista tinerilor comunişti, în timp ce lega o prietenie pe viaţă cu unii dintre principalii conducători ai partidului: Gregorio şi Joaquin Lôpez Raimundo şi Teresa Pămies. Era un fotograf atât de obsesiv şi de vehement, încât tovarăşii săi de partid glumeau cu el spunând că ar fi fost „în stare să treacă de partea fasciştilor, dacă printre comunişti n-ar fi avut ocazia să facă fotografii". în 1938, Boix a înlocuit ariergarda cu frontul, unde a fost înregimentat în Divizia a 3-a a Armatei Republicane şi unde şi-a continuat activitatea de fotograf; în 1939, a plecat în exil în Franţa. La fel ca atâţia republicani spanioli, pe atunci a dus o viaţă de mizerie timp de câteva luni în lagărele de refugiaţi, poate în cel de la Vernet d'Ariège, fără îndoială în cel din Septfonds, în apropiere de Montauban, de unde a pornit în septembrie spre regiunea munţilor Vosgi, în estul Franţei. Acolo, la un moment dat prin 1940, a fost arestat de nemţi, care în luna mai invadaseră ţara. Pentru o vreme, a fost internat la Belfort ca prizonier de război şi, deja în 1941, la Fallingbostel, în actualul stat german Saxonia Inferioară. în cele din urmă, în 27 ianuarie 1941, a ajuns la Mauthausen.

Următorii cinci ani i-a petrecut în acel infern fără alinare. Lagărul fusese creat în 1938, la scurt timp după anexarea Austriei la cel de-al Treilea Reich; era în acelaşi timp lagăr de muncă şi de exterminare şi a funcţionat până la urmă, în mare parte, ca centru al unei serii de sublagăre distribuite prin aproape întreaga Austrie, printre care cele de la Gusen, Ebensee şi Melk. în pavilioanele lor începuseră să sosească republicani spanioli de la începutul lunii august 1940, dar în ele au fost îngrămădiţi, de-a lungul războiului, deţinuţi de toate naţionali-

tăţile. Printre cei mai numeroşi erau spaniolii; doi din trei au murit acolo, majoritatea în lagărul Gusen, între a doua jumătate a lui 1941 şi prima jumătate din 1942, cea mai mare parte din cauza foamei şi extenuării; nu au lipsit victimele gazării, ale injecţiilor letale, ale împuşcăturilor în ceafă, ale sinuciderilor.

în mijlocul acestei apocalipse, Boix a fost un privilegiat. Din 1940 exista în lagăr un departament fotografic, denumit Erkennungsdienst, care se ocupa cu realizarea de portrete de identificare a deţinuţilor, pentru poliţie, dar, de asemenea-şi mai ales cu timpul –, cu alte activităţi. Boix a avut noroc să fie detaşat acolo la sfârşitul lunii august 1941 ; împreună cu el au lucrat câţiva austrieci, nemţi şi polonezi, precum şi doi spanioli: Antonio Garcia Alonso şi José Cereceda. în comparaţie cu tovarăşii lor, cu toţii se bucurau de nişte condiţii de igienă, cazare şi mâncare mai bune (între 1944 şi 1945 s-a bucurat de ele îndeosebi Boix, pe atunci secretarul departamentului); de asemenea, aveau o oarecare libertate de mişcare prin interiorul lagărului, ceea ce le permitea să realizeze anumite activităţi clandestine. Aşa că, atunci când războiul se apropia de sfârşit şi ofiţerii SS din lagărul Mauthausen au decis să se debaraseze de fotografiile realizate de-a lungul anilor, fiindcă le-au considerat, pe bună dreptate, foarte compromiţătoare, Boix a avut îndrăzneala de a le păstra şi, cu ajutorul unui grup de spanioli care munceau în afara lagărului şi al unei austriece curajoase pe nume Anna Pointner, a ascuns o parte dintre ele în satul Mauthausen până la sosirea americanilor. Aşadar, începând din 5 mai 1945, ziua eliberării din lagărul Mauthausen, Boix şi-a exercitat din nou profesia. Cele mai multe fotografii realizate în primele zile de libertate în lagăr îi aparţin,

unele dintre ele la fel de memorabile precum cea pe care o afişează marea pancartă scrisă în mai multe limbi, desfăcută de republicanii spanioli pentru a întâmpina trupele eliberatoare, sau ca seria ce cuprinde interogatoriul comandantului muribund şi sângeros al lagărului, colonelul Franz Ziereis.

Boix a mai rămas în Mauthausen până la începutul lui iunie, moment în care s-a mutat la Paris. în acest oraş avea să-şi petreacă restul vieţii. încă de la început a publicat multe dintre fotografiile ce dovedeau oroarea din Mauthausen, iar în 1946 a depus mărturie împotriva unor criminali de război nazişti în cadrul a două procese desfăşurate la Nürnberg şi Dachau. A murit 5 ani mai târziu, la vârsta de doar 30 de ani. Nu s-a mai întors niciodată în Spania. Nu a renunţat niciodată la militantismul comunist. în ultimii ani de viaţă a călătorit mult, aproape întotdeauna ca fotoreporter pentru publicaţii comuniste, printre care L'Humanité, oficiosul Partidului Comunist Francez; sănătatea sa precară de fost deportat îl obliga totuşi la perioade lungi de odihnă şi de internări în spitale, de care a profitat, fără îndoială, pentru a redacta câteva memorii ale trecerii sale prin Mauthausen, din care a rămas doar titlul: Spania- ker, termen depreciativ folosit de ofiţerii SS şi deţinuţii de drept comun ai lagărului pentru a se referi la spanioli. Contrar a ceea ce s-a spus, nu a obţinut niciodată bani din colecţiile sale fotografice, deşi a făcut tot posibilul să le răspândească, şi a donat în cele din urmă o bună parte din ele organizaţiilor de supravieţuitori şi presei comuniste ori cu afinităţi comuniste. Este îngropat în cimitirul din Thiais, la sud de Paris. După moartea sa a fost dat uitării, dar, cel puţin până în 2001, câţiva dintre prietenii şi colegii săi de la Mauthausen – Ramón Bargueño, din Toledo; Alejandro Bermejo, din Madrid; şi Pablo Escribano, din Rasueros, Ávila – au avut grijă să-i menţină curată lespedea. în paginile mele preferate ale acestei cărţi admirabile, Bermejo demontează, piesă cu piesă, până la anihilare, o altă versiune referitoare la substituirea fotografiilor realizate de ofiţerii SS în lagărul Mauthausen, care aparţine unuia dintre tovarăşii

personajului nostru în Erkennungsdienst; conform relatării, acel tovarăş al lui Boix, şi nu Boix a fost cel care a recuperat fotografiile, iar isprava sa şi-a însuşit-o Boix, care se şi îmbogăţise din vânzarea materialului furat, având consimţământul şi încurajarea direcţiei clandestine a comuniştilor din lagăr. Cu excepţia mărturiei mincinoase a acestui tovarăş neloial, toate celelalte mărturii pe care le avem despre Boix sunt unanime: toate descriu un tânăr cu o vitalitate şi bucurie contagioase, simpatic şi de nestăpânit, curaj dovedit şi optimism desăvârşit; de asemenea, sunt unanime portretele sale fotografice: în toate apare un bărbat tânăr şi chipeş, iluminat veşnic de un zâmbet radios. Este întruchiparea eroului.

Javier Cercas

Nota autorului

Despre Mauthausen şi sistemul său de sublagăre s-a scris mult şi se pot enumera opere foarte valoroase. Nu pretind să scriu încă o poveste despre acest lagăr, nici despre republicanii spanioli internaţi acolo. Caut să creez o poveste din colecţiile fotografice ale lui Francisco Boix. Totuşi, m-am gândit că o parte din cititori ar fi recunoscători pentru informaţii de context care să-i ajute să înţeleagă multe lucruri.

Colecţiile menţionate includ două categorii foarte diferite de fotografii: cele realizate de ofiţerii SS din Mauthausen, ascunse de Boix cu ajutorul altor deţinuţi şi salvate, în cele din urmă, odată cu eliberarea din lagăr; şi cele pe care Boix le-a făcut ca reporter din clipa în care a încetat să mai fie deţinut. în universul lagărelor de concentrare naziste au mai existat şi alte câteva cazuri – deşi foarte rare – de fotografii furate de la ofiţerii SS sau făcute clandestin de deţinuţi. Dar cred că, prin volumul şi importanţa lor, colecţiile pe care Boix le-a dus la Paris în iunie 1945 sunt un caz unic. în schimb, despre eliberarea din lagăre există multe reportaje ale fotografilor care au însoţit armatele Aliaţilor. Dar Boix deja era acolo când americanii au intrat în Mauthausen. Cu aparatul Leica (probabil acelaşi pe care îl folosiseră ofiţerii SS cu câteva zile înainte) a imortalizat sosirea primei patrule de recunoaştere ai cărei membri nu-şi imaginaseră niciodată ceea ce aveau să găsească la faţa locului. Despre aceasta şi despre multe alte întâmplări petrecute în săptămânile următoare Boix ne-a lăsat documente, de asemenea, unice.

Fotografiile ofiţerilor SS ce înfăţişau lagărul din interior au avut la momentul lor o oarecare repercusiune (în special, când Boix s-a prezentat la Procesul de la Nürnberg). Dar, depăşite fiind primele momente, lumea părea deja să fi acumulat destulă oroare faţă de grozăviile naziştilor. Importanţa care li se dădea acestor documente – chiar şi printre supravieţuitorii lagărelor – a scăzut considerabil. S-a manifestat o confuzie crescândă;

fotografiile se reproduceau pretutindeni, în tot felul de ocazii prost identificate. Odată cu trecerea timpului, a existat şi câte unul care a profitat de confuzie pentru a divaga cu privire la anumite fotografii, pretinzând să demonstreze că era vorba despre montaje ce căutau să falsifice sau să inventeze istoria şi încercând să le nege valoarea.

Nu pretind că Boix a fost mai bun decât oricare dintre cei aproape 200 000 de deţinuţi din întreaga lume trecuţi prin Mauthausen sau că merită mai multă atenţie decât altcineva dintre cei peste 7 200 de spanioli (dintre care 5 000 de deţinuţi au murit) care, la fel ca el, au intrat în acel lagăr. A face cercetări despre el şi peripeţiile sale înseamnă, de asemenea, a cerceta documente în care putem să descoperim o parte din tragedia celor care au trecut nu doar prin Mauthausen, ci prin lagărele din întreaga Europă cucerită de cel de-al Treilea Reich. Nu vom găsi totul în ele, nici măcar despre Mauthausen. Ca orice altă mărturie sau alt document, fotografiile ne vor ajuta să cunoaştem ceva din acele lagăre, cu obligaţia să le examinăm cu spirit critic şi să le comparăm cu celelalte izvoare istorice.

în această investigaţie am contat pe ajutorul multor persoane diferite. în primul rând, vreau să-mi exprim recunoştinţa faţă de toţi foştii deportaţi care şi-au dedicat o parte din timpul lor ca să stea de vorbă cu mine, încercând să-mi răspundă la întrebări şi căutând în memoria lor

şi, uneori, printre documentele şi obiectele lor, cu scopul de a găsi informaţii ce m-ar fi putut ajuta să scriu cartea. Recunoştinţa mea se îndreaptă şi către rudele lor, pentru modul cum s-au implicat în proiect.

A trecut peste un deceniu de la prima ediţie a cărţii şi, în momentul revizuirii acestor rânduri, mă gândesc la acei foşti deportaţi pe care i-am cunoscut în timp ce realizam investigaţia. Şi la mulţi alţii cu care legătura a început după publicare. Cu mulţi dintre ei am legat o adevărată prietenie. în prezent, majoritatea dintre ei au dispărut, dar sunt persoane pe care mi le amintesc în continuare. Numele lor şi împrejurările în care le-am cunoscut, uneori şi chipurile lor, se regăsesc de-a lungul acestei cărţi.

Sunt mai multe persoane cărora vreau să le exprim recunoştinţa mea:

O persoană pe care am avut norocul să o cunosc (profitând de o vizită fugitivă pe care a făcut-o din Mexic în Barcelona) a fost Nüria, sora lui Francisco Boix, atât de demnă, cu o memorie atât de vie şi căreia greutăţile trăite nu-i răpiseră simţul umorului. îi datorez recunoştinţa mea şi nepotului ei (şi al lui Francisco Boix), Joan, care a păstrat şi mi-a oferit spre publicare în carte câteva fotografii de-ale unchiului său.

Le mulţumesc celor care m-au ajutat în diferitele arhive şi centre de documentare: lui Daniele Baron, de la Secţia de Documentare a FNDIRP din Paris; lui Amy Schmidt, de la Arhivele Naţionale ale Statelor Unite ale Americii din College Park, Maryland; domnului Sim şi domnişoarei Cohen, de la Muzeul Holocaustului din Washington. Sunt multe persoane de la Arhiva şi de la Muzeul Mauthausen, din Viena, cărora le sunt dator pentru colaborarea lor din 1999 până în prezent. în Barcelona, la Museu d'Història de Catalunya, am contat pe ospitalitatea Margaridei Sala şi Marinei Miquel şi pe munca lor mai mult decât

eficientă în ceea ce priveşte colecţiile păstrate în cadrul centrului.

Lui Oriol Porta şi lui Llorenp Soler, a cărui idee referitoare la un film documentar despre Boix, la care am lucrat împreună şi cu care am împărtăşit emoţii, a declanşat ulterior proiectul; lor le datorez foarte multe descoperiri.

Lui Carlos Salinas, întotdeauna în stare să găsească un nou unghi de a vedea lucrurile. Martinei Schröck, care, pe lângă faptul că m-a ajutat în cercetările mele, a avut bunăvoinţa de a discuta cu mine foarte mult şi foarte amănunţit. David W. Pike mi-a oferit un document fundamental, altfel, imposibil de procurat. Cu el am avut ocazia să discut despre multe chestiuni şi, ce-i drept, am beneficiat de numeroasele sale cunoştinţe din domeniu, chiar dacă nu întotdeauna eram întru totul de acord.

Asociaţiilor de foşti deţinuţi de la Mauthausen: Asociaţiei „Amicale" din Paris, unde domnii Choumoff, Saint-Macary şi Le Cäer mi-au oferit pe deplin ajutorul de care au fost capabili. Persoanelor de la FEDIP şi ultimului preşedinte al ei, Ramiro Santisteban. Lui Hans Landauer, de la Arhiva Rezistenţei Austriece, şi lui Hans Marsalek, amândoi din Viena; Asociaţiei Amicale Mauthausen din Barcelona şi, în mod special, lui Joan Escuer şi Rosei Torân. Lui Walter Beck, preşedintele Comitetului Internaţional Mauthausen, îndeosebi pentru ajutorul său de la Praga.

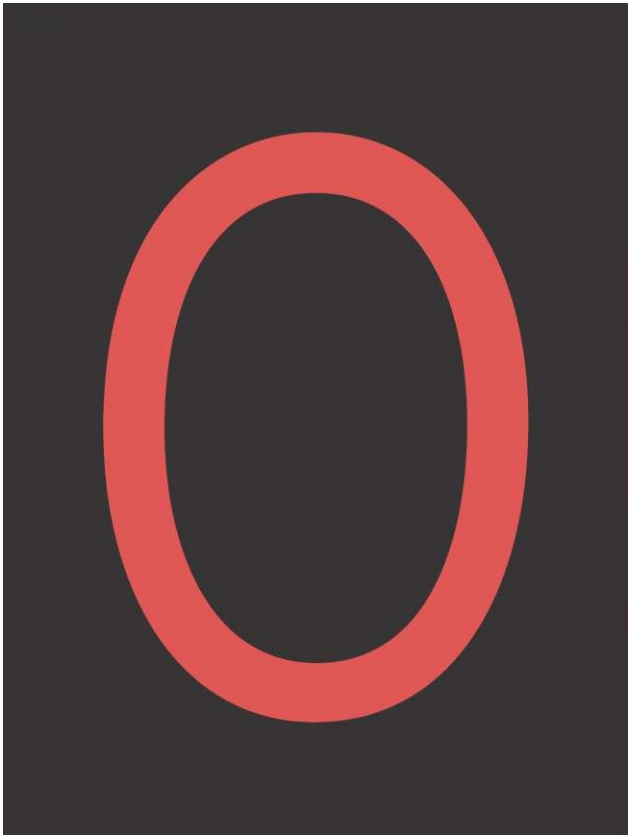
Celor care, într-un fel sau altul şi datorită relaţiei lor cu lumea fotografiei, m-au ajutat cu informaţiile şi comentariile lor: Jimmy Fox, Yolanda Pelâez, Catherine Coleman şi Tom Sobota.

în tot acest timp am avut marele noroc de a colabora cu alte persoane cărora le datorez, de asemenea, foarte multe. Cu Sandra Checa am împărtăşit multe proiecte

şi unele sunt chiar în curs de desfăşurare. Am avut şi norocul de a lucra cu persoane care au acceptat să traducă această carte în alte limbi (uneori, din iniţiativă proprie), precum Lee Fontanella, Judith Moser-Kroiss şi Ángela Muñoz. Cu toţii au avut contribuţii foarte valoroase.

Este imposibil ca lista să fie exhaustivă şi le cer chiar acum scuze celor care, sigur cu motive întemeiate, nu-şi regăsesc numele pe ea. Tuturor voi încerca să le ofer personal scuze, pe măsură ce voi observa scăparea.

Madrid Aprilie 2015

Introducere: Două întâlniri

Două întâlniri

Toulouse, 1991

Ne aflăm în Cité Madrid, un cartier situat la nord-vest de Toulouse. Un exilat din 1939 al războiului din Spania îi arată autorului colecţiile sale de fotografii. Enrique Tapia, pe numele său, nu este un profesionist, dar a fost tenace în pasiunea sa de a documenta traiul exilaţilor spanioli în Franţa. La un moment dat, îi arată autorului o serie de imagini care nu au fost făcute de el. Sunt copii oferite de Boix. Enrique se însufleţeşte:

- Da, da, Boix. Cel care a fost martor la procesele de la Nürnberg. El mi-a dat aceste copii. Uite: ofiţerii SS de la Mauthausen.

Pe atunci, autorul avea doar o idee vagă despre Boix. După cum a constatat puţin mai târziu, apărea în actele proceselor de la Nürnberg, fiind interogat pe 28 şi 29 ianuarie 1946 şi comentând o serie de fotografii proiectate în sală. Documentele nu includeau acele imagini, dar, din comentariile lui Boix, ştiam că înfăţişau lagărul „din interior”: toate erau fotografii realizate de ofiţerii SS din Mauthausen în plină activitate a lagărului. Era evident că atât Boix, cât şi anchetatorul său, procurorul Dubost, voiau să treacă la dosar că originea, autorii şi datele fotografiilor erau bine cunoscute.

Cine era Francisco Boix? Cum de ajunsese, împreună cu mulţi alţi spanioli, în acele lagăre? Cum de s-au putut păstra documentele fotografice? Deţinea şi alte fotografii, pe lângă cele prezentate deja? După mai bine de 6 decenii de la acea sesiune din Nürnberg, autorul crede că întrebările aşteaptă încă, în mare măsură, răspunsuri. Părea surprinzător că se ştiau atât de puţine lucruri, mai ales dacă ne gândim la caracterul unic şi esenţial al documentelor.

Berlin, 2001

Este februarie 2001 ; autorul se află într-un tren între Berlin şi Gen- thin, un oraş la vreo 90 de kilometri spre vest. Este invitat acasă la o persoană pe care nu a văzut-o niciodată. Două conversaţii telefonice de la Madrid şi o scrisoare au fost de ajuns pentru a stabili o întâlnire cu cineva despre care avea doar câteva date, găsite în arhivele americane ale proceselor pentru crime de război. Era suficientă informaţie pentru a crede că, datorită acestei întâlniri, era posibil să înainteze cu

Cu câteva săptămâni în urmă, autorul se asigurase că interlocutorul, Hermann Schinlauer, trăia. Chiar şi în acest caz, părea să existe mii de motive pentru ca întâlnirea să nu aibă niciodată loc. Cel mai evident motiv este că persoana intervievată fusese membru al forţelor SS şi detaşat mai mulţi ani în lagărul de concentrare Mauthausen.

E adevărat că, deşi fusese luat prizonier de Aliaţi, nu a fost niciodată acuzat de crime de război. Eliberat în 1 947, s-a întors în oraşul său de baştină, în zona de ocupaţie sovietică (apoi Republica Democrată Germană). Şi, după mai bine de o jumătate de secol, după căderea Zidului Berlinului, continua să locuiască la aceeaşi adresă. Dar acuzat sau nu, condamnat sau nu, nu era cazul să ne facem prea multe iluzii cu privire la buna dispoziţie în care ne-am fi putut afla.

La primul apel, persoana care a răspuns la telefon şi-a confirmat identitatea. Autorul a încercat să o ia pe scurtătură şi a întrebat direct:

- Aţi cunoscut o persoană pe nume Francisco Boix?

Răspunsul a venit imediat:

- Desigur. Cum să-l uit pe Franz?

Era el, fără îndoială. începând de atunci, în mod surprinzător, Her- mann Schinlauer nu a părut reticent să ofere informaţii despre aceste chestiuni. „Dimpotrivă, aş fi bucuros să vorbesc despre asta” a spus el.

De mai mulţi ani, autorul a ţinut legătura cu mulţi supravieţuitori din Mauthausen: majoritatea celor pe care i-a cunoscut şi cărora le-a luat interviu sunt spanioli ori francezi; câţiva, cehi şi austrieci. Pentru prima oară avea ocazia să-i pună întrebări unuia dintre paznicii lagărului.

Foştii deţinuţi spanioli din Mauthausen cărora autorul le-a prezentat oportunitatea ivită s-au arătat foarte interesaţi de ceea ce ar fi putut aduce nou întrevederea.

Aşa că iată-l pe autor în Germania, într-o dimineaţă rece de sfârşit de februarie. Pe unele porţiuni ale străzilor zăpada a îngheţat şi trebuie să meargă cu grijă. Găseşte casa pe care o caută şi îi deschide uşa o persoană a cărei înfăţişare nu îi dezvăluie nimic: ar putea fi a atâtor altor oameni cu trecut şi parcursuri diferite. Cineva care îşi ascunde cei 80 de ani, corpolent, care se mişcă şi respiră uneori cu oarece dificultate. Şi care se arată cu adevărat interesat de scopul vizitei. Ştie despre

prizonieri sovietici Gusen. Reprezintă o

înfăţişării lor. stângă a pag o fotografie c

autor chiar mai puţin decât autorul despre el, până acum contactul a fost fugitiv; nimeni nu le-a făcut cunoştinţă. Intervievatul locuieşte în casa părinţilor şi bunicilor lui; este austeră, spaţioasă, probabil comodă în alte vremuri, fără niciun fel de modificări sau de renovări de mulţi ani.

Primele cuvinte ale lui Hermann Schinlauer trec direct la subiect şi explică dorinţa lui de a vorbi:

- De mai bine de 50 de ani n-am mai vorbit despre toate astea. Familia mea, copiii mei, vecinii şi prietenii mei n-au ştiut niciodată că am fost acolo, a spus, referindu-se la Mauthausen. Nici măcar nevasta mea, pe care am cunoscut-o după ce m-am întors şi care a decedat în urmă cu câţiva ani. De ce n-am spus niciodată nimic nimănui? Pentru că totul este o ruşine. Nimeni n-ar înţelege.

Şi în orele următoare relatează împrejurările în care a ajuns la Mauthausen şi situaţia sa acolo. Nu neagă caracterul criminal al sistemului; îi consideră idioţi pe cei care refuză să recunoască asta. în ceea ce-l priveşte, se prezintă ca o persoană străină de asasinatele comise împotriva deţinuţilor, ca un om care „a încercat să vadă şi să audă cât mai puţin posibil”. Când autorul îi evocă anumiţi ofiţeri SS semnificativi pentru activitatea lor criminală în Mauthausen, cel intervievat recunoaşte repede numele lor şi o ia de obicei înainte, indicând care ofiţer era, într-adevăr, extrem de nemilos. Vorbind despre cel care a fost şeful suprem de la Mauthausen şi al tuturor lagărelor anexate acestuia, Ziereis, îşi rezumă părerea afirmând că era vorba despre „o adevărată bestie”. Pe responsabilul lagărului central, Bachmayer, îl descrie ca fiind o persoană primitivă, pe care propria activitate criminală a degradat-o şi a demoralizat-o.

Vorbeşte despre Boix. A avut multe ocazii să stea de vorbă cu el şi cu ceilalţi deţinuţi din serviciul fotografic de la Mauthausen. Este surprinzător cât de clar le face portretul mai multora dintre ei. Cei trei spanioli despre care vorbeşte (îi numeşte Franz, Toni

şi Josef) îi sunt foarte familiari autorului, deşi nu l-a cunoscut personal decât pe Josef, madrilenul José Cereceda. Boix, povesteşte Schinlauer, era vorbăreţ, glumeţ, activ, cam exaltat şi nu se abţinea să vorbească despre opiniile sale politice, dar era, de asemenea, un rebel etern. Caracterul expansiv al lui Boix şi activitatea sa debordantă au stârnit neîncrederea mai multor ofiţeri SS. Unele conversaţii puteau fi periculoase şi chiar şi un ofiţer SS putea găsi motive pentru a fi prudent. Schinlauer, cu un an mai tânăr decât Boix, s-a întrebat de mai multe ori ce le-ar fi putut spune şi comenta acel spaniol altora în diverse ocazii.

în schimb, celălalt spaniol care a rămas mult timp în serviciu, Antonio Garcia, era opusul lui Boix, continuă Schinlauer relatarea. Tăcut, rezervat, dădea semne că trăia în permanenţă sub teroare. Această părere coincide cu amintirea altor deţinuţi care ne-au vorbit despre el. Cu toţii insistă că le era teamă, dar întotdeauna le-a atras atenţia faptul că la Garcia frica lua proporţii, evident, patologice.

Unul fiind expansiv, îndrăzneţ şi chiar temerar, iar celălalt, aproape paralizat de teamă, era firesc ca între cei doi deţinuţi să apară mereu tensiuni. Chiar şi ofiţerii SS au observat o oarecare invidie între ei. Garcia, mai în vârstă, a văzut cum tânărul Boix, venit mai târziu în grup, a preluat practic conducerea serviciului.

Schinlauer ne relatează că în acel serviciu, ca în multe altele, existau unele îndeletniciri specifice pieţei negre. Se realizau multe sarcini private, ceea ce era relativ tolerat de conducerea lagărului. Şi pentru că această activitate le aducea bani ofiţerilor SS, le oferea, de asemenea, unele avantaje anumitor deţinuţi.

Evident, niciun ofiţer SS n-a ştiut nimic despre operaţiunea unui deţinut sau a unui colectiv de deţinuţi de a ascunde şi de a salva fotografii din lagăr. Dar pe Schinlauer nu-l surprinde prea mult că s-a întâmplat aşa ceva, deoarece îi este clar că în cadrul serviciului deţinuţii au avut, mai ales în ultima vreme, destulă libertate de manevră, fiind supravegheaţi de un singur membru al SS. Au avut la dispoziţie mai multe momente fără supraveghere şi, în plus, unele persoane (cum este cazul lui Franz Boix), datorită funcţiilor lor, dispuneau de o oarecare libertate de mişcare în incinta lagărului.

Acestea şi multe alte observaţii le face un fost ofiţer SS, răscolind în memoria sa cu mai bine de jumătate de secol în urmă. Este un mod de a povesti totul foarte diferit de cel pe care l-am auzit de atâtea ori de la deţinuţi supravieţuitori. Şi totuşi, ce frapante se dovedesc unele coincidenţe! La un moment dat, am rămas impresionaţi că unele fraze atribuite unei persoane sau alteia coincid literalmente cu cele ajunse la noi prin căi foarte diferite, din gura unor persoane care, din 1945, nu împărtăşesc nimic cu persoana de faţă.

Interlocutorul nostru insistă că este total străin de crimele petrecute în lagăr. Dar este clar că nu poate fi atât de simplu să lucrezi mai mulţi ani într-un lagăr de concentrare, chiar dacă având responsabilităţi minore, şi să tranşezi chestiunea spunând

că, oricât de inuman ar fi fost sistemul concentraţionar, nu ai nimic de a face cu el. Nu îl dezvinovăţeşte faptul că nu căutase voluntar acel loc de muncă. (Interlocutorul îmi spune că a fost trimis în lagăr în urma rănilor suferite pe front.) Dacă sistemul lagărelor de concentrare a putut să-i transforme pe anumiţi deţinuţi în complici la crime, dacă se vorbeşte despre o „zonă gri” în care condiţia de victimă şi cea de călău se confundă, ce să mai spunem despre orice ofiţer SS din lagăre, fie el voluntar sau nu?

Acest aparat de fo-

fotografic din lagărul d(

Autorul se întreabă întruna ce se petrece în sufletul interlocutorului nostru. Este convins că se manifestă sincer când se arată ruşinat de perioada petrecută la Mauthausen. Disponibilitatea sa confirmă că a găsit ceva pozitiv când a acceptat interviul. Pare că s-a eliberat de o povară pe care a purtat-o în tăcere mai bine de jumătate de secol; îi arată autorului puţinele obiecte păstrate ca amintire din vremea aceea. De parcă ar vrea să facă un bilanţ al trecutului său, să devină mai uşor de suportat ceea ce probabil nici lui însuşi nu şi-a mărturisit mult timp. Vrea să-i povestească diverse lucruri unei alte persoane pentru a fi în stare să şi le relateze lui însuşi. Deşi aceasta nu este o garanţie că tot ceea ce istoriseşte are legătură cu realitatea.

Autorul este nedumerit. A încerca să afle toate amănuntele istoriei personale a celui care îi vorbeşte îi depăşeşte investigaţia. Dar acum altceva l-a adus până aici. Doreşte să afle cât mai multe informaţii cu putinţă despre serviciul fotografic din Mauthausen, iar autorului îi este clar că persoana din faţa lui a lucrat direct cu membrii serviciului şi i-a cunoscut pe mai mulţi dintre ofiţerii SS şi deţinuţii care şi-au desfăşurat activitatea acolo.

Urmează multe ore de conversaţie, întreruptă şi reluată a doua zi. Germana autorului este departe de a fi perfectă, iar asta face ca dialogul să fie mai lent.

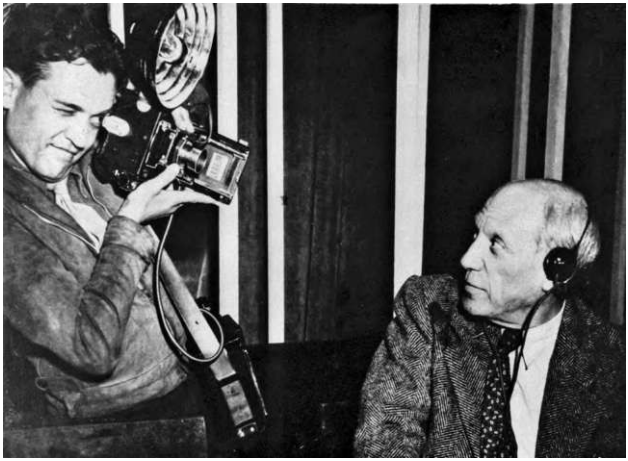
Interviul avansează şi, pentru o clipă, cel intervievat pare să se simtă copleşit de oboseală, mai mult emoţională, decât fizică. Mărturiseşte că ceea ce ieri era uşurare acum a devenit nelinişte, că unele amintiri invocă altele pe care el le considera uitate. Că se simte rău, nemaifiind în stare să continue acum. Poate în viitor va exista ocazia de a continua; aşa a rămas stabilit.

Unele informaţii ce apar în diferite capitole ale cărţii provin din conversaţia lor. Din acel interviu (şi dintr-o altă conversaţie ulterioară la telefon cu aceeaşi persoană) autorul tot nu a putut

să ajungă la o concluzie definitivă. Este o mărturie cu părţi încă întunecate, dar care poate aduce o oarecare lumină asupra scopului cărţii.

Capitolul 1: Barcelona. Primii ani

O familie de stânga. Primii ani de viaţă ai lui Boix

Francisco Boix Campo s-a născut la Barcelona în 1920, mai exact în locuinţa familiei din acei ani, situată pe strada Mărgărit nr. 19, în 31 august, la ora 7. Familia era alcătuită din Bartolomé Boix Eixarch şi Anna Campo Agustín. Bartolomé mai fusese căsătorit şi rămăsese văduv la scurt timp, dar o avea deja pe prima lui fiică, Julia. Din căsnicia cu Anna se născuseră, pe lângă Francisco, două fetiţe: Rosa (1916) şi Núria, mezina familiei (1925). Când s-a realizat această investigaţie, doar Núria mai trăia. Sora ei Rosa decedase în anii 1980. Singurii descendenţi direcţi sunt fiii Rosei.

Bartolomé, tatăl, se născuse în Barcelona, în timp ce mama lui Francisco, Anna, era aragoneză, din Fraga. Totuşi, Anna şi cel puţin o parte din familia ei locuiseră aproape dintotdeauna în capitala catalană. O soră a Annei, Lola, a avut o simpatie evidentă pentru nepotul ei Francisco, care, câţiva ani mai târziu, avea să şi-o amintească mereu în scrisori şi cărţi poştale pe „draga mea mătuşă Lola”.

Limba care se folosea de obicei în casă era catalana, deşi, datorită legăturilor cu familia aragoneză a mamei, şi spaniola se auzea în mediul familial. Numele pe care şi le dădeau unii altora erau versiunile catalane ale celor din registrul civil (cum impunea legea în anii aceia). Francisco-Francesc va folosi în următorii ani ambele nume, cărora se va adăuga mai târziu versiunea franţuzească (François) şi cea germană (Franz), pe lângă cea informală (Paco). El însuşi, căruia se pare că-i plăcuse să înveţe şi să se exprime în diferite limbi, semnează cu oricare dintre aceste nume şi încă este amintit şi cu altele, în funcţie de cine relatează despre el.

Diverşi vecini din cartier îşi amintesc că era o familie cu convingeri catalane ferme, la care ar trebui adăugate ideile de stânga, cel puţin cele ale republicanismului catalan. Bartolomé

aparţinuse sindicalismului anarhist, în primii ani ai acestuia, şi sindicatelor Confederaţiei

Naţionale a Muncii (CNT), atât de puternice în Barcelona. De fapt, legăturile sale, cel puţin personale, cu lumea anarhistă nu s-au rupt definitiv. Núriaísi amintea, mulţi ani mai târziu, cum Ángel Pestaña (lider remarcabil al CNT şi ulterior fondator al Partidului Sindicalist) se număra printre prietenii tatălui ei şi frecventa atelierul de croitorie, afacerea familiei. După cum le povestea Francisco prietenilor (mai ales lui Joaquín López Raimundo), Bartolomé făcuse parte din CNT, iar un prieten de-ai săi, Andreu, ajunsese chiar directorul „Soli" (organul de presă Solidaridad Obrera al CNT), dar deja în anii 1920 atât tatăl lui Francisco, cât şi prietenul său făceau parte dintr-un curent foarte moderat care s-a manifestat în cadrul republicanismului.

Bartolomé şi familia lui aveau un atelier de croitorie (Croitoria Boix) în cartierul Poblé Seco. Era vorba de două partere, rezultat al unirii a două locuinţe, iar deasupra localului se afla domiciliul familiei. Atelierul de croitorie servea pentru confecţii şi repararea hainelor, dar şi ca loc de primire a clienţilor. Avea două uşi: una dădea în strada Blai şi cealaltă, în strada Mărgărit, avantaj de care, în anii dictaturii lui Primo de Rivera, Ángel Pestaña a profitat pentru a păcăli poliţia. Era un adevărat loc de întâlnire, căci se pare că, atât datorită activităţii, cât şi caracterului său, Bartolomé atrăgea acolo persoane dintr-un cerc social şi politic apropiat.

Francisco nu pare să fi îndurat multe lipsuri în copilăria sa. Fotografiile din acele vremuri sugerează atmosfera proprie micii burghezii sau familiei celui pe care Núria avea să-l caracterizeze, după aproape 7 decenii, ca „un muncitor emancipat". Un fapt este semnificativ: Francisco şi-a prelungit studiile dincolo de educaţia primară şi, cel puţin, a început liceul. în anii aceia, o astfel de situaţie se întâlnea foarte rar în rândul populaţiei şi arată interesul familiei de a le deschide copiilor lor orizonturi mai largi decât munca fizică, indicând, în plus – desigur –, absenţa unei constrângeri de a-i pregăti pentru lumea muncii.

Aşadar, se pare că printre membrii familiei Boix Campo nu existau temeri legate de perspectiva de a suferi lipsuri. Bartolomé apare, după părerea unora, ca un pasionat de fotografie; potrivit altora, doar ca un bărbat care, fascinat de aparatele fotografice, se ducea la licitaţii publice şi le achiziţiona pentru mica lui colecţie.

1.1 Unii vecini din vremea aceea evocă posibilitatea ca Boix să fi stu

diat, cel puţin în primii ani, la şcoala parohiei Santa Madrona, biserică la care a fost botezat pe 2 octombrie 1920. Pe atunci, împreună cu Escolapios acestea erau singurele şcoli din cartier; în arhivele celei din urmă nu apare, aşa că a studiat, cu siguranţă, la prima (dosarele au fost arse în primele zile ale războiului). La acea şcoală, foarte bine dotată, din câte se pare, se cultivau tineri catalani provenind din familii bune. Sora cea mică a lui Francisco, Nuria, insistă totuşi asupra faptului că familia ei s-a ţinut întotdeauna departe de religie şi descrie mediul în care şi-a trăit copilăria ca fiind „pe deplin laic”, deşi este cert că toţi copiii familiei au fost botezaţi.

Cu toate acestea, adevărul este că Boix a început liceul la o şcoală privată numită Hispania, situată pe strada Blai, în apropierea locuinţei

sale. O fotografie ni-l înfăţişează acolo, în 1 932, la vârsta de 1 2 ani. Există posibilitatea ca prima organizaţie în care s-a înscris Boix să fi fost sindicatul studenţesc FNEC, versiunea catalană a FUE. Prietenul său Joaquín şi-l aminteşte ca provenind din acele medii, deşi şi-a început activitatea de militant politic prin intermediul centrului Jove Guardia de Poble Sec, unde a intrat ca membru al JSU – după cum demonstrează legenda unei fotografii din 24 iulie 1937. în scurt timp, frecventa asiduu fostul Hotel Colón, transformat acum în sediu central al JSU.

Ce cunoaştem despre pasiunile tânărului Francisco? Fără îndoială, a împărtăşit cu tatăl său pasiunea pentru fotografie. De

fapt, în capătul atelierului de croitorie, într-un spaţiu destinat anterior bucătăriei, Bartolomé şi fiul său Francisco aveau un laborator fotografic. Bartolomé avea obiceiul de a se duce la licitaţii publice, de a cumpăra şi vinde ocazional aparate de fotografiat. O altă pasiune pe care o împărtăşeau, foarte modest şi cu scurte deplasări, era vânătoarea.

Cu toţii şi-l amintesc pe tânărul Boix ca o persoană foarte agitată, care nu era în stare să stea locului câteva secunde. Núria îşi amintea cum motanul familiei dispărea de obicei de îndată ce intra Francisco, cu siguranţă mult prea dornic de joacă şi de alergări pentru gustul pisoiului. Tânărul Francisco manifesta deja de pe atunci o atracţie pentru aventurile şi personajele care îşi asumau riscuri. Printre amintirile Núriei există câteva pagini dintr-o revistă ilustrată pe care Francisco le-a atârnat de un perete al camerei sale: erau dedicate traversării oceanului de către piloţii militari Barberăn şi Collar, care, pe 10 iunie 1933, au încercat să ajungă din Sevilla în Ciudad de México, într-un Breguet Grand Raid, cu escală în Camagüey, Cuba. Nu au reuşit să-şi ducă la bun sfârşit misiunea din cauza unui accident în apropiere de Tabasco (Mexic). în acei ani, în aviaţie se realizau tot felul de fapte vitejeşti: în 1920. [JS]

1926, Plus Ultra ajunsese la Buenos Aires pilotat de Ramón Franco, un militar cu idei de stânga şi frate al altui Franco, cu tendinţe opuse, ce avea să joace un rol decisiv în viaţa lui Boix. în vremea aceea, visurile tânărului Francisco se îndreptau în direcţia aceea după cum reiese din fotografiile pe care, un deceniu mai târziu, avea să şi le facă în diferite avioane şi cu echipament de pilot.

Deşi nu era vorba despre o familie intelectuală, se pare că Bartolomé le insuflase tuturor copiilor săi o înclinaţie spre lectură, iar în casa lor existau din abundenţă cărţi şi texte diverse. Francisco era un băiat isteţ şi vioi, _ dar nu arăta prea mult interes de a rămâne în umbra altora prea mult timp, | iar pe la vârsta de 14 ani, de comun acord cu tatăl său, s-a orientat spre £ învăţarea unei meserii despre care deja avea unele

cunoştinţe: fotografia. J Astfel a ajuns la Fotografia Industrial Romagosa, din Barcelona. s

Cu doi ani înainte murise subit Anna, mama lui, în urma unui accident vascular cerebral. Fără îndoială, acest moment trebuie să fi tulburat mult

1.1

viaţa familiei, dar mai ales pe cei doi copii mici: Francisco avea atunci 1 2 ani, iar Nuria, 7.

Este greu să precizăm mai multe detalii legate de această perioadă, dar începutul militantismului lui Boix în organizaţia Tineretul Socialist Unificat a avut loc probabil la vârsta de 16 ani. E de presupus că, în contextul întâmplărilor grave petrecute în primele zile de război în Barcelona, el şi-a dorit să se implice într-un fel sau altul, în ciuda tinereţii sale (14 ani în iulie 1936). Câţiva ani mai târziu, sora lui (care avea 11 ani în 1936) nu cunoştea contextul prin care băiatul a îmbrăţişat o ideologie inedită printre membrii familiei; nu ar fi surprins-o militantismul anarhist, cu atât mai puţin într-un cartier unde predomina această tendinţă.

1.2

Rebeliunea militară şi începuturile războiului civil

Rebeliunea militară care avea să pună capăt celei de-a Doua Republici spaniole a avut loc pe 18 iulie 1936, dar în realitate în Catalonia revolta se pregătea deja din februarie 1936, când căpitanul Luis López Valera a înfiinţat secţiunea catalană a Uniunii Militare Spaniole (UME), răspândită, în scurt timp, prin garnizoanele militare catalane. Totuşi, situaţia în Catalonia nu era prielnică pentru ca López Valera să aibă succes. Existau mulţi ofiţeri dependenţi de Republică. (Generalul Llano de la Encomienda deja se declarase împotriva pregătirilor militare.)

Forţele de ordine publică (garda de asalt şi garda civilă) se aflau sub controlul guvernului Ca- taloniei, Generalitat. La toate astea se adăuga mişcarea muncitorească din Catalonia (CNT, în majoritatea sa), precum şi Front d'Esquerres*, care se pregăteau de o posibilă acţiune militară antirepublicană. Superioritatea blocului civil republican era evidentă.

După 2 zile, rebeliunea trupelor din Africa, din 18 iulie 1936, s-a extins în mare parte din garnizoanele militare ale Pe-

Imaglne se distinge cureaua de la aparatul său de fotografiat. [JS]

fotografiei: în această

Tatăl: Bartolomé Bo
un creator cu idei de

stânga (care oscila între

anarhosindicalismul
republicanismul cata-
an), dar şi un iubitor a

libertar:

1.2

ninsulei Iberice. Succesul sau eşecul răzvrătirii în Catalonia depindea de ceea ce se întâmpla în Barcelona, unde se aflau cele mai importante garnizoane militare şi centrele nevralgice ale deciziilor politice (Generalitat). în Catalonia, rebeliunea a început în dimineaţa zilei de 19 iulie, într-o duminică. Atunci, de îndată ce armata a ieşit pe străzi, sirenele navelor din port şi ale

fabricilor au răsunat pentru a da semnalul de atac. Oraşul a fost împânzit cu baricade, iar luptele de stradă s-au răspândit pretutindeni.

Armata răzvrătită a ieşit din cazărmile de la periferia Barcelonei pentru a se îndrepta spre punctele-cheie ale oraşului şi pentru a controla centrele de putere. Soldaţii din cazărmile din cartierul Pedralbes au ajuns în Piaţa Cataloniei, în schimb, escadroanele din cazarma din Travessera au fost oprite de Garda de Siguranţă şi Asalt în intersecţia străzilor Paseo de Gracia şi Diagonal. Regimentul de Cavalerie de pe strada Tarragona a ocupat Piaţa Spaniei. Alt grup a coborât prin breşa de pe Sant Pau, iar al treilea grup s-a instalat în Piaţa Universităţii.

în Piaţa Universităţii şi Piaţa Cataloniei, rebelii s-au predat la mijlocul după-amiezii, iar la scurt timp Goded făcea acelaşi lucru în căpitănia portului, anunţându-şi capitularea pe calea undelor radio, la cererea lui Lluis Companys. După aceea n-au mai rămas decât mici focare de rezistenţă, repede lichidate.

în afara victoriei militare obţinute de forţele de stânga în acea zi, cu adevărat extraordinar în Catalonia a fost faptul că puterea a fost preluată de mişcarea populară, în special de sindicalismul anarhist.

în cartierul lui Boix, Poble Sec, luptele s-au dat în apropierea casei lui. Pe 19 iulie, s-au ridicat baricade pe bulevardul Francesc Layret şi au existat lupte în breşa de pe Sant Pau, unde trupele militare răzvrătite,

* Frontul de Stânga al Cataloniei a fost o coaliţie electorală care a obţinut o mare victorie la alegerile generale din 16 februarie 1936 (n. tr.).

care doreau să ajungă în centrul oraşului coborând pe bulevardul Paralelo, au fost învinse de forţele confederate. Santa Madrona, biserica unde Boix a fost botezat şi lângă care locuise de când se născuse, a fost victima unui incendiu declanşat intenţionat. Pe 20 iulie, militarii ascunşi în cazarma din Atarazanas, ultimul focar al rezistenţei, au fost înfrânţi. în asalt a murit liderul anarhist Francisco Ascaso.

Pe 24 iulie, au părăsit Barcelona primele două coloane ce urmau să se îndrepte spre Madrid; prima era coloana lui Buenaventura Durruti, urmată de coloana „Karl Marx”. Aceasta din urmă era alcătuită din membri ai PSUC şi UGT*. Deşi conform unor informaţii, el însuşi a făcut parte din acea coloană, în 1937, Boix încă se afla în Barcelona, des- făşurându-şi activitatea de ziarist alături de Gregorio López Raimundo şi Teresa Pâmies, la revista Tinerilor Socialişti Unificaţi din Catalonia, Juliol. Prin urmare, încorporarea sa în vreo unitate militară trebuie să fi avut loc ulterior (probabil, la sfârşitul lui 1937 sau începutul lui 1938).

Pe 23 august 1936, la Teatrul Olimpia s-a organizat un festival cu scopul de a strânge fonduri pentru victimele rebeliunii fasciste. La castelul de pe Montjuic s-aînalţat senyera**, la iniţiativa lui Lluis Companys. Pe 1 7 februarie 1937, vecinii din cartier au organizat o festivitate la Olimpia, pentru a găsi o soluţie la problema gravă a distribuirii pâinii.

Pe 18 martie 1937, a avut loc înmormântarea victimelor primei bombardări aeriene asupra Barcelonei. A fost o adevărată manifestare a doliului. Majoritatea morţilor proveneau din cartierele Barceloneta şi Poble Sec. Coşciugele au fost transportate de la Hospital Clínico până în cartier, urmate de o mulţime de oameni. Din câte îşi amintesc vecinii, într-unui dintre bombardamentele asupra oraşului a murit şi mama lui Boix, care avea doar 40 de ani, dar, în realitate – după cum am văzut –, Anna decedase înainte de izbucnirea războiului.

în 1937, în timpul „evenimentelor din mai”, au revenit baricadele şi confruntările armate în breşa din Sant Pau, unde s-au folosit grenade de mână şi au fost ucişi sau răniţi numeroşi oameni. în acest caz a fost vorba de un conflict între tabere diferite ale republicanilor.

Francisco Boix: fotograf din tinereţe şi militant comunist

Există mai multe indicii care arată că Boix, fie că îşi abandonase studiile, fie că nu, fusese ucenic într-un laborator fotografic. Mărturiile nu

* Unión General de Trabajadores, sindicat spaniol asociat prin tradiţie cu Partidul Muncitoresc Socialist Spaniol (n. tr.)

** Senyera este un simbol ce are la bază stema Coroanei Aragonului, care constă din patru dungi roşii pe un fond galben (n. tr.).

ELS N03TRES ACTIVISTES

El Cutai îl Artur r«» {Rarii V) .cotiMigum fl miisim di

„„„pîiETdAuLÎoL^{0} „ „„

că nu sunt incompatibile, căci, conform unora, lucrase cu unul dintre cunoscuţii

si, potrivit altora, într-un tografie comercială şi

în orice caz, de la începutul războiului, în 1936, prezenţa lui Francesc Boix în rândul Tineretului Socialist Unificat din

1936) este certă. Tânărul de 17 ani este

Potrivit surorii sale, Nuria, Boix avea un aparat de fotografiat Leica, de fabricaţie

bun, care şi astăzi se bucură de o aureolă

Spania, se pare că pe atunci nu se c

tr.

;i aducă aminte dacă Boix a avut un

unui diplomat sovietic i-a îr Boix un astfel de aparat.

Cei de la Tineretul Socialist Unificat

îi o

secretar al JSU din Barcelona, şi-l amin-

fotografiat la^euniuni, la Lirile „pentru instrucţie” (militară şi politică) la plajă, pe câmp. Pentru Soriano (care a fost acasă la Boix), acest tânăr era pasionat de imagine.

Consacrarea publică a lui Boix ca fotograf avea să se producă prin intermediul revistei Juliol, ce a început să apară pe 3 septembrie 1936, cu subtitlul „Periodic de la joventut. Editat per la Juventut Socialista Unificada de Catalunya”*. Era vorba despre o revistă săptămânală cu apariţie constantă, la preţul de 15 centime.

într-un articol publicat în 1977, în numărul 6 al Joventut (Barcelona), Emili Peydró, fost director al revistei Juliol, rememorează cum

l-a cunoscut pe Boixîn acel mediu şi cum l-a reîntâlnit la Paris, la scurt timp după ce Francisco s-a întors de la Mauthausen. Ne confirmă că, „în timpul războiului din Spania, s-a prezentat la Juliol având 17 ani” (prin urmare, asta trebuie să se fi întâmplat în cea de-a doua jumătate a lui 1936 sau în prima jumătate a lui 1937) şi că, deşi aveau un fotograf foarte experimentat, pe Oliva, au angajat mai mulţi tineri. în afară de Boix, Peydró îi mai menţionează pe câţiva: „Pepito, Manolín, Ramonet, Ramiret, alături de Pep Sugrañes, împreună cu Mentor, autor de afişe.”

Din 10 iulie 1937, fotografiile lui Boix ilustrează tot mai des reportajele din revista Juliol. De obicei, ele însoţesc articole despre activităţile tinerilor catalani privitoare la război (aşa-numitele brigăzi de şoc pentru fabricarea de armament militar, grupuri de tineri organizate pentru a-i ajuta pe ţărani etc.).

Cartierul general al miliţiilor din PSUC se afla în fostul Hotel Colón (situat în conacul unde, după război, a avut sediul o bancă). Localul primeşte numele Casal Nacional de la Joventut. Boix se duce acolo pentru a-i face o fotografie lui Pere Gibert, secretar al agriculturii din Comitetul Executiv al partidului.

Aparatul de fotografiat al lui Boix înregistrează zilele de lucru organizate de Tineretul Socialist Unificat sub deviza „Nici măcar un tânăr spaniol care să nu citească”, în care îi regăsim pe Dolores Ibărruri {La Pasionaria) şi Santiago Carrillo. între acesta din urmă şi Boix se petrece un moment amuzant, în urma căruia a devenit foarte popular printre ceilalţi tineri: involuntar, din cauza unei dereglări la flash-ul aparatului său, i-a stârnit supărarea lui Santiago Carrillo, ceea ce a fost oarecum comic pentru tinerii prezenţi la scenă. După mai bine de jumătate de secol, Santiago Carrillo nu şi-l amintea pe Boix din războiul civil, deşi avea o idee foarte clară despre el din anii în care trăiau în Franţa.

Tânărul catalan îşi manifestă pasiunea pentru fotografie şi în domeniul portretului, dovadă fiind fotografiile cu Pasionaria şi

Francisco Largo Caballero. Pentru Boix, după cum îşi aminteşte Gregorio López Raimundo, bunul său prieten din acei ani, oamenii seîmpărţeau în două categorii: cei pe care îi fotografiase şi ceilalţi. Prin fotografiile sale, Boix stabilea o legătură de simpatie cu cei care îi serveau drept model.

Datorită relaţiilor pe care Gregorio López Raimundo şi Boix le-au stabilit la revista Juliol, a izvorât între ei o prietenie pe care, din păcate, istoria nu le-a permis să o cultive prea mult timp. într-o fotografie (p. 40) vedem grupul de prieteni şi tovarăşi de militantism compus din fraţii López Raimundo (Joaquín şi Gregorio) şi cea care avea să fie partenera acestuia din urmă: Teresa Pâmies. Gregorio şi-l aminteşte pe Boix ca pe un tânăr extrem de extrovertit, zâmbitor şi dinamic. într-unui dintre articolele sale, intitulat „Amb els herois de la producció” („Cu eroii producţiei”), publicat în Juliol, în iunie 1937, demonstrează foarte bine caracterul răvăşitor al unui Francisco, încă adolescent:

Boix, militantul activ prin excelenţă, fotograful pasionat pe care întotdeauna îl găseşti acolo unde tineretul se manifestă, nu putea să nu ne însoţească în vizita la stahanoviştii noştri.

Şi, cu aparatul pregătit, cu zâmbetul care nu-l părăseşte niciodată, întră în camera mea, gata să mă convingă să mă ridic şi să plecăm imediat, pentru a ajunge cu punctualitate la serviciu, la ora de începere a programului.

Şase dimineaţa nu este deloc o oră plăcută de trezire pentru pentru Republică şl au cineva care se duce la culcare după ora 1 2 noaptea; dar Boix folo

seşte argumente atât de puternice, încât nu poţi să-i rezişti.

in aport Importa Impui luptelor.

Mulţi dintre cei care l-au cunoscut îşi amintesc obsesia lui de a face fotografii 24 de ore pe zi. Era „fotograf din pasiune”, spune Gregorio. în articolul citat, Boix se răzvrăteşte împotriva regulilor (presupunem că erau norme de siguranţă) care îl împiedică să fotografieze, pentru reportajul său, maşinăriile dintr-o fabrică dedicată producţiei de război, în conversaţiile purtate cu prietenii şi colegii săi se referea constant la propriile fotografii. Lucrând pentru revista partidului, i se oferea posibilitatea de a-şi perfecţiona munca de fotograf, căci, deşi nu primea salariu, i se asigurau materialele necesare (rolfilme, flash-uri, produse pentru developat etc.), foarte greu de obţinut în acei ani.

Sediul JSU în timpul războiului era situat în clădirea fostului Hotel Colon, deja menţionat. Clădirea a fost ocupată de miliţii pe 19 iulie şi a devenit sediul central al Tineretului Socialist Unificat. Acolo au fost create dependinţe pentru comitetul executiv şi redacţia revistei şi, în plus, a fost instalată o cantină pentru lucrării din local. Boix, iniţial afiliat la JSU în cartierul său, Poble Sec, datorită muncii sale de fotograf, venea mereu în fostul Hotel Colon. Unii martori afirmă că frecventa cantina, alţii presupun că

şi dormea acolo, căci se păstraseră câteva camere în partea de sus a hotelului ca să se poată odihni câţiva activişti după zilele lungi de lucru. Independenţa de care dădea dovadă tânărul de doar 1 6 ani îi făcea pe unii dintre colegii săi să creadă că relaţiile lui cu familia nu erau, probabil, prea cordiale. Dovedeşte, în orice caz, nucleul preocupărilor tânărului – de fapt, adolescentului – care apare în fotografiile de atunci cu trăsături pronunţate de copil.

Expansiv şi jovial, Boix era foarte cunoscut printre colegii săi. în atmosfera Barcelonei din 1937, dominată de spiritul revoluţiei şi de optimism deloc împărtăşit de Madridul asediat din primele luni ale războiului, tânărul se identifica întru totul cu ideile şi acţiunile camarazilor săi; totuşi, axa centrală a vieţii sale din acei ani nu era politica. Deşi avea relaţii şi se mişca prin mediul politic, nu avea vocaţie pentru acest domeniu. Probabil că îi lipseau disciplina şi discreţia atât de preţuite printre comunişti în vremea aceea. Din 1938, nu se mai ştie nimic despre el. Se pare că toţi membrii familiei lui părăsiseră domiciliul familial,

JULIOL

là /ü lí^JlMíf d'arrêts éefmon

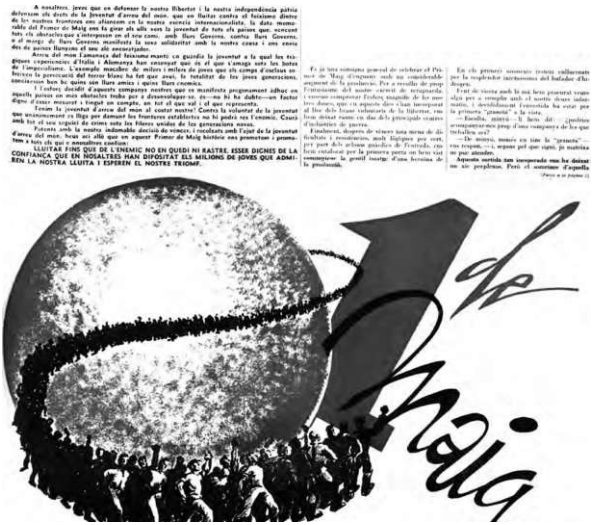
ç%tà âmb

L1U1TAREM FINS A LA VICTORIA. FINS QUI

MO QUEDI NI UN £ NE MIC DEMPEU5

ALS FRONTS DE LA PRODUCCIO

Les noies catalanes a les Industries de Guerra

A nosaltres, joves que ens defensem la nostra llibertat i la nostra independència patria defensem els drets de la joventut d'arreu del món, que en lluitar contra el feixisme dintre de les nostres fronteres ens afiancem en la nostra essència internacionalista, la data memorable del Primer de Maig ens fa girar els ulls vers la joventut de tots els països que, superant tots els obstacles que s'interposen en el seu camí, amb Ilurs Governs, contra Ilurs Governs, o al marge de Ilurs Governs manifesta la seva solidaritat amb la nostra causa i ens envia des de joiosos Batallons el seu alè encoratjador.
Arreu del món l'amenaça del feixisme manté en guàrdia la joventut a la qual les tristament experimentades d'Itàlia i Alemanya han ensenyat que és el que s'amaga sota les botes de l'imperialisme exemplo meridiano de milers i milers de joves que els camps d'extinció anomenats per ells camps de concentració, han fet que avui, la totalitat de les joves generacions, coneixessen bon bé quines eren llurs amics i quines llurs enemics.
L'exèrcit, decidit d'aquests companys nostres que en manifesta progressivament adhuc un aspecte, passen un mes obstacles trobant-se en el camí, no ha dubte—un factor digne d'esser mesurat i tingut en compte, un fet el que ens ha reportat.
Tenim la joventut d'arreu del món al costat nostre! Contem amb l'ajut de la joventut que internacionalment es llença per damunt les fronteres establertes no hi gosen ses l'enemic. Creuà amb fet el seu seguiol de crims sota les banes unides de les generacions nenes.
Fatents amb la nostra indomable decisió de vèncer, i recolzats amb l'ajut de la joventut d'arreu del món, hem aci allà que un aquest Primer de Maig històric ens prometem i prometem a tots els qui o nosaltres confiun:
LLUITAR FINS QUE DE L'ENEMIC NO EN QUEDI NI RASTRE. ESSER DIGNES DE LA CONFIANÇA QUE EN NOSALTRES HAN DIPOSITAT ELS MILIONS DE JOVES QUE ADMIREN LA NOSTRA LLUITA I ESPEREN EL NOSTRES TRIOMF.
1 de Maig

cu excepţia surorii sale, Nuria. Tot cam pe atunci, Barrio*, care conducea Batalionul „Karl Marx”, le-a cerut tovarăşilor săi din Barcelona să-i trimită un fotograf, căci era deplin conştient de importanţa activităţii de agitaţie şi propagandă pe timp de război.

Nu încape îndoială că Boix s-a aflat pe front între 1938 şi 1939 (aşa cum asigură cei doi fraţi Lopez Raimundo). O confirmă chiar vocaţia sa puternică de fotoreporter şi caracterul său energic şi îndrăzneţ. Din 1937, JSU organiza recrutarea diviziilor de voluntari. Din redacţia revistei Juliol tinerii erau chemaţi nu doar la recrutare, ci şi pentru a de- ii corespondenţi de război. Bunăoară, în februarie 1937, s-a publicat

articolul cu titlul foarte sugestiv „Qui vol e

gor¡o López Raimundo şi Teresa Pâmies. Patru

corresponsal de guerra de Juliol?”.** Avea să reziste Boix solicitării? Se pare că nu.

în 2002, când s-a publicat prima ediţie a acestei cărţi, nu am putut să precizăm prea multe despre itinerarul lui Boix cu armata Republicii. Din mărturiile apropiaţilor şi prietenilor săi am reţinut nume de locuri de pe front care, treptat, după contraofensiva franchistă de pe Ebru, se apropiau de Barcelona şi, în sfârşit, strângeau cercul, ce avea să se încheie cu marea retragere spre Franţa: Teruel, Camarasa, Fraga, Tremp... Cu toate acestea, pe la mijlocul lui 2013, autorul a primit noutăţi legate de descoperirea unei colecţii de fotografii ce urma să facă lumină asupra activităţii lui Boix în acei ani; ei îi este dedicată o scurtă anexă de la sfârşitul volumului.

Mulţi şi-l amintesc pe Boix vorbind despre trecerea sa prin Divizia a 30-a (fosta coloană Maciâ-Companys) şi despre

comisarul său politic, Jaume Girabau, conducător şi membru al Comitetului Naţional al JSU. Sora lui, Nuria, îşi aminteşte că i-a scris scrisori pe adresa Comandamentului Diviziei a 30-a, unde pare să fi acţionat combatantul Boix. Combatant sau combatant-fotograf? Greu de ştiut. Există o publicaţie oficială a Comandamentului Diviziei a 30-a, Combate, surprinzătoare nu doar prin ţinuta ei grafică mulţumitoare şi textele ei. Include numeroase fotografii, dar practica obişnuită (aproape fără excepţie) este să apară

* Diego Martinez Barrio (1883-1962), politician spaniol din timpul celei de-a doua Republici Spaniole şi prim-ministru al Spaniei, între 9 octombrie şi 26 decembrie 1933 (n. tr.).

** „Cine vrea să fie corespondent de război al revistei Juliol?” (în catalană, în original) (n. tr.).

fără menţionarea autorului, o regulă ce nu se aplică articolelor. Caries Sánchez Pastor, responsabilul acelei publicaţii, care, la vârsta de peste 90 de ani, se bucura de o memorie de invidiat, ne-a risipit îndoielile legate de paternitatea fotografiilor: Boix nu fusese cooptat în echipa de ziarişti a publicaţiei Combate, ceea ce nu înseamnă că nu ar fi putut să lucreze la Comandament, realizând reportaje pentru alte publicaţii. Unii dintre membrii anturajului lui Boix îşi amintesc că, împreună cu alte persoane, făcea călătorii scurte de pe front în Barcelona, în căutare de material fotografic.

Câţiva ani de întuneric

Pe 26 ianuarie 1939, la ora 3 după-amiaza, armata franchistă a ocupat muntele Montjuic. Falanga, partidul unic al Spaniei franchiste din 1937, s-a instalat în strada Blai, la câţiva metri de ultimul domiciliu al lui Boix în Barcelona. Aceeaşi clădire care găzduise mai sus menţionatul sediu al Falangei a fost, mulţi ani mai târziu, bibliotecă publică, iar în 2001 primăria din Barcelona a numit-o... Francesc Boix.

După capitularea Barcelonei şi ultimele zvârcoliri ale celei de-a Doua Republici Spaniole, Francisco a luat calea exilului, probabil înregimentat în unitatea sa militară. în acele zile, tatăl său, Bartolomé, a fost arestat şi dus într-un lagăr de concentrare. Refuzase exilul; se arătase optimist şi chiar le comentase cunoscuţilor care fugeau în Franţa că cineva trebuia să muncească pentru reorganizarea „partidului”, referindu-se la organizaţia republicană naţionalistă în care militase în ultimii ani. Judecat pentru „ajutor oferit rebeliunii militare”, a fost condamnat la 8 ani de închisoare. La baza acuzaţiei au stat, se pare, denunţuri din partea celor care l-au considerat pe Bartolomé un „roşu separatist” periculos. O condamnare de 8 ani la închisoare nu pare severă într-o perioadă în care zilnic erau împuşcate multe persoane. Probabil că nici măcar judecătorii militari care l-au condamnat pe Bartolomé n-au ajuns să aibă în posesia lor vreo informaţie care să îl învinovăţească serios: în

1938, ramura catalană a Ajutorului Roşu Internaţional programase o emisiune în care Bartolomé Boix îi încuraja pe ascultători să-i ajute pe combatanţii Republicii oferindu-le haine groase. Textul conferinţei a ajuns la serviciile poliţieneşti franchiste, dar nu s-a făcut niciodată legătura între acesta şi vreun dosar personal, ceea ce ne face să presupunem că nu a fost niciodată folosit împotriva lui Bartolomé. Procedura nu este deloc surprinzătoare, de vreme ce, de exemplu, în 1946, s-a deschis dosar împotriva lui Jaume Girabau, pentru a se descoperi după câteva luni că deja fusese judecat şi executat în urmă cu 4 ani!

Grup de assistents a la inauguració del Club de fàbrica

Període moral de la fàbrica Cascabert (Foto Boix)

Amb els herois ele la producció

por LOPEZ RAIMUNDO

Andreu Pozar i Ricard Cabruja, acompanyats del secretari de Producció del Comitè de Barcelona, López Raimundo. — (Foto Boix)

Boix, el militant dinàmic per excel·lència, aquest fotògraf d'afició que ens ha cedit alló on la joventut es multiplica, no podia deixar d'acompanyar-nos en aquesta visita als nostres aixaplegadors.

I amb la mateixa a punt, amb aquell somriure que mai no li abandona, es presenta a la nova habitació disposat a fer-me aixecar i a posar-me en marxa immediatament per estar puntualment al treball a l'hora d'entrada.

Les sis del matí, és una hora gens simpàtica per aixecar-se per a qui ha d'anar a dormir després de les dotze; però Boix «inspi» argumentos tan extraordinaris que no hi ha manera de negar-s'hi.

Ens dirigim al lloc de treball d'una de les nostres millors Brigades de Xoc.

Els nostres joves ens mitiguen la seva alegria en saber que BUTIOL va a inaugurar... Caram! tots ells milions! al nostre Casal Jaume Grasis del districte 1. El nostre fotògraf i militant d'aquell Casal, i Antonio Calvera, secretari general d'aquell, que també ens acompanyarà, ens serà verdaderament necessari.

Aquest joves de cabines tremendes i cares gentilesses, pertanyen ja a la joventut que nosaltres volem per a Catalunya. Tenen l'alegria del deure complert. Tota ens omplen a la segueda les seves gestes, i com que no és possible entendre'ns, em separo amb un d'ells per poder resoldre les dades que ens interessen.

Es diu Eulogi Garcia, és responsable de secció i militant de la J. S. U.

—Aquí — ens diu — fabriquem pinces. Un sector l'extraordinari feixuc, gran part dels joves de la fàbrica només van al Camí. La resta que es veu obligada a quedar aquí, ens ofereix gran injustícia als problemes de la fàbrica per considerar que era el front on únicament es combatia el feixisme. Però alguns companys hi hem anat; ara explicarem la manera de pensar que tenim, i en nosaltres recaí el propòsit — que no deixarem fins aconseguir de transformar la nostra fàbrica per resultats material de guerra.

—...?

—Sí, toparem en dificultats. Necessitarem materials, reformar les màquines, però tot ho hem anat superant. Sortir injust, un obstacle, deixar d'superar l'acte que en tot moment ens ha prestat el camarada Calvera. Sempre discutí amb nosaltres els problemes de la fàbrica i ens donà iniciatives que ens han aplanat el camí.

—...?

—Naturalment. A la Brigada de Xoc hi ha joves de totes les tendències; i tots estan orgullosos dels resultats obtinguts. Hem superat la producció en tres-cents per cent i superem cada dintre de poc temps produccions noves. Aimés a intendre cares reformes a [Passa a la pàgina 6]

Grup de xiquetes de la fàbrica de material de guerra.—(Foto Boix)

Fotògraf de la Mediterrani

Bartolomé a fost internat în închisoarea Modelo, nu departe de locuinţa lui, şi a ieşit de acolo când moartea sa era iminentă. A decedat pe 2 aprilie 1 942. Pe atunci, fiul său Francisco era deja de 2 ani prizonierul nemţilor şi de peste 1 an era internat într-un lagăr de concentrare nazist.

Situaţia Núriei, cel mai tânăr membru al familiei, nu era tocmai de invidiat. După ce îi murise mama pe când avea doar 7 ani, cu singurul ei frate departe de ea, adolescenta trebuia să se ocupe de tatăl ei întemniţat şi, pur şi simplu, să supravieţuiască în condiţii grele.

Din primele zile ale anului 1941 până la moartea sa, în 1942, Bartolomé n-a ştiut nimic despre locul unde se afla fiul lui, deoarece, după ce Francisco a intrat în lagărul de concentrare, pentru combatanţii spanioli nu a existat vreo posibilitate să întreţină corespondenţă, iar izolarea lor s-a prelungit (cu puţine excepţii) până în 1943. între 1943 şi primele luni ale lui 1944 (până la debarcarea din Normandia), surorile lui Boix au putut să-i dea de urmă şi să menţină cu el o minimă corespondenţă. Núria îşi aminteşte chiar că ajunseseră să-i trimită câteva pachete cu mâncare, ceea ce reprezenta un efort enorm în Barcelona de după războiul civil. Se pare că însuşi Boix le-a cerut să înceteze cu trimiterea de pachete, solicitare pe care sora lui a interpretat-o ca un indiciu că acestea nu ajungeau la el sau că o făceau după ce se sustrăgea mare parte din conţinutul lor.

Odată cu deschiderea graniţelor spre Franţa a început, aşadar, o perioadă în care au alternat umbra şi întunericul. în 1945, Francisco a scăpat cu viaţă, însă două treimi dintre combatanţii republicani spanioli internaţi în lagărele naziste nu şi-au mai revăzut niciodată ţara.

război. îl însoţeşte fotograful Boix, pe

Joaquín López Raimundo

(Tauste, Zaragoza, 1 919 – Paris, 201 2)

Precedat de cei doi fraţi ai săi (Gregorio şi Antonio), Joaquín a pătruns de foarte tânăr în organizaţiile comuniste. Adolescent fiind, a ajuns din Aragón în Barcelona, unde a început liceul.

Joaquín îşi aminteşte că l-a cunoscut pe Boix din 1937, că l-a văzut „în apropierea liceului Balmes, în clădirea universităţii", în timp ce el mergea la liceul Gracia. îi revenea în memorie, de asemenea, imaginea lui Boix făcând fotografii în cadrul unei festivităţi a JSU. Dar primele sale amintiri se leagă de prietena lor comună, Mercedes Salto, militantă şi ea în JSU, o tânără care participa la diverse activităţi sportive. Amândoi au avut o strânsă legătură cu Mercedes şi, câţiva ani mai târziu, când atât Joaquín, cât şi Boix erau prizonieri ai nemţilor, ea avea să devină subiectul predilect al discuţiilor lor.

Destinele celor doi tineri s-au despărţit în timpul războiului din Spania. Joaquín era cu un an mai mare decât Boix şi s-a dus pe front în unităţi diferite. S-au reîntâlnit pentru scurt timp în Frontstalag (Stalag-ul din prima linie) din Belfort, fiind deja prizonieri de război. O nouă întâlnire a avut loc în Mauthausen (Joaquín a ajuns acolo cu 4 luni mai târziu decât Boix); apoi Joaquín a fost transferat la Gusen, unde a stat până înainte cu câteva luni să fie eliberat. într-adevăr, în 1945, după o perioadă în care a fost nevoit să muncească la curăţarea molozului, după bombardamentele de la Linz, Joaquín a fost mutat definitiv în lagărul central: Mauthausen.

Joaquín relatează că, fără îndoială, la Gusen a cunoscut cu adevărat grozăvia lagărelor. El s-a numărat printre puţinii supravieţuitori spanioli, nu fără să fi trecut prin perioade de slăbiciune extremă. îşi aminteşte că a fost ajutorul madrilenului Manuel García Barrado (alias Bernardo Pérez), ceea ce l-a salvat, probabil, de la moarte în Gusen.

întorcându-se în Franţa, l-a reîntâlnit pe Boix la Paris, iar cei doi au ţinut o strânsă legătură. Există destule fotografii făcute de Boix care ilustrează prietenia lor. în cercul lor de prieteni s-au alăturat şi alte persoane, precum Antonio Esporrin, un spaniol care a reuşit să fugă din Stalag, în 1940, şi să evite astfel internarea la Mauthausen.

La moartea lui Boix, Joaquín a preluat bunurile sale. Timp de mai multe decenii, a păstrat acasă sutele de negative pe care, la un moment dat, i le-a trimis scriitoarei Montserrat Roig, când aceasta pregătea Els catalans ais camps nazis. O parte dintre ele au apărut în această lucrare. La o jumătate de secol de la moartea lui Boix, Joaquín atrage atenţia asupra faptului că, decenii de-a rândul, nimeni nu s-a interesat prea mult de fotografiile aflate în posesia lui.

Capitolul 2: De pe câmpul de bătălie în lagărul de exterminare

Sfârşitul războiului civil: retragerea

în februarie 1939, cu puţin timp înainte de preluarea Barcelonei de către trupele generalului Franco, s-a produs cel mai mare exod din timpul Războiului Civil Spaniol: aproximativ o jumătate de milion de persoane au trecut frontiera în decursul câtorva zile. Erau oameni de toate condiţiile: unităţi întregi ale armatei Republicii au trecut frontiera şi au fost dezarmate de jandarmii francezi; de asemenea, un număr mare de civili au pătruns în Franţa. Fugarii au călătorit în diverse moduri: în vehicule militare ori civile, în căruţe cu tracţiune animală; mulţi au mers pe jos şi prin diferite puncte de trecere a frontierei, cuprinşi de teamă, disperare şi incertitudine.

Ospitalitatea de care majoritatea oamenilor au beneficiat în Franţa nu le-a alinat însă durerea. în unele cazuri (femei cu copii, de exemplu), refugiaţii au fost adăpostiţi în diferite centre răspândite pe teritoriul francez, deseori în condiţii acceptabile. Dar majoritatea lor s-au cazat în lagăre lipsite de orice instalaţie sanitară. Au îndurat frigul şi, mai ales la început, foamea. Bărbaţii şi femeile au fost separaţi, moment din care a început destrămarea unor familii în timpul exodului. Lipsa instalaţiilor sanitare, inclusiv a apei potabile, a favorizat apariţia râiei, păduchilor şi dizenteriei, ceea ce a dus şi la apariţia primelor victime.

Mai târziu, din cauza condiţiilor proaste din marile lagăre Arge- lès-sur-Mer şi Saint-Cyprien, guvernul francez a hotărât să construiască alte centre de internare pe coastă: Le Barcarès şi Rivesaltes (acestea două, la fel ca şi cele anterioare, în departamentul Pirineilor Orientali) şi Agde (Hérault), precum şi lagăre mai mici în interiorul Franţei, ca Bram (Aude), Gurs (în apropiere de Oloron, Pirineii Inferiori-în prezent, Pirineii Atlantici) ori Septfonds. S-au înfiinţat, în plus, lagăre şi centre de pedeapsă sau de supraveghere specială: Vernet dAriège, Pamiers (Arièges) şi fortăreaţa Collioure (Pirineii Orientali).

Ce reprezenta Franţa pentru mulţi dintre acei refugiaţi? Pentru ei, era patria – aproape mitică -a libertăţilor. Dar, de asemenea, mulţi dintre spaniolii refugiaţi manifestau neîncredere faţă de un stat care preferase aşa-numita „neintervenţie” în Războiul din Spania, care, în 1 938, semnase, la fel ca Marea Britanie, Pactul de la München (recunoscând astfel predarea Cehoslovaciei lui Hitler) şi căreia, în mod cert, nu-i pă- sase de soarta Spaniei Republicane, de vreme ce recunoscuse regimul Franco.

Condiţiile mizerabile din lagărele franceze din acele vremuri vor contribui ca, după câteva luni, mai bine de jumătate dintre refugiaţi să se întoarcă în Spania. Este posibil, de asemenea, ca mulţi să fi fugit în Franţa

de teama eventualelor jafuri ori crime comise fără discriminare, după sosirea trupelor franchiste. Dar, după câteva zile, unii refugiaţi au văzut altfel situaţia, mai ales cei mai puţin interesaţi de aspectele politice. Ei s-au gândit că, date fiind împrejurările, era puţin probabil ca, la întoarcerea în Spania, să fie ţinta represaliilor sau că, poate, vor avea puţin de suferit. în lagăre, reprezentanţii franchişti îi încurajau să se întoarcă acasă pe cei care „nu aveau mâinile pătate de sânge” şi promiteau o evaluare justă a responsabilităţilor fiecăruia. Nu exista nicio garanţie în acest sens, cert este însă că, după vara lui 1939, în Franţa n-au mai rămas mai mult de 200 000 de refugiaţi. Pe lângă revenirea în patria de origine, s-a mai produs un fenomen demografic: emigrarea în Mexic, cea mai importantă, dar şi în alte ţări cu populaţii de limbă spaniolă, precum şi în Uniunea Sovietică.

Mare parte dintre refugiaţii spanioli au rămas cu un gust amar după acei ani. Şi nu doar din cauza mizeriei îndurate, ci şi din cauza jignirilor suferite şi a ostilităţii manifestate de o parte din populaţia franceză. Primeau dovezi de solidaritate din partea multor persoane şi organizaţii, în schimb, guvernul francez îi trata cu duşmănie şi precauţie şi, de parcă n-ar fi fost de ajuns, mulţi dintre republicanii spanioli erau supravegheaţi în lagăre de trupe coloniale: senegalezi şi mercenari care le aminteau de temuţii „mauri” înregimentaţi în armata lui Franco.

Un nou război. Companiile de Muncitori Străini

Franţa era divizată cu privire la evenimentele ce prevesteau un nou război. Pentru anumite segmente ale societăţii, „ciuma roşie spaniolă”, concentrată într-un teritoriu inferior ca populaţie în comparaţie cu această masă de refugiaţi, reprezenta un pericol în plus; era plauzibil ca francezii să simtă pe propria piele ororile prin care trecuse populaţia spaniolă. O anumită presă de dreapta amintea fapte care, la vremea respectivă, au şocat opinia publică din întreaga lume: uciderea preoţilor şi călugăriţelor şi, mai ales, revoluţia şi războiul.

Sentimentul declanşării unui nou război plutea în aer. Republicanii spanioli s-au trezit într-o ţară cu un nivel de trai necunoscut pentru majoritatea dintre ei. Dar, de asemenea, era o ţară ce nu depăşise încă trauma războiului din 1914 şi înfiorătorul tribut de vieţi omeneşti plătit atunci. Mai mult, părea o ţară care, parcă, nu realiza pericolul iminent reprezentat de Germania nazistă.

Totuşi, pe măsură ce ameninţarea războiului se apropia, conducătorii francezi şi-au schimbat intenţiile cu privire la refugiaţii Războiului

2.2

În CMS 103, trei foşti combatanţi din Divizia a 26-a (fosta Coloana „Durruti"). De la stânga la dreapta: Amadeo Sinca Vendrell, sergentul Thio (subofiter francez), Emilio Andrés Diez şi Carlos Cabeza Letosa. Pe 6 august 1940, cei trei spanioli a făcut parte din primul transport de prizonieri spanioli la Mauthausen. Emilio Andrés fusese comisarul sănătăţii în Coloana „Durruti". În septembrie 1941, a fost dus de la Gusen la Hartheim, unde a fost gazat. (Carlos Cabeza)

din Spania. Nu s-a mai pus problema ca statul francez să se debaraseze cât mai repede de o masă de oameni care se putea dovedi stânjenitoare, ci s-a ajuns la concluzia că refugiaţii puteau fi utili în timpul conflictului, prin ocuparea locurilor de muncă lăsate libere de tinerii francezi mobilizaţi şi chiar recrutarea de soldaţi în armata franceză. Astfel, refugiaţilor spanioli li s-a oferit posibilitatea de a se înrola în Legiunea Străină sau în aşa-numitele Batalioane de marş, trupe auxiliare angajate să slujească pe durata războiului. Mai rămânea şi cea de-a treia opţiune: să fie integraţi în Companiile de Muncitori Străini (CMS), soluţie aleasă de majoritatea foştilor combatanţi ai armatei republicane. Cei care respingeau toate propunerile statului francez (nu întotdeauna alese de bunăvoie) erau obligaţi să lucreze în sectorul agricol sau industrial, înregimentaţi tot în CMS, dar în cadrul întreprinderilor şi firmelor particulare. în CMS au fost primiţi aproape 50 000 de spanioli, iar dintre aceştia, 1 2 000 au fost plasaţi în zone apropiate de linia Maginot, ce avea să reprezinte în curând linia frontului. Alţi 30 000 de spanioli lucrau în CMS situate între acest sector şi Loara. Lor li se adăugau vreo 5 000 de spanioli care s-au integrat pe deplin în armata franceză, ca voluntari ai Batalioanelor de marş, ataşaţi Legiunii | pe baza unor contracte de înrolare pe perioada războiului.

| Foştii combatanţi ai Republicii nu se desprinseseră cu totul de

I reţelele şi legăturile care i-au unit în timpul războiului din Spania, când

® în unităţile militare, de multe ori, contau afinităţile politice. Nu este

1 ciudat că legăturile de apartenenţă la un grup s-au prelungit chiar şi

| în interiorul Franţei. în orice caz, nu le-a fost greu să restabilească

anumite structuri bazându-se pe simpatiile politice sau pe originea 50 lor geografică. Deja din primele momente petrecute în Franţa, pe

terenurile nisipoase din Roussillon, au existat colective organizate, însărcinate cu promovarea diferitelor activităţi culturale, sportive şi de divertisment cu scopul de a combate pasivitatea şi de a ridica moralul celor internaţi. Aceasta era o caracteristică a republicanilor spanioli: există o oarecare coeziune între ei, manifestată în lagărele din Franţa, Companiile de Muncitori Străini şi lagărele germane de prizonieri de război (Stalag). Când au ajuns în lagărele naziste, ei nu alcătuiau o masă inertă de deţinuţi; vor exista între ei legături de încredere sau, cel puţin, de organizare politică, ceea ce va deveni un element preţios când va trebui să-şi asigure supravieţuirea într-un mediu ce viza exterminarea lor.

Francisco Boix, un combatant republican exilat în Franţa

Nu se cunosc prea multe detalii despre primele luni petrecute de Boix în Franţa sau despre condiţiile în care a trecut frontiera. Conform unor mărturii, a fost internat o vreme în lagărul Vernet dAriége (la fel ca mulţi alţi combatanţi din armata republicană). Antonio Garcia, despre care vom scrie în paginile următoare, a sugerat că, în acea perioadă, Boix a fost grav bolnav, suferind de meningită virală, care, în acele împrejurări, putea să aibă consecinţe fatale. Totuşi, sora lui nu-şi aminteşte nimic în acest sens, deşi, în acel moment, Boix încă putea trimite scrisori familiei sale.

Ştim de la familia Andreu din Barcelona, vecină şi prietenă cu Boix, că au încercat fără succes să-i găsească un loc de muncă în agricultură, ceea ce i-ar fi permis să evite înrolarea în unităţi militare.

Există mărturii despre prezenţa lui Boix în lagărul din Septfonds, în apropiere de Montauban. De acolo a pornit spre nord în septembrie 1939, cu un grup de combatanţi republicani spanioli, înrolaţi în Compania a 28-a de Muncitori Străini. Ramón Bargueño a povestit cum şi-a petrecut Boix mare parte din călătorie cântând la armonică, instrument la care nu era chiar un

virtuos, ceea ce nu-l împiedica să repete întruna singura melodie pe care o ştia: câteva părţi din Bolero, de Ravel.

Mai sus amintita CMS era o unitate ce avea legătură cu Corpul al V-lea de Ingineri, ce a acţionat în Vosgi, un departament din nord-estul Franţei, în regiunea Lorena. Era o zonă de cea mai mare importanţă strategică şi care, încă de la declanşarea războiului-fulger german, a rămas repede la îndemâna trupelor celui de-al Treilea Reich. De fapt, majoritatea Companiilor de Muncitori Străini au acţionat în regiuni similare, cuprinse între teritoriile din nord şi frontiera cu Elveţia.

CMS nr. 28 a staţionat cel mai mult în Combrimont, un sat situat aproximativ în centrul triunghiului format din oraşele Nancy, Strasbourg şi Colmar; se afla la o distanţă de 40-70 de kilometri de aceste oraşe.

Potrivit lui Ramón Bargueño, care a trăit acele momente alături de Boix, viaţa în CMS semăna cu o libertate relativă, mai ales în comparaţie cu lunile petrecute în lagărele de internare. înrolarea în formaţiunile paramilitare nu îi împiedica pe spanioli să aibă contact cu populaţia civilă, nici să stabilească legături de simpatie şi chiar de prietenie cu localnicii.

S-au păstrat numeroase mărturii asemănătoare ale exilaţilor, din care reiese că, la început, cetăţenii aveau o atitudine reticentă sau chiar ostilă faţă de ei. Se manifestă în acest caz mentalitatea despre care am

c.w^U je*,

*fi-r Uy-^ ip CJ%MJÍ*0 (¿L. ajJlL.

' Mrjy

mai menţionat: în anumite segmente ale societăţii franceze, spaniolii combatanţi sunt asociaţi episoadelor de violenţe şi jafuri, de dezordine şi instabilitate. Războiul din Spania este o oglindă în care se privesc mulţi francezi, iar izbucnirea unui nou conflict, în care acum sunt direct implicaţi, adaugă sentimente noi, de teamă şi incertitudine. Bargueño rezumă astfel procesul psihologic: „Uneori eram primiţi foarte urât în sate, din cauza problemei noastre [...], a propagandei care se făcea împotriva noastră. Dar apoi ne îndrăgeau foarte mult.” Cazul acestui martor este semnificativ: când primeşte o scrisoare prin care rudele îi transmit că tatăl lui a murit împuşcat în împrejurimile satului de origine, în Toledo, vestea ajunge şi la locuitorii din Combrimont, şi nu puţini sunt cei care îi adresează câteva cuvinte de consolare.

Datorită contactului constant dintre populaţia civilă şi refugiaţii acum militarizaţi, temerile se diminuează. Tinerii spanioli nu contribuie la apărare doar dând o mână de ajutor acolo unde li se cere, ci mai şi colaborează la multe alte sarcini cotidiene: se oferă voluntar pentru muncile câmpului, pentru tot felul de reparaţii sau chiar ca frizeri. Contribuţia lor a fost foarte apreciată, mai ales că cea mai mare parte a populaţiei tinere masculine din Franţa era mobilizată şi, deseori, departe de propriile cămine. Mulţi spanioli trecuţi prin CMS îşi amintesc cum, uneori, ei erau singurii tineri în anumite zone, ceea ce însemna că nu aveau rivali pentru a le curta în timpul lor liber pe fetele din sat.

Comandanţii militari fiind responsabili de Companiile de Muncitori Străini, relaţiile variau mult de la caz la caz. Nu este ceva neobişnuit ca, din punct de vedere ideologic, ofiţerii să fi fost foarte ostili cu republicanii spanioli. Se adaugă o oarecare prejudecată naţională şi de clasă, ce va duce uneori la un tratament ofensator faţă de spanioli, care au realizat treptat că primirea rece de care au avut parte la începutul exodului lor se manifesta încă în unele segmente ale societăţii franceze.

După câteva luni, rămase în istorie ca „războiul nostim”, fără mişcări de trupe şi fără lupte semnificative între Franţa şi Germania, s-a declanşat ofensiva germană. Războiul-fulger, desfăşurat de divizii blindate sprijinite de o aviaţie puternică, deja aplicat cu succes în Polonia, i-a adus Germaniei noi victorii în contextul invaziei din Franţa.

Când, în mai 1 940, liniile franceze au cedat şi, în câteva zile, trupele Wehrmacht-ului au pătruns adânc în teritoriul francez, mulţi republicani spanioli au căzut prizonieri la nemţi. Printre aceştia s-au aflat Boix şi cea mai mare parte a camarazilor săi. Mai întâi, Boix a fost internat ca prizonier de război în aşa-numitul Frontstalag 140, în cazarma Bouge- nel (Belfort), şi apoi în Besançon, unde s-a încheiat periplul său prin Franţa. Deja în 1941 a fost condus la Stalag Xl-B, situat în Fallingbos- tel (actualul stat federal Saxonia Inferioară). După doar 15 zile, a fost transferat la Mauthausen, laolaltă cu 1 506 de republicani spanioli, pe 27 ianuarie 1941.

Prizonieri de război ai nemţilor: ^ ■ i” în Stalag

Există multe relatări despre spanioli care au căzut prizonieri ai trupelor germane; toate au un element comun: senzaţia de părăsire absolută pe care au experimentat-o în faţa dizolvării totale şi bruşte a maşinăriei defensive franceze.

De multe ori, profitând de ultimele clipe de libertate, când capturarea lor părea iminentă, mulţi spanioli şi-au distrus documentele considerate compromiţătoare. Nu numai cele ce indicau militantismul lor politic, ci chiar şi documente sau obiecte personale care ar fi trădat apartenenţa lor etnică, precum bani, scrisori etc. Căci mulţi spanioli presimţeau că aveau să fie trataţi în prizonierat altfel decât celelalte naţionalităţi.

După prima întâlnire cu trupele germane (relatările variază foarte | mult cu privire la gradul de ostilitate de care au dat dovadă învingătorii),

| spaniolii erau închişi provizoriu într-un loc şi apoi, adesea, obligaţi la

| marşuri lungi, uneori timp de câteva zile, pe distanţe de sute de kilome-

-g tri. Spaniolul Eduardo Frias, arestat în apropiere de Nevers, a mers zile

| întregi, împreună cu o coloană de prizonieri, până la Bruxelles, adică

f peste 500 de kilometri.

Unii au profitat de timpul petrecut în Franţa pentru a încerca să 54 fugă – câţiva au şi reuşit. Pe ceilalţi îi aşteptau mai multe etape de marş,

fi OfJo^Q MaJ¿ UQfa-Ş Í/C Vuw^o

r – i

¡1%

„Pentru Bartolomé,

cu stimă profundă din partea lul Franclscc Din Combrlmont, departamentul Vosgl,

urmate adesea de un transport cu trenul, camioanele sau chiar pe căile fluviale, în vreo navă cu mărfuri; destinaţia prizonierilor era unul dintre acele Stalag distribuite pe întregul teritoriu german. în aceste lagăre de detenţie, unde deţinuţii puteau uneori să execute anumite munci, treceau săptămâni şi chiar luni până când erau transferaţi definitiv în- tr-un lagăr de concentrare. Timpul scurs între cele două internări varia foarte mult de la caz la caz şi astfel se explică repartizarea spaniolilor la Mauthausen, care durează mai mult de un an pentru cea mai mare parte a deţinuţilor, deşi până aproape de sfârşitul războiului, acolo au sosit întruna grupuri mici de deţinuţi spanioli.

Timpul petrecut în Stalag este diferit pentru fiecare persoană. Trebuie să reţinem că, în principiu, în aceste lagăre, spaniolii erau consideraţi tot prizonieri de război, conform tratatelor internaţionale semnate de Germania. Mai multe mărturii se referă chiar la existenţa aşa-numitului „om de încredere”, persoana însărcinată cu transmiterea nemulţumirilor din partea deţinuţilor către conducerea lagărului, ceva absolut de ne-conceput într-un lagăr de concentrare nazist.

Relatările despre timpul petrecut în Stalag (între câteva săptămâni şi mai multe luni) nu evocă vreo situaţie în care

deţinuţii suferă de foame sau de munci excesiv de grele. Relaţiile cu soldaţii germani obişnuiţi iau diferite forme: unele mărturii confirmă cazuri de hărţuire; altele indică apropieri caracterizate prin respect şi curiozitate.

La un moment dat, în Stalag au apărut ofiţerii Gestapo-ului, care şi-au notat date despre deţinuţii spanioli, care au fost clar diferenţiaţi de cei francezi (cu excepţia puţinelor cazuri când vreun spaniol a reuşit să nu fie descoperit şi să rămână ca prizonier francez în vreun Stalag până la sfârşitul războiului). Deja nu mai erau asimilaţi statutului de prizonieri de război francezi, ci identificaţi ca parte a „hoardelor roşii de spanioli”

de
către
un
fotogr
af

potlret 1
a^n
franţa,
m

grupul 1
aparţi
nuse
CMS

28.
Printre
person
aje:

Antoni Z
o
Garcia
Alonso
,

tară t
france
ză (al
doilea

din
stânga
, în
rândul

1

dreapt
a, pe
rândul
de

sus). 1
Ei au
fost
trataţi
în

de s.
război.
încăpu
ştiau

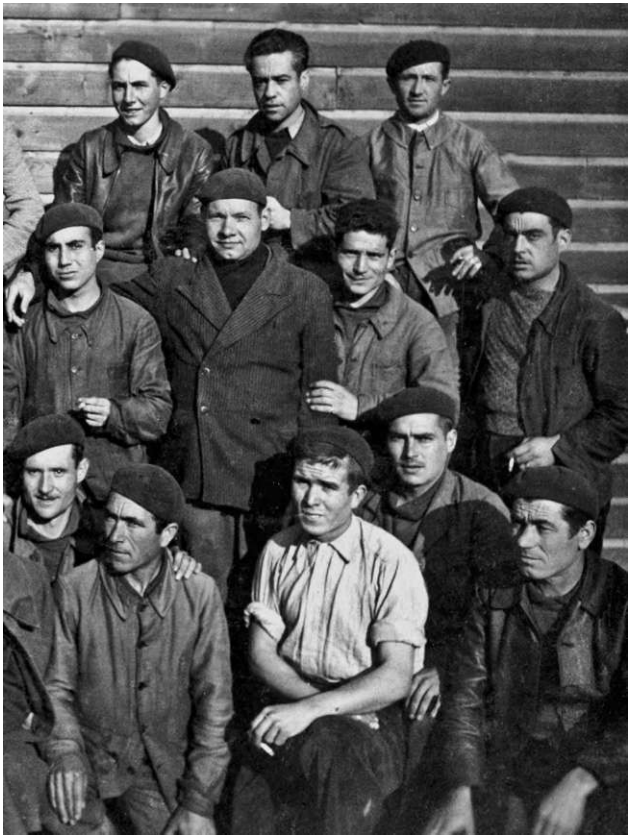
nimic O
despre
urmă

toarea 5
lor 5
destln
atie:

Mauth
ausen.

[MC]

(Rotspanier). începea etapa anterioară trimiterii lor într-un lagăr de concentrare, precedată uneori de anunţul din partea autorităţilor militare germane că se va efectua transferul lor... în Spania.

Detenţia în lagărele de prizonieri a reprezentat astfel doar o fază intermediară pentru spaniolii republicani. Ceea ce, în principiu, părea să fie o situaţie „normală” pentru prizonierii de război, se va schimba odată cu trecerea lunilor. Iar din august 1940, aceşti prizonieri spanioli au fost expediaţi într-o lume cu totul diferită. Paznicii lor urmau să fie recrutaţi din trupele SS, iar ei aveau să pătrundă într-o adevărată anticameră a Iadului.

De ce au fost internaţi republicanii spanioli în lagăre de concentrare?

Rămâne un mister când s-a decis trimiterea republicanilor spanioli în lagărele de concentrare şi, în principal, la Mauthausen. Cert este că de la capturarea lor de către germani până la internarea lor au trecut doar două luni şi jumătate. Aşa s-a întâmplat cu primul transport de spanioli, alcătuit din 392 de bărbaţi care au părăsit Stalag XIII-A (Moosburg, lângă München) pentru a ajunge, pe 6 august 1940, la Mauthausen.

După sosirea altor grupuri, pe 24 august, a ajuns convoiul „din Angouleme”, constituit în mare parte din familii întregi care, fără a trece prin condiţia de prizonieri de război, au fost conduse direct la Mauthausen, unde au rămas internaţi bărbaţii adulţi.

Nu încape nicio îndoială că autorităţile franchiste erau la curent cu soarta acestor grupuri, deoarece la Ministerul Afacerilor Externe din Madrid s-au păstrat documente conform cărora autorităţile germane le informau pe cele spaniole despre existenţa convoiului şi se consultau în privinţa destinaţiei lui. Aşa s-a întâmplat în cazul unei însemnări a ambasadei Germaniei la Madrid, prin care autorităţile spaniole erau chestionate, pe 20 august 1940, cu privire la cei 2 000 de spanioli din Angouleme. în document se arată că, „profitând de această ocazie, ambasada Germaniei este onorată să informeze Ministerul Afacerilor Ex-

terne că autorităţile germane sunt dornice să ofere poliţiei de securitate spaniole, din proprie iniţiativă, tot ajutorul posibil pentru capturarea liderilor hoardelor roşii de spanioli”*. Nu există niciun răspuns în arhivele Ministerului Afacerilor Externe din Madrid. însă, începând de pe 24 august 1940, 430 de spanioli din Angouleme au fost internaţi la Mauthausen, inclusiv cei mutilaţi şi având copii mai mari de 14 ani, în timp ce

* MAE, Madrid, R.1 260, dosar 75.

.leherhoita pal icol ■

' li-: BA$,k¡7£$[i]<

î. iptoíacKi S[1]

copiii sub această vârstă şi femeile – după călătoria către şi din Europa Centrală – au fost predaţi forţelor de poliţie spaniole, la frontiera cu Hendaye. în lagărul de la Mauthausen a rămas, aşadar, un grup de oameni pe care Franţa nu îi chemase la arme în războiul împotriva Germaniei (în cazul celor mutilaţi, cu greu s-ar fi putut întâmpla asta) şi care, în multe cazuri, nici măcar nu făcuseră armata în Spania (de exemplu, adolescenţii şi copiii). Dintre cei 430 de prizonieri ai convoiului, 357 au murit la Mauthausen, adică circa 83%.

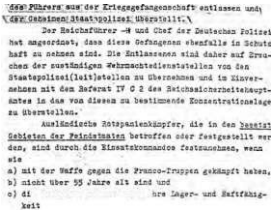
Spaniolii înregimentaţi militar de Franţa şi consideraţi prizonieri de război ai Germaniei constituie o excepţie. Este singurul colectiv de prizonieri de război trimis din Stalag în

lagărele de concentrare, fapt neobişnuit, evitat chiar şi în cazul cetăţenilor francezi de origine evreiască, deveniţi prizonieri de război, cărora li s-a respectat această condiţie. Doar cu prizonierii de război sovietici s-a întâmplat ceva similar.

Se cunoaşte vreo regulă generală care să stabilească în scris acest mod de a proceda? Există un ordin emis de Departamentul Central de Securitate al Reichului (RSHA) care indică soarta hotărâtă pentru prizonierii capturaţi în Franţa şi care aveau legături cu Războiul din Spania. nul Führeruiui", cel cai Textul documentului, ce poate părea confuz în anumite privinţe, nu lasă [nu eraud_e] naţionahta nicio îndoială cu privire la soarta luptătorilor din Spania Republicană fieransîderaţi'pnzoni. (Rotspanienkämpfer, „luptătorii Spaniei Roşii") capturaţi de trupele ger- de război şl rămâneai mane: nu vor fi recunoscuţi ca

prizonieri de război, ci vor fi trimişi în la dispoziţia poliţiei. în lagăre de concentrare.[1] tTo°aiîta”espaniolăvo

Data emiterii documentului (25 septembrie 1940) coincide cu vi- fi trimişi direct în lagă zita prelungită a lui Ramón Serrano Suñer în Germania nazistă (15-25 de concentrare, septembrie), în decursul căreia oaspetele spaniol a avut întrevederi

des Führers aus der Kriegsgefangenschaft entlassen und
(SPF Genainen Staatspolizei Überstellt.)
Der Reichsführer -SS und Chef der Deutschen Polizei
hat angeordnet, dass diese Gefangenen ebenfalls in Schutz
haft zu nehmen sind. Die Entlassenen sind daher auf Ersu-
chen der zuständigen Wehrmachtdienststellen von den
Staatspolizei(leit)stellen zu übernehmen und im Einver-
nehmen mit dem Referat IV C 2 des Reichssicherheitshaupt-
amtes in das von diesem zu bestimmende Konzentrationslage
zu überstellen.
Ausländische Rotspanienkämpfer, die in den besetzt
Gebieten der Feindstaaten betroffen oder festgestellt wer
den, sind durch die Einsatzkommandos festzunehmen, wenn
sie
a) mit der Waffe gegen die Franco-Truppen gekämpft haben,
b) nicht über 55 Jahre alt sind und
c) di hre Lager- und Haftfähig-
keit

e axEtlicha Uateracxim^ 1. aldabea Saţ, '.Sami-t s« etsii'iîsi

Staa^a^htrlşg '

Jjittaeir, „arfolgt ilire di re ¡lio U

prizonieri de Germania după ocuparea Franţei. Se spunea că, „din ordl-

cu Himmler (şeful forţelor SS şi ministru de interne) şi cu Heydrich (conducătorul RSHA). Textul documentului emis de RSHA dezvăluie că decizia fusese luată la cel mai înalt nivel, întrucât soarta republicanilor spanioli era dictată, potrivit înscrisului, prin ordinul Führerului {„auf Befehl des Führers”).

în secţiunea rezervată chestiunii spaniolilor, se afirmă: „La capitolul combatanţilor comunişti străini implicaţi în Războiul din Spania, în ceea ce-i priveşte pe cetăţenii spanioli, aceştia sunt transferaţi direct în- tr-un lagăr de concentrare din Reich, după trimiterea unei liste în dublu exemplar către Departamentul IV A2 al RSHA”.

Unii istorici au ajuns la concluzia că, din moment ce la Mauthausen existau spanioli deja de la începutul lunii august, aceste decizii cu greu pot avea legătură cu negocierile dintre al Treilea Reich şi Spania lui Franco, căci sosirea primilor spanioli la Mauthausen precedă cu mai bine de o lună vizita lui Serrano Suner la Berlin. Nimic nu arată că nu au existat conversaţii anterioare între cele două părţi, dar trebuie amintit şi faptul că majoritatea spaniolilor au ajuns acolo după septembrie 1940, îndeosebi la sfârşitul anului şi în prima jumătate a lui 1941. în cele din urmă, se cunosc cazuri în care practica precedă regulile: fără a merge prea departe, sosirea primilor prizonieri de război sovietici la Mauthausen a avut loc în noiembrie 1941, înainte de a se fi încheiat negocierile pe această temă dintre Wehrmacht şi principalii responsabili ai lagărelor de concentrare ale forţelor SS.

A existat o intervenţie explicită din partea guvernului lui Franco?

Documentele pe care tocmai le-am comentat nu ne permit să luăm drept bună participarea directă şi explicită a guvernului franchist la deciziile referitoare la prizonierii de război spanioli căzuţi în mâinile germanilor.

Cu toate acestea, indiferent dacă a participat sau nu la decizie, există dovezi clare că guvernul spaniol de la acea vreme a ştiut despre trimiterea în lagăre de concentrare a prizonierilor

republicani. în acest sens, s-au păstrat numeroase documente din anii următori, până în 1 945. Exemplele se înmulţesc: a existat corespondenţă între diverse organizaţii spaniole interesate de cazuri particulare; într-o lucrare publicată în 2001 (Spaniards in the Holocaust), D.W. Pike analizează întreaga corespondenţă a consulatului spaniol de la Viena cu privire la deţinuţii de la Mauthausen. Eliberarea unor deţinuţi constituie dovada că problema era cunoscută în cercurile oficiale de la Madrid; cel mai

Arriba
FRACASADOS TODOS LOS INTENTOS, INGLATERRA RENUNCIA AL DESEMBARCO EN DAKAR
MAS DE 100 AVIONES PROSIGUIERON AYER LOS ATAQUES A INGLATERRA
SERRANO SUÑER SE ENTREVISTO AYER CON HITLER

cunoscut exemplu este cel al lui Bautista Nos Fibla, scos din lagăr la intervenţia lui Ramón Serrano Suñer însuşi.

Există două documente cu origini foarte diferite care menţionează amestecul explicit al guvernului de la Madrid în chestiunea republicanilorspanioli. Primul este un discurs al lui August Eigruber, Gauleiter din Oberdonau, în a cărui jurisdicţie se afla lagărul Maut- hausen. Avem cunoştinţă despre acest discurs deoarece a fost citat într-un raport despre Eigruber de către serviciile de informaţii americane (OSS), pe când se afla prizonier, după înfrângerea celui de-al Treilea Reich. Iată pasajul care ne interesează:

„întrebaţi la Mauthausen, lângă Dunăre: acolo funcţionează un mare lagăr de concentrare. Există 6 000 de spanioli comunişti, acei revoluţionari spanioli care s-au ridicat împotriva fascistului Franco şi care au luptat împotriva Spaniei pentru Spania sovietică. Acesta era sloganul lor. Erau conduşi de generali ai Rusiei Sovietice, ofiţeri ai Rusiei Sovietice şi au luptat cu armele Rusiei Sovietice. Şi când Spania a fost învinsă şi Franco a câştigat, s-au exilat în Franţa, iar când am ocupat Franţa anul trecut, domnul Pétain ni i-a dat pe cei 6 000 de spanioli comunişti şi a serrano efectua o'vi'zită declarat «N-am nevoie de ei, nu-i vreau», l-am oferit pe aceşti 6 000 de lungă, al cărei program spanioli şefului statului, Franco, liderul spaniol. El i-a refuzat şi a declarat prevedea, în plus, întâi- că nu-i va accepta niciodată pe acei spanioli comunişti care au luptat b¡i¡'a¡ᵘpoi¡tie¡ʳgermane■ pentru Spania sovietică. Atunci i-am oferit pe cei 6 000 de spanioli co- Heinrich Himmierşi munişti lui

Stalin şi Rusiei Sovietice, deoarece luptă în numele revoluţiei Reinhardt Heydrich. mondiale, iar domnul Stalin, cu al său Comintern, nu i-a acceptat. Acum, aceşti 6 000 de luptători roşii, muncitori — muncitori de fabrică —, sunt stabiliţi la Mauthausen; acolo vor rămâne pentru totdeauna. La urma urmei, nu putem crea o colonie spaniolă. Nu-i putem aşeza nicăieri. Ce ar trebui să facem?" (Eigruber, discurs din 27 iunie 1941, citat într-un raport al OSS.[2])

Raportul OSS arată că, în momentul în care Eigruber (deja prizonier al Aliaţilor) a fost întrebat despre această chestiune, a declarat că nu-şi amintea nimic despre subiect şi că presupunea că obţinuse textele la vremea respectivă din vreo notă oficială cu directive privind teme de propagandă, fără ca el să ştie direct de la sursă despre chestiunile

pagina 60. Titlul de pe prima pagină: „Serrano Suner s-a întâlnit Ieri

menţionate. Aşa cum le-a declarat Eigruber anchetatorilor săi, dintre spanioli îşi amintea doar de un prizonier din Mauthausen, „care cânta foarte bine”. Trebuie precizat că numărul de spanioli amintit în document (6 000 de persoane) corespunde destul de exact cu numărul celor care erau cu adevărat internaţi la Mauthausen în momentul discursului şi că este vorba despre o informaţie pe care Eigruber a obţinut-o, fără îndoială, direct de la sursă. în schimb, referirea la Stalin trebuie privită cu rezervă, ţinând cont că data la care se face trimitere în discurs este anterioară încetării pactului germano-sovietic, care a avut loc cu doar 5 zile înainte de declaraţia lui Eigruber.

Al doilea document ce merită adus în discuţie în acest context conţine câteva cuvinte ale lui Franz Ziereis, comandantul lagărului Mauthausen între 1939 şi 1945, după ce a fost capturat la sfârşitul lui mai 1945. Există mai multe versiuni cu privire la conţinutul interogatoriului, care nu corespund neapărat cu acelaşi interval, deoarece s-a desfăşurat de-a lungul mai multor ore. Boix a fost prezent la un moment dat şi, la întoarcerea sa la Paris, i-a oferit anumite precizări în acest sens lui Aline Chalufour, membru al organului francez responsabil cu investigarea crimelor de război. Din afirmaţiile lui Boix (în franceză, în original) reiese că Ziereis a pronunţat următoarele cuvinte:

„Pentru aceşti spanioli am primit ordine speciale; n-aveau voie să scrie şi nimeni nu trebuia să ştie că se aflau în lagăr, întrucât erau prizonieri de război francezi; avuseseră probleme cu Guvernul de la Vichy; pentru a scăpa de ei, s-a înfiinţat la Berlin o comisie de lichidare din ordinul lui Serrano Suner, ministrul afacerilor externe al Spaniei. Cesiunea [s/c] datează din 1941. Spaniolii nu trebuiau să mai existe. La început am avut succes, dar aceşti spanioli nu erau la fel de uşor de ucis ca polonezii, pentru că era vorba despre voluntari care se împotriveau ordinelor date de ofiţerii SS şi, uneori, chiar se revoltau împotriva deţinuţilor germani de drept comun, care provocau mereu încăierări, dar ofiţerii SS nu voiau să ştie nimic.”

Declaraţia trebuie luată ca atare: Boix reia în august 1945 ceea ce auzise în timpul interogatoriului lui Ziereis cu ceva mai mult de două luni în urmă. Nu se precizează dacă Boix s-a folosit de însemnări, iar în unele privinţe, documentul este oarecum confuz. Dar tot este un indiciu ce trebuie luat în considerare când se abordează problema posibilei implicări a guvernului franchist în soarta spaniolilor din Mauthausen. Ipoteza conform căreia ar fi putut exista o participare a acestuia la luarea deciziilor beneficiază de câteva dovezi, fără ca niciuna dintre ele să pară concludentă.

în schimb, este mai mult decât evident că autorităţile de la Madrid şi reprezentanţii lor au fost la curent cu situaţia, precum şi că au refuzat să ofere vreun ajutor acelor spanioli, doar cu excepţia câtorva cazuri.

Ramón Bargueño Gómez, alias Mermelada

(Recas, Toledo, 1916 – Villejuif, 2003)

B.2

Militant al Tineretului Socialist din 1934 (devenit JSU, după ce a intrat în sfera de influenţă a comuniştilor, în 1936), Bargueño a rămas în satul său natal până la izbucnirea rebeliunii militare din iulie 1936. A participat din primele zile la apărarea Republicii şi a luptat în continuare, până când a trecut peste graniţă, în februarie 1939.

Familia lui a avut un destin tragic: tatăl său (o persoană cu idei liberale, dar lipsită de afinităţi politice faţă de forţele de stânga şi de sindicate) a fost asasinat în octombrie 1936, la câteva ore după intrarea „trupelor naţionale” în Recas (Toledo), iar fratele său, combatant la fel ca Ramón, a fost condamnat la moarte şi împuşcat în 1940, când Ramón se afla deja în exil. Familia lui a trecut de la o situaţie economică relativ confortabilă (deţineau un magazin şi o gogoşărie) la cea mai cruntă sărăcie, deoarece le-au fost confiscate toate bunurile, cu excepţia casei.

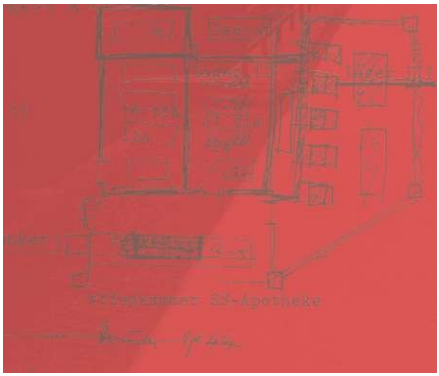
Prin lagărele de internare franceze, Ramón s-a intersectat de mai multe ori cu Boix, de care îl lega o frumoasă prietenie. El a contribuit cu destule informaţii despre caracterul lui Boix. Amândoi au lucrat în aceeaşi Companie de Muncitori Străini şi au căzut prizonieri ai germanilor cam în acelaşi timp. Ajuns mai târziu decât Boix la Mauthausen, Ramón a făcut parte din Kommando (detaşamentul de muncă) Steyr, unde s-a confruntat cu situaţii foarte diferite, dar a ajuns în cele din urmă la Mauthausen într-o stare lamentabilă. Acolo, datorită solidarităţii cunoscuţilor săi, şi-a refăcut treptat sănătatea. în august 1943, a fost trimis în temniţa (Arrest) din Mauthausen pentru a presta servicii de ordonanţă, sub comanda ofiţerului SS Niedermayer, un austriac din Salzburg. La parterul clădirii se aflau crematoriul şi uşa către camera de gazare.

Conform mărturiei sale, Boix i-a încredinţat în 1944 un pachet care conţinea cel puţin o parte dintre fotografiile ce proveneau de la Erken- nungsdienst. Pachetul a stat ascuns în clădirea temniţei timp de câteva săptămâni, până când Boix l-a luat şi i l-a înmânat lui Jacinto Cortés, de la Kommando Poschacher.

3.Bauaufe:
Zeltlag
Küche
Krankenlager

Capitolul 3:

Konzentrationslager Mauthausen

Am văzut cum primii republicani spanioli au ajuns la Mauthausen pe 6 august 1940. Multe alte convoaie aveau să urmeze; cea mai mare parte a grupului a fost internat în lagăr între august 1940 şi vara lui 1941. La sfârşitul lui 1 941, existau 7 000 de deţinuţi cu triunghiul albastru, loarea care îi încadra îr Emigranten sau a apatrizilor, deşi, în mod paradoxal, pe triunghiul albastru era ţesută litera „S”, de la

în acea perioadă, Mauthausen adăpostea doar câteva mii de deţinuţi, iar până în aprilie 1941 au predominat polonezii şi spaniolii, a căror proporţie variază în funcţie de moment.

3.1

Un univers caracterizat prin represalii

Mauthausen fusese ridicat în 1938, la câteva săptămâni după ce Austria a fost anexată la cel de-al Treilea Reich. Primii deţinuţi, cei care au început construcţia, proveneau din lagărul Dachau, situat în apropiere de München. Lagărul Mauthausen a fost, încă de la început,

Fotografii de la Mauthausen

Îmbrăcat într-o haină impecabilă în dungi, un deținut care afișează o oarecare responsabilitate trece în revistă, în *Appellplatz*, un grup de prizonieri sovietici nou-veniți la Mauthausen. Din orientarea umbrelor știm că scena se petrece dimineața, foarte devreme. [MHC]

66

3.1

dominat de deţinuţi de drept comun, care au monopolizat poziţiile fruntaşe ale ierarhiei deţinuţilor. Pe lângă autoritatea conferită lor de ofiţerii SS, aceşti deţinuţi aveau beneficii de pe urma întreţinerii reţelelor de pe piaţa neagră din interiorul lagărului, ceea ce le permitea să-şi sporească puterea, să organizeze mai bine furtul de la alţi deţinuţi etc.

în afară de deţinuţii consideraţi germani (atât de drept comun, cât şi politici), doar polonezii constituiau deja, înainte de sosirea spaniolilor, un grup etnic numeros. Relaţia dintre polonezi şi spanioli în lagăr nu a fost niciodată prea uşoară. Din punct de vedere ideologic, predomina o ostilitate pronunţată. Mulţi, probabil majoritatea deţinuţilor polonezi aveau ferm înrădăcinată convingerea că spaniolii, consideraţi comunişti periculoşi şi duşmani ai religiei catolice, erau nişte asasini de preoţi. Existau condiţiile necesare pentru ca între cele două grupuri să apară o prăpastie foarte greu de depăşit şi, cu excepţiile de rigoare, până la sfârşitul lagărului între spanioli şi polonezi s-au manifestat neîncrederea şi rivalitatea.

După cum am văzut deja, spaniolii au sosit începând din cea de-a doua jumătate a lui 1940, iar majoritatea lor deja se găseau la Mauthausen înainte de vara lui 1941, chiar dacă, până la sfârşitul războiului, se vor mai alătura şi alţii, dar în număr restrâns. La grupurile menţionate mai sus s-au adăugat deţinuţi de origine foarte diversă, până când la Mauthausen au fost internaţi practic indivizi de toate naţionalităţile din Europa. Se aflau acolo deţinuţii de drept comun, de la escroci până la gangsteri, prizonieri de război cărora nu le-a fost respectată această condiţie (cazul spaniolilor şi al sovieticilor), persoane închise din cauza orientării sexuale (homosexuali), indivizi încadraţi în categoria AZR („asociali” acuzaţi de comportament nociv sau de

parazitism social), deţinuţi politici arestaţi pentru acţiuni de rezistenţă faţă de puterea nazistă în întreaga Europă. Şi, deşi Mauthausen nu era un lagăr unde predominau deţinuţii „rasiali” (deportaţi din cauza condiţiei lor de evrei

Toamna lui 1941. Trupele celui de-al Treilea Reich au avansat adânc pe teritoriul Uniunii Sovietice. Sosirea primelor convoaie de prizonieri sovietici la Mauthausen este bine documentată în fotografiile SS-ului care s-au păstrat. Se pare că cei care le-au realizat (Ricken sau Komatz, doi ofiţeri SS) au încercat să surprindă detalii ale tipurilor umane din acel grup proaspăt sosit în lagărul nazist. [MHC]

sau de ţigani), numărul acestora a fost, de asemenea, considerabil în anumite momente.

Deşi înainte de iunie 1941 existau deja evrei în lagărul Mauthausen, cei mai mulţi dintre ei au fost arestaţi până atunci, fiind incluşi în alte categorii (cum ar fi cea a adversarilor regimului nazist). Abia atunci la Mauthausen s-au făcut internări pe baza originii rasiale, cei mai afectaţi fiind evreii olandezi. La ei se referea Gauleiter-ul August Eigruber când afirma:

Atunci au încercat să ne facă probleme în Olanda; a avut loc o grevă uriaşă la Amsterdam, despre care veţi fi auzit din ziare, de proporţii uriaşe, iniţiată de comunişti; au existat greve de proporţii în Norvegia şi Polonia. Totuşi, în Olanda i-am capturat pe toţi liderii grevei, iar dacă sunteţi interesaţi, îi puteţi vedea în Mauthausen. Acolo îi puteţi observa pe liderii comunişti olandezi. Există 307 dintre aceştia, toţi evrei. Dacă, după ce se uită la acele specimene, cineva continuă să fie comunist, înseamnă că este complet lipsit de judecată.[3]

Pe aceşti evrei nu-i aştepta o moarte relativ lentă din cauza foamei sau a bolilor, cum se obişnuia în Mauthausen; eliminarea lor a avut loc cu o rapiditate şi o violenţă extreme, spre groaza celorlalţi deţinuţi.

însemnările anarhistului catalan Lope Massaguer subliniază suferinţele şi tragedia grupului de evrei olandezi, făcând referire la situaţia a doi dintre ei:

într-o zi, a sosit în lagăr un Kommando de 1 000 de bărbaţi, printre care se aflau aproximativ 300 de evrei, majoritatea încălţaţi cu pantofi cu talpă din lemn. Ofiţerii SS i-au plasat la sfârşitul adunării, unde s-au aşezat şi ei, împreună cu câţiva câini poliţişti. Când prima sută de evrei era aproape de mijlocul scărilor, li s-a dat ordin să se oprească. Au făcut-o tremurând, intuind probabil groaza care îi aştepta. [...] Soldaţii au eliberat câinii din lesele lor şi i-au asmuţit împotriva evreilor, care au început să alerge îngroziţi, în hohotele naziştilor. Cuprinşi de o panică de nedescris, cei mai puternici îi striveau pe cei slabi, în

strădania lor de a ajunge la primele locuri. Din cauza încălţămintei din lemn alunecau pe scări, în timp ce câinii le sfâşiau carnea însângerată. Victimele scoteau ţipete îngrozitoare, trezindu-ne frica atât nouă, cât şi evreilor care încă nu fuseseră ajunşi din urmă de câini. Şi, mai presus de toate, se distingeau râsetele şi glumele ofiţerilor SS şi ale acelor kapo. [...] Când se termina totul, treptele erau acoperite de cadavre, răniţi în agonie şi bucăţi de membre rupte*

Cehii au alcătuit alt grup important: printre ei se aflau mulţi membri ai elitei intelectuale a ţării (de exemplu, peste 40 de profesori de la

* Lope Massaguer, Mauthausen, fin de trayecto, p. 85.

3.1

În partea de sus a paginii: Un şir lung de prizonieri sovietici (poate cei 2 205 de prizonieri sosiţi pe 20 octombrie 1941) şi membri ai trupelor SS de diferite ranguri. *Appellplatz* era în construcţie, mai mulţi soldaţi SS încă purtând ghiozdane; probabil că erau soldaţii care însoţiseră transportul. [MHC]

În partea stângă: Deţinuţii sovietici, adăpostiţi în barăci separate, în timpul exerciţiilor de gimnastică. Probabil că încă erau supuşi regimului de carantină, fiind scutiţi de munca la cariera de piatră. Malnutriţiei şi tratamentului extrem de dur li se vor adăuga în curând eforturile istovitoare. După câteva luni, puţini dintre cei prezenţi în acea zi în *Appellplatz* aveau să supravieţuiască. [AMP]

Universitatea din Brno, oraş aflat în Moravia). în spatele acestei acţiuni se ascundea dorinţa de a decapita ţara, la fel ca în cazul Poloniei, cu scopul supunerii totale.

La câteva luni după începerea ofensivei germane împotriva Uniunii =

Sovietice, la sfârşitul lui octombrie 1941, la Mauthausen-Gusen a sosit J

un nou grup etnic, format din prizonierii de război sovietici. Teoretic, J

erau consideraţi în continuare prizonieri de război, dar, practic, nu numai |

că nu li se respectau drepturile recunoscute conform Convenţiei de |

la Geneva, ci au fost supuşi unui proces de exterminare asemănător |

celui descris anterior, folosit împotriva evreilor. Mai târziu, condiţiile s-au| schimbat pentru cei care au sosit cu noi transporturi, dar puţini dintre

cei internaţi la început au supravieţuit mult timp. 69

Multe dintre grupurile deja menţionate au populat în continuare lagărul până la sfârşitul războiului. De exemplu, au fost aduşi constant deţinuţi germani şi austrieci, atât politici, cât şi infractori de drept comun. De asemenea, numeroşi cehi şi polonezi. în 1942 şi 1943, întâlnim şi alte naţionalităţi: iugoslavi, francezi şi greci, dintre care mulţi participaseră la mişcări de rezistenţă în ţările lor de origine. Au apărut şi republicani spanioli arestaţi de Gestapo pentru activitatea lor în rezistenţa franceză, care nu trecuseră prin lagărele de prizonieri de război franceze. în 1 944, au avut loc marile deportări de evrei unguri. în urma eşecurilor militare ale Germaniei naziste, s-au efectuat şi primele evacuări spre alte lagăre situate în centrul celui de-al Treilea Reich, precum Mauthausen. Situaţia s-a menţinut practic până la încheierea războiului şi, către sfârşitul conflictului, deja în 1945, la Mauthausen au ajuns o bună parte dintre supravieţuitorii marşurilor de evacuare din propriile detaşamente de muncă situate în zonele mai orientale ale Austriei, precum cele care înconjoară Marea Vienă.

Călăii groazei:

trupele Schutzstaffel (SS)

începând din februarie 1939, Franz Ziereis era şeful suprem (sau Lagerkommandant) de la Mauthausen. Pe atunci Ziereis avea 34 de ani; era un bavarez originar din München, ofiţer SS de origine modestă şi fără studii. Era membru al Partidului Naţional-Socialist al Muncitorilor Germani încă dinainte de preluarea puterii şi a fost foarte repede plasat în unităţile SS responsabile cu lagărele de concentrare. Când sistemul detaşamentelor de muncă s-a dezvoltat, Ziereis a devenit şef suprem al lagărului central Mauthausen şi al unei întregi reţele de lagăre ce se ex-

tindea prin toată Ostmark (Austria încorporată în cel de-al Treilea Reich).

în 1944, Ziereis a atins cel mai înalt rang în cadrul forţelor SS, Standartenführer (colonel).

Ziereis le-a insuflat subalternilor săi de la Mauthausen şi Komman- c/o-urilor de acolo o duritate extremă. Deşi conta pe mai mult de 1 50 de ofiţeri SS în fruntea comandamentului şi chiar dacă el nu intra zilnic în contact cu deţinuţi, aceştia îl cunoşteau bine. Era un individ preocupat de aspectul său, poreclit „Păunul" de deţinuţii spanioli, din cauza atitudinii lui trufaşe. Totuşi, în memoria supravieţuitorilor de la Mauthausen s-a păstrat mai bine imaginea căpitanului Bachmayer, întrucât el a fost direct responsabil de deţinuţii din lagărul central, Schutzhaftlagerführer, în ciuda faptului că Ziereis îl însărcina uneori cu acţiuni sporadice în străinătate. împărtăşea cu Ziereis originea bavareză şi lipsa de instruire, dar, spre deosebire de şeful său, avea o privire pătrunzătoare şi un caracter schimbător. „Ţiganul", aşa cum îl numeau spaniolii, era de o cruzime nemaipomenită, demonstrată pe deplin în nenumărate crime, fie că le ordona, fie că le executa cu

propriile mâini. în comportamentul lui Bachmayer există i izbitor: fiind direct responsabil între 1940 şi 1 942 de moartea a două treimi dintre spanioli, începând de la sfârşitul lui 1 942 i-a ocrotit întrucâtva pe supravieţuitorii grupului.

întregul complex de la Mauthausen şi Kommando-urile sale erau păzite de câteva mii de membri ai SS de toate rangurile. în martie 1945, efectivele lor ajungeau la circa 10 000 de oameni, dintre care 3 000 se aflau în lagărul central – în sarcina lor se aflau aproximativ 85 000 de deţinuţi. Erau indivizi cu origini şi caracteristici foarte diverse. Hans Marsalek încearcă să-i clasifice pe membrii SS din Mauthausen în mai multe categorii: primii, cei

din şcoala lui Eicke (Eickeschule), discipolii primului comandant din Dachau; austriecii; Volksdeutsche (persoane de etnie germană, dar cetăţeni din diferite ţări din Balcani şi din Europa Centrală şi de Est); în etapa finală, rezerviştii înregimentaţi

piatră Wiene rgrabe n; în

faţa porţii de intrare în

lagăruli Gusen ; salutâ nd un ofiţer la cariera de

piatră Wlene rgrabe n.

[MHC] 1

Prima fotogr afie din 1

dreapt a: memb rii corpu-

loman rment ^dJta[3] £

Mauth ausen. [MHC] 7 1

Spaţii „intime” ale mem-î$_n$ aceste unităţi. Cel mai amplu proces împotriva membrilor SS din şi^n lagărde^neraMo[8]” Mauthausen demonstrează diversitatea mare a celor care au trecut

aiete; un salon cu patruP^{ri}i^n lagăr. Printre cei 61 de acuzaţi, erau: 35 de nemţi, 13 austrieci,

subofiţeri; o sală de4 germani care locuiau în Austria, 3 cehi, 2 germani din Regiunea

^r^entru cel destinat!”Sudeţilor (Cehoslovacia), 3 iugoslavi, 1 român şi 1 ungur. în momentul

umji^servickTconsid^atjudecării lor (1 946), vârstele oscilau între 21 şi 62 de ani, cu o medie

„din prima linie de 36 de ani.

3.3

Modalităţi şi momente pentru a muri la Mauthausen

La pagina 73, cariera de Dintre deţinuţii spanioli, aproximativ 2 din 3 au murit înainte de elibe- înîmediatli[1] a^cT^ere rarea din mai 1945, un număr de victime care, în comparaţie cu alte a lagărului central grupuri, nu este nici cel mai mare, nici cel mai mic. După cum vom avea

Mauthausen, scena ocazia să vedem, cei mai mulţi au fost lichidaţi în lagărul Gusen, între a

wt^iui^immier'^k”' doua jumătate a lui 1941 şi prima jumătate din 1942. Când, în august a prezentat fotografia 1940, a murit primul spaniol, iar tovarăşii săi au decis să-i dedice un la Procesul de la Num- minut de reculegere, nimeni nu bănuia că în curând

aveau să fie prea berg. însemnarea de pe mJJ|tJ morţj pentţru a |e maj cinsti memoria CU Vreun ritual, verso mentioneaza ca t

, ,

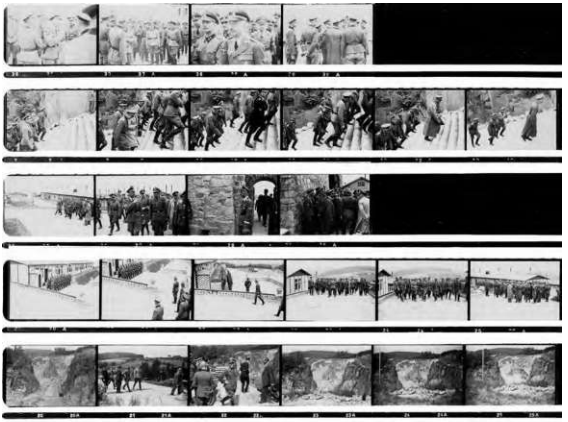
instantaneul datează din l[n] general, când se evocă un lagăr de concentrare nazist, gândul

mai 1941. [AFH] ne duce la morţi crunte sau la camere de gazare. în cazul lagărului

Mauthausen (şi este valabil şi pentru spanioli), majoritatea deceselor au avut loc din cauza epuizării şi foametei. Acţiona un triunghi letal format din trei elemente: alimentaţia insuficientă, munca dură, sub cerul liber, şi o serie de boli; fiecare dintre ele le intensifica pe celelalte.

VW^' -tiAi ' [15] mniiiWH '

Ï JJIIJ

În partea de sus a paginii: Diferite momente din timpul vizitei efectuate de Himmler la Mauthausen, în 1941. Au fost prezenți și Ernst Kaltenbrunner, și *Gauleiter*-ul August Eigruber. Himmler s-a deplasat la cariera de piatră și a urcat scara ce făcea legătura cu lagărul central. [MHC]

În dreapta și pe pagina opusă: Fotografie făcută de Boix după eliberarea din Mauthausen. Însemnarea sa, datând din 6 mai 1945, indică (într-o franceză telegrafică): „Marea scară a carierei din Mauthausen ce duce spre lagăr (186 de trepte, prima scară avea 156 de trepte, dar erau mai înalte, se urcau mai greu); istoria lagărului calculează un bărbat mort pe fiecare treaptă. 6.05.1945" [FNDIRP]

Dar este adevărat că o parte dintre spanioli au fost uciși în camera de gazare situată în centrul de eutanasiere din Hartheim sau în aşa-nu- mitele vehicule „fantomă” (Gaswagen), echipate pentru a gaza grupuri de deţinuţi. Tot în Gusen au fost gazaţi deţinuţii bolnavi sau, pur şi simplu, prea firavi pentru a munci. Mai erau şi cei cărora, în mod normal deja bolnavi, li se grăbea sfârşitul cu o injecţie administrată la infirmeria din lagăr. Spectacolul jalnic al tovarăşilor epuizaţi, în căutare disperată de hrană, sau atât de slabi, încât nu puteau să-şi adune forţele, vederea acestor arătări suferinde prevestea ceea ce îl aştepta pe oricare dintre deţinuţi în viitor. Aceste imagini, întipărite dureros în mintea fiecăruia, făceau ca unii deţinuţi, care îşi vedeau viaţa îndreptându-se către un deznodământ asemănător, să-şi pună repede capăt vieţii aruncându-se în gardul din sârmă ghimpată electrificat.

Toate informaţiile strânse de noi ilustrează atmosfera dantescă de la Gusen, anexa unde Mauthausen îşi descărca toţi candidaţii la moarte, în perioada în care au existat cele mai multe decese în rândurile grupului de republicani spanioli. în numeroase zile din 1941 şi 1942, numărul victimelor din colectivul spaniol ajungea la câteva zeci.

în special, este foarte bine documentat ceea ce s-a întâmplat cu victimele spaniole. Cu puţine excepţii, cunoaştem nu numai cifrele şi datele deceselor, ci şi numele şi alte informaţii personale despre spaniolii trecuţi prin Mauthausen şi sublagărele sale, atât despre cei care au supravieţuit, cât şi despre cei care au pierit. Ştim, de asemenea, cine şi când a fost dus în centrul de eutanasiere din Hartheim. Iar acest fapt îl datorăm în mare parte acţiunii discrete a mai multor deţinuţi aflaţi în poziţii-cheie din lagăr.

Casimir Climent Sarrion, valencian la origine, dar stabilit la Barcelona, a fost repede angajat la Politische Abteilung, biroul politic sau de poliţie al lagărului. Printre altele, în principal avea sarcina de a rezolva chestiuni birocratice cu privire la spaniolii care, din cauza tradiţiei lor de a avea două nume de familie,

puneau probleme diferite de ale altor deţinuţi. Mai târziu, în colectivul de la Politische Abteilung a fost cooptat încă un spaniol: Josep Bailina Sibila. în acei ani, Climent pare să fi avut legături cu comuniştii; nu era şi cazul lui Bailina. Climent a decis să păstreze documentaţia care dovedea trecerea spaniolilor prin lagăr şi a făcut copii ale fişelor compatrioţilor săi închişi acolo. Şi le-a ascuns, ca şi cum ar fi fost fişe noi, într-un loc potrivit din spaţiul ce servea drept depozit de hârtii şi tipărituri.

începând din martie 1941, Juan de Diego Herranz, născut la Barcelona din părinţi spanioli, s-a alăturat celor care lucrau la secretariatul lagărului. Juan îşi aminteşte cum noua însărcinare l-a salvat de la moartea aproape sigură care îl aştepta în cazul în care continua să lucreze la cariera de piatră. Cunoştinţele de germană dobândite în lunile anterioare i-au folosit pentru a profita de oportunitatea pe care i-a oferit-o

alt coleg spaniol. La secretariatul lagărului a rămas până la eliberare, iar sarcina lui i-a permis o relaţie directă cu paznicul-şef al lagărului central, căpitanul Bachmayer. Odată cu trecerea timpului, el a avut o oarece influenţă asupra anumitor decizii. în plus, avea acces la informaţii foarte relevante, ce puteau fi folosite pentru a evita unele pericole. Toate acestea i-au permis, de exemplu, să îndepărteze din lagărul central câţiva deţinuţi aflaţi în pericol de moarte.

Dar nimic din toate acestea nu trebuie să ne facă să uităm realitatea: aproximativ două treimi dintre deţinuţii spanioli au murit după ce au avut parte de mari suferinţe. Cuvintele unui supravieţuitor exprimă foarte bine viaţa de zi cu zi a celor mai mulţi dintre deţinuţi:

Moartea devenise parte din vieţile noastre, la fel ca munca, foamea ce ne chinuia constant intestinele ori frigul care ne muşca trupul. Miroseam a moarte, ne gândeam permanent la moarte şi convieţuiam cu moartea. Ne temeam de ea mult mai puţin decât de durere sau de umilinţe, era tovarăşa noastră, prietena noastră şi, uneori, singura noastră şansă de a scăpa.

Un tovarăş din lagăr a ajuns să numere 35 de moduri diferite de a muri în Mauthau- sen. Niciuna dintre ele nu era la fel de oribilă precum cea provocată de epuizarea de a căra pietre prin carieră. A ajunge la final însemna doar a fi nevoit să o iei de la capăt. Naziştii ne transformaseră în caricaturi ale lui Sisif. Eram nişte Sisifi veştejiţi, scheletici şi chinuiţi, a căror pedeapsă finală era crematoriul*

Fără a enumera cele 35 de moduri de a r Ernst Martin le menţiona pe cele principale într-i toritătilor militare americane în 1945:

1. prin împuşcare în timpul unei încercări de evadare;

2. sinucidere prin salt în gol;

3. sinucidere prin înec;

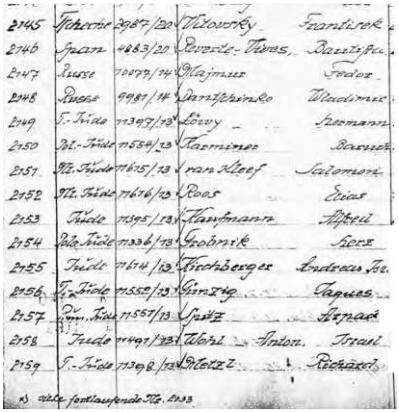
pjLeto

-i, deţinutul austriac raport prezentat au-

* Lope Massaguer, Mauthausen, fin de trayecto, p. 86.

3.3

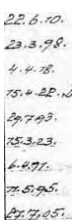

Cféyrzyfáfoéy

JIS^SÍ”»«^?

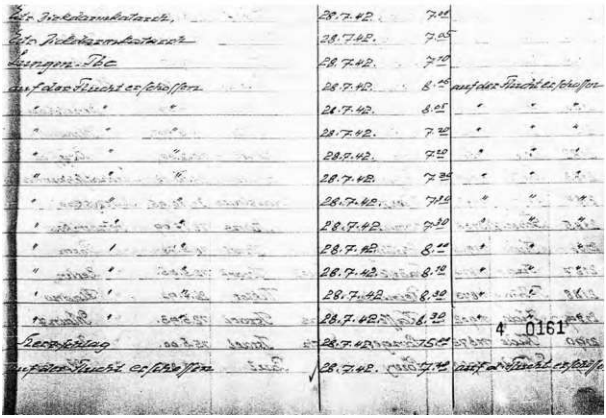
77,.V, ,

: J”

Un mort care nu mai este anonim.
Însemnarea lui Boix de pe versoul unui pozitiv [NARA] precizează că bărbatul pe care îl vedem în prim-plan era un evreu ceh care murise în vara lui 1942. În imagine se distinge Steaua lui David și numărul său de deținut. Căutând în registrul numit „Morți nenaturale" [AMM], se poate observa (ilustrata de mai jos) că, pe 28 iulie 1942, la 8:30 dimineața, doi deținuți au fost împușcați „în încercarea de a fugi". Adnotarea 2156 din registru corespunde evreului ceh Jacques Gunzig (vezi B.11, pp. 240–243), deținut nr. 11552 în baraca 13, născut în 1904 în Loštice, în nordul Moraviei. Probabil că cel care zace în plan secund este colegul său de baracă, deținutul nr. 11551 (cu un număr înaintea celui menționat pentru Gunzig), Arpad Spitz, evreu român mort exact la aceeași oră. Pe listă sunt și alți morți, cu toții din cauza unei presupuse încercări de evadare: ruși, evrei (de naționalitate olandeză, germană, cehă, română, poloneză). În schimb, pe a doua linie, este trecut Bautista Reverte Vives, un „spaniol roșu" din Ulldecona (Tarragona), mort din cauza tuberculozei pulmonare în baraca 20, așa-numita infirmerie unde frecvent se aplicau injecții letale.

Juan Carmona Rlbera (sus), născut în 1925 la Belmez (Cordoba),

iu, Fran-

1U fost transferaţi >en la începutul Iul Tatăl a decedat

teva săptămâni mal

4. sinucidere prin electrocutare;
5. sinucidere prin spânzurare;
6. deces cauzat de boală, deşi, de fapt, a fost o crimă:

a) camera de gazare;

b) vehicul de gazare;

c) asasinare prin injecţie;

d) sfâşiat de câini;

e) duşuri pe timp de iarnă;

f) obligaţia de a sta în picioare, legat cu lanţuri de perete;

g) împuşcare în ceafă.

După cum s-a arătat deja, în lagărele de concentrare naziste situaţia era foarte complexă. Un lagăr precum Dachau nu se aseamănă cu marile fabrici de exterminare de la Auschwitz. Chiar şi în cadrul aceluiaşi complex puteau exista situaţii sau

detaşamente de muncă având propriile particularităţi. Ceea ce explică faptul că până şi la Auschwitz au existat deţinuţi care au putut supravieţui mai mulţi ani, în timp ce tot acolo mii de deţinuţi din convoaiele care soseau în continuu erau imediat exterminaţi.

Mauthausen prezintă aspecte contradictorii: pe de o parte, a fost un lagăr de concentrare nazist asemănător cu altele precum Dachau sau Buchenwald, unde majoritatea deţinuţilor erau folosiţi ca forţă de muncă; pe de altă parte, încă de la înfiinţare, în Mauthausen s-a practicat exterminarea planificată a grupurilor mari, iar în anumite perioade trimiterea unor deţinuţi slabi sau invalizi la castelul din Hartheim, cu scopul de a fi ucişi. în plus, începând din 1942, Mauthausen a avut propria cameră de gazare şi a folosit, de asemenea, sistemul de gazare în vehicule special adaptate pentru astfel de acţiuni. Aceste modalităţi de asasinare nu au fost utilizate în continuu, ci existau perioade când erau întrerupte. într-adevăr, la Mauthausen, aceste practici nu se comparau cu ceea ce petrecea în marile centre de exterminare situate în est (Auschwitz este principalul exemplu); din cauza acestui aspect, ceea ce s-a întâmplat la Mauthausen, deşi bine documentat, nu a fost expus sistematic până la publicarea lucrărilor lui Pierre Serge Chou- moff, inginer şi fost deţinut al acelui lagăr şi al lagărului Gusen, devenit istoric şi cercetător specializat în exterminarea deţinuţilor prin gazare, la Mauthausen.

Este foarte dificil să stabilim numărul total al deţinuţilor morţi la Mauthausen şi în detaşamentele sale de muncă. Există grupuri despre care s-au făcut documentări riguroase, precum cel al spaniolilor; dar au existat şi grupuri care au trecut prin lagăr fără a fi înregistrate şi care au fost eliminate imediat. în plus, uneori sistemul birocratic al lagărului era conceput pentru a ascunde realitatea exterminării: refolosirea numărului unui decedat pentru a identifica un nou-venit este un exemplu în acest sens, care îngreunează eforturile istoricilor. Cu toate acestea,

se estimează că, între 1938 şi 1945, prin lagărul Mauthausen au trecut mai puţin de 200 000 de deţinuţi, dintre care aproximativ jumătate au murit.

Concentrându-ne din nou asupra spaniolilor, conform cifrelor prezentate de José Borrâs, pe baza datelor colectate de Climent – aşadar, foarte sigure –, în Mauthausen au murit 4 761 de spanioli. Dintre aceştia, doar 348 de persoane au decedat în lagărul central, 3 893 de persoane în lagărul-anexă Gusen, iar 431 de persoane gazate în castelul din Hartheim (un centru al Operaţiunii T4).

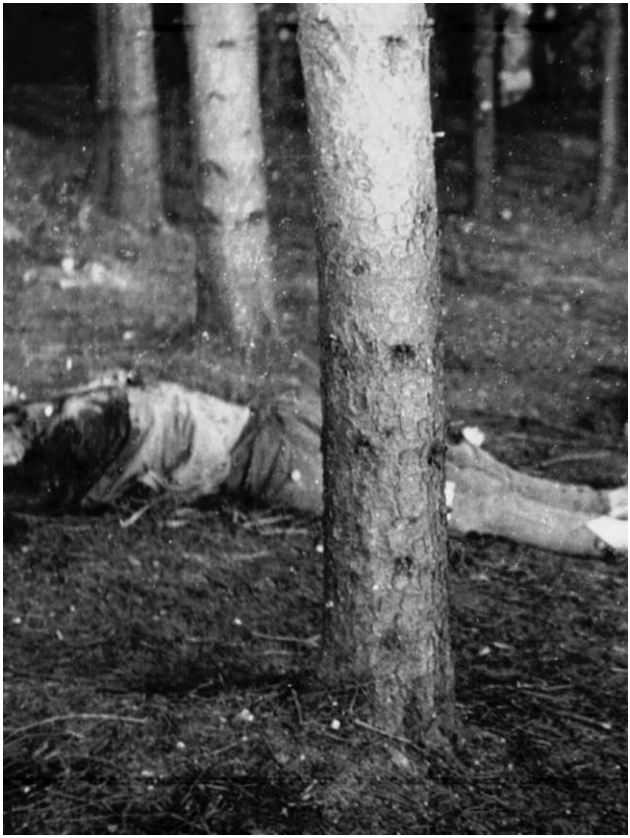
Majoritatea spaniolilor uciși la Hartheim erau tineri, cu vârste cuprinse între 20 şi 40 de ani. Nouăsprezece dintre ei aveau vârste sub 20 de ani la momentul uciderii lor. Prin urmare, era vorba despre indivizi care fuseseră minori în perioada Războiului Civil Spaniol – faptul că nu se încadrau în categoria Rotspanienkampfer („luptători ai Spaniei Roşii”) nu i-a scutit de o soartă crudă.

în 1941 -1942 s-au produs cele mai multe decese: 4 521 de morţi în doar 2 ani; de fapt, între a doua jumătate a lui 1941 şi prima jumătate din 1942 s-a înregistrat cea mai mare rată a mortalităţii. După aceea, cifrele scad: 1 20 de morţi în 1943, 69 de morţi în 1944 şi 18 morţi în 1945, până la eliberarea din mai.

perioada din an în care

în mijlocul unul câmp plin cu flori, alteori, în plină zăpadă. Se crede

prezentată de Boix în cadrul Procesului de la Dachau, a fost realizată în 1 943. S-ar spune că autorul el (probabil, Rlcken) a vrut să-l confere veleităţi estetice. [NARA]

Fluchtversuch («împuşcaţi în timpul tentativei de evadare»).” [AFH]

Scăderea semnificativă a mortalităţii la Mauthausen pe la mijlocul lui 1942 corespunde schimbării strategiei de administrare a lagărelor. S-au manifestat întotdeauna două atitudini, nu neapărat opuse, ambele având intenţia de a-i înstrăina definitiv pe deţinuţi de restul societăţii. în prima situaţie, se punea accent pe exterminarea deţinuţilor din lagăr; iar în cealaltă, pe utilizarea lor ca forţă de muncă în acţiuni ale membrilor SS sau ale anumitor firme private. Aparent, contradicţia dintre exploatare şi exterminare se rezolva prin sintagma Erschöpfung durch Arbeit: deţinuţii trebuie să muncească până la istovire, iar capacitatea lor de a efectua o muncă productivă cu cel mai mic cost de întreţinere le va întreţine speranţa de viaţă. Din cauza nevoilor crescânde ale Germaniei şi a dificultăţii din ce în ce mai accentuate de a obţine victorii militare imediate, din 1942 eforturile conducătorilor Reichului s-au concentrat asupra producţiei – motiv pentru care s-a decis menţinerea în viaţă a mai multor deţinuţi pentru mai mult timp. De la exterminarea prin muncă s-a trecut la păstrarea forţei de muncă. Crimele vor continua doar în cazul grupurilor de deţinuţi considerate inapte pentru a presta activităţi utile.

Cu toate acestea, în ultimul an al războiului, au intervenit şi alţi factori ce pot explica creşterea mare a mortalităţii generale – nu a fost şi cazul spaniolilor din Mauthausen, după cum am văzut deja. Din cauza înfrângerilor de pe front, într-o parte din marile lagăre de concentrare din Polonia au început operaţiuni de evacuare. Astfel au sosit numeroase convoaie de deţinuţi (inclusiv multe femei), aflaţi în condiţii jalnice, care au murit la scurt timp după ce au ajuns în celelalte lagăre sau au fost exterminaţi. Afluenţa va fi tot mai mare, ceea ce va provoca înrăutăţirea situaţiei sanitare.

Evenimentele petrecute în ultimele luni nu i-au afectat în aceeaşi măsură pe „vechii” deţinuţi ai lagărului central, în principal pe cei adăpostiţi în cunoscutul lagăr I. Este vorba

despre deţinuţi adesea bine integraţi în angrenajul lagărului şi al acţiunilor sale.

în acest context trebuie înţeles sensul cuvintelor prin care un personaj îi descrie altuia, situat într-un lagăr exterior, situaţia din lagărul central, din romanul autobiografic al lui Joaquim Amat-Piniella, scris între 1945 şi 1946:

Diferenţele dintre cei care o duc bine şi ceilalţi sunt şi mai evidente. Mortalitatea este poate şi mai mare, deoarece nu e nimic de făcut cu avalanşa de nou-veniţi care umplu lagărele de carantină recent construite. Lagărul rusesc a ajuns o infirmerie uriaşă unde oamenii mor cu sutele; camera de gazare funcţionează mai mult ca niciodată, iar maşina-fantomă vine şi pleacă fără încetare... Pentru noi, spaniolii, îmbunătăţirea condiţiilor este un privilegiu pe care cred că îl meritǎm, după ce am fost condamnaţi la moarte în proporţie de 60%. Nu-i aşa?*

*J. Amat-Piniella, K.L. Reich, Edicions 62, Barcelona, 2001, p. 237.

Mauthausen: construcţia fortăreţei

3.4

Cu trecerea anilor, lagărul central a căpătat aspectul unei fortăreţe medievale. în vârful colinei ce dă spre Dunăre s-a ridicat o incintă înconjurată de ziduri, flancată de turnuri şi construită din granitul adus de la cariera de piatră Wienergraben, nişte pietre cărate în spinare, cu mari eforturi, de deţinuţi. Din planul clădirii înconjurate de ziduri reiese intenţia de măreţie, ceea ce explică folosirea deliberată a procedurilor de construcţie primitive. Duşmanii regimului şi cei destinaţi eliminării urmau să-şi irosească aici ultimele puteri, înălţând monumentul şi furnizând blocuri de granit pentru multe alte lucrări faraonice răspândite pe întreaga suprafaţă a celui de-al Treilea Reich.

începutul lul 1941. Construcţia zidului ce închidea lagărul Interior

prlm-plan, do, deţinuţi „roşii spanioli” (se

pe triunghiul cusut pe

[MHC]

3.4 Spaniolii s-au implicat direct în construcţia propriei închisori. Printre

ei existau numeroşi muncitori specializaţi în diferite sarcini de construcţii, folosiţi la ridicarea pereţilor, la pavarea drumurilor sau chiar la muncă în cariera de piatră.

a) Două spaţii diferite

Existau, de fapt, două incinte concentrice. Una era cea exterioară, împrejmuită cu sârmă ghimpată şi cu un lanţ de turnuri de supraveghere. Includea un ansamblu mare de clădiri şi incinte deschise, destinate atât administraţiei, cât şi adăpostirii garnizoanei trupelor SS, a vehiculelor, atelierelor, Comandamentului (Kommandantur) etc. Cariera de piatră Wienergraben, situată la un nivel inferior, funcţiona ca o anexă a lagărului exterior. în cealaltă incintă, lagărul interior (sau Schutzhaftlager), trăiau propriu-zis deţinuţii. Din 1943, a apărut aşa-numitul Russenlager, lagărul rusesc, folosit, de fapt, pentru a adăposti un număr tot mai mare de bolnavi, care, în cele mai multe cazuri, sfârşeau prin a muri acolo sau prin a fi ucişi. Numele său oficial, Sanitätslager, pare o tragică ironie.

Cele două incinte corespund unor forme diferite de supraveghere, în timpul zilei, se punea accent pe supravegherea incintei exterioare, întrucât majoritatea deţinuţilor munceau acolo: construcţia drumurilor şi a anumitor instalaţii, cariera de piatră Wienergraben... După ce se încheia ziua de muncă, deţinuţii diferitelor Kommando-uri se duceau în lagărul interior, unde se făcea alinierea pentru numărare, Appell, în piaţa principală (sau Appellplatz). în acel moment, garnizoana SS însărcinată

cu supravegherea lagărului ocupa gheretele care înconjurau lagărul interior, încercuit de gardul electrificat.

3.4

b) Lagărul interior

în lagărul interior aveau acces numai membrii SS cu funcţii specifice în cadrul acestuia sau cei autorizaţi explicit.

Această incintă s-a extins treptat, schimbându-şi totodată aspectul. Intrarea era semnalată printr-un portal mare din granit, format din două turnuri şi un arc cu o uşă mare flancată de alte două uşi de dimensiuni mult mai mici. Turnurile erau acoperite cu nişte acoperişuri care, prin aspectul lor, aminteau vag de pagode. Portalul apare în toate fotografiile lagărului care s-au păstrat până în prezent şi se pare că deja era construit în august 1940.

înainte chiar ca zidul de granit să împrejmuiască cea mai mare parte a lagărului interior, se ridicase un gard electrificat. Cu timpul, zidul a închis trei dintre cele patru laturi ale lagărului interior şi o parte din latura rămasă. Porţiunea protejată doar cu sârmă ghimpată se desfăşura de-a lungul şirului format din barăcile 5, 10 şi 15. Acolo, mulţi bărbaţi disperaţi se aruncau spre firele electrice pentru a-şi pune capăt suferinţei, căutând prin moartea imediată să fugă de una mai dureroasă şi să evite, probabil, să li se pângărească şi mai mult demnitatea.

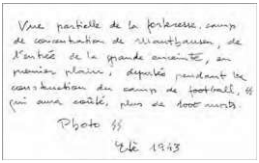
în faţa barăcilor era un şir de clădiri ridicate de-a lungul anilor, date, practic, spre folosinţă doar cu câteva luni înainte de eliberarea lagărului, între şirul de clădiri şi şirul format de barăci se afla o mare piaţă dreptunghiulară. Când incinta înconjurată de ziduri a cuprins atât zona de barăci, cât şi aceste construcţii, piaţa nu a mai fost despărţită de barăci printr-un gard electrificat, iar lagărul interior a inclus:

- Barăcile unde erau adăpostiţi deţinuţii.

- Appellplatz (piaţa unde aveau loc adunări pentru numărare şi anumite evenimente, precum execuţiile publice).

- Următoarele clădiri, în ordinea apropierii de intrarea principală a lagărului: spălătoria (cu duşuri la subsol), bucătării şi aşa-numita „clădire specială” (temniţe, crematorii, la vremea respectivă camera de gazare

etc.). Mai multe dintre aceste construcţii comunicau prin subsol. Acest şir era completatcuaşa-nu- mita infirmerie nouă tNeues Revier), inaugurată abia în ultimul an de funcţionare a lagărului.

Vues partielles de la forteresse, camps de concentration de Mauthausen, de l'entrée de la grande enceinte, au premier plan, dépotoir pendant les constructions des camps de football, qui aurait coûté, plus de 1000 morts.
Photo SS
Août 1943

acolo se întindea o pădurice de brazi. [AFH]

c) Lagărul exterior

După cum am arătat, majoritatea locurilor de muncă ale deţinuţilor erau situate în incinta din afara zidurilor şi a gardului electrificat.

Imediat lângă lagărul interior se afla un număr considerabil de construcţii, în mare parte barăci destinate administraţiei lagărului, comandamentului, adăpostirii garnizoanei şi şefilor SS şi biroului de poliţie (Gestapo), numit Politische Abteilung (Secţia Politică). în aceste barăci a funcţionat întotdeauna Serviciul de Identificare (Erkennungs- dienst), iniţial lângă secţia politică menţionată (din care făcea parte), iar mai târziu în nord-vestul lagărului, deşi foarte aproape de incinta ce mărginea lagărul interior, într-o baracă pe care o împărţea – deşi în aripi opuse şi cu intrări diferite – cu serviciul de dezinfectare a hainelor. Aici mai exista o altă baracă destinată atelierului de tâmplărie. Foarte aproape se afla o construcţie din lemn şi terasamente folosite pentru execuţii prin împuşcare în primii ani, deşi ulterior s-a procedat într-un mod mai discret – se foloseau subsolurile aşa-numitei Arrest, clădirea ce adăpostea temniţele.

în ceea ce priveşte munca, cei mai mulţi deţinuţi erau trimişi la cariera de piatră Wienergraben, situată în imediata vecinătate a lagărului. Acolo se ajungea printr-o scară de-a lungul prăpastiei, ce cobora aproximativ 40 de metri. Scara – un simbol al lagărului Mauthausen – fusese construită chiar de deţinuţi. Avea 186 de trepte. Se spune că sub oricare dintre blocurile de granit se afla sângele unuia sau mai multor deţinuţi. într-adevăr, sistemul de muncă folosit nu prevedea nicio măsură de siguranţă sau care să uşureze munca deţinuţilor. Construcţia a costat vieţi şi, odată finalizată, a servit şi ca loc de exterminare. Urcarea sau coborârea scării, uneori cu diverse greutăţi, alteori pe solul îngheţat sau umed, putea duce, de asemenea, la căderi grave sau la prăbuşirea peste stâncile de jos.

în zona ce făcea legătura între cariera de piatră şi lagărul interior s-au construit de-a lungul acelor ani terenul de sport al membrilor SS şi lagărul rusesc, destinat în cele din urmă bolnavilor şi care a adăpostit mii de deţinuţi, mai ales în ultima perioadă de activitate a complexului Mauthausen. Russenlager era înconjurat de un gard electrificat dublu, similar cu cel al lagărului I, dar având condiţii mai proaste: supraaglomerarea, lipsa igienei elementare, înjumătăţirea raţiei alimentare (la jumătate, în comparaţie cu raţia celorlalţi deţinuţi), toate acestea creau locului o imagine de temut. Cazurile de vindecare a bolnavilor şi de întoarcere a lor în lagărul I erau foarte rare.

d) Alte dependinţe

Pe drumul ce cobora spre centrul urban Mauthausen, nu departe de lagăr, deţinuţii au primit ordin să construiască un ansamblu de case cu grădini, unde trebuiau să locuiască ofiţerii SS ai lagărului împreună

cu familiile lor. Din nou, o situaţie care nu părea să ridice prea multe probleme, precum construcţia acestui oraş-grădină (cunoscut ca Siedlungsbau), a dus la eliminarea unui număr mare de deţinuţi, care se temeau să fie trimişi acolo.

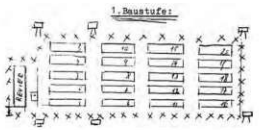
în jurul lagărului Mauthausen au mai existat şi alte locuri unde deţinuţii munceau de obicei. De exemplu, digul aflat lângă Dunăre, care permitea încărcarea de pietre din carieră pentru expedierea lor pe fluviu. Un alt exemplu este construcţia liniei de cale ferată care făcea legătura între cariera Wienergraben şi staţia Gusen, destinată în principal transportului pietrei. De asemenea, exista un grup de deţinuţi care trebuia să meargă regulat la staţia Mauthausen pentru a încărca şi descărca tot felul de mărfuri.

e) Lagărul Gusen

Din nevoia firească de simplificare, lagărul Gusen, situat la doar 5 kilometri de Mauthausen, a trecut uneori în plan secund. Deşi a fost construit mai târziu decât Mauthausen, Gusen a adăpostit în cele din urmă mai mulţi deţinuţi, iar activitatea sa economică a căpătat o importanţă deosebită pentru efortul de război al celui de-al Treilea Reich.

ea pieţei Appellplatz nerii (Neues Revier).

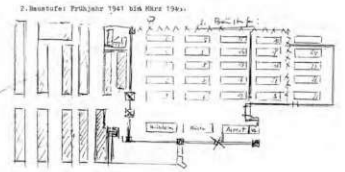
pază. [MHQ

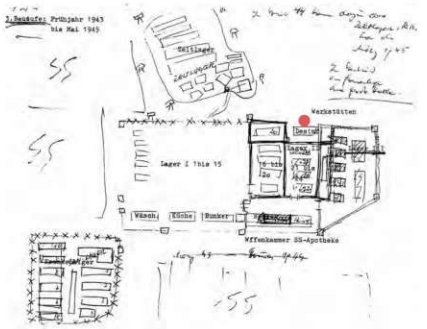
Cele trei etape ale construirii lagărului central

Faza I (Baustufe I): Mai întâi, lagărul central a fost alcătuit dintr-un grup de barăci (de la 1 la 20) dispuse într-un dreptunghi înconjurat pe toate cele patru laturi de gardul din sârmă ghimpată electrificat. În exterior rămâne un șir de clădiri cu diverse întrebuințări.

Faza a II-a (Baustufe II): Din primăvara lui 1941 până în martie 1943, barăcile deținuților (de la 1 la 24) și clădirile (spălătorie, bucătărie, temniță) au fost împrejmuite cu un zid. O singură parte rămâne închisă numai cu sârmă electrificată. În afara lagărului interior și în fața portalului au fost amplasate dependințele Comandamentului.

Faza a III-a (Baustufe III): Din primăvara lui 1943 până în mai 1945, au fost ridicate noi barăci în lagărul interior (pentru ateliere și, în cele din urmă, pentru deținuți). S-au înmulțit dependințele din afara lagărului intern: lagărul numit rusesc (pentru bolnavi); lagărul de corturi, sau *Zeltlager* (în 1945); terenul de sport al membrilor SS. Din 1941, în lagărul exterior se afla laboratorul fotografic (marcat cu un punct roșu), împărțind cu serviciul de dezinfecție o baracă. [Crochiu, AMM]

Complexul Gusen (alcătuit din trei lagăre) era situat lângă nişte dealuri. Acolo funcţionau două cariere de piatră, iar mai târziu, în timpul războiului, s-au construit fabrici subterane, cu scopul de a proteja industria germană de război de atacurile aeriene ale Aliaţilor. Gusen avea un aspect mai prozaic, lipsit de monumentalitatea proprie Mauthau- sen-ului. Poate tocmai de aceea porticul de la intrare a fost transformat într-o cabană cochetă în perioada postbelică. Nu s-au adus prea multe modificări construcţiei iniţiale, motiv pentru care clădirea din spatele lui Himmler, aşa cum se poate observa în anumite fotografii, este uşor de recunoscut. Gusen era situat într-o câmpie, la poalele unor dealuri. Spre deosebire de Mauthausen, în apropiere existau locuinţe, iar deţinuţii se aflau în văzul locuitorilor din zonă-în comparaţie cu ceea ce se întâmpla la Mauthausen. Clădirile din interior erau dispuse la fel ca în atâtea alte lagăre. Cu toate acestea, avea o particularitate de tristă amintire: spaţiul dedicat duşurilor, fără pereţi, dotat cu un mic spălător. Acolo mulţi deţinuţi au fost obligaţi să stea sub jeturi de apă rece la temperaturi de iarnă extrem de scăzute, până când au murit în urma loviturilor sau înecaţi.

f) Kommando-urile

Deşi Mauthausen avea propria activitate, după cum am văzut în cazul carierei de piatră Wienergraben, a funcţionat în mare măsură ca nucleu al unei reţele ce cuprindea lagăre distribuite, practic, în toată Austria, Kommando-uri de dimensiuni reduse din Passau (Germania) şi cele două lagăre situate în Loibl Pass, pe ambele părţi ale graniţei dintre Austria şi Slovenia, destinate construcţiei unui tunel rutier.

în faza finală a războiului, în funcţie de numărul deţinuţilor şi de importanţa fabricilor de armament, în afară de complexul Gusen, principalele lagăre erau Ebensee, în plină zonă alpină (lângă lacul Traunsee), şi Melk (lângă mănăstirea cu acelaşi nume, între Linz şi Viena). Trebuie menţionate, de asemenea, Steyr şi Schlier, nume de cod utilizate pentru fabrici subterane

situate în oraşul Redl-Zipf, unde s-au efectuat testele pentru combustibilul necesar faimoaselor rachete V2.

Unele dintre aceste comandouri au funcţionat până în ultimele clipe ale războiului, dar din cauza apropierii sovieticilor dinspre Est, ele au fost închise şi evacuate spre Mauthausen ori spre Ebensee, adesea în marşuri foarte dureroase, soldate cu numeroase decese.

repede la moarte deţinuţii epuizaţi fizic (deja

ISMMBI

QciÏÏlgffen-ttwtiMlS'

Gùfetl bei St Bearnpn

//NEUBfiULEITUNG SCHLEPPBRHN

Sistemul sanitar – deţinuţilor

lichidarea

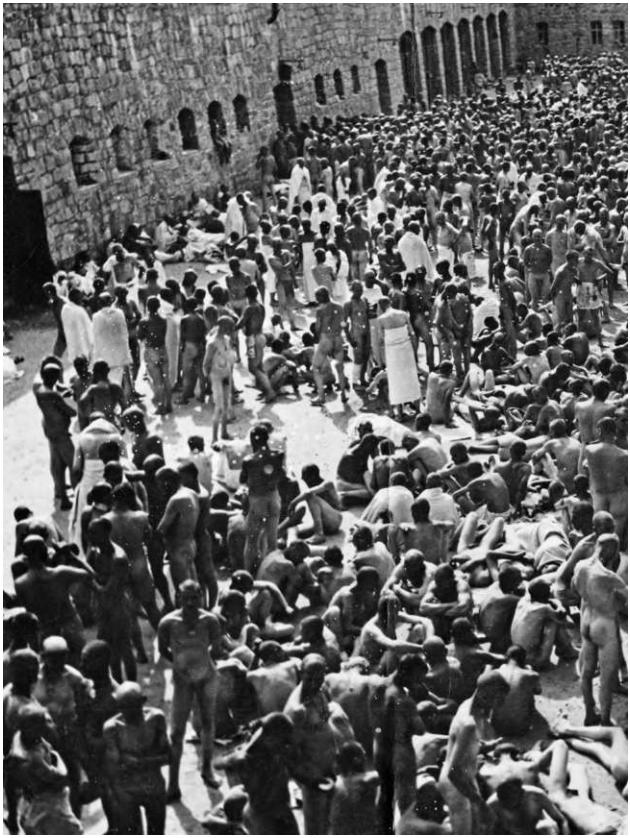
3.5

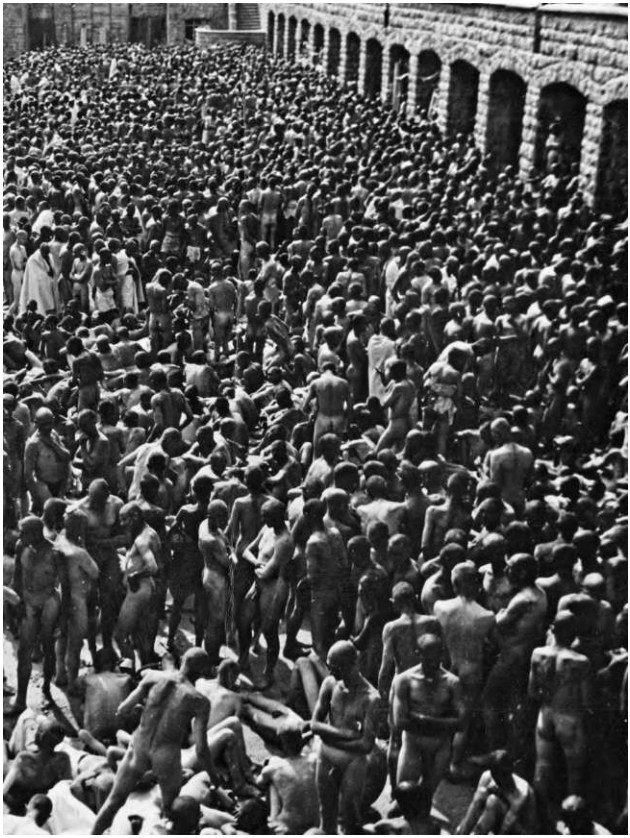
Mauthausen (ca şi Kommando-urile sale) dispunea de personal medical şi de instalaţii sanitare. Dar nimic din toate acestea nu scăpa administraţiei lagărului, al cărei scop nu era nici pe departe să îi ţină în viaţă pe deţinuţi ori să le îmbunătăţească în vreun fel condiţiile de trai. Mai degrabă, personalul medical era însărcinat cu executarea sau supravegherea anumitor proceduri de eliminare a deţinuţilor. Participarea lor la astfel de activităţi varia în funcţie de situaţie. Uneori îi selectau pe cei mai slabi deţinuţi pentru a fi gazaţi (fie în camerele de gazare din Mauthausen sau Hartheim, fie la bordul unui Gaswagen, între Mauthausen şi Gusen), alteori îi ucideau direct prin injecţii letale administrate în inimă.

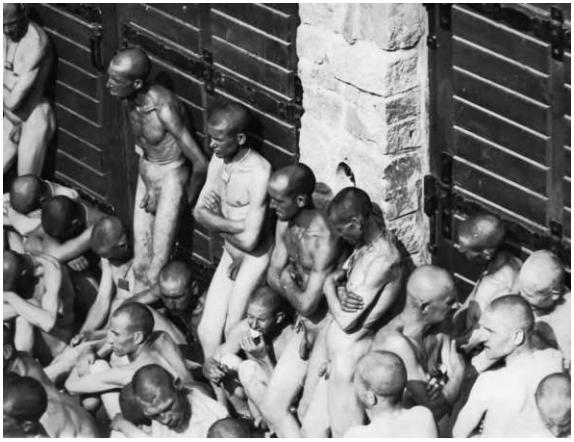
Merită comentate separat experimentele pseudomedicale, toate cu un cost ridicat în ceea ce priveşte vieţile umane. Există dovezi că la Mauthausen au avut loc astfel de practici: de exemplu, experimente prelungite în ceea ce priveşte hrănirea deţinuţilor; sau vaccinări, cu scopul de a verifica eficienţa unor vaccinuri împotriva tuberculozei. Doctorul Podlaha, un eminent chirurg şi decan al Facultăţii de Medicină din Brno (Cehoslovacia), a declarat în cadrul Procesului de la Dachau că, la Mauthausen şi Gusen, mai mulţi medici din SS au efectuat intervenţii chirurgicale (care au presupus, probabil, extirparea stomacului sau a altor organe) pe deţinuţi sănătoşi, doar din dorinţa de a oferi personalului medical SS şansa de a exersa şi de a satisface curiozitatea unora dintre doctori. Nenumăraţi oameni au murit ca urmare directă a experimentelor.

;efăcea legătura între agărele Gusen I şl II >1 gara din Salnt Geor- ₃en. Din Complexul

La paginile 94-95: Pe 21 iunie 1941, la Mauthausen a avut loc dezinfecția generală. Cei aproape 5 000 de deținuți au petrecut o zi întreagă, încă din zori, în curte, supravegheați de membrii SS, aflați pe ziduri. Majoritatea erau dezbrăcați, deși în imagine se observă că unii deținuți privilegiați aveau cu ce să se acopere. La paginile 96 și 97, sunt reproduse alte două scene din ziua aceea. [AMP, AFH, AMM]

A.1

Anexă: Sfârşitul lui Radekîn gardul din sârmă ghimpată

Episodul relatat de Marcial Mayans s-a petrecut în martie sau aprilie 1 942; sosise la Mauthausen cu câteva săptămâni înainte. îşi aminteşte că protagoniştii erau evrei sefarzi cu cetăţenie ungară, cu toate că este posibil să fi fost deportaţi din altă ţară. (Deportarea masivă a evreilor unguri, cu destinaţia Mauthausen, a avut loc peste 2 ani, în 1944.) Carantina amintită de autor este perioada în care deţinuţii nou-veniţi erau adăpostiţi în barăci izolate, deseori în condiţii mai rele decât ale celorlalţi deţinuţi. Autorul povesteşte împrejurările în care s-a realizat una dintre numeroasele fotografii cu deţinuţi morţi în gardurile din sârmă

ghimpată, o situaţie des întâlnită, dar care pe Marcial Mayans, proaspăt sosit la Mauthausen, l-a impresionat atât de puternic, încât nu avea să o uite niciodată.

Cu două zile înainte de sfârşitul carantinei noastre, trăiam deja în acest iad de 4 sau de 5 zile. Nu pot spune exact câte zile am petrecut astfel, zile ce se numără printre cele mai groaznice din viaţa mea, dar în aceste 2 zile s-a petrecut o întâmplare dureroasă şi tragică. Printre noi se găseau deţinuţi evrei maghiari, sefarzi, adică descendenţi ai evreilor spanioli pe care regii catolici Isabela şi Ferdinand i-au expulzat din Spania şi care, în exilul lor, au vorbit spaniola între ei în continuare. Astfel, văzând că eram spaniol, am fost interpelat în spaniolă de nişte evrei, tată şi fiu, şi s-a stabilit între noi o frumoasă, dar, din păcate, scurtă prietenie, în special cu Radek, fiul de 17 ani, prin urmare, mai tânăr decât mine. Şi în aceste zile de carantină, îndeosebi ei au fost maltrataţi nu numai de zbirii SS, ci şi de deţinuţii de origine poloneză, detestabili din toate punctele de vedere, răi, turnători şi deloc apreciaţi de noi, ceilalţi. Şi, pentru că le luasem în repetate rânduri apărarea prietenilor mei evrei, m-am văzut obligat să mă apăr cum se cuvine de polonezi, care nu-i apreciau pe republicanii spanioli, acuzându-ne că am agresat mii de preoţi, că am ars biserici şi că am violat călugăriţe etc. Era propaganda antidemocratică, erau săraci cu duhul şi mă întreb de ce erau închişi în lagăr [...], dar nu toţi erau aşa şi i-am cunoscut şi pe cei minunaţi dintre ei.

în orice caz, într-o noapte, tatăl noului meu prieten a fost maltratat rău şi, nemaiputând să reziste, a ales să se sinucidă, fiindcă nu mai putea să îndure tortura la care era supus. A sărit pe fereastră şi a fugit spre gardul din sârmă ghimpată

electrificat, la aproximativ 5 metri de baracă. S-au auzit un sfârâit de fire electrice şi, imediat, împuşcături. Aşadar, s-a sinucis în faţa noastră, în acea noapte dureroasă, spre disperarea lui Radek, fiul, pe care l-am reţinut cu mari eforturi ca să nu-şi urmeze tatăl în ceea ce era, practic, o alinare,

Eduard Krebsbach, medic la Mauthausen timp de câţiva ani, unul

căci toţi ceilalţi evrei au fost masacraţi în prima zi când au coborât în carieră, precum şi în celelalte zile; a fost îngrozitor. După moartea tragică a tatălui lui Radek, au apărut nişte ofiţeri SS în spatele barăcii împreună cu fotograful. Oficial, decesul a fost considerat ca tentativă de evadare, după cum s-a spus. Glumeau şi ne indicau cu degetul zicând: „Alle kaputt, aşa veţi sfârşi cu toţii.” [...]

Nu ştiam ce să fac cu Radek, care îşi plângea cu disperare tatăl; toţi vecinii noştri, cehi, unguri, olandezi, ne înconjurau vizibil emoţionaţi, părându-le rău pentru ceea ce tocmai se întâmplase şi pentru nefericirea lui Radek. Puteau doar să-şi arate solidaritatea, ceea ce au şi făcut, cu demnitate. Stăteam lângă prietenul meu în capătul dormitorului, cu două pături pentru amândoi; asta însemna respect şi înţelegere faţă de durerea lui Radek, pe care o împărtăşeam cu toţii în mod solidar.

Aşa au trecut orele şi am adormit lângă prietenul meu Radek şi, dintr-odată, cu un zgomot uşor, am simţit mâna lui Radek pe capul meu şi l-am văzut alergând spre fereastră şi sărind prin ea. în ciuda strigătului meu („Opreşte-te, Radek”), a sărit şi s-a îndreptat cu demnitate către garduri, apucând cu mâna două fire... Au urmat un strigăt indefinibil şi o scânteie, urmate de împuşcături, de venirea membrilor SS şi a fotografului şi de aglomeraţia din preajma trupului lui Radek, nefericitul meu prieten*

Anexă: Un deces

(oficial, tentativă de evadare)

Prezentăm în continuare un document oficial despre un deces prin împuşcare în timpul unei presupuse încercări de evadare. în acest caz, cei care au întocmit actul precizează că se ataşează şi o fotografie, în schimb, în altele se folosea o schiţă.

Descrierea faptelor, 28 octombrie 1943

Tribunalul VII al SS şi al Poliţiei, Viena, Argentinierstrasse, 1 6. Jakob Tasch, SS-Schutze din Compania 1 SS-T-Stubs. Mauthausen, născut în 191 6, în com. Gelu (România), de profesie agricultor, căsătorit, cu 2 copii, cercetat pentru „Omor prin împuşcare în timpul unei evadări a deţinutului aflat în custodia sa, Edmond Hirsch, evreu maghiar”.

Stabilirea faptelor: evreul ungur, deţinut în custodia lui Edmond Hirsch, născut pe 7.03.1913, în Maroscheviz** (Ungaria), a fost arestat

* Marcial Mayans, Une si longue nuit, f.e., p. 73.

** Topliţa (n. red.).

la Paris pe 7.12.1942 şi mutat pe 27.08.1943 în prezentul lagăr de concentrare. A fost mutat din cauza activităţii sale comuniste în diferite ţări, precum România, Spania şi, în cele din urmă, Franţa.

Pe 25 octombrie 1943, în jurul orei 8.55, în timpul unei încercări de evadare, a fost împuşcat de ofiţerul SS-Schutze Jakob Tasch, după ce îşi părăsise locul de muncă şi încercase să treacă de gardul din sârmă ghimpată al lagărului. Hirsch nu a reacţionat la strigătele lui Tasch de a se opri şi cel din urmă s-a văzut obligat să-şi folosească arma din dotare. Cercetările noastre au dovedit că

SS-Schutze Tasch a făcut uz de arma sa acţionând corect. Medicul lagărului a certificat decesul. Autopsia cadavrului a avut loc în sala de disecţie a lagărului. Deţinutului i se adusese la cunoştinţă, prin repetate indicaţii, că orice încercare de fugă avea să fie evitată prin orice mijloc.

Se ataşează documentele medicale.

[semnătură indescifrabilă]

SS-Hauptscharfuhrer şi şef al Tribunalului SS al KLM

[Konzentrationslager Mauthausen]

gardul din sârmă ghimpată ce împrejmuia lagărul exterior. Oficial,

în certificatul medical anexat documentului se menţionează: „Se ataşează fotografia victimei.” Şi urmează observaţiile doctorului:

Intrarea proiectilului avea grosimea unui portcreion, 6 centimetri la dreapta coloanei vertebrale. Ieşirea proiectilului a cauzat o rană de dimensiunea unei nuci, sub sfârcul stâng, între coastele 5 şi 6. Pe ambele braţe există răni care nu sunt foarte profunde. Nu există deloc semne că împuşcătura s-ar fi efectuat de la mică distanţă. Se exclude altă cauză a morţii. Decesul a fost provocat de perforarea inimii. Nu se certifică nicio altă cauză ce ar fi putut să provoace moartea. Este necesară autopsie- rea cadavrului.”

SS Standortarzt Mauthausen* SS Obersturmführer**

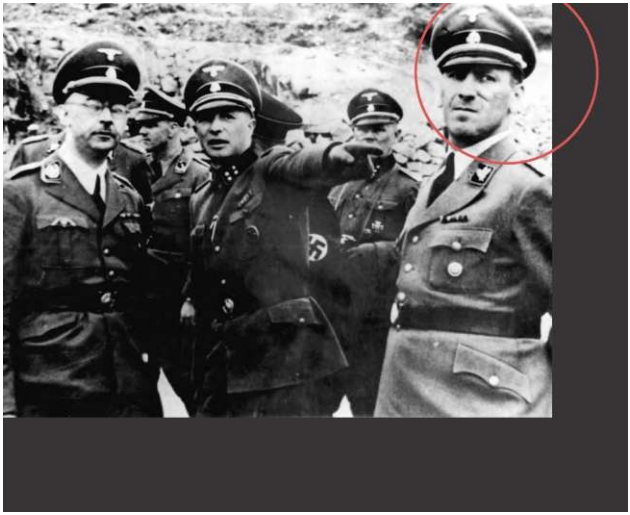
* Medicul lagărului Mauthausen.

** Document din Arhivele Naţionale ale Franţei, Paris, 72AJ367.

I) [4] Ernst Kaltenbrunner (Ried im Innkreis, Austria, 1903 – Nürnberg, 1946)

Fiu al unui avocat, Kaltenbrunner s-a născut în Austria, la doar câţiva kilometri de Mauthausen, în aceeaşi regiune ca şi Hitler însuşi, iar în tinereţe l-a cunoscut pe Eichmann la Linz.

A studiat la Universitatea din Graz, unde a făcut parte din tradiţionalele societăţi studenţeşti; într-un duel cu spada a căpătat cicatricea de pe obraz, atât de vizibilă pe chipul lui în fotografiile în care apare.

Deşi înainte făcuse parte din organizaţia naţionalistă Heimwehr, în octombrie 1930, s-a înscris în filiala austriacă a NSDAP. Din august 1931, a făcut parte din forţele SS. în 1935, a fost arestat de guvernul austriac şi, începând din acel moment, şi-a dedicat cea mai mare parte a activităţii sale Partidului Nazist. în 1937, a fost numit şef al forţelor SS din Austria.

în martie 1938, fiind la putere guvernul Seyss-lnquart, care a înlesnit anexarea Austriei la cel de-al Treilea Reich, Kaltenbrunner a fost instalat în funcţia de secretar de stat pentru siguranţă. Ca atare, a avut un rol decisiv în organizarea întregului aparat represiv nazist în Austria, inclusiv în crearea şi mărirea lagărului de concentrare Mauthausen, pe care l-a vizitat de mai multe ori în diferitele sale etape de construcţie şi de extindere. Din 1939, când deja nu mai exista propriu-zis un guvern austriac, a ocupat în mod oficial postul de şef al poliţiei şi al forţelor SS din regiunile Austria de Jos şi Austria de Sus (Dunărea de Jos, respectiv Dunărea de Sus, în perioada nazistă). Kaltenbrunner, care deţinea gradul de Gruppenführer (general) al forţelor SS, apare în diverse fotografii în timpul vizitelor sale la Mauthausen alături de comandantul lagărului, Ziereis, de şeful suprem al SS, Himmler, şi de Gauleiter-ul Dunării de Sus, Eigruber.

în vara lui 1942 Heydrich a fost victima unui atentat în apropiere de Praga, în urma căruia şi-a pierdut viaţa. După câteva luni, Kaltenbrunner i-a luat locul în fruntea RSHA (ianuarie 1943), asumându-şi astfel maxima responsabilitate, după Himmler, în ceea ce priveşte întregul

aparat represiv al celui de-al Treilea Reich. De la începutul lui 1944, a preluat şefia serviciilor de spionaj militare. Lui i-a revenit sarcina de a investiga şi de a-i acuza pe autorii atentatului împotriva lui Hitler, din iulie 1944.

După capitularea celui de-al Treilea Reich, trupele americane l-au arestat într-o zonă montană a Austriei şi, mai târziu, a fost judecat în Procesul de la Nürnberg. Strategia lui a fost să pozeze

în ţap ispăşitor al Aliaţilor, interesaţi, după cum spunea el, să îl acuze de crimele ce nu puteau fi imputate şefului său, Himmler (Himmler se sinucisese în ultimele zile ale războiului, după ce căzuse prizonier al Aliaţilor). A pretins că n-a avut puteri reale în chestiunile de politică internă şi că şi-a axat activitatea pe probleme de spionaj. în privinţa lagărelor de concentrare, mai spunea Kaltenbrunner, trebuia să li se ceară socoteală lui Himmler (decedat între timp) şi lui Müller (dispărut în Bătălia pentru Berlin şi declarat mort), şeful Gestapoului şi subordonat al lui Kaltenbrunner. A fost declarat vinovat pentru crime de război şi împotriva umanităţii şi spânzurat pe 15 octombrie 1 946.

4

Capitolul 4:

Erkennungsdienst -

serviciul de identificare a deţinuţilor

Portrete de identificare ale poliţiei şi alte activităţi

Gardurile din sârmă ghimpată ale lagărelor de concentrare serveau nu numai pentru a împiedica evadarea deţinuţilor, ci şi pentru a ascunde, pe cât posibil, ceea ce se întâmpla acolo, de privirile curioşilor. Afişele amplasate în afara lagărelor le reaminteau civililor (nu doar în Germania, ci în întreaga Europă ocupată de naziști) interdicţia de a se apropia de ele şi de a face fotografii în vecinătatea lor. Orice privire din exterior, fără excepţie, era considerată o încălcare a legii. în schimb, în interior, s-a realizat un număr mare de fotografii. într-adevăr, fotografia a fost un element tehnic semnificativ în aparatul represiv şi criminal al naziştilor. A existat, de asemenea, dorinţa de a documenta grafic anumite aspecte şi funcţii ale lagărelor, cât şi ale grupurilor de oameni care soseau şi care, adesea, îşi sfârşeau zilele acolo. Nu ştim ce rol ar fi avut fotografiile realizate de diversele servicii naziste dacă evenimentele ar fi urmat alt curs. Dar, în anumite situaţii, unele materiale atent selectate au fost folosite în mod public. într-adevăr, presa celui de-al Treilea Reich (şi câteva ziare şi reviste din străinătate) au publicat imagini „autorizate” realizate dincolo de gardurile din sârmă ghimpată. în general, erau fotografii de propagandă, alese cu scopul de a prezenta pozitiv lagărele ca instituţii necesare, destinate să reeduce anumite elemente sociale. Autorităţile germane încercau astfel să demonstreze legitimitatea ambelor

Un mediu extrem de curat: deținuți petrecându-și timpul cu activități de relaxare. Un contrast puternic cu restul fotografiilor publicate în acest volum. După cum a afirmat Boix în mărturia sa de la Nürnberg, uneori se realizau fotografii și cu scopul de a prezenta lumii o imagine acceptabilă – deși falsă – a vieții din lagăre. [MC]

idei: pe de o parte, deşi se recunoştea faptul că lagărele erau instituţii severe, nu se menţiona nimic despre acţiunile criminale; pe de altă parte, imaginea deţinuţilor internaţi în lagăre trebuia să justifice pedepsirea lor: fotografiile erau alese cu grijă, deoarece scoteau în evidenţă caracteristici ce sugerau cititorilor cât de periculoşi erau indivizii închişi.

în principalele lagăre de concentrare a existat, ca o anexă a serviciilor deja existente, un Erkennungsdienst (Serviciu de recunoaştere), denumire folosită în mod tradiţional în practica poliţiei germane pentru a desemna serviciile de identificare prin consemnarea trăsăturilor antro- pometrice ale delicvenţilor. Odată cu răspândirea fotografiei, aceasta a devenit elementul tehnic preferat pentru a surprinde caracteristicile fizice ale indivizilor.

în această privinţă, Mauthausen nu constituie o excepţie. Ştim că, cel puţin din 1940, aici funcţiona un serviciu fotografic, deşi nouă ne-au ajuns puţine informaţii cu privire la începuturile sale. Din 1941, situaţia este mult mai documentată, mai ales cu sute de fotografii provenite de la angajaţii serviciului. Diferenţa faţă de documentele din alte lagăre nu se rezumă doar la faptul că din Mauthausen avem mai multe fotografii, ci şi în privinţa calităţii lor. S-au păstrat fotografii cu cele mai compromiţătoare activităţi ale membrilor SS responsabili de acel lagăr. Nu este vorba despre simple fotografii de identificare a deţinuţilor, ci sunt imagini surprinse de membrii SS unde apar diferite aspecte ale activităţii propriu-zis criminale desfăşurate acolo. De ce aceste documente nu au fost distruse de membrii SS când se apropia înfrângerea celui de-al Treilea Reich? Vom lămuri misterul în paginile următoare, deşi vom anticipa puţin, spunând că păstrarea unei colecţii atât de importante de documente este rezultatul atât al situaţiei caracteristice a Mauthausen-ului la sfârşitul războiului, cât şi al unui şir de gesturi ale unor deţinuţi.

în aprilie 1941, sosise din Stalag XVII-A (Kaisersteinbruch, sud-es- tul Vienei) deţinutul Rotspanier Antonio Garcia Alonso. Era un comunist catalan, membru al PSUC, născut la Tortosa în

1913, ce urma să împlinească în curând 28 de ani. Când i se ceruseră datele înainte de a intra în lagăr, după cum se obişnuia, el declarase că era de profesie fotograf, meserie ale cărei taine le învăţase în oraşul său natal, Tortosa, unde părinţii lui deţineau un magazin unde se realizau portrete.

García a relatat cele întâmplate în zilele următoare într-o scrisoare scrisă la sfârşitul anilor 1970 şi pe care i-a încredinţat-o în anii 1990 istoricului David W. Pike. Acesta din urmă a publicat textul aproape integral în cartea sa Españoles en el Holocausto. în paginile următoare vom face referire în mod repetat atât la textul original al scrisorii, cât şi la volumul lui Pike, care conţine câteva informaţii complementare furnizate de Antonio García.

Imediat ce au ajuns în lagăr, García şi tovarăşii săi au fost folosiţi ca sclavi pentru diverse munci, fără să mai treacă prin carantina obişnuită

4.1 la care erau supuşi deţinuţii nou-veniţi. Trei zile de muncă la construirea

unei şosele lângă lagăr i-au fost de ajuns lui Garcia ca să îşi dea seama că ritmul de muncă, abuzurile şi subnutriţia urmau să-i scurteze viaţa. Cu toate acestea, în cazul său s-a întâmplat ceva ce avea să-i schimbe destinul şi să-l pună într-o poziţie total diferită de a celorlalţi deţinuţi.

Ziua începuse la Mauthausen şi, stând la aliniere pentru numărătoarea de dimineaţă, Garcia a auzit pe cineva strigându-i numărul de deţinut în franceză. Era un Kapo, pe care Garcia îl descrie drept „un ţigan austriac, deţinut de drept comun care fusese înrolat în Legiunea Străină franceză". Quatre miile six cent soixante-cinq – 4665. Garcia a ieşit în faţă, temându-se de ce era mai rău, dar a aflat că i se cerea un test pentru a lucra într-un Kommando (detaşament de muncă) denumit Erkennungsdienst-în mod oficial, un laborator fotografic pentru portretele poliţiei de identificare a deţinuţilor, deşi, după cum vom vedea, avea şi alte sarcini. Despre spaţiul unde urma să lucreze timp de patru ani, Garcia scrie că „era un loc imens, extraordinar de modern, bine dotat ca studio fotografic [...] cu aparatură completă".*

Erau două camere întunecate (spaţii destinate developării), unde deţinutul responsabil de acest proces lucra frecvent fără a fi supravegheat de cineva, fie membru al SS, fie alt deţinut. De asemenea, Garcia a consemnat că, la prânz (între orele 1 2.00 şi 14.00), membrul SS responsabil de serviciul fotografic pleca din clădire şi mergea să mănânce împreună cu subofiţerii, lăsându-i singuri pe deţinuţi (care mâncau chiar acolo).

Garcia nu avea să fie nici primul, nici singurul deţinut angajat al serviciului fotografic. Diverşi deţinuţi, atât politici, cât şi de drept comun, lucrau împreună cu el. Au trecut pe acolo mai mulţi austrieci. Doar unuia dintre ei, Ferdinand Grabowski, îi cunoaştem numele complet şi alte câteva informaţii. Din

registrele deţinuţilor păstrate până azi reiese că era încadrat în categoria AZR, aşa-numiţii „asociali”. Grabowski avea cetăţenia austriacă, era născut la Viena, în 1891, probabil de origine poloneză, deşi la Mauthausen a fost considerat supus german. în lagărul de concentrare a fost înregistrat ca „operator de film” (Kino-Ope- rateur). Numărul său de deţinut, 722, indică o intrare timpurie în lagăr, în 1939; nu este însă o regulă, de vreme ce mai târziu s-au refolosit numerele celor decedaţi. Registrele nu oferă nicio informaţie despre | împrejurările în care a fost arestat. Spaniolul Juan de Diego, angajat

| la secretariatul lagărului, care îl cunoscuse pe Grabowski, îşi amintea

I că fusese arestat la Viena pentru exhibiţionism. Caracterizarea pe care

| i-o face Garcia nu este negativă: o persoană discretă, mai vârstnică

| decât majoritatea deţinuţilor, cu un comportament corect. Cert este că

3 Grabowski a părăsit Erkennungsdienst în noiembrie 1944. Din arhive

 * Scrisoare către Mariano Constante, cca 1977.

reiese că a fost eliberat (entlassen) la sfârşitul anului. Ce s-a întâmplat 4.1

ulterior cu Grabowski? Antonio Garcia a scris că, înainte de eliberare,

deţinutul austriac a fost castrat de medicii SS, lucru confirmat şi de

Juan de Diego, deşi acesta subliniază că intervenţia chirurgicală fusese

făcută cu câţiva ani înainte de 1944.[4]

Lui Garcia îi datorăm referirile destul de vagi (se menţionează doar prenumele a doi deţinuţi: Hans) la mai mulţi deţinuţi de cetăţenie germană, atât politici, cât şi de drept comun, trecuţi şi ei prin acelaşi serviciu şi care, în anumite momente, au fost eliberaţi, de regulă ca să servească în Wehrmacht.

De-a lungul anilor, au fost cooptaţi şi alţi deţinuţi: trei spanioli (Antonio Garcia, Francisco Boix şi José Cereceda) şi, mai târziu, trei polonezi (Miroslaw Lastowka, Jan Gralinski şi, în ultima perioadă, Andrzej Zdanowski).

Despre polonezi cunoaştem puţine detalii, pe lângă datele lor personale elementare. Sosirea lui Lastowka (fotograf şi retuşor) şi a lui Gralinski (legător de cărţi) a avut loc, probabil, prin 1942. în schimb, Zdanowski a ajuns la Mauthausen în toamna lui 1944, venind de la Auschwitz; în cazul său, este posibil să fi fost închis din cauza participării la revolta din Varşovia, care avusese loc cu puţin timp înainte.

Boix a fost al doilea spaniol din Kommando-ul Erkennungsdienst. Nu avem informaţii precise despre momentul exact când a fost primit acolo. în scrisoarea menţionată mai sus, Garcia a trecut sfârşitul lui 1942, adică la un an şi jumătate după propria sosire. Cu toate acestea, există mai multe indicii care ne determină să credem că s-a întâmplat mult mai devreme. însuşi Boix, în

declaraţia sa din Procesul de la Dachau, arată că a intrat în serviciul fotografic „la sfârşitul lui august 1941”.

Mai există două mărturii care menţionează, de asemenea, anul 1 941 : prima, a lui Joaquin Lôpez Raimundo, prietenul lui Boix şi care, în acel

an, se împrietenise deja cu Garcia. Potrivit lui Joaquin, încorporarea lui |

Boix în serviciul fotografic a avut loc în timp ce el însuşi se afla încă în §

Mauthausen, înainte să fie transferat la Gusen, aşa că sigur trebuie să »

fi fost în 1941. O dovedeşte şi strânsa prietenie dintre Boix şi Joaquin, J

care datează din anii tinereţii în Barcelona; în plus, foloseşte ca referinţă I

un eveniment fundamental pentru el: transferul la Gusen, care a implicat ®

nişte condiţii mai dure decât cele de la Mauthausen. Joaquin l-a revăzut I

pe Boix tocmai în 1945, când a fost transferat din nou la Mauthausen. g

A doua mărturie aparţine lui Josep Bailina, fost deţinut la Mauthau- |

sen, căruia îi plăcea precizia în privinţa datelor. Pe când se afla în Caliu, f

pe 15 mai 1973, lucrând la volumul Catalans als camps nazis, Bailina |

scrie că, odată ajuns la Mauthausen, Boix, pe care îl cunoştea din 1940, J

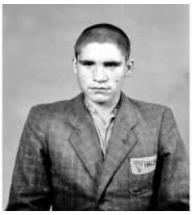
„[…] ieşea cu Kommando-urile Strassenbau [construcţie de drumuri] şi

Garagenbau [construcţie de garaje], iar în luna decembrie a acelui an 107

a fost transferat în baraca 2, pentru că fusese trimis la Kommando-ul Erkennungsdienst, unde a rămas până pe 5 mai 1945”.

Prin felul în care este scrisă, fraza lui Bailina nu ne lămureşte dacă decembrie 1941 este doar data la care Boix a intrat în baraca 2 sau este şi data primirii sale în Erkennungsdienst. în orice caz, potrivit lui Bailina, întâmplarea trebuie să fi avut loc în decembrie 1941 sau înainte de această dată, dar nicidecum mai târziu.

La sfârşitul lui 1 943, este angajat şi cel de-al treilea spaniol, tot comunist, madrilenul José Cereceda (vezi biografia lui în Secţiunea B.9), care intră în serviciu datorită lui Boix. Cereceda este singurul dintre

a instalaţiile întreprin-

Féllx Labarra Pena, nel- dentiflcat, Marlano Mar- tinez Rodriguez, Lâzaro Nates şl David Moyano Tejerlna. [MC]

cei trei spanioli din Erkennungsdienst care încă era în viaţă în 2001 (având aproape 90 de ani), iar unele informaţii de aici le-am extras din mărturia sa.

Cu aceasta completăm prezentarea deţinuţilor care au lucrat în acel Kommando: observăm că au predominat deţinuţii politici şi că au rămas în serviciu până spre etapa finală, cu excepţia lui Grabowski.

Mai multe izvoare istorice semnalează că Boix deţinea, cel puţin în perioada 1944—1945, o poziţie de comandă printre

deţinuţii din laborator. După cum i-a transmis Hermann Schinlauer autorului cărţii, Boix conducea cu adevărat sarcinile Kommando-ului, iar el, Schinlauer, primea aproape totul gata făcut. Un document administrativ al forţelor SS ale lagărului din martie 1945, păstrat în Arhiva Mauthausen din Viena, ce conţine descrierea deţinuţilor angajaţi în Politische Abteilung şi în anexa acestuia, Erkennungsdienst, enumeră recompensele economice primite de aceşti deţinuţi, sub forma unor bonuri valorice, care puteau fi schimbate la cantină cu produse precum săpun, piepteni şi, ocazional, ţigări. După cum precizează documentul, în Erkennungsdienst doar Boix primea un bon în valoare de 3 mărci, în timp ce restul deţinuţilor

primeau 1 marcă. Este clar că lui Boix i se recunoşteau un rang şi o responsabilitate mai mari.

La început, Erkennungsdienst a fost situat într-una dintre barăcile amplasate în faţa intrării principale a lagărului, la fel ca Politische Abteilung şi Kommandantur. Deja în a doua jumătate a lui 1941 a fost mutat-după cum s-a menţionat deja-în capătul opus al incintei, în nord-est, lângă zidul electrificat ce împrejmuia lagărul interior. Acesta a fost locul său definitiv, ce corespundea cu ceea ce ar fi fost baraca 25, dacă s-ar fi aflat în interiorul lagărului de detenţie (vezi harta de la p. 90). împărţea cu serviciul de dezinfecţie jumătate dintr-o baracă, de

dimensiuni similare cu cele ale lagărului interior. Astfel, rezultă că serviciul fotografic a dispus de un spaţiu de aproximativ 210 metri pătraţi (jumătate dintr-o suprafaţă de 52,5 x 8 metri). Includea o zonă unde se realizau portretele, cele două camere întunecate deja menţionate, un birou şi o toaletă pentru şeful SS al Kommando-ului, precum şi zone pentru arhivarea negativelor, smălţuirea pozitivelor şi alte sarcini specifice serviciului.

Erkennungsdienst a avut trei şefi diferiţi: subofiţerii SS Fritz Kornatz (cunoscut şi sub numele Kornacz, mort în război, după ce a fost detaşat pe front), Paul Ricken (care, spre sfârşitul lui 1943, a fost numit al doilea şef al sublagărului Leibnitz-Graz, subordonat lagărului Mauthausen) şi, în cele din urmă, Hermann Schinlauer, Unterscharführern perioada în care a fost responsabil de serviciul fotografic. Pe scurt, activitatea serviciului poate fi împărţită în patru etape:

- Perioada sub comanda lui Kornatz (până în 1940).

- Perioada în care la conducere s-au aflat Kornatz şi Ricken (1940 – primăvara lui 1943).

- Perioada în care la conducere s-a aflat doar Ricken (primăvara lui 1943 – sfârşitul lui 1943 sau începutul lui 1944).

- Perioada sub comanda lui Hermann Schinlauer (începutul lui 1944-mai 1945).

Gradul militar al fiecăruia dintre aceşti membri SS variază: ştim, de exemplu, că Ricken, în timp ce lucra la Mauthausen, a fost promovat de mai multe ori, că în perioada sa la Erkennungsdienst a fost mai întâi Unterscharführer şi, ulterior, Oberscharführer, iar în ultima etapă a serviciului său în cadrul SS, care nu se desfăşoară în lagărul central, a fost Hauptscharführer (cel mai mare grad între subofiţeri).

Erkennungsdienst văzut

de unul dintre şefii săi, Paul Ricken

Putem găsi o descriere a sarcinilor de la Erkennungsdienst în cuvintele unuia dintre şefii săi, Paul Ricken, a cărui declaraţie apare în procesul său (alături de cele ale membrilor SS Dlouhy şi Miroff), în faţa unui organ al autorităţilor militare americane, War Crimes Branch, care s-a ţinut la Dachau, în 1947. Ricken a dat de bunăvoie declaraţii şi cu anumite detalii despre Serviciul de Identificare de la Mauthausen. Probabil că inculpatul a crezut că avea să-l ajute dacă punea accentul pe etapa sa din Erkennungsdienst, astfel încât să apară ca lipsită de importanţă cea de la Leibnitz-Graz (vezi biografia lui Ricken, pp. 113—117), mult mai compromiţătoare.

în orice caz, Ricken a enumerat o bună parte dintre sarcinile atribuite lui, în calitate de subofiţer responsabil de Erkennungsdienst.

în primul rând, toate sarcinile legate de fotografie care mi se solicitau, precum şi tot ce se întâmpla în general în lagăr, de exemplu problemele de natură medicală. De asemenea, realizarea de fotografii de paşapoarte ale membrilor SS şi [fotografii] ale deţinuţilor, care erau neapărat pentru diferitele chestionare [...]. în plus, se făceau fotografii la toate decesele

nenaturale şi la decesele în urma focurilor de armă şi a evadărilor, precum şi în cazul sinuciderilor.

Conform lui Ricken, fotografiile realizate (care corespund, în mare parte, celor păstrate până în zilele noastre) pot fi clasificate în:

- portrete ale membrilor SS;
- portrete pentru identificarea deţinuţilor;
- decese în urma împuşcării;
- sinucideri;
- accidente;
- probleme de natură medicală;
- diverse evenimente în lagăr.

Avocatul care l-a apărat pe Ricken a încercat să prezinte la proces aceste sarcini în termeni favorabili pentru acuzat, interpretându-le ca o activitate pur tehnică. Potrivit apărării sale, inculpatul Ricken nu a avut niciun rol: i se ordona să facă nişte fotografii, ceea ce îndeplinea, şi acolo se încheia participarea sa.

Când a fost întrebat dacă au existat schimbări de-a lungul timpului, Ricken a spus din nou:

Nu existau diferenţe, toate zilele erau la fel. Le făceam fotografii deţinuţilor zi de zi, pentru chestionar. Apoi trebuia să las această muncă şi, dacă în aceeaşi zi, eram chemat pentru vreun incident afară, atunci trebuia să întrerup munca la chestionare şi să mă duc afară ca să rezolv ceea ce mi se solicita.

Deşi, de regulă, li se făceau fotografii deţinuţilor aduşi în lagăr, nu întotdeauna erau fotografiaţi toţi. Să vedem din nou ce spune însuşi Ricken în cadrul procesului său: „[Fotografierea tuturor deţinuţilor] ar fi trebuit făcută, dar în majoritatea cazurilor n oarece erau atât de mulţi, încât era imposi atât de mare.”

în ceea ce priveşte incidentele „care se puteau întâmpla afară”, Ricken continuă:

De exemplu, putea să sosească un raport conform căruia un deţinut a fost împuşcat lângă turnul de pază. Atunci îmi luam aparatul Leica, pe care îl aveam mereu la îndemână, şi mă îndreptam spre locul indicat. în general, acolo îi întâlneam pe colegii mei de la Poli- tische Abteilung, deja la faţa locului, căci ei primeau mai întâi vestea, care îşi făcuseră rapoartele şi schiţa situaţiei. Atunci îmi spuneau: „Acum faceţi fotografia.” [...] Cazurile variau foarte mult: uneori, eram chemat pentru o sinucidere. Din câte-mi amintesc, în toţi anii cât am lucrat în acel serviciu, doar de 15 sau 20 de ori am fost chemat să asist la o sinucidere [sic]. Atunci era necesar să iau frecvent cu mine o sursă de iluminat, căci ar fi fost imposibil să fac fotografii fără

aşa ceva. De obicei, nu trebuia să desenez eu schiţele, ci îi dădeam ordin vreunui deţinut să o facă.

Destinaţia fotografiilor cazurilor de „moarte nenaturală” era aşa-nu- mita Politische Abteilung, unde, conform spuselor lui Ricken, se

Paul Ricken, în pe- lagărul Mauthausen. L

u era realizată complet, deşii să te ocupi de un număr

trimiteau 5 exemplare. în acele copii se indica numărul pe care deţinutul decedat îl avusese în lagăr; nu se precizează cum se făcea asta, cert este că nu s-a păstrat nicio fotografie cu indicaţii despre numărul deţinutului. Potrivit procedurilor de rigoare, cazul se încheia în cele din urmă. „Descrierea faptelor realizată pe 28 octombrie 1943”, care însoţeşte Capitolul 3 al acestui volum (pp. 98—99), unde se descrie moartea unui deţinut într-o presupusă „tentativă de evadare”, arată unul dintre numeroasele exemple ale acestui mod de a acţiona.

Pe parcursul procesului său, Ricken fusese acuzat de un martor că falsifica fotografiile cu „decese nenaturale”, în sensul că fusese văzut modificând scena, mişcând cadavrele etc., înainte de a realiza fotografiile. Comentariul lui Ricken fusese, conform martorului Von Posern: „Cadavrul nu poate să rămână aici, pentru că nimeni n-ar crede că acest om a fost ucis în timp ce fugea.”

în această privinţa, Ricken nu neagă că scena era puţin modificată, dar afirmă că a procedat astfel din raţiuni tehnice:

Un exemplu. Lângă lagăr era un loc de muncă foarte aproape de o pădure întunecată de brazi. îmi amintesc că odată deţinuţii au fost doborâţi acolo şi se aflau în întuneric, aşa că nu am putut face fotografiile acolo. Este posibil, deşi nu sigur, să fi schimbat poziţia lor ca să am mai multă lumină pentru a face fotografiile. Dar vreau să clarific din nou că n-am făcut niciodată în mod deliberat modificări când realizam fotografiile.

Paul Ricken (Duisburg, 1892 – Düsseldorf, 1964)

Paul Ricken a fost un membru SS atipic printre cei judecaţi în procesele americane de la Dachau. Aderarea sa la NSDAP a avut loc relativ devreme, deoarece a făcut parte din partid înainte ca Hitler să preia puterea. Nici profesia pe care, conform declaraţiei sale, o exercita, „profesor de şcoală generală”, nu este caracteristică pentru unităţile SS responsabile de lagărele de concentrare.

Potrivit propriilor declaraţii, avea legături cu forţele SS din noiembrie 1935. Pe atunci a participat la formarea membrilor acestui corp de elită al partidului. Mai exact, Ricken a recunoscut că a colaborat la instruirea membrilor de cavalerie SS, „căci ştiam destul de multe despre acest domeniu”. Ricken avea legături cu Regimentul 6 Cavalerie SS, fiind responsabil de „învăţământul general, examene şi activităţi recreative”. Datora poziţia relaţiilor sale personale şi faptului că printre membrii SS se numărau mulţi dintre foştii săi elevi.

în ajunul izbucnirii războiului mondial a fost chemat să lucreze în lagărul de concentrare Mauthausen, pentru ceea ce el numeşte „sarcini de poliţie”. A rămas acolo din septembrie 1939 până când a preluat postul din lagărul de la Leibnitz (subordonat celui de la Mauthausen), în apropiere de Graz, capitala regiunii Stiria.

Conform afirmaţiilor sale, în prima perioadă la Mauthausen a îndeplinit sarcini administrative:

Am fost mai întâi contabil în regimentul de gardă, apoi plăteam salariile şi ţineam contabilitatea la biroul comandamentului. Şi după aceea, datorită cunoştinţelor mele tehnice, m-am ocupat de Serviciul de Identificare.

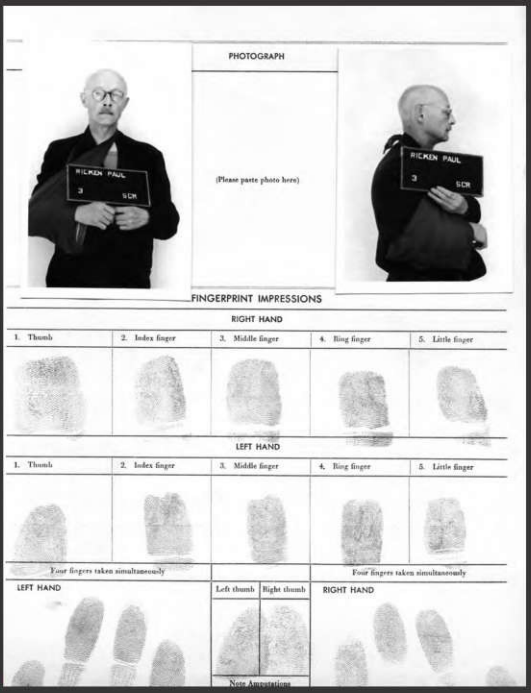
Intrarea lui Ricken în Erkennungsdienst a avut loc, potrivit lui, în primăvara lui 1940, deşi va fi singurul şef al serviciului doar mai târziu; şeful său imediat era Fritz Kornatz, care a îndeplinit

funcţia de Oberscharführer până când a fost trimis la o unitate de pe front (unde, se pare, a murit), în vara lui 1 943.

A sosit la Mauthausen cu gradul de caporal, dar a fost promovat: mai întâi a devenit Unterscharführer (cel mai mic grad între subofiţeri), apoi Oberscharführer, iar în 1943 a ajuns Hauptscharführer (sergent principal, cel mai înalt grad al subofiţerilor SS).

La începutul lui 1944, Ricken a devenit al doilea şef al unui Kommando (sau lagăr exterior), la Leibnitz-Graz. Deşi a rămas sub autoritatea ofiţerului Miroff, acolo Ricken a fost responsabil direct pentru o

B.4

PHOTOGRAPH
(Please paste photo here)
RICKEN PAUL
3
SDR
FINGERPRINT IMPRESSIONS
RIGHT HAND
1. Thumb
2. Index finger
3. Middle finger
4. Ring finger
5. Little finger
LEFT HAND
1. Thumb
2. Index finger
3. Middle finger
4. Ring finger
5. Little finger
Four fingers taken simultaneously
Four fingers taken simultaneously
LEFT HAND
Left thumb
Right thumb
RIGHT HAND
Note Annotations

perioadă de timp. Lui Ricken îi va reveni sarcina să efectueze evacuarea din acest lagăr. Câteva sute de deţinuţi au fost îndreptaţi spre Ebensee. în timpul acelui marş au fost ucişi mai mulţi deţinuţi, iar aceasta este principala acuzaţie împotriva lui Ricken.

în documentele procesului său se consemnează că Ricken a făcut fotografii şi la noul său loc de muncă. Nicio fotografie nu s-a păstrat din acea perioadă.

Ricken a fost arestat la sfârşitul lui 1 945 şi judecat de Tribunalul pentru Crime de Război de la Dachau (procesul Dlouhy et al.).

Este greu de pătruns în personalitatea sa, dincolo de constatarea evidentă că era o persoană care stăpânea tehnica fotografierii. De la Boix nu avem prea multe informaţii despre el. în schimb, Antonio Garcia afirmă despre Ricken că era un „personaj filosofic", foarte competent ca fotograf şi sătul de atrocităţile din jurul lui. Cu toate acestea, după cum reiese din volumul nostru, mărturia lui Garcia trebuie privită cu mare precauţie. Singura mărturie a unui fost membru SS de care am făcut rost (cea a lui Hermann Schinlauer) îi creionează un portret diferit lui Ricken: era-în opinia acestui martor-un individ „obsedat, intolerant şi greu de abordat".

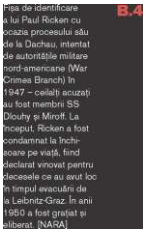
în propriul proces judiciar, Ricken a adoptat o atitudine prudentă. Apărarea sa, realizată de avocatul Kluge, încearcă să îl prezinte ca străin de crimele din lagăr, implicat doar în corecţii minore necesare pentru a menţine ordinea în rândul deţinuţilor. Când a descris rolul lagărului de concentrare, Ricken a subliniat că activitatea de acolo era firească.

După părerea mea, lagărul fusese construit pentru a ţine de-parte de popor, în timpul războiului, acele elemente – adică elementele asociale –, pentru a evita să fie dăunătoare.

Aceasta a fost şi impresia mea când am ajuns pentru prima dată în lagăr; [...] mi-am format opinia că era vorba despre

criminali care trebuiau ţinuţi într-un lagăr în timpul războiului, pentru binele poporului.

în cadrul procesului împotriva lui Ricken, în declaraţia martorului Karl von Posern există un pasaj deosebit de şocant. Von Posern afirmă că, la sfârşitul războiului, „am găsit” (nu specifică celelalte persoane) un număr mare de fotografii. Printre ele, sute de autoportrete ale lui Ricken. în această privinţă, enumeră (folosind, se pare, notiţe cu privire la ceea ce şi-a amintit că a văzut) următoarele ipostaze: „Cu sabie şi fără sabie, cu o cupă şi fără cupă, cu o cască şi fără cască, cu chipiu de campanie şi fără chipiu; în costum de gală; în costum de plimbare; în uniformă; îmbrăcat în haine sport; în slip; cu aparatul Leica şi fără Leica; cu aparatul Leica pregătit să facă o fotografie; cu Leica în mână; cu Leica atârnându-i de gât; cu Leica la centură; cu ochelari şi fără ochelari; stând la biroul lui cu ochelari şi fără ochelari; bărbierindu-se;

citind; [...] mâncând, bând; verificând nişte fotografii; examinând negative [...]; conversând cu comandantul, cu şeful lagărului;. [...] conversaţii cu tovarăşi; o casă pentru subofiţeri; în Appellplatz, scriind de mână; bătând la maşina lui de scris; cu mâinile pe tastele maşinii de scris; fotografii ale mâinilor sale impregnate cu spirit [s/c]; privind în depărtare; privind ceva mai aproape; cu diverse expresii faciale: fericit, melancolic, amabil, îngrijorat. Toate acestea. Mai mult deja nu se poate."

în mod curios, în acel moment, atât martorul acuzaţiei, Von Posern, cât şi avocatul apărării (Kluge) păreau să fie de acord cu interpretarea declaraţiei: această colecţie de autoportrete demonstra o oarecare dementă din partea lui Ricken. Apărarea credea că găsise ceva care putea să îl absolve pe acuzat, deşi se pare că, în cele din urmă, ipoteza nu a fost luată în considerare de către judecători. Ne rămâne însă referirea la o colecţie interesantă despre a cărei soartă nu ştim nimic şi care, din cuvintele pe care le-am citat, includea diverse aspecte ale vieţii din Mauthausen.

Mai multă greutate decât activitatea sa la Mauthausen au avut acuzaţiile la adresa lui Ricken cu privire la uciderea deţinuţilor în timpul marşurilor de evacuare din lagărul Leibnitz-Graz. Ricken a fost condamnat în 1947 la închisoare pe viaţă în procesul menţionat. în 1954, situaţia sa a fost revizuită şi i s-a acordat eliberare condiţionată.[5] La acea vreme, avocatul său era Aschenauer, specializat în apărarea persoanelor judecate pentru crime de război naziste şi activist al extremei drepte germane.

3.4

Paul Ricken, îmbrăcat în uniformă de subofițer SS, având ca fundal un peisaj de iarnă. Fotografie din 1941–1942. [MHC]

Printre argumentele luate în considerare de judecătorii americani la recurs în favoarea lui Ricken găsim diferite documente unde este descris în termeni elogioşi. Printre acestea se numără declaraţiile oamenilor de afaceri care au recurs la forţa de muncă furnizată de lagărul unde era şef.

Chiar şi în ultima parte a vieţii, Ricken a fost interogat în calitate de martor când se pregătea procesul ce urma să se desfăşoare mai târziu la Köln împotriva a doi membri SS de la Mauthausen: Karl Schulz, şeful Politische Abteilung, căruia Ricken îi fusese subordonat, şi Antön Streit- wieser, „al treilea ofiţer din ierarhia lagărului de detenţie”.

Hermann Schinlauer (1921-2004)

Hermann Schinlauer[6] a fost ultimul | responsabil al Erkennungsdienst din ^tttf Mauthausen. Trebuie să-şi fi asumat

funcţia la sfârşitul anului 1943 sau la începutul anului 1944. în orice caz, nu 1 B mai târziu de februarie 1944, dată la

® I care Ricken deja conducea lagărul-anexă ' Leibnitz-Graz.

Schinlauer era cu aproximativ treizeci de ani mai tânăr decât Ricken. S-a ^ înrolat în forţele SS la 18 sau 19 ani, iar

^^^^ când a ajuns la Mauthausen avea, pro-

^^^^^^ babil, 20 sau 21 de ani.

Nu există nicio îndoială că a fost prizonier de război al americanilor. Există cel puţin o declaraţie scrisă de la el, precum şi transcrierea mărturiei verbale pe care a depus-o în cadrul înfăţişării sale la unul dintre procesele de la Dachau. A recunoscut că a fost responsabil cu înscrierea în registru a „morţilor nenaturale” (Unnatürliche Todesfälle) şi a oferit mai multe detalii cu privire la acea condică. Sarcina i-a fost atribuită în diferite perioade din 1942 şi 1943. Probabil că interesul

acuzatorilor americani era să stabilească clar că în documente, mai exact în cele care indicau moartea unui deţinut „împuşcat în tentativa de evadare”, erau scrise numele reale ale membrilor SS care îl împuşcaseră, de fapt, pe deţinut. Declaraţiile lui Schinlauer şi ale altor membri SS, tot prizonieri ai americanilor, precum Doppelreiter, nu lasă nicio îndoială în

această privinţă şi arată că, dacă vreun membru SS nu ar fi recunoscut că fusese cel care trăsese, atunci nu i s-ar fi scris numele, nici nu ar fi semnat în registru.

Aşadar, Schinlauer apare ca având legături cu Politische Abteilung. Nu a fost niciodată judecat, nici acuzat de vreun deţinut ca autor al vreunei crime, situaţie cu totul diferită de a majorităţii membrilor Politische Abteilung, judecaţi şi chiar executaţi, mai ales în cadrul aşa-nu- mitului „proces principal” de la Mauthausen (Statele Unite ale Americii împotriva lui Altfuldisch şi a altor 60 de acuzaţi).

în 1944, acest membru SS, pe atunci sergent de gradul II (Unterscharführer, categoria inferioară printre subofiţeri), a fost numit la conducerea Erkennungsdienst. Nu era propriu-zis fotograf, deşi avea experienţă ca farmacist, ceea ce presupunea anumite cunoştinţe de fotografie şi de laborator.

Dintre deţinuţii serviciului fotografic, doar José Cereceda a oferit declaraţii despre el. Deşi n-a putut să contribuie cu multe detalii, nu îşi aminteşte ca Schinlauer să le fi creat probleme. Potrivit lui Cereceda, în perioada şefiei sale la Erkennungsdienst, prezenţa în acest serviciu era unul dintre cele mai bune posturi la care un deţinut putea aspira în lagărul Mauthausen.

■ •

VfJf .M

Tipuri de fotografii realizate de membrii SS la Mauthausen

Din punct de vedere cantitativ, foarte multe fotografii sunt portretele de identificare ale deţinuţilor. Se foloseau un aparat de fotografiat şi clişee speciale. Tehnica aceasta coincide cu cea folosită în alte lagăre de concentrare şi unităţi ale poliţiei, deoarece permitea păstrarea laolaltă a celor trei negative corespunzătoare fiecărui deţinut, ceea ce scutea procedeele de mărire, căci printr-o simplă atingere se obţineau cele trei portrete ale deţinutului, ce se ataşau la dosarul său. Detaliile referitoare la materialul folosit sunt furnizate de Antonio Garcia:

La vremea aceea, activitatea oficială se făcea prin contact; adică, fotografii de fişiere (faţă, trei sferturi şi profil) pe plăci de profil [sic] de 4 x 13 cm, în trei clişee laolaltă, separate de marginea mică a pătratului. Aşa a fost până la eliberare [...]."[7]

Trebuie subliniat că, cel puţin la Mauthausen, nu toţi deţinuţii erau fotografiaţi la sosire. Aşa s-a întâmplat, de exemplu, în cazul spaniolilor. în scrisoarea deja menţionată, Garcia semnalează că ei „veneau fişaţi din Stalag-uri", deşi foarte mulţi deportaţi spanioli neagă că au fost fotografiaţi ca prizonieri de război. Prea categorică pare şi afirmaţia lui Garcia însuşi că în Mauthausen „nici măcar un spaniol" nu a fost fotografiat. îl contrazice mărturia lui Josep Bailina, care îşi aminteşte că, după eliberare, le-a trimis la doi spanioli fotografiile de identificare de la Politische Abteilung. Un alt contraexemplu îl reprezintă cele minimum 47 de fotografii păstrate cu grupul de spanioli „eliberaţi" oficial în 1944, dintre care multe sunt reproduse în volumul nostru.

O parte importantă din fotografii aveau ca temă evenimente speciale, precum vizitele demnitarilor de rang înalt în lagăr şi în anexele sale. Se ştie că atât Himmler, cât şi alţi şefi ai SS au vizitat în repetate rânduri Mauthausen şi Gusen. Hans Marsalek menţionează, printre altele, următoarele personalităţi naziste: Rudolf Hess, Baldur von Schirach, Albert Speer, dr. Siegfried

Uberreither {Gauleiter-ul Stiriei) şi Oswald Pohl, şeful administraţiei lagărelor de concentrare (WVHA), precum şi un număr mare de înalţi funcţionari ai departamentului pe care acesta din urmă îl conducea* Lor li se adaugă August Eigruber {Gauleiter-ul Dunării de Sus) şi Ernst Kaltenbrunner (mai întâi în calitate de şef al forţelor SS al unui mare sector al Austriei anexate la cel de-al Treilea Reich, iar mai târziu ca şef al RSHA). Era ceva obişnuit ca la astfel de

* D/e Geschichte..., pp. 280-281.

ocazii să se execute un număr mare de fotografii. Dincolo de valoarea lor ca documente referitoare la activitatea desfăşurată de comandamentul SS al lagărului, imaginile erau foarte solicitate de membrii SS. însuşi Boix a declarat la Nürnberg (după cum se poate observa în Capitolul 6) că trebuiau să consemneze contextul şi data la care erau realizate fotografiile făcute cu ocazia vizitelor înalţilor demnitari nazişti, deoarece mulţi dintre membrii SS cereau copii pentru uz personal.

Prezenţa deţinutului polonez Gralinski, legător de cărţi (Buchbinder), în acel serviciu sugerează că, în anumite momente, se realizau, poate, albume oferite instituţiilor germane sau anumitor autorităţi, în semn de respect. Este posibil ca fotografiile ce înfăţişează diferitele etape ale construcţiei lagărului să fi fost reunite pentru un astfel de album.

în cele din urmă, activitatea de la Erkennungsdienst nu se limita doar la sarcinile oficiale. De fapt, în anumite perioade (mai ales în etapa finală a războiului), lucrările private au constituit activitatea predominantă. Prin 1943 se pare că s-a produs o schimbare majoră, deoarece s-a redus semnificativ numărul fotografiilor ce imortalizau decesele deţinuţilor. José Cereceda arată că, în ultimele luni, lipsa activităţii oficiale în acest serviciu a devenit atât de evidentă, încât deţinuţii angajaţi se temeau de o dizolvare iminentă a acestuia, ceea ce ar fi însemnat, probabil, pentru ei alte munci, mult mai anevoioase.

Ceea ce se întâmpla la Buchenwald demonstrează că situaţia nu era singulară la Mauthausen:

Serviciul fotografic era conceput şi îşi desfăşura activitatea în principal pentru uzul personal al membrilor SS; în plus, avea rolul oficial de a servi pentru identificarea deţinuţilor*

Ierarhia în lagăr: Prominenten

Există un fapt care poate ajuta la explicarea anumitor acţiuni clandestine ale unor deţinuţi din Mauthausen şi din alte lagăre.

După cum am arătat deja într-o altă secţiune a volumului, în interiorul lagărelor existau situaţii foarte diferite, care, în plus, se schimbau în timp. Deţinuţii care lucrau în laboratorul fotografic, precum şi cei angajaţi, în general, în anumite servicii specializate sau de birou erau consideraţi deţinuţi din „clasa superioară”, aşa-numiţii Prominenten. în lagărele de concentrare

* Eberhart Leitner, prizonier la Buchenwald, declaraţii din 1945, în Sybil Milton, Photography as evidence..., 1999, p. 308.

„Aprilie 1941. Vizita lui Himmler, şeful suprem al forţelor SS şi al Poliţiei germane."

ierarhia nu se limita doar la membrii SS, ci îi includea şi pe deţinuţi, o condiţie indispensabilă pentru funcţionarea sistemului, care delega unora dintre deţinuţi o mare parte din puterea coercitivă. Printre Pro- minenten se numărau Lagerălteste\ şefii de lagăr (deţinuţi-şefi), şefii de barăci, bărbierii, secretarii de lagăr şi de baracă, diferiţii Kapo ai Kommando-urilor etc.

Când condiţiei de Prominenter i se adăuga cea de deţinut de drept comun, nu este de mirare că cei aflaţi în fruntea ierarhiei îi tratau pe ceilalţi cât mai rău cu putinţă. în schimb, deţinuţii politici obişnuiau să aibă un comportament binevoitor faţă de tovarăşii lor. Diferenţa dintre lagărele clasificate de membrii SS în categoriile I şi II (printre care se număra Dachau) şi Mauthausen, singurul considerat de categoria III, consta în mare parte în faptul că la Mauthausen puterea internă le revenea în principal deţinuţilor de drept comun (în special, celor care purtau triunghiuri verzi, adică deţinuţilor BV şi SV – criminali). în ciuda acestui fapt, cu timpul, deţinuţii politici au obţinut la Mauthausen anumite poziţii importante. în orice caz, uneori, deţinuţii de drept comun îl acuzau de o oarece aroganţă sau de un aer de superioritate pe un deţinut „pricopsit", fie că era vorba de un purtător de „triunghi roşu" (deţinut politic) de orice naţionalitate, fie de un purtător de „triunghi albastru" (republican spaniol).

Cei care lucrau la Erkennungsdienst, la fel ca toţi deţinuţii care aveau de a face în mod obişnuit şi direct cu membrii SS, se bucurau de condiţii de igienă, cazare şi mâncare mult mai bune decât majoritatea deţinuţilor. în plus, Boix, în calitatea sa de

secretar al Erkennungsdienst (cel puţin în perioada 1944—1945), a beneficiat de aceste avantaje

tariatul deţinuţilor. I stânga, în poziţie d drepţi, LagerălîesU (şeful lagărului), sa deţlnutul-şef. Potm Bolx, fotografia a fc

Dunării de Sus, unde se afla Mauthausen. [FNDIRP]

Autoportret ciudat

Deși există câteva asemănări cu atâtea alte fotografii ale deținuților morți în așa-zise „tentative de evadare", bărbatul din imagine poartă haină și cravată. Ar fi greu de găsit o explicație pentru această fotografie dacă pe verso nu ar fi însemnarea lui Boix, în franceză:

„Fotografie făcută cu aparat Leica, cu declanșare automată.. ! 1942. Subofițerul SS Paul Ricken, autorul celor mai multe dintre documente, șeful serviciului *Erkennungsdienst* (identificare judiciară, GESTAPO), se odihnește în mijlocul câmpului și se fotografiază așa cum are obiceiul să îi pozeze pe cei executați, de toate naționalitățile. (AFH)

Photo Leica, avec déclenchement automatique ! 1942

Le sous-off SS Paul Ricken, auteur de la majorité de ces documents, et chef du service d'Erkennungsdienst (identification judiciaire) (gestapo) se repose au milieu des fosses, et se fait photographier, comme il en a l'habitude de photographier les victimes de toutes nationalités.

123

4.4 într-o măsură mai mare. Hermann Schinlauer i-a vorbit autorului despre

o relativă libertate de mişcare în interiorul incintei şi între lagărul interior şi cel exterior, ceea ce putea fi capital în momentul anumitor acţiuni clandestine.

Autorul a întrebat un număr considerabil de martori despre atitudinea lui Boix şi dacă era arogant cu ceilalţi deţinuţi. Marcial Mayans, care nu era tovarăş de partid cu Boix, ci anarhist, l-a descris drept „unul dintre ai noştri". în opinia lui Mayans, Boix nu era o persoană care să-i trateze cu superioritate pe „săracii" din lagăr (aşa-numiţii Speckjäger, în germană), ci dimpotrivă: se apropia de barăci şi se amesteca printre toţi, glumea, încerca să le uşureze situaţia dramatică. O părere asemănătoare despre Boix o avea şi barcelonezul Carlos Cabeza, militant al CNT, care l-a cunoscut bine, deşi era totuşi extrem de critic cu liderii comunişti spanioli de la Mauthausen.

Ştim că Boix profita de legăturile sale directe şi obişnuite cu membrii SS pentru a stabili, graţie muncii de la Erkennungsdienst, ceea ce el numea „clientela" sa, alcătuită dintr-un număr mare de membri ai personalului SS, care veneau la laborator ca să le developeze filmele sau ca să le facă portrete. Uneori, veneau în laborator însoţiţi de soţiile lor şi chiar de întreaga familie, ceea ce îi permitea lui Boix să obţină anumite favoruri, precum plasarea într-o poziţie bună a vreunui tovarăş. Se poate cita cazul lui Joan Tarrago, trimis la bucătăria membrilor SS. Madrilenul Cereceda a lucrat în serviciul fotografic datorită lui Boix; tânărul Ramiro Santiste- ban a apelat la Boix, povestindu-i situaţia tatălui său: era un bărbat care depăşea vârsta medie a deţinuţilor spanioli şi care urma să moară, dacă nu obţinea un loc de muncă mai acceptabil. Intervenţia lui Boix a fost decisivă, din moment ce Santisteban a obţinut detaşarea dorită.

Despre influenţa pe care o putea avea un deţinut ca Boix aflăm din relatarea anonimă, redactată în spaniolă, ce se

regăseşte în arhivele asociaţiei „Amicale de Mauthausen” din Paris. Aceasta a fost scrisă în anii 1960, cu ocazia împlinirii a 15 ani de la eliberarea din lagăr. Un grup de foşti deţinuţi spanioli povestesc cum s-a creat o trupă ambulantă de muzicanţi spanioli la Mauthausen. Amănuntul poate fi şocant dacă nu se ţine cont că vorbim despre 1943, când cele mai groaznice momente trecuseră deja pentru colectivul spaniolilor şi când, în plus, anumiţi membri ai SS începeau să manifeste bunăvoinţă faţă de spanioli, întrezărind, proba- | bil, înfrângerea celui de-al Treilea Reich în război. Dar să revenim la episo-

| dul menţionat despre trupa de muzicanţi: în vederea formării ansamblului

s muzical, iniţiatorii săi au descoperit că, deşi tâmplarii erau capabili să

® realizeze instrumente cu coarde (lăute, chitare şi bandole), pentru ei nu

| era o sarcină uşoară să fabrice piese pentru vioară. Boix, care participa la

f această iniţiativă ca viitor interpret la bandolă, a obţinut piesele din Linz,

capitala de provincie situată la 20 de kilometri de Mauthausen, cel mai 124 probabil prin intermediul unui membru SS din „clientela” sa.

Mariano Constante Campo (n. Capdesaso, Huesca, 1920)

Este, fără îndoială, autorul celor mai multe volume memorialistice despre supravieţuirea spaniolilor în lagărele naziste. Activitatea sa datează cel puţin din anii 1960, când a publicat Triangle bleu, carte tradusă ulterior în spaniolă.

Lucrările sale, care uneori adoptă un ton mai personal şi autobiografic sau dobândesc un caracter de istorie colectivă a spaniolilor, insistă asupra dificultăţilor îndurate, dar si asupra mijloacelor si ingeniozităţii

epaşi, precum şi asupra si ii de captivitate în Mautha

O' f

isupra mijloacelor şi ingeniozităţii idarităţii dintre deţinuţi. Nu toţi to- ;en se recunosc în relatările lui şi destule persoane reproşează autorului excesul de zel, sugerând

brie 1938 şi ne-am întâlnit pentru prima dată tot la Hotel Colon din piaţa Cataloniei. Pe atunci, amândoi făceam parte din Tineretul Socialist Unificat (JSU). Deşi era foarte tânăr, lucra ca fotoreporter la o publicaţie de-a noastră numită Juliol. Poate datorită feţei mele imberbe şi a galonilor mei, de îndată ce m-a văzut, m-a privit fix, cu acel zâmbet cu jumătate de gură atât de caracteristic lui şi care nu se ştia niciodată dacă era o grimasă sau un gest zeflemitor, ori şi una, şi alta, amestecate cu o nuanţă de scepticism*

* Morir por la libertad..

în primele sale scrieri, Constante are o părere foarte bună despre Boix, la fel şi în declaraţiile oferite presei spaniole în anii 1970, ce au provocat replica indignată a lui Antonio García, deoarece se vedea caracterizat ca o persoană care, conform spuselor lui Constante, evitase riscul din cauza fricii.

Cu toate acestea, interviul publicat în 1999, arată că opiniile lui Mariano Constante erau mult mai nuanţate decât lăsau să întrevadă scrierile sale mai timpurii. După mai bine de jumătate de secol de la acele întâmplări, Constante pare să-şi fi modificat, cel puţin parţial, evaluarea despre acestea. El dezvăluia, în plus, că relaţia lui cu Boix nu fusese atât de bună pe cât apărea într-una dintre scrierile sale. Un interviu cu Ángeles Martínez, deportată în ultimii ani la Mauthausen, care i-a frecventat pe amândoi după întoarcerea ei în Franţa, a confirmat acest aspect.

în relaţia dintre Boix şi Constante mai există un element ce trebuie menţionat. Este vorba de colecţia de negative păstrată de Constante, aproximativ 350 de fotograme. în mare parte, este vorba despre fotografii realizate de Erkennungsdienst din Mauthausen. Celelalte sunt fotografii realizate de Francisco Boix după eliberarea lui din lagăr, care surprind diverse evenimente din viaţa politică, inclusiv din Franţa.

Jacinto Cortés García (Pechina, Almería, 1923 – Perpignan, 2003)

Jacinto Cortés era fiul unei familii din Almería stabilite în El Prat de Llobregat, un sat de lângă Barcelona. Apare în această relatare în principal din două motive: este persoana căreia Boix i-a încredinţat scoaterea pachetului cu fotografii din lagăr şi care le-a ascuns în satul Mauthausen.

în plus, Cortés a făcut parte din transportul trimis de la Angoulême, unul dintre primele transporturi cu spanioli către Mauthausen. La plecarea din oraşul francez, în vagoane se afla întreaga familie Cortés: părinţii (tatăl avea aproximativ 50 de ani), Jacinto însuşi (1 7 ani), fratele său Manuel (14 ani) şi trei copii cu vârste cuprinse între 3 şi 8 ani: Carmen, Angel şi Aurora.

José era, de fapt, singurul care luptase în Războiul din Spania şi sosea la Mauthausen cu un picior amputat.

După ce au ajuns la Mauthausen, membrii familiei au fost despărţiţi, întrucât doar tatăl şi cei trei fii mai mari au rămas în lagăr. Ceilalţi au fost din nou urcaţi în vagoane de către membrii SS şi au pornit într-o călătorie prin Europa, dar în direcţie opusă, până la frontiera cu Spania, unde au fost predaţi Gărzii Civile.

B.7

Dintre cei 4 membri ai familiei, doar doi, cei mai tineri (Jacinto şi Manuel), au supravieţuit. Tatăl, Francisco şi Jacinto au fost trimişi la Gusen, iar câteva luni mai târziu Jacinto, singurul rămas în viaţă dintre cei trei, s-a întors în lagărul central.[8] Să nu uităm că aproximativ 83% dintre membrii convoiului expediat din Angouléme au murit înainte de eliberare.

Cei doi Cortés rămaşi în viaţă au făcut parte mai târziu dintr-un grup de lucru (Kommando) care va munci, începând din 1943, pentru compania Poschacher, ce deţinea o carieră de piatră în apropierea satului. Făceau naveta între sat şi lagăr. Cu timpul, supravegherea strictă din primă fază s-a redus, iar în cele din urmă grupul de tineri – toţi spanioli – efectua zilnic traseul fără pază. La începutul lunii octombrie 1944, ei au părăsit definitiv lagărul. Au primit documente de lucrători civili străini şi, deşi nu aveau voie să părăsească zona Mauthausen, puteau circula acolo în timpul lor liber.

Profitând de traseul zilnic dintre lagărul de concentrare şi locul lor de muncă, Jacinto a coborât în sat şi a ascuns un pachet ce conţinea fotografii sustrase din serviciul fotografic al lagărului. Când, la începutul lui 1945, compania Poschacher s-a văzut obligată să-şi înceteze temporar activitatea (producţia de granit), Cortés, conştient că urmau să fie trimişi în alte locuri, i-a dat pachetul unei femei în care avea încredere. Este vorba de doamna Pointner, menţionată într-o altă secţiune a volumului nostru (pp. 180—181).

Cum au fost salvate fotografiile?

Când, la Procesul de la Dachau, Boix a prezentat 30 de fotografii ca dovadă documentară a acuzării, apărarea l-a întrebat cum a obţinut materialul respectiv. Răspunsul său a fost: „L-am furat.” Când i s-au cerut mai multe explicaţii, el a precizat:

Boix: Când armata germană a fost învinsă la Stalingrad, a sosit un ordin de la Politische Abteilung din Berlin pentru a fi distruse toate filmele. Fostul meu şef SS a îndeplinit acest ordin până când s-a săturat şi apoi mi-a dat ordin să continui, aşa încât, când a fost posibil, am păstrat negativele. Nu puteam să le ţin cu mine pentru că era periculos, aşa că le-am ascuns în mai multe locuri până la eliberare, adică timp de doi ani şi jumătate. Apărarea: Le-aţi ascuns în 1942? Boix: Nu, în 1943.

Apărarea: Toate fotografiile făcute înainte de 1943, cu excepţia celor aflate în posesia dumneavoastră, au fost arse?

Boix: Da, din păcate.

Avem câteva mărturii despre modul cum au fost ascunse fotografiile în lagăr. Multe dintre ele arată cum cel puţin o parte din această colecţie a părăsit lagărul şi a rămas ascunsă în sat până la eliberare.

Ramón Bargueño, un deţinut care lucra ca ordonanţă în temniţe (situate în lagărul interior), îşi aminteşte cum, la un moment dat, Boix l-a însărcinat să ascundă un pachet. Accesul în clădirea temniţei era permis unui număr redus de membri ai SS şi doar deţinuţilor angajaţi acolo. Conform mărturiei sale, Bargueño a ascuns pachetul într-un şemineu ieşit din uz, iar când s-a apropiat plecarea definitivă a tinerilor de la Kommando Poschacher, Boix i l-a cerut, iar el i l-a înapoiat.

Există numeroase referiri la deţinuţi spanioli care au participat la ascunderea fotografiilor în interiorul lagărului:

ceasornicarul Marcelo Rodríguez, al cărui atelier se afla în lagărul interior, ori José Perlado, de la tâmplărie. Este foarte posibil ca mulţi dintre cei care au participat la operaţiune să nu fi cunoscut identitatea celorlalţi colaboratori. Cu siguranţă, în semn de recunoaştere a activităţii lor, în unele însemnări scrise de Boix pe versoul anumitor pozitive apare indicaţia: „Fotografii ale SS salvate de organizaţia clandestină a PCE şi JSU din Mauthausen.”

De asemenea, Felipe Yébenes Romo, membru ca şi Boix al JSU şi al aceleiaşi „organizaţii clandestine” de la Mauthausen, relatează succesiunea faptelor. într-adevăr, în Boletín de la Amicale de Mauthausen, nr. 194, publicat la Paris, în ianuarie 1979, el a recunoscut că, în 1942, a primit de la Boix ordinul de a ascunde negativele de la Erkennungsdienst.

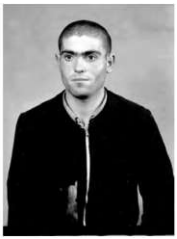
Pe afişul de lângă uşă scrie: Erkennungsdienst. Eintritt spin verboten (Serviciul de Identificare. Intrarea strict interzisă). Cel care pozează este Carlos Grey Key, născut la Barcelona, în 1920, din părinţi originari din Fernando Poo (în prezent, Guineea Ecuatorială). Combatant

„spaniol roşu”. Era ţinta curiozităţii membrilor SS, pe care îl servea ca ospătar îmbrăcat în uniforme elegante. Cine a făcut această fotografie? Membrii SS? Bolx, după eliberare? Nega-

împreună cu alte două fotograf,, ale aceleiaşi persoane) nu precizează nimic. [MHC]

Mariano Constante, fost deţinut spaniol în Mauthausen, ne-a lăsat o explicaţie în acest sens. Relatările sale sunt foarte cunoscute, deoarece Constante este autorul unui număr considerabil de lucrări publicate în Spania şi Franţa, bazate pe experienţa lui personală în timpul Războiului din Spania şi în perioada de recluziune de la Mauthausen. Constante insistă asupra caracterului colectiv al acţiunilor de rezistenţă de la Mauthausen, asupra solidarităţii dintre deţinuţii politici, ce le-a permis unora dintre ei să îndure cei mai groaznici ani petrecuţi în lagăr, şi asupra acţiunilor clandestine. Constante afirmă, pe bună dreptate, că grupul de deţinuţi spanioli a supravieţuit cu succes în acele condiţii.

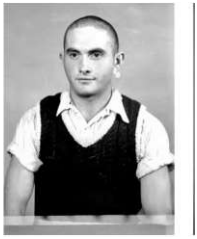

Multe controverse a stârnit (fiind combătută de alţi martori) pretenţia lui Mariano Constante că a jucat un rol-cheie în iniţiativele menţionate. El a afirmat că le-a transmis liderilor organizaţiei comuniste clandestine spaniole din Mauthausen propunerea lui Boix de a fura documentele fotografice ale membrilor SS. Constante a spus, de asemenea, că munca lui a fost decisivă în ascunderea negativelor în lagăr (le-a pus în căptuşeala hainelor, inclusiv în a sa). în plus, în mai multe dintre cărţile sale el a scris că le-a dat o parte din negative tinerilor din Kommando-ul Poschacher, care, la rândul lor, le-au ascuns în satul Mauthausen. Astfel, Constante a povestit cum, în 1945, a profitat de desfăşurarea unuia sau mai multor meciuri de fotbal în incinta exterioară lagărului pentru a stabili contact cu tinerii însărcinaţi cu misiunea de a duce fotografiile în sat.

Afirmaţiile sale au fost dezminţite categoric de un alt martor, Jacinto Cortés, iar în privinţa aceasta este de acord cu fratele său

Manuel. Amândoi se numărau printre tinerii din Kommando-ul Poschacher, iar

Jacinto a fost cel care a realizat acţiunea concretă de a scoate fotografiile din lagăr. Jacinto subliniază că, din octombrie 1944, atât el, cât şi colegii săi din Kommando-ul Poschacher se aflau în regim de semiliber- tate. Nu aveau voie să se îndepărteze de satul Mauthausen şi erau detaşaţi să lucreze în cariera de piatră Poschacher. Dar, în afara programului de lucru, se bucurau de o oarecare libertate de a se plimba sau de a efectua, aşa cum au făcut-o în mai multe rânduri, unele lucrări pentru locuitorii satului, ceea ce le aducea câteva monede, datorită cărora s-au putut duce uneori la o cafenea din zonă. în niciun caz nu aveau acces în incinta lagărului de concentrare. în momentul transferului său, căpitanul Bachmayer, şeful lagărului central, le-a spus că, în cazul vreunui

incident, trebuiau să se ducă la casa lui, situată în imediata apropiere a satului. Toţi membrii grupului chestionaţi de mine au negat că au intrat în lagărul de concentrare în perioada lor de semilibertate. Există însă o excepţie, Ramiro Santisteban, care i-a cerut lui Bachmayer, deja în ultima perioadă de existenţă a celui de-al Treilea Reich, să-şi viziteze în lagăr tatăl bolnav, ceea ce i s-a permis. în ciuda interzicerii de a intra în lagăr, s-a păstrat contactul dintre Kommando-ul Poschacher şi deţinuţii spanioli rămaşi acolo, deoarece exista un grup de lucru din lagăr ce realiza zilnic traseul de la acesta până la gara din Mauthausen, aşa-nu- mitul Bahnhofkommando. Datorită lui, fluxul de informaţie a continuat în ambele sensuri.

Cortés a adăugat că, la început, a ascuns pachetul cu fotografiile în cariera de piatră unde lucrau el şi colegii săi. Dar, în februarie 1945, au aflat că o parte a grupului (printre care se

număra şi el) avea să fie trimisă la Linz, la 20 de kilometri de Mauthausen. în acele zile, Cortés şi mai mulţi membri ai grupului se împrieteniseră cu o familie din sat,

a cărei casă era situată foarte aproape de locul unde ei munceau şi locuiau. Jacinto a rugat-o pe Anna Pointner să ascundă pachetul cu fotografiile pe care i le dăduse Boix, iar femeia a acceptat. Imediat după eliberarea din lagăr, Jesús Grau, însoţit de Manuel San Martin şi de însuşi Boix au pornit în căutarea fotografiilor, nu Cortés (căci el a întârziat mai multe zile până să poată sosi de la Linz).

Este posibil ca fotografiile scoase din lagăr în toamna lui 1944, ascunse de Anna Pointner în satul Mauthausen, să fi fost doar o parte din colecţia salvată de la distrugere. în plus, s-au realizat, probabil, şi alte operaţiuni ulterioare. Printre colecţiile pe care Boix le-a dus la Paris se numără mai multe fotografii făcute după plecarea grupului Poschacher.

Este vorba, cel puţin, despre cele ce corespund evadării colective a peste 300 de deţinuţi, majoritatea sovietici, din baraca 20, întâmplare petrecută în februarie 1945, destul de târziu aşadar.

Este posibil să fi rămas fotografii în arhiva serviciului? Conform mai multor mărturii (a lui Garcia şi Hermann Schinlauer), instalaţiile serviciului fotografic erau intacte în ultima perioadă a lagărului sub comanda membrilor SS. Cât despre momentele ulterioare, Garcia îşi aminteşte că un grup de foşti deţinuţi a jefuit baraca unde se afla serviciul Erkennungsdienst. Indiferent dacă atunci au existat sau nu fişiere, este foarte probabil ca aparatul Leica folosit de Boix ca reporter în săptămânile următoare să fi fost tocmai acela de la Erkennungsdienst.

Boix a făcut referire la un ordin, dat de şeful său SS, de a distruge arhivele, dar nu îl situa la sfârşitul războiului, ci într-un moment anterior, întrucât menţiona înfrângerea de la Stalingrad ca indiciu temporal. Există posibilitatea ca, în 1943, să se fi intenţionat eliminarea celor mai

compromiţătoare documente, iar ulterior să se fi schimbat practicile SS în acest domeniu (de exemplu, să nu se mai realizeze fotografii celor decedaţi „în tentative de evadare”) şi să se fi renunţat la distrugerea materialului considerat mai puţin periculos pentru membrii SS. Astfel s-ar putea explica numărul covârşitor al fotografiilor legate de crime din anii 1941, 1942 şi 1943 – în schimb, niciuna în 1944. Doar portretele grupului Poschacher pot fi atribuite lui 1944. O notă scrisă de mână de către Boix despre ciudatul autoportret al lui Ricken întins în iarbă (pp. 1 22—1 23) confirmă, de asemenea, ipoteza, sugerând că Ricken era „autorul majorităţii acestor fotografii”. Şi ştim că Ricken a părăsit lagărul central la sfârşitul lui 1943 sau la începutul lui 1944. în acest

sens, mai avem şi mărturia lui Antonio Garcia, care în scrisoarea citată deja arăta că, „începând din 1944, având în vedere direcţia pe care o lua războiul, nu s-a mai aruncat nicio fotografie oficială, aşa că toată munca noastră s-a păstrat [s/c] în particular”. într-un alt paragraf al aceleiaşi scrisori, el a adăugat că, „în ultimele 15 luni, s-a încetat orice documentare oficială în ceea ce priveşte morţii”.

în declaraţia sa de la Nürnberg, Boix a menţionat câte ceva despre modul cum au fost păstrate fotografiile. Câteva luni mai târziu, la Procesul de la Dachau, a mai precizat un detaliu. Dar nici atunci nu a arătat că ar fi fost ascunse, cel puţin parţial, în sat. A subliniat că, la un moment dat, după înfrângerea de la Stalingrad (ceea ce ne face să credem că se întâmpla după începutul lui 1943), şeful său SS (probabil, Ricken) i-a ordonat să distrugă colecţia de negative. Şi că Boix a îndeplinit ordinul treptat, dar parţial, căci, de fapt, le-a selectat pe acelea care i s-

au părut cele mai interesante. Câte negative a ascuns? Cifra pe care Boix o menţionează de două ori în timpul declaraţiei sale este impresionantă:

Un alt tânăr spaniol din *Kommando*-ul Postchacher: Ramiro Santisteban Castillo. [MC]

aproximativ 20 000 de fotografii. Există o eroare de transcriere? Declaraţia lui Boix, care la Nürnberg fusese făcută în franceză, la Dachau a fost făcută în spaniolă şi tradusă de un interpret. Boix a raportat cifra la numărul total de fotografii din arhivă:

Acuzaţia: Cât timp aţi lucrat în secţia de identificare a Politische Abteilung, ştiţi dacă s-au făcut fotografii incidentelor din Mauthausen şi din sublagărele sale? Boix: Aproximativ 60 000.

Acuzaţia: Sunteţi în posesia vreunuia dintre fotografiile realizate la Mauthausen?

Boix: 20 000.

Acuzaţia: Aţi adus vreunele la acest proces? Boix: Da.

Acuzaţia: Cât aţi lucrat acolo, la Serviciul de Identificare, ce rol aveaţi? Boix: Mai întâi am lucrat în camera întunecată, developam personal toate filmele din aparatul Leica în care apăreau persoane împuşcate. Şi din moment ce acolo nu exista un Kapo german, am devenit secretarul Secţiei de Identificare şi, astfel, m-am familiarizat şi mai mult cu acele aspecte.

Este oare corectă estimarea lui Boix? Chiar a ajuns să aibă 20 000 de fotografii? Nu pare o eroare a interpretului sau de transcriere, deoarece informaţia se repetă ulterior în alt moment al interogatoriului, când este menţionată ca răspuns la întrebarea unui membru al instanţei. Din punct de vedere material, cantitatea de fotografii este totuşi plauzibilă: fiind vorba despre filme fotografice, acestea ar încăpea într-o valiză nu foarte voluminoasă. Aşadar, dacă cifra este adevărată şi din

moment ce, în prezent, cunoaştem 1 000 de fotografii realizate de membrii SS, unde se află celelalte fotografii – aproape 20 000? Din păcate, nu putem răspundă la niciuna din aceste întrebări.

Documentele din Procesul de la Dachau şi declaraţia lui Boix nu sunt singura referinţă existentă la negativele pentru care se dăduse ordin să fie arse. Mai pot fi găsite şi alte declaraţii, ale celor care l-au cunoscut pe Boix în Mauthausen, precum Manuel San Martin (membru al JSU). Amintindu-şi ce i-a povestit Boix, San Martin spune că membrul SS i-a dat ordin acestuia să distrugă negativele. Un ecou al întâmplării se

regăseşte şi în romanul K.L. Reich, scris la câteva luni după eliberare; autorul Joaquim Amat-Pinie- lla descrie o situaţie în care responsabilul SS l-a însărcinat pe un deţinut din laborator să distrugă negativele „fără grabă”.

Boix pe negativ: istoria fotografiilor văzută de Antonio García

După cum am avut ocazia să vedem, în atâţia ani au existat destui oameni care au avut, într-un fel sau altul, legătură cu această poveste şi care au contribuit cu versiunea lor asupra faptelor sau au nuanţat versiunile altora.

în amintirea majorităţii spaniolilor supravieţuitori de la Mauthausen, intervievaţi de autor, Boix este figura principală a poveştii. Garcia fie nu este menţionat, fie este trecut în plan secund; unii spun că, paralizat de frică, a refuzat să participe la o operaţiune ce implica riscuri mari. Există totuşi şi persoane care garantează că „şi García a făcut multe şi şi-a asumat riscuri”. O afirmaţie înţeleaptă, deoarece este evident că, în mod voluntar sau nu, riscurile şi le asumau toţi deţinuţii din serviciu, care aveau sau nu informaţii despre substituirea şi ascunderea fotografiilor.

Dar ce spunea însuşi Antonio García? De fapt, în mod public, nu a zis mare lucru; dar, de-a lungul anilor, a răspândit propria versiune a evenimentelor prin scrisori sau prin conversaţii. Vom vedea în continuare că cel puţin trei cărţi publicate în momente diferite cuprind varianta lui ca rezultat direct sau indirect al mărturiei lor.

La sfârşitul anilor 1960, un exilat spaniol stabilit în Mexic, Antonio Vilanova, a publicat la Editorial Ruedo Ibérico volumul Los olvidados, dedicat în mare parte spaniolilor din lagărele naziste. Acolo se vorbeşte despre chestiunea fotografiilor din Mauthausen, dar în nişte termeni care îl aşază pe Antonio García în centrul operaţiunii.

Din prima clipă, García Alonso şi-a dat seama de valoarea enormă a materialului ca dovadă a crimelor naziste şi, cu răbdare şi cu un risc incredibil, a extras copii suplimentare ale celor mai relevante fotografii despre ceea ce se întâmpla în lagăr, ascunzându-le cu grijă în diferite colţuri ale barăcii. [...] Ani întregi, Antonio García Alonso şi-a riscat viaţa, pe care naziştii i-ar fi curmat-o prin suferinţe oribile*

* Antonio Vilanova, Los olvidados, pp. 214—215.

Pe Boix îl trece în plan secund; ajunge chiar să spună că a intrat în Erkennungsdienst cu un an şi jumătate mai târziu decât Garcia (ceva ce se poate dezminţi, dar care coincide pe deplin – ca multe alte aspecte din relatarea lui Vilanova – cu versiunea lui Garcia). în plus, se arată că Boix nu cunoştea deloc meseria de fotograf. Dacă în 2001 (când a fost publicată prima ediţie a cărţii noastre) păreau să existe suficiente argumente pentru a dezminţi afirmaţia lui, în prezent, dovezile sunt şi mai convingătoare, şi mai numeroase. în cadrul operaţiunii ce a dus la salvarea fotografiilor nu i se acordă niciun merit lui Boix, dar i se atribuie un rol foarte concret: el a dus fotografiile în satul Mauthausen cu ajutorul tinerilor spanioli din Kommando-ul Poschacher şi le-a comercializat după eliberare. în cuvintele lui Vilanova: „Când a avut loc eliberarea, Boix a recuperat fotografiile şi a încercat să le vândă cehilor şi americanilor”.*

în plus, în opera lui Vilanova, este ignorată activitatea lui Boix ca reporter al eliberării de la Mauthausen. Şi nu doar că se omite orice menţiune în legătură cu acest fapt, ci se publică în carte mai multe fotografii realizate de Boix după 5 mai 1945, fără să i se atribuie calitatea de autor.

| David W. Pike scrie că Antonio Garcia a negat că ar fi fost sursa

| lui Vilanova.** A recunoscut însă că Vilanova i-a scris 4 scrisori, deşi

I afirmă că nu a răspuns la ele „din neîncredere”. Şi totuşi, în pasa-

® jele dedicate de Vilanova acestei poveşti, se recunosc ecouri din na-

1 raţiunea lui Garcia, uneori referitoare la împrejurări foarte concrete.

S

* Vilanova, Los olvidados, p. 215.

136 ** Spaniards..., p. 304.

fl) E V 1 S C H E S K h I t. H

VORLÀUFIGER

FREMDENPASS

Nanie des Pafiinhaters

Dît PjJSmkih? besitţt nicht die deutscht Reithsùngehôrigktii

Nr. ¿O/W

Jfr.98835 21/44

Jir.98835 3/44

în concluzie, dacă ar fi adevărat că Garcia nu a avut contact direct cu Vilanova, cineva foarte apropiat de primul (poate Casimir Climent?) trebuie să fi avut.

Tot cam în aceeaşi perioadă, Garcia i-a furnizat fotografii Evelynei Le Chêne pentru cartea ei Mauthausen, the History of a Death Camp (publicată în 1970). Ei bine, în cartea lui Le Chêne sunt incluse din nou mai multe fotografii făcute de Boix (de exemplu, din seria interogatoriului lui Ziereis, despre care discutăm la paginile 1 69—1 74 din volumul nostru). Dar numele lui nu este menţionat niciodată.

Trebuie să aşteptăm până la sfârşitul anilor 1 970 pentru ca Garcia să ofere propria relatare, cu anumite detalii despre povestea fotografiilor din Mauthausen. Versiunea sa asupra faptelor nu se limitează la revendicarea propriei participări, ci îl

denunţă clar pe Boix (decedat cu mai bine de un sfert de secol înainte) ca fiind un personaj indezirabil, un erou fals creat de liderii Partidului Comunist Spaniol din Mauthausen.

Pentru a-l denunţa pe Boix, Garcia s-a folosit de o scrisoare lungă adresată lui Mariano Constante, care, deşi nedatată, a fost scrisă, probabil, în 1977 (există o referire la cei 32 de ani de la eliberarea din Mauthausen). Garcia îi reproşa destinatarului anumite declaraţii din presa

spaniolă în care Constante rememora chestiunea fotografiilor şi trecea în plan secund rolul lui Garcia, care, potrivit lui Constante, refuzase să participe la operaţiune din cauza fricii. Se pare că declaraţiile i-au declanşat lui Garcia dorinţa de a-şi prezenta versiunea cu privire la acel subiect în aproximativ 30 de pagini. Garcia se autocaracterizează ca o victimă a lipsei deliberate de înţelegere din partea unor lideri comunişti de la Mauthausen (Razola, Pages, Tarrago, Constante însuşi...), care i-au oferit un exces de încredere lui Boix şi i-au permis să acţioneze după bunul plac şi, în sfârşit, după eliberare, să profite de unele documente pe care Garcia le califică drept „comoară nepreţuită”: colecţiile fotografice din Mauthausen.

în afară de această scrisoare, principalul mijloc prin care ne-a parvenit mărturia lui Antonio García sunt interviurile sale, din anii 1990, cu istoricul David W. Pike, cu care a avut ocazia să discute destul de mult. Lui Pike îi datorăm şi păstrarea scrisorii menţionate (al cărei destinatar, Constante, nu a pomenit-o niciodată) şi a altor documente. Din interviurile sale cu García, Pike a obţinut alte informaţii complementare. Relatarea lui García şi comentariile lui Pike au fost publicate destul de detaliat în volumul Españoles en el Holocausto. Părerea noastră este că Pike nu a folosit totuşi excesiv spiritul critic când a analizat relatările lui García. Potrivit lui Pike, comuniştii l-au transformat pe Boix într-un erou oficial, iar versiunea lui García oferă o relatare coerentă şi veridică a faptelor. Mai încolo vom încerca să vedem dacă este, într-adevăr, aşa.

Din câte ştim, despre această problemă, García a mai scris câte ceva. în anii 1970, a publicat o serie de articole în revista

Hispania, organul Federaţiei Deportaţilor şi Deţinuţilor Politici (FEDIP), sub pseudonimul Juan De Portado, fără să abordeze însă chestiunea ce ne

preocupă, în privinţa căreia avea totuşi socoteli neîncheiate (după cum am avut ocazia să vedem).

în relatarea sa, Garcia se prezenta ca un militant disciplinat, care, ajuns înaintea lui Boix în Erkennungsdienst, este foarte conştient de importanţa documentelor de acolo. El îi atribuia deţinutului Grabowski prima iniţiativă de a ascunde o parte dintre fotografii, deşi mai târziu a fost însuşi Garcia – aşa ne spune – cel care a reluat ideea. în mod curios, în versiunea lui Garcia se vorbeşte despre pozitive, şi nu despre negative. Potrivit lui Garcia, în ultimele luni (februarie-martie 1945), Boix, profitând de o absenţă prelungită provocată de o boală a lui Garcia, a pus mâna pe întreaga colecţie de fotografii, asigurându-şi astfel

rolul principal. Conform acestei versiuni a întâmplărilor, Boix fura documente de la Antonio Garcia, nu de la membrii SS.

Boix nu putea fi înfăţişat mai rău de Antonio Garcia, tovarăş cu el în vremuri foarte grele, catalan şi comunist la fel ca el. Boix era – tot conform aceleiaşi versiuni – o persoană extrem de imatură; era lipsit de orice competenţă în domeniul fotografiei, iar prestaţia sa în Erkennungsdienst s-a limitat la anumite sarcini minore: curăţare, arhivare şi, mai ales, intrigă. Garcia a rezumat portretul lui Boix prin următoarele cuvinte: „Un iresponsabil, un intrigant şi, îmi asum responsabilitatea de a o spune, un TURNĂTOR”[10] (cu majuscule în original). O persoană servilă şi nedemnă, care se grăbea să-i copleşească pe membrii SS cu atenţii, să le lustruiască pantofii, chiar şi fără să i se ceară acest

lucru. O persoană care nu ezita să-l denunţe în faţa şefilor săi SS pe deţinutul Grabowski, ţapul său ispăşitor preferat.

Relatarea dură a lui Garcia cuprinde şi alte trăsături atribuite lui Boix, cum ar fi cruzimea (îşi bătea joc de uciderea prin împuşcare

4.6 Fotografie realizată de a 48 de partizani iugoslavi, inclusiv 4 femei de aceeaşi naţionalitate, ^(ommandoPoschacher 'a c®-'va metr' c'e 'ocu' 'or c'e munc ă)- De parcă nu ar fi fost de ajuns, Este vorba despre Félix García l-a numit laş pe Boix, fapt dovedit, chipurile, de un incident al Quesada Herrerías, acestuia cu deţinutul Casimir Climent, care a fost, după spusele lui

născut în Serón (Ai-^ ^ García, agresat brutal de Boix şi a suferit răni grave. De asemenea, înîagă'rui Mauthausen[3] García a afirmat că, după ce s-a vindecat şi i-a cerut socoteală lui Boix în august 1940, la în legătură cu fotografiile, i s-a răspuns cu o atitudine cinică. Mânat de

vârsta de 14 ani. La fel furie, García a încercat să-l înfrunte pe Boix, pe care nu îl preocupa d?n\arlsportuîcarepro- decât să se ferească de tovarăşul său mâniat.

venea din Angouléme. Epilogul relatării lui García se desfăşoară la Paris. El a povestit că

[MC] Boix a folosit fotografiile în interes personal şi, fără să ezite, le-a vân

dut la preţuri exorbitante unei publicaţii a comuniştilor cehi. Tot în acea perioadă, Boix s-a alăturat presei apropiate de Partidul Comunist Francez. în schimb, despre el însuşi, García spunea că fusese calomniat de liderii comunişti de la Mauthausen, acuzat de troţkism şi abandonat în voia sorţii într-o ţară străină şi în plin proces dificil de readaptare la viaţa normală.

în relatările lui García se simte o amărăciune profundă. Pe de o parte, îndreptată împotriva lui Boix, căruia García, după ce îi atribuie trăsături de caracter urâte, i-a acordat şi circumstanţe atenuante, absol- vindu-l chiar de vină: personalitatea lui Boix – consideră García – era marcată în mod fatal de meningita virală de care suferise în primele sale zile în Franţa, afectându-i grav sistemul nervos. Pe de altă parte, după părerea lui García,

conducerea comunistă spaniolă de la Mauthausen a fost cu adevărat responsabilă de abuzurile lui Boix, fiindcă i-a acordat mână liberă înainte şi după eliberarea din lagăr.

în contrast cu relatările lui Garcia

Când analizăm relatarea cuiva, cred că este foarte important să luăm în considerare lacunele care pot apărea, deoarece unele omisiuni pot fi relevante. Prima dintre ele se referă la alţi martori. în scrisoarea menţionată, Garcia spune că ar trebui să fie suficient cuvântul său de onoare, dar că, în caz de nevoie, s-ar putea lua legătura cu cel puţin unul dintre deţinuţii polonezi care s-au aflat, de asemenea, în Erkennungsdienst. Totuşi, îl omite pe cel de-al treilea spaniol din serviciu! într-adevăr, | José Cereceda (militant comunist şi el) a intrat în Erkennungsdienst

| la sfârşitul lui 1943 şi a rămas acolo până la final. Nu trebuia căutat în

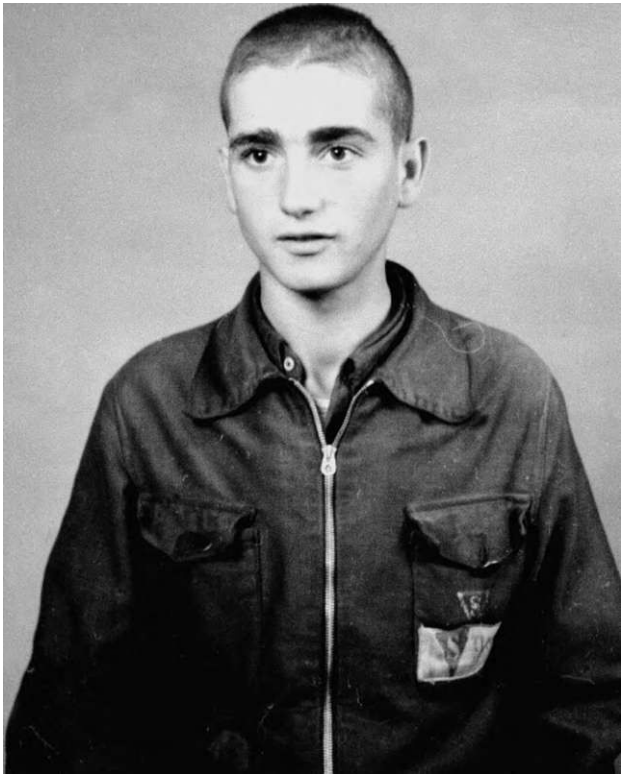
s Polonia; locuia în Franţa, iar Garcia ştia unde se afla. Acelaşi Garcia

-g care îi descrisese destul de amănunţit pe membrii SS responsabili de

| Erkennungsdienst, precum şi pe fiecare dintre deţinuţi... a uitat tocmai

f de celălalt spaniol împreună cu care lucrase timp de un an şi jumătate,

în compania altor câtorva persoane. Când autorul l-a cunoscut pe José 140 Cereceda în 2000 şi a avut ocazia să-i expună în linii mari relatarea lui

Garcia, a descoperit că acest nou martor şi-l amintea pe Boix într-un mod cu totul favorabil şi îi atribuia lui Garcia o invidie ce data din perioada petrecută la Mauthausen.

S-a făcut deja referire la o altă omisiune gravă din partea lui Garcia: activitatea lui Boix ca reporter al eliberării din lagărul Mauthausen. Am văzut că nu spune nimic despre acest aspect în 1977, în scrisoarea menţionată; după cum se pare că nu i-a zis nimic nici lui Pike, în anii 1 990. Cert este că, în urmă cu câţiva ani, declarase că avea cunoştinţă de acele fapte. După cum dovedeşte clar scrisoarea lui Garcia adresată lui Joan Tarrago, colegul său de la Mauthausen, în 21 iunie 1965: „[...] Dorind să-i dau Cezarului ce-i al Cezarului, nu aveam nimic

împotrivă ca, de exemplu, pe fotografiile publicate în acest Buletin, unde apare comandantul rănit, doborârea agvilei [s/c] germane în garaj sau tancheta americană la sosirea în lagăr, să se scrie «foto Boix», căci era dreptul lui, deoarece el era cel care le făcuse cu adevărat.”

După cum am văzut, peste câţiva ani, Garcia pare să fi acţionat exact contrar celor sugerate în scrisoare. într-adevăr, multe dintre fotografiile furnizate de Garcia şi publicate de Le Chêne în 1970 au fost realizate de Boix (printre altele, fotografiile de la interogatoriul lui Zie- | reis, la care se referă Garcia în paragraful reprodus mai sus). Autorul

| fotografiilor, Boix, decedat în 1951, nu mai putea să ofere nicio replică.

I Ceva ne atrage atenţia în relatările lui Garcia: el nu specifică în ce

® consta colecţia de fotografii. Scrisoarea de peste 30 de pagini este

1 foarte vagă în privinţa anumitor detalii. De exemplu, sunt enumerate

f tipurile de negative utilizate de membrii SS, dimensiunile acestora, anu

mite proceduri tehnice. Dimpotrivă, este izbitor de laconică în ceea ce 142 priveşte fotografiile salvate. Scrisoarea adresată lui Constante în 1977

vorbeşte doar despre pozitive. Mai mult, singurele precizări corespund conversaţiilor lui Garcia cu Pike din anii 1990 şi cu greu se potrivesc cu descrierea colecţiilor (sau a ceea ce s-a păstrat din ele) aşa cum le cunoaştem în prezent. Garcia a afirmat că fotografiile furate de la membrii SS erau doar pozitive, aproximativ 200 la număr. Adevărul este că, în 2001, existau peste 500 de pozitive originale, adică realizate de către membrii SS din Mauthausen, între 1941 şi 1945. De asemenea, există câteva sute de fotografii pe care le cunoaştem doar ca pozitive, dar ale căror negative Boix le-a obţinut după eliberarea din Mauthausen (vezi „«Colecţiile Boix». Despre fotografiile prezentate în această carte", pp. 253—254). Mărturia lui Boix de la Dachau indică un număr mult mai mare de negative, după cum se va vedea în Capitolul 6; nu putem asigura că în prezent există multe altele pe care nu le-am putut consulta, dar sunt de ajuns cele deja cunoscute pentru a dezminţi afirmaţiile lui Garcia cu privire la fotografii (pozitive şi negative care în prezent sunt cunoscute şi păstrate în diferite locuri), constatând, pur şi simplu, două lucruri:

1. De la Mauthausen se păstrează negative originale ale fotografiilor făcute de membrii SS.

2. Numărul fotografiilor păstrate depăşeşte cu mult – pozitive şi negative laolaltă – estimarea lui

Garcia şi se apropie de 1 000 de bucăţi.

Ajunşi în acest punct, este inevitabil să nu ne punem întrebări despre motivele dezorientării lui Garcia în privinţa chestiunii în discuţie. A ajuns să cunoască, la momentul respectiv, natura şi amploarea operaţiunii de substituire a fotografiilor? Oare problema constă în lacunele de memorie? Sunt întrebări la care cu greu putem răspunde.

După cum am arătat, Garcia i-a descris în detaliu pe cei trei membri SS care se ocupau de serviciul fotografic. Dar în privinţa acestui aspect avem alte izvoare ce pun serios la îndoială unele

dintre afirmaţiile sale. După părerea lui Garcia, Ricken a adoptat întotdeauna o atitudine mai degrabă indiferentă faţă de deţinuţi, şi-a arătat uneori dezgustul faţă de masacre şi, spre sfârşitul războiului, deşi ştia că Garcia asculta postul BBC la radioul instalat în biroul său, profitând de momentele de absenţă ale membrului SS, nu l-a denunţat. Celălalt membru al SS, Schinlauer, era, potrivit lui Garcia, un fanatic nazist care nu şovăia să maltrateze un deţinut din cadrul serviciului. Cu toate acestea şi contrar

central. Sunt portrete ciul fotografic de la

De la stânga la dreapta:

Strauss (Hauptsturm- fuhrer), şeful Serviciilor

al lagărului centri începând din toai 1944. [SEAC]

afirmaţiei lui Garcia, cei doi nu au lucrat niciodată împreună în cadrul serviciului. Garcia afirmă că Ricken a rămas în lagăr până la final, când este dovedit faptul că Ricken fusese detaşat la Kommando-ul Leib- nitz-Graz cel puţin de la începutul lui 1944 şi că nu s-a mai ocupat de Erkennungsdienst. O demonstrează şi declaraţia scrisă de Schinlauer, inserată printre documentele procesului principal împotriva membrilor SS de la Mauthausen.

O altă chestiune pe care Garcia o omite şi care îi afectează situaţia personală în Franţa, la întoarcerea din lagărul Mauthausen, este colaborarea sa la o revistă a Partidului Comunist Francez: Femmes Françaises. Datorăm această informaţie directoarei publicaţiei din acea perioadă, Lise London, care semnalează că, cel puţin până în 1947, Garcia a lucrat acolo ca fotograf, cu o oarecare flexibilitate, „pentru a se putea ocupa de activitatea desfăşurată pentru partidul spaniol”. în mod evident, Garcia nu a dobândit notorietatea lui Boix, dar informaţia contrazice afirmaţia lui că a fost complet abandonat la sosirea sa în Franţa, contrar situaţiei lui Boix, angajat de presa Partidului Comunist Francez.

Relatarea lui Garcia, pe lângă omisiuni importante, prezintă şi incoerenţe serioase. Potrivit acestuia, Boix a intrat în Erkennungsdienst la sfârşitul lui 1942, la mai bine de un an şi jumătate după Garcia. Noi am avut prilejul să ascultăm mărturia lui Joaquin Lôpez Raimundo, care îşi amintea clar că Garcia fusese transferat la Gusen când Boix se afla deja în serviciul fotografic din Mauthausen, deşi nu a putut să furnizeze o dată exactă în privinţa transferului. însă în prezent o ştim: 28 noiembrie 1941. Există un document care arată că Boix se găsea în serviciul fotografic chiar mai devreme: dedicaţia de pe un portret realizat de Boix, pe care José Perlado l-a păstrat şi pe care Boix a indicat ca dată „9-41”, adică septembrie 1941

Pe lângă faptul că a situat intrarea lui Boix în Erkennungsdienst cu mult după momentul real, Garcia a afirmat că Boix realiza acolo sarcini de importanţă minoră. Căci, după

cum povestea Garcia, Boix era un ignorant în ceea ce priveşte fotografia. Este greu de înţeles ce ar putea exista în spatele poveştii pe care a ţesut-o Garcia, dar s-ar putea emite următoarea ipoteză: simţindu-se dat uitării pe nedrept, cu trecerea timpului, Garcia a sfârşit prin a-i nega orice merit lui Boix, poate chiar cu mult după moartea acestuia. Garcia pretindea pentru el toate meritele, dar, în acelaşi timp, etica sa comunistă îl împiedica să revendice gloria pentru sine. Pentru Garcia, să îl nege şi să îl prezinte pe Boix ca pe un individ lipsit de importanţă putea fi un mod de a lichida socotelile cu un trecut ce îl nemulţumea.

Relatarea lui Garcia despre experienţa sa la Mauthausen şi despre timpul petrecut în Erkennungsdienst conţine multe informaţii care se potrivesc cu realitatea istorică pe care o cunoaştem şi prin alte căi. Prezintă totuşi şi omisiuni şi incoerenţe serioase, multe dintre ele referitoare la relaţia cu Boix. Este izbitor că Garcia nu cunoaşte ceea ce s-a întâmplat cu fotografiile din Mauthausen, ascunse şi, în cele din urmă, recuperate.

în schimb, Garcia a evitat timp de mai mulţi ani să-şi expună argumentele şi viziunea asupra faptelor, susţinând că existau conflicte ce trebuiau rezolvate în privat. Argumentele sale au apărut însă în cel puţin două publicaţii, reluate de persoane care s-au ocupat de istoria

întâmplărilor de la Mauthausen. Garcia s-a prezentat uneori ca o persoană marginalizată, chiar ameninţată de membrii propriei familii ideologice, chipurile, din cauză că a pus la îndoială o versiune a faptelor în care Boix, dispărut deja în 1951, era prezentat într-o lumină pozitivă.

('Oberscharführer), adjunctul lui Schulz în Politische Abteilung; Karl Schulz (Obersturrr

Politische Abteilung; Georg Bachmayer

primul şef al lagărului

B.8

146

Antonio Garcia Alonso (Tortosa, 1913 – Paris, 2000)

Antonio Garcia este „celălalt fotograf de la Mauthausen”, cineva care a cunoscut foarte îndeaproape întâmplările legate de colecţia de fotografii. De fapt, dacă toate afirmaţiile sale ar fi corecte, el ar fi protagonistul aventurii.

Catalan şi comunist, la fel ca Boix, după ce a luptat în războiul din Spania, Garcia a împărtăşit soarta atâtor persoane menţionate aici. La fel ca Mariano Constante, în Compania a 32-a de Muncitori Străini a fost luat prizonier şi dus la Kaisersteinbruch (Stalag XVll-A). Despre împrejurările în care a intrat în Erkennungsdienstse discută în Capitolul 4.

Se pare că Garcia, iubitor de arte şi de teatru, precum şi de călătorii – când, după mai mulţi ani de locuit în Franţa, şi-a putut permite –, a rămas mult timp în umbră, fără ca nimeni, nici măcar el însuşi, să vorbească prea mult în afara cercurilor foarte restrânse despre perioada petrecută la Mauthausen. Şi-a păstrat această atitudine până în anii 1 970, când a început să publice o serie de articole în revista Hispania.

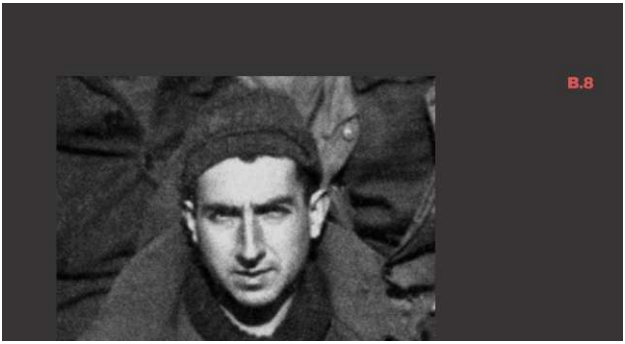
Activitatea din presă pare să fi avut loc în contextul distanţării lui de militantismul comunist. Există dovezi că Garcia a continuat să facă parte din PSUC cel puţin pânăîn 1973, după cum confirmă colegul său de celulă, José Pămies. Este adevărat însă că în acei ani Garcia şi-a manifestat uneori o oarecare dezamăgire, după ce a cunoscut în călătoriile sale (şi din relaţia sa cu foşti deţinuţi de la Mauthausen) realitatea ţărilor din blocul socialist.

Fragmentul din jurnalul pe care l-a ţinut Pămies la acea vreme ne oferă câteva trăsături ale personalităţii acestui deportat:

Garcia are un magazin [...] cu o vitrină. în vitrină, niciun aparat fotografic, doar păsări. Câteva cuşti cu păsări care, fără afişul „Kodak” de pe uşa de la intrare, te-ar face să crezi că este magazinul unui crescător de păsări*

în altă parte, în această carte, se vorbeşte în detaliu despre cele peste 30 de pagini pe care Garcia le-a trimis şi care au constituit nişte memorii autentice (pp. 135—145). Destinatarul scrisorii, Mariano Constante, nu pare să o fi menţionat vreodată, cu toate că a scris sute de pagini în diferite cărţi despre Mauthausen şi a vorbit despre istoria

* José Pàmies, însemnarea din 22 iunie 1972, nepublicată, furnizată autorului.

B.8

Antonio García Alonso în *Stalag* XVII-A, a doua jumătate a lui 1940 sau prima jumătate a lui 1941, la vârsta de 27 sau 28 de ani. García a petrecut în acel lagăr de prizonieri de război vreo 10 luni, din vara lui 1940 până în aprilie 1941, după care el și tovarășii săi au fost duși la Mauthausen.

Erkennungsdienst – serviciul de identificare a deținuților

fotografiilor în diverse ocazii, atât în publicaţii, cât şi în apariţiile sale din cadrul unor reportaje.

în ciuda divergenţelor sale cu liderii comunişti din Mauthausen (Ra- zola, Pagès, Tarragô, Perlado...), Garcia a rămas mulţi ani un militant comunist, chiar dacă este adevărat că şi-a păstrat spiritul critic în timpul călătoriilor sale în diferite ţări ale blocului socialist (inclusiv în Uniunea Sovietică), ceea ce l-a făcut să abandoneze definitiv activitatea politică (deşi în scrisoarea sa către Mariano Constante, scrisă, probabil, în 1977, i se adresează convins că amândoi rămăseseră fideli cel puţin aceleiaşi ideologii).

Nici apartenenţa sa la FEDIPÎncă din anii 1970 nu pare a fi un indiciu de credinţă oarbă în ideologia comunistă, deoarece organizaţia a fost condusă mult timp de o persoană din tabăra anarhistă: José Ester Borrâs. în cadrul FEDIP, este posibil ca Garcia să nu se fi prezentat ca un comunist.

Multe dintre persoanele intervievate începând din 1999 pentru investigaţia noastră au negat că Garcia era comunist sau că ar fi fost vreodată şi îl încadrau mai degrabă în tabăra troţkistă. Adevărul este foarte diferit, deoarece Garcia, în scrisoarea menţionată, se prezenta în continuare ca un comunist convins, dar fără să renunţe la obiectivitatea sa.

Tot în anii 1970, în ultima etapă a franchismului, scriitoarea catalană Montserrat Roig a folosit in extenso în volumul Els catalans als camps nazis mărturia cuiva pe care îl numeşte A.G., iniţiale ce corespund clar lui Garcia şi care, conform autoarei, „a preferat să rămână anonim”. Referinţele acestui martor la munca sa în laboratorul fotografic sunt foarte reduse, cel puţin aşa apar în cartea lui Roig, care, pe de altă parte, oferă

0 imagine clar pozitivă a lui Boix.

în anii 1970, Garcia a publicat o serie de articole (din nou sub pseudonim, în acest caz Juan De Portado), unde relatează episoade din perioada petrecută de spanioli la Mauthausen. în

niciuna din aceste scrieri nu abordează în mod direct chestiunea fotografiilor. Dacă, în anii

1 990, nu i-ar fi încredinţat lui David W. Pike scrisoarea menţionată, mărturia sa directă ar fi rămas nepublicată.

Joaquin Lôpez Raimundo ne aminteşte unele trăsături ale lui Antonio Garcia, lată ce afirmă despre cine ar fi putut ascunde fotografiile:

Nu pot să vă spun, pentru că nu am fost acolo. Dar cunoscându-l pe Antonio... Ştiu că Antonio... nici vorbă de aşa ceva. Deoarece nu avea altceva decât [...] o teamă exacerbată, era ceva ieşit din comun. Am văzut oameni plângând pentru că urmau să moară [...]. Dar Garcia plângea de frică [...] şi aşa a fost mereu. Chiar şi acum, când nu mai există niciun pericol, încă îşi aminteşte de teama pe care a îndurat-o. [...] Da, a fost puţin deosebit. O persoană... un caracter ce nu corespundea cu acela al spaniolilor noştri.

Nu există îndoieli că, timp de mulţi ani, García a fost foarte rezervat în ceea ce îl priveşte pe Boix. Juan de Diego i-a povestit autorului în 2001 că s-a întâlnit foarte des cu García la Paris, în compania pictorului Lalo (Eduardo Muñoz Orts), şi că nu îşi aminteşte să fi comentat aceste chestiuni.

Există o singură ocazie, în anii 1980, când García şi-a expus versiunea în public şi a fost contrazis de cineva. S-a întâmplat în anii 1980, la Centre Cultural Catală din Perpignan. Acolo, Jacinto Cortés, implicat direct în scoaterea fotografiilor din lagărul Mauthausen, a avut ocazia să-i dea o replică. Disputa este analizată în capitolul corespunzător (.Erkennungsdienst).

García a deţinut o colecţie de pozitive ale fotografiilor de la Mauthausen. O persoană deportată, de asemenea, la Mauthausen şi care a făcut cercetări cu privire la fotografii, Paul Le Caër, l-a vizitat pe García în anii 1980. Acest lucru i-a permis vizitatorului să reproducă o parte a colecţiei, compusă din câteva sute de pozitive. Când, după un timp, Le Caër a încercat să obţină altele în plus, García a recunoscut că nu cunoştea acele fotografii. Şi mai derutante sunt declaraţiile lui García acordate lui David W. Pike. Susţinea că fusese jefuit de Boix la Mauthausen. La Paris, după ce reuşise să obţină o colecţie de pozitive (vreo 200, pe care, se pare, i le dăduse Casimir Climent), a rămas din nou fără ele, oferindu-i-le unui fost deportat al cărui nume l-a uitat sau nu l-a ştiut niciodată (îşi amintea, pur şi simplu, că era vorba despre cineva roşcat). Confuzia nu se sfârşeşte aici: José Pămies, colegul de celulă al lui García din PSUC, spune că García, fiind încă militant activ, îl anunţase că avea să-i dea „pentru Partid” o colecţie fotografică despre Mauthausen; donaţia n-a avut loc niciodată, deşi Pămies a avut grijă, la un moment dat, să-i amintească lui García promisiunea.

5

Capitolul 5: Eliberarea.

Deţinutul devine reporter

5.1

De la sclavi fără drepturi la paznici ai lagărului

Mai 1 945. Al Treilea Relch s-a prăbuşit.

de Blindate americane au ocupat Mauthausen. Deţinuţii care au reuşit

ca reporter şl îşi face

gleză: Spanish War Reporter – War photographer. [MHC]

Bubuiturile de tun provenite de pe front se auzeau din ce în ce mai puţin la Mauthausen. De fapt, erau două fronturi, ambele deja foarte aproape. Cu sovieticii înaintând de la est şi trupele americane de la vest, membrii SS din Mauthausen au început să părăsească lagărul pe la începutul lui mai 1945. Supravegherea deţinuţilor a fost lăsată în grija unui conglomerat de forţe alcătuit din pompierii şi poliţiştii vienezi, precum şi din persoane cu vârste înaintate care făceau parte din Volksturm, o trupă auxiliară. înlocuirea definitivă a gărzii a avut loc în secret, în timpul nopţii, astfel că deţinuţii s-au văzut puşi în faţa schimbării. Trupele SS nu mai supravegheau lagărul Mauthausen.

Atunci a ieşit pe deplin la lumină aşa-numitul Comitet Internaţional al Deţinuţilor. Se constituise clandestin cu câteva luni înainte şi era alcătuit din reprezentanţi ai celor mai numeroase naţionalităţi de la Mauthausen. în ultima vreme, anumiţi membri SS adoptaseră o atitudine de complicitate cu unii deţinuţi, oferindu-le informaţii, arme şi, în unele cazuri, conspirând împreună cu ei pentru a împiedica executarea anumitor ordine venite de la nivel înalt.

Dar, în acelaşi timp, în lagărul Mauthausen au continuat asasinatele practic până la încetarea controlului exercitat de SS. în timp ce, în luna aprilie a lui 1945, Crucea Roşie Internaţională evacua un grup de deţinuţi proveniţi din ţările occidentale, camera de gazare era folosită pentru a elimina un număr

considerabil de bolnavi care, îngrămădiţi în lagărul rusesc, trăiau în condiţii danteşti. De fapt, condiţiile de trai curmau mai multe vieţi decât camera de gazare, deoarece s-a menţinut un ritm de aproape 200 de morţi „naturale” pe zi până în perioada de după eliberarea lagărului.

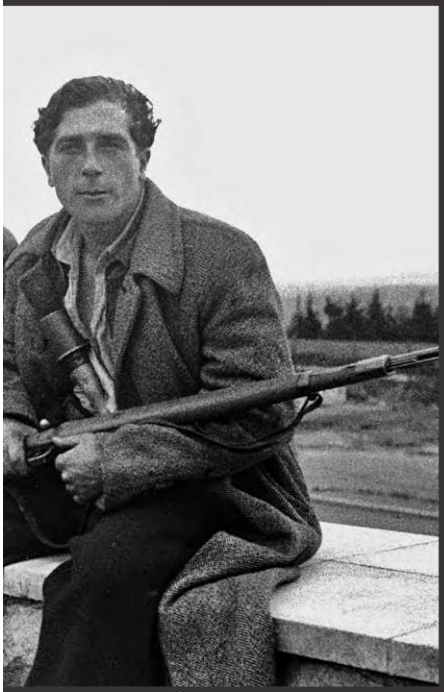
Organizaţiile politice ale deportaţilor Ies la lumină. Un grup de tineri spanioli din Tineretul Socialist Unificat pozează cu nişte steaguri şl pancarte pictate de Ramón Milă, ce

batanţi: să se ur
pentru „a-l atrivi
Franco". Boix ap
stânga grupului.
lectie Ramón Mi

Americanii au ajuns în lagăr, dar între sosirea primelor patrule, pe 5 mai, și instalarea trupelor americane, pe 6 mai, la prânz, se scurg câteva ore în care deținuții pun mâna pe armele pe care până atunci le foloseseră supraveghetorii lor. Sunt 24 de ore în care se iau poziții, în eventualitatea unor noi amenințări din partea membrilor SS. Boix fotografiază un grup de tineri spanioli înarmați lângă incinta împrejmuită de ziduri a lagărului central. De la stânga la dreapta: Miguel García, Manuel San Martín, Jesús Tello, Jesús Grau și Rafael Sivera.

fc 2 (U ^ .

De la început, după ce membrii SS au părăsit lagărul, noii paznici le-au adus la cunoştinţă deţinuţilor că intenţia lor era să predea fără dezordine lagărul trupelor Aliaţilor. S-a încheiat un pact cu Comitetul Internaţional al Deţinuţilor, în care se stabilea că ei urmau să se ocupe de toate chestiunile interne ale lagărului.

Faptul că membrii SS părăsiseră lagărul presupunea o oarecare uşurare, dar emoţia era mare şi nimeni nu garanta că forţele SS sau alte unităţi aflate în retragere nu puteau ocupa din nou lagărul. în caz că s-ar fi întâmplat aşa ceva, deţinuţii pregătiseră şi o organizaţie militară clandestină cu ceva timp în urmă, mai ales de teama unei eventuale acţiuni de exterminare masivă din partea forţelor SS. Acum trebuiau puteau să spânzure trei să se concentreze pe apărarea lagărului. Se conta pe câteva arme furate (unele pe bucăţi) de-a lungul multor luni de activitate clandestină; acum era momentul să se obţină mai mult armament şi astfel s-au trasat planuri pentru a ataca depozitul de armament al forţelor SS. în plus, se desăvârşea organizarea unităţilor conduse de deţinuţi experimentaţi datorită activităţii lor militare anterioare.

pături, unde se poate

deţinuţi deodată. Fotografie reali 6-5-1945”

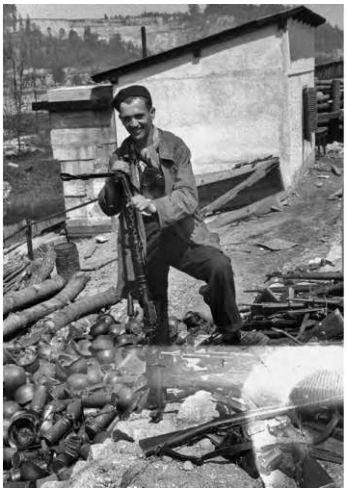
Primele fotografii. Sosirea americanilor

Discret, un grup de spanioli a început confecţionarea unei pancarte care va avea o valoare simbolică enormă pentru a-i întâmpina pe cei eliberaţi de la Mauthausen. Pictorul Francisc Teix Perona (Barcelona, 1 904) a realizat-o. în momentul în care pancarta este atârnată de-a lungul balustradei dintre turnurile porticului de intrare, Boix apare cu un aparat de fotografiat şi începe să facă poze la ceea ce se întâmplă. în unele dintre fotografiile pe care le cunoaştem astăzi apare Appellplatz plină de deţinuţi care aşteaptă.

Alte fotografii făcute de Boix corespund intrării primei patrule americane în curtea cu barăci şi discuţiilor dintre militarii americani, şefii

(stând în mijloc, cu şapcă), d deţinut la Mauthause

:Imp ce prezenta lagărul.

garnizoanei de la Mauthausen şi membrii Comitetului Internaţional al Deţinuţilor. în această serie de fotografii, în care pe alocuri se observă o înnegrire, ni se prezintă scene în care soldaţi americani, deţinuţi din Mauthausen şi paznici apar laolaltă. Nu poate fi vorba decât despre momentul primei sosiri a eliberatorilor la Mauthausen.

Printre membrii primei patrule nu se află niciun fotograf, dar sergentul Saunders realizează, de asemenea, câteva fotografii. într-una dintre ele apare un grup de deţinuţi în faţa porticului de la curtea barăcilor. Se pregătesc să dărâme vulturul, simbolul nazismului, ce domină intrarea. Boix (care se distinge cu greu în mijlocul grupului imortalizat de Saunders) va face o fotografie imediat după aceea, din cealaltă latură.

Vorbim despre prima sosire a americanilor, deoarece, după câteva ore, delegaţia care s-a prezentat la Mauthausen în după-amiaza zilei de 5 mai (restrâns, de altfel, fiind vorba doar de câteva patrule de recunoaştere) a primit prin radio ordinul de a

se întoarce la postul de comandă al Diviziei a 11-a de Blindate din Armata a lll-a americană.

■upele celui de-al Trel- ¡a Relch, care au fugit au care s-au predat.

f S ANJIfASCIST/

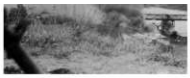
N A LASrUCRZASL

intră în Appellplatz. Nu se poate preciza dacă este vorba despre o

Colectivul eterogen de gardieni nu a opus nicio rezistenţă, c degrabă şi-a manifestat clar dorinţa de a se preda ca prizonieri americanilor, care le inspirau mai multă încredere decât sovieticii, aflaţi la doar câţiva kilometri distanţă. Cel puţin, americanii nu au suferit pe teritoriul lor tragedia prin care a trecut populaţia Uniunii Sovietice; se presupune că urmau să-i trateze pe prizonieri cu mai multă bunăvoinţă. Câteva sute de paznici de la Mauthausen s-au îndreptat – paradoxal, fără să fie supravegheaţi – către locul indicat. Mai întâi şi-au depus ar mele, urmând ordinele americanilor.

A doua zi, pe 6 mai, la Mauthausen au ajuns unităţi americane dis puse să preia controlul asupra lagărului, sub comanda colonelului Ro bert R. Seibel.

Fotografii făcute de Boix pe 5 și 6 mai, când încă domneau confuzia și incertitudinea, înainte de sosirea definitivă a americanilor Se poate observa un incendiu lângă satul Mauthausen. Însemnarea din mijloc este de pe versoul fotografiei de sus. În imaginea de jos, spanioli în fața unei mitraliere, în apropierea lagărului. Carlos Cabeza (în dreapta) privește prin binoclu. [AFH]

„Podul peste Dunăre, unde au rezistat forțele SS, focul a fost provocat de un *Panzerfaust* inamic. În prim-plan, o mașinăne în mâinile spaniolilor. Eliberarea. 6 mai." Fotografie de Boix (USU)

între cele două momente a existat o perioadă de aproximativ 24 de ore în care lagărul a rămas complet la dispoziţia deţinuţilor, care luaseră armele foştilor lor paznici şi reuşiseră, în plus, să ocupe depozitul de armament al lagărului. Deşi Comitetul Internaţional a încercat să menţină ordinea, a fost inevitabil să nu apară haosul şi confuzia.

De asemenea, încă persista teama de o posibilă întoarcere a forţelor SS sau a oricărei trupe ostile, iar deţinuţii păreau conştienţi că, în orice caz, existau în apropiere foşti membri SS ai lagărului care se ascunseseră în casele locuitorilor. Prin urmare, au apărut grupuri înarmate în sat şi în principalele puncte strategice, cum ar fi podul feroviar construit peste Dunăre.

5.2

O zi nedeterminată, după 6 mai 1945. Colonelul Robert Seibel, șeful trupelor americane care au preluat controlul asupra lagărului, primește un document, poate din mâinile vreunui reprezentant al Comitetului Internațional al Deținuților. În dreapta: conform însemnări lui Boix de pe pozitivul fotografiei făcute de el, este vorba despre un grup de iugoslavi care își pregătesc de mâncare în Mauthausen, după eliberarea din mai 1945. [FNDIRP]

5 mai. Trei fotografii realizate de Boix în primele momente ale eliberării și care au același defect în partea stângă. Așteptare și bucurie în *Appellplatz*, ticsită de deținuți. Jos, în stânga, soldații primelor patrule americane intră în curtea cu barăci. Încă există acolo un militar purtând uniformă germană. Jos, în dreapta, un soldat american privește aparatul de fotografiat al lui Boix. La stânga, deținutul Carlos Cabeza. La dreapta se distinge un vehicul militar american, iar în plan mai îndepărtat, gherete unei gări SS în fața căreia stă un soldat în uniformă germană, cească ce arată că fotografia corespunde primelor momente ale sosirii americanilor, deoarece ultimii paznici de la Mauthausen s-au predat imediat. [AMP].

Diferite scene de la eliberarea din lagărul Mauthausen: viaţa şi moartea

Aceste momente au fost surprinse de aparatul de fotografiat al lui Boix şi se referă la toate fotografiile în care foştii deţinuţi apar purtând arme – le-au fost confiscate odată cu instalarea definitivă a americanilor în lagăr.

Dar Boix şi-a continuat documentarea despre traiul în lagăr şi despre cei care au trăit acolo până la plecarea lui din Mauthausen, adică peste o lună, în primele zile ale lui iunie. în aceste zile, imaginile cu deţinuţi veseli coexistă cu mărturiile teribile ale morţii şi ale suferinţei. Boix fotografiază totul, de la mormanele de cadavre din diferite zone ale lagărului până la tovarăşii săi deţinuţi, cu aspectul jovial caracteristic libertăţii recuperate.

O întâmplare deosebită petrecută în acele zile, cu scopul de a documenta eliberarea de la Mauthausen, a fost punerea în scenă de către Divizia a Xl-a a intrării unui blindat în Appellplatz. Pierre Serge Chou- moff, fost deţinut şi, începând din anii 1970, istoric al activităţii lagărelor Mauthausen şi Gusen, a studiat problema şi a conchis că reconstituirea a avut loc, cu siguranţă, pe 7 mai. Era şi Boix prezent – de fapt, apare pe balustrada de la porticul lagărului, într-una dintre cele mai cunoscute imagini cu el, realizată de Donald Ornitz, fotograful armatei americane.

5.3

Pagina opusă: Fotografie de Boix. în ultimele luni ale războiului, sosiseră la Mauthausen numeroase

gări (precum Auschwitz şi Ravensbriick) evacuate din cauza îna-

În partea de sus a paginii, *Neues Revier* (noua infirmerie) de la Mauthausen. Fotografie de Boix, a cărui însemnare indică: „Niște femei le privesc de la ferestrăle pe cele care tocmai au murit." [FNDIRP]

Dreapta: Un tată și fiica lui se bucură de primele ore de libertate după sosirea americanilor. [MHC]

Cele două pagini anterioare: Femei chinuite de foame, dar o scenă aproape plăcută. Mauthausen, după eliberare. Fotografie de Boix. [MHC]

Un ofiter sovietic în Mauthausen, după eliberare. Cu toate că, în primele momente, trupele americane au ocupat lagărul, armata sovietică se afla la câțiva kilometri distanță. În luna august a lui 1945, sovieticii s-au ocupat de fostul lagăr, deoarece se găsea în zona lor de ocupație, stabilită prin acordul dintre Aliați. [MHC]

În josul paginii: Fotografie prezentată de Boix, autorul ei, în cadrul Procesului de la Dachau. Comentariul lui (în germană), scris de mână pe verso: „O sută optzeci de morți în lagărul rusesc, Mauthausen, 5-5-45". [NARA]

5.3

Dreapta:

5.4

Capturarea lui Ziereis şi interogarea sa

Au trecut mai multe săptămâni de la eliberarea lagărului Mauthausen şi de la prăbuşirea celui de-al Treilea Reich. Fostul lagăr de concentrare încă îi găzduia pe unii dintre vechii deţinuţi şi, printre ei, pe mulţi spanioli, precum şi alte grupuri care, din diferite motive, nu puteau sau nu voiau să se întoarcă în ţările lor de origine. Lagărul se află sub comanda lui Robert R. Seibel, colonel al armatei americane. Pe 23 mai 1945, o patrulă militară americană compusă din ofiţerii Kobus, Smith, Penn şi Witterschein, însoţită de foşti deţinuţi de la Mauthausen, s-a dus la Spital am Phyrn, în încercarea de a captura mai mulţi membri SS din Mauthausen. Era vorba despre o zonă montană situată la peste 100 de kilometri de Mauthausen, centru de atracţie turistică dinainte de război. Nu i-au găsit acolo pe membrii SS căutaţi, dar au obţinut informaţii care i-au ajutat să localizeze în după-amiaza aceleiaşi zile o cabană de vânătoare unde se ascundea Ziereis, şeful lagărului Mauthausen şi al tuturor lagărelor anexe.

Cu câteva clipe înainte de capturarea sa, Ziereis (care îşi lăsase mustaţă şi purta haine de civil) a încercat să fugă şi a fost împuşcat în braţ şi burtă. Aproape de miezul nopţii ajungea împreună cu cei care îl capturaseră la Spitalul militar american nr. 131, din fostul lagăr Gusen, la 5 kilometri de lagărul central de la Mauthausen.

în orele următoare, lui Ziereis i s-au făcut mai multe transfuzii de sânge şi, ore întregi, a fost supus unui interogatoriu amintit în diverse documente, dintre care unele diferă, iar altele coincid în conţinutul lor. Probabil că nici măcar nu au fost scrise în acelaşi moment. La interogatoriu au fost prezenţi însuşi colonelul Robert Seibel, fostul deţinut şi medic polonez Anton Goscinski, precum şi doi ofiţeri ai Corpului de Contraspionaj American (CIC): Blocherşi Hayes, care stăpâneau limba germană. Ei au indicat în

relatarea lor asupra faptelor că Ziereis s-a arătat cooperant şi că „nu s-a exercitat nicio presiune asupra deţinutului”. Au participat, de asemenea, mai mulţi foşti deţinuţi, printre care merită menţionaţi Hans Marsalek, fost secretar adjunct al lagărului. Un document american menţionează şi prezenţa celui numit „baronul Karl von Posern”, şi el fost deţinut. Interogatoriul a durat ore întregi, cu unele întreruperi cauzate de leşinurile lui Ziereis şi de transfuziile ce i se făceau. Moartea lui Ziereis, survenită pe 24 mai (la ora 19.30, aşa cum indică

r -u fizn

©

în fostul lagăr Gusen. Bolx a făcut singurele fotografii cu acest prilej.

Deasupra: învelltoare

5.4 raportul ofiţerilor de informaţii), a pus capăt definitiv interogatoriului.

Hans Marsalek a evocat acele împrejurări la Viena, în 1999: îşi amintea că, la început, îl vedea pe Ziereis ca pe un monstru, dar că, odată cu detaşarea pe care o oferă trecerea timpului, considera că nimeni nu trebuie interogat în asemenea condiţii.

Prinderea lui Ziereis văzută prin ochii lui Boix

Boix ne-a lăsat singura mărturie fotografică pe care o cunoaştem despre interogatoriu. La mai bine de 2 luni de la eliberare, după cum însuşi Boix a declarat în faţa lui Aline Chalufour, la Paris, colonelul american Robert Seibel l-a dus la Gusen, iar la spitalul american a avut ocazia să facă fotografiile şi să participe la interogatoriu.

Din fericire, s-a păstrat până în zilele noastre cel puţin un rolfilm întreg cu fotoreportajul lui Boix. Văzând prima bandă a negativului, aproape ni se pare că avem în faţa ochilor versiunea cinematografică a acelor evenimente, deoarece prima fotogramă prezintă din interior sosirea în lagărul Gusen a unui vehicul militar american pe a cărui capotă se distinge o stea albă.

Singurele scene ce au legătură cu interogatoriul lui Ziereis sunt aceasta şi următoarea, unde sunt surprinşi mai mulţi foşti deţinuţi, despre care presupunem că se găseau în spitalul militar american. Este vorba despre o fotografie cu o largă circulaţie de-a lungul anilor, ca să nu mai spunem că Boix era autorul ei. Cele 8 persoane din poză, stând pe o bancă, se uită la fotograf cu diferite expresii faciale sau, pur şi simplu, îl ignoră. S-ar putea crede că fotograful, care a plecat repede la un eveniment unic, nu a rezistat tentaţiei de a imortaliza o scenă vizibil interesantă, după părerea lui. Judecând după îmbrăcămintea

O parte din negativul făcut de Boix în acea zi, ce ne arată o secvență aproape cinematografică. Un vehicul militar american se apropie de porticul fostului lagăr Gusen, acum spital militar (Boix a povestit că a fost dus acolo de colonelul Seibel, care i-a spus că „trebuia să fotografieze pe cineva foarte cunoscut"). Un grup de foști deținuți ce trăiau în acele dependințe. În cele din urmă, diferite aspecte din timpul interogatoriului luat lui Ziereis. [MHC]

personajelor şi ţinând cont de faptul că trecuseră deja 20 de zile de la 5.4

eliberarea lagărelor Gusen şi Mauthausen, bănuim că sunt foşti deţinuţi, aflaţi sub tratament la spitalul militar american. Deşi mulţi dintre ei arată încă foarte slăbiţi, cu nişte picioare subţiri, înfăţişarea lor în urmă cu

În partea de sus a paginii: Se pare că fotograful nu a rezistat tentației de a face fotografii într-un salon al spitalului militar american în Gusen, chiar dacă avea o sarcină cu totul diferită. Deși era sfârșitul lunii mai, foștii deținuți prezentau încă sechele evidente în urma trecerii lor prin lagărele de concentrare. [MHC]

Je sânge. Pier sânge după ce fusese împuşcat de mai

din centrul Austriei. Am încercat să identificăm şi celelalte persoane din imagine, fără succes până acum. Se ştie însă că la Interogatoriul lui Ziereis au fost prezente multe persoane, nu neapărat

Marsalek şl însuşi Goscinskl, medic Gusen până la elll

st doctorul Anton

20 de zile trebuie să fi semănat cu a cadavrelor vii surprinse în atâtea fotografii realizate cu ocazia eliberării lagărelor naziste.

Cele 24 de fotograme păstrate înfăţişează diferite momente ale interogatoriului. în multe dintre ele apare colonelul Seibel, în timp ce alte persoane iau notiţe. într-o fotografie, ultima din serie, apare însuşi Boix, cu brasarda sa având textul Spanish War Reporter-Photographer, se pare că nu a putut rezista tentaţiei de a semnala prezenţa lui acolo.

Boix a povestit totul în declaraţia lui din 14 august 1945, la Paris, oferită avocatei Aline Chalufour, angajată de agenţia franceză Serviciul de Investigare a Crimelor de Război ale Inamicilor. Ulterior, ea a lucrat la Nürnberg, ca reprezentant al acuzării franceze şi al procurorului Charles Dubost, şi a fost responsabilă de editarea documentelor de la proces în versiunea în limba franceză.

5.4

În mai multe scene din cel de-al doilea și al treilea grup de fotografii se distinge colonelul Robert R. Seibel (are o cască militară pe genunchi). În ultima fotografie (a treia succesiune de imagini) apare Boix.

în declaraţia sa, Boix a povestit ceea ce a auzit în timpul interogatoriului. A alternat cuvintele atribuite lui Ziereis cu propriile lămuriri oferite avocatei. Există copii ale declaraţiei sale atât în arhivele franceze, cât şi în cele americane, dar cea păstrată la Arhivele Naţionale ale Statelor Unite ale Americii conţine însemnări ale Alinei Chalufour ce semnalează afirmaţiile atribuite lui Ziereis şi cele ale lui Boix. în plus, pe fiecare pagină apar semnăturile lui Chalufour şi Boix.

Cel mai important este un comentariu al lui Ziereis despre spaniolii din Mauthausen, o chestiune la care ne-am referit deja în Capitolul 2 şi care nu apare în alte versiuni ale interogatoriului. Astfel, potrivit lui Boix, Ziereis a arătat că internarea republicanilor spanioli în lagărul Mauthausen se realizase cu acordul autorităţilor franceze de la Vichy şi al guvernului lui Franco.

în declaraţia lui Boix există, de asemenea, o referire la un fapt cunoscut din alte izvoare: Ziereis a afirmat că, în 1943, a fost însărcinat cu proiectul unui centru de exterminare masivă la vreo 7 kilometri de Mauthausen. Trenul trebuia să aibă acces direct pe două căi la o instalaţie subterană, unde se trecea direct la gazare şi, ulterior, la arderea

membrilor întregului convoi. Proiectul menţionat în aceste declaraţii, departe de a fi o fantezie, pare să coincidă cu alte mărturii. Una dintre ele aparţine spaniolului Manuel Alfonso, deţinut la Mauthausen şi angajat la biroul de proiectare tehnică (Baubüro), care îşi aminteşte că a participat la măsurătorile de teren pentru acele instalaţii, a căror construcţie nu s-a realizat niciodată. în anii 1980-1990, Alfonso şi-a scris memoriile, destinate în principal familiei sale, deşi a difuzat câteva exemplare realizate şi legate de el însuşi. în însemnările sale, Manuel Alfonso arată că se încerca „găsirea unui loc uşor accesibil pe şosea şi pe cale ferată, un loc discret şi izolat; a fost găsit lângă Lungitz, unde am bătut primii ţăruşi pentru drumul de acces. [...] Inginerul civil care ne însoţea i-a spus inginerului nostru, un deţinut, că urma să construiască un cuptor cu ardere continuă, unde să fie arşi morţii aduşi în camioane sau în vagoane, aşa cum soseau din Est; dar deja era prea târziu; n-am spus nimănui asta niciodată, nu m-ar fi crezut, şi totuşi acesta este adevărul.”*[12]

5.5

Istoria

unei pancarte

gleză şi rusă „Spaniolii eliberatoare”. [AMP] '

într-un text publicat în anii 1970 în Le Patriote Résistant, Santiago Bo- naque a arătat că, pe 4 mai, a avut o idee genială, adoptată imediat de tovarăşii săi din organizaţia clandestină: „Să pregătim o pancartă pentru a saluta sosirea iminentă a eliberatorilor noştri.” Au decis ca textul să apară nu doar în spaniolă, ci şi în engleză şi rusă. Bonaque a povestit că el s-a ocupat de punerea ideii în practică: „Constante, care studiază rusa cu prietenul său Ivan, comandant al armatei sovietice, face traducerea în această limbă. Eu, care îl aveam ca profesor de engleză pe Robert Corbin, am făcut traducerea în engleză. [...]

Gândindu-mă la cine ar putea fi colaboratorul eficient, mi-am amintit de prietenul meu

* Manuel Alfonso Orteils, Diez años de mi vida.

>AL.2Sá¡f Ä LAS fUERZAl

Francesc Teix, numărul 5041, desenator de meserie şi pictor în lagăr, fost căpitan al armatei populare spaniole. îl recunoscusem în insuliţa Y a lagărului din Barcares, unde colabora la realizarea ziarului manuscris de acolo. Sosise la Mauthausen la scurt timp după mine, în curând s-a bucurat de întreaga noastră încredere, alăturându-se organizaţiei clandestine. Propunerea a fost acceptată rapid atât de camarazii mei responsabili de lagăr, cât şi de însuşi Teix."

Nu trebuie să uităm contextul: membrii SS părăsiseră pe 3 mai lagărul, care acum era supravegheat de o trupă care a predat puterea Comitetului Internaţional al Deţinuţilor, aflaţi încă în spatele gardului din sârmă ghimpată.

Cu misiunea de a supraveghea, un deţinut s-a urcat pe acoperişul clădirii care adăpostea crematoriul şi temniţele.

Teix (căruia, uneori, Bonaque i-a cedat cuvântul în scrierea menţionată), protejat de mai mulţi dintre camarazii săi, s-a instalat în closetul barăcii 11, unde a scris textul pe o pancartă de 20 de metri lungime, compusă din cearşafuri. Era tot mai nervos. „Zgomotul bubuiturilor de tun se intensifica şi schimburile de focuri de armă, din ce în ce mai dese, se apropiau pe măsură ce se apropia dimineaţa. [...] înaintam şi eu cu sarcina mea. La prânz, steagurile [american, sovietic şi britanic]

rării lagărului Mauthau-

ou Inscripţia în engleză: „Delegaţie spaniolă." [MHC, MC]

Şirul de fotografiam

de la întoarcerea depor-

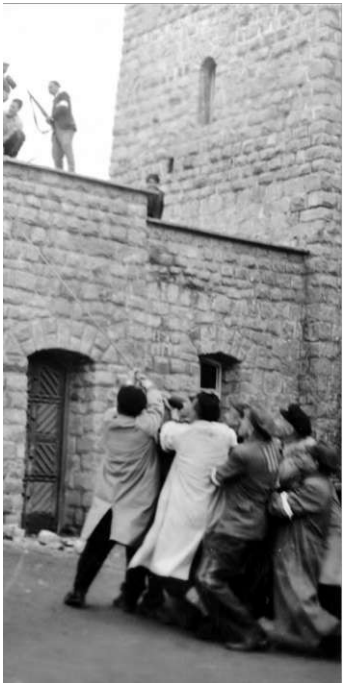

Fotograful de la Mauthausen

le Signal Corps american: i. La stânga, se distinge ;u aparatul său de fotografiat la gât.

în aceeaşi zi, pe 5 mai, după sosirea primilor in grup de deţinuţi s-a grăbit să t ce domină intrarea în curtea cu barăci. Din timpul acelui gest s-a păstrat fotografia făcută de Boix. Cocoţat pe vultur poate fi identificat tânărul spaniol Jesús Tello (cu păr lung, căci plecase din lagăr de la sfârşitul lui 1 944). Jos, în grupul care trage de frânghie, se află francezul Pierre Serge Choumoff, cu

şapcă şi un petic de material în dungi pe spate. Fotografia de deasupra acestor rânduri pare a fi cu puţin anterioară momentului doborârii vulturului. Lângă comandamentul din Mauthausen, spaniolii Pablo Escribano (primul din stânga), Manuel San Martin (lângă acesta, ţinând o puşcă la piept) şi Jesús Tello (înconjurat cu un cerc roşu). Al treilea din dreapta este ucraineanul Andrei Iva- nenko. Hainele pe care le poartă unii provin de la pompierii vienezi, paznicii lor din ultimele zile. Deţinuţii de curând eliberaţi au păstrat armele până la instalarea definitivă a trupelor americane în lagăr, pe 6 mai. [NARA, Pablo Escribano]

erau terminate, textele în engleză şi rusă deja scrise, iar titlul în spaniolă, început. Brusc, camaradul care supraveghea împrejurimile lagărului a anunţat, strigând în gura mare, sosirea tancurilor; mai trebuia să scriu ultimul cuvânt din textul spaniol: «eliberatoare». Din patru trăsături de penel, foarte repede, dar clar – după cum se poate vedea în fotografia făcută de Boix –, Teix şi-a terminat munca. Şi era trecut de ora 1.”

Teix a povestit că tovarăşul său Corona, nebun de bucurie, i-a smuls pancarta şi a alergat cât l-au ţinut picioarele spre privitorii de la intrarea principală. Teix l-a urmat. împreună cu alţi tovarăşi (Teix i-a menţionat pe Sarroca, Ferrer şi alţii) au întins şi au fixat pancarta pe balustrada ce dădea în interiorul pieţei.

în momentul acela a avut loc o explozie de bucurie şi, când tancurile au intrat în lagăr, veselia generală atinsese paroxismul.

Primul strigăt de bucurie se auzea de pe acoperişul crematoriului. Cel cocoţat acolo a început să strige: „Sosesc, sunt tancurile!” Câţiva deţinuţi aflaţi în apropiere au auzit strigătele sale, în timp ce îl vedeau pe Corona alergând cu pancarta, impulsionaţi de dorinţa de a vedea şi ei tancurile, s-au suit pe acoperiş unii după alţii. în câteva minute, între 15 şi 20 de oameni se aflau în acel post de supraveghere, fluturându-şi Mutzen [şepcile de deţinuţi], alţii jacheta, improvizând astfel cel mai frenetic balet. Aşa erau salutaţi cei care ne aduceau libertatea atât de intens aşteptată, atât de mult dorită timp de patru ani şi jumătate pe care i-au petrecut în lagărul Mauthausen mulţi spanioli salvaţi din infernul nazist.

José Cereceda Hijes

(Madrid, 1913 – Amélie-les-bains,

2005)

Acest madrilen era militant comunist cu mult timp înainte de războiul civil. Prima sa meserie fusese cea de fotogravor (lucra la o tipografie de pe strada Magallanes, în cartierul madrilen Chamberí). în anii 1930 devenise dansator profesionist şi făcea parte din compania Celiei Gămez. în timp ce se afla într-un turneu artistic în Mexic, a izbucnit războiul în Spania şi a venit repede în ţară ca să lupte pentru Republică.

în 1939, ca atâţia alţi combatanţi republicani, a fugit în Franţa, unde a ţinut legătura cu organizaţia clandestină a Partidului Comunist Spaniol, până în 1942, când a fost arestat de Gestapo.

B.9

JÍ

'Ai*.

în 1943, a fost trimis din fortul Romainville la Mauthausen, împreună cu un transport din care făceau parte membri ai Rezistenţei Franceze, în acelaşi grup, erau şi alţi spanioli, precum Montera. S-a împrietenit cu scriitorul Paul Tillard. Cu toţii erau deţinuţi NN (Nacht und Nebel), a căror situaţie nu trebuia dezvăluită, fiind lipsiţi de dreptul de a purta corespondenţă şi catalogaţi ca deosebit de periculoşi.

Ajuns la Mauthausen în aprilie 1943, Cereceda a petrecut câteva luni lucrând în cariera de piatră Wienergraben: a încărcat piatră în barje pe Dunăre şi, în cele din urmă, în moara de lângă cariera ce producea savuri.

La sfârşitul lui 1943, Boix l-a plasat pe José în Erkennungsdienst, unde a rămas până la eliberarea din

Mauthausen. în acea perioadă, spaniolii treceau printr-o etapă incomparabil mai bună decât cea anterioară: mulţi dintre ei aveau locuri de muncă bune. Şi chiar îşi puteau permite să organizeze unele activităţi de relaxare, cum ar fi un spectacol în care José (cunoscut în Mauthausen drept „Dansatorul”) interpreta rolul unei femei a cărei perucă blondă cu bucle fusese confecţionată din talaş de la tâmplărie.

Anna Pointner (Mauthausen, 1900-1994)

Născută la începi cialiştii austrieci cun< oadă de „austro-fasc inspirat într-o oarecai

¡olului XX, această femeie apropiată de sc , pe când era deja adultă, aşa-numita per istalizat în regimul autoritar al lui Dollfuss ; ieră din corporatismul catolic şi din ideologi

Soţul ei era muncitor la căile ferate şi, după anexarea Austriei la cel de-al Treilea Reich, s-a declarat împotriva noului regim, ceea ce i-a adus arestarea de către Gestapo şi o serie de interogatorii în Linz.

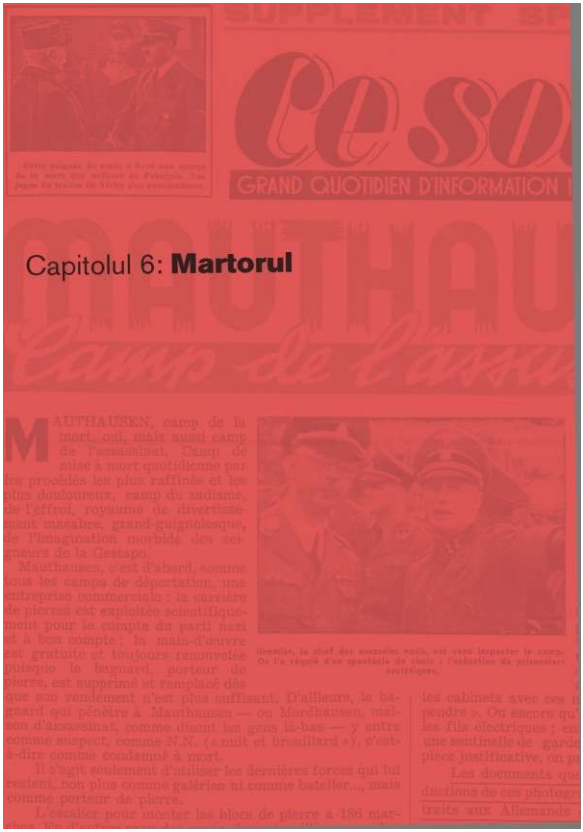
în perioada războiului mondial, familia Pointner (soţul, soţia şi cele trei fiice tinere) locuia în apropierea gării şi a carierei Poschacher. Cele trei fete stăteau puţin în casă, pentru că erau implicate în activităţi auxiliare de război. Anna Pointner şi-a arătat simpatia faţă de un grup de tineri care soseau zilnic din lagărul de concentrare ca să lucreze la cariera Poschacher. Ceea ce a început ca simple semne de simpatie s-a transformat în conversaţii şi, în cele din urmă, într-o anumită complicitate. O zonă a incintei carierei se învecina cu partea din spate a casei familiei Pointner şi, uneori, prin acel loc se stabileau contacte.

Jacinto Cortés a relatat că a intrat chiar şi în casa familiei, fără să ştie tovarăşii săi, şi că la începutul lui 1945, când a aflat că va fi detaşat în alt loc (a fost trimis la o brutărie din Linz), i-a încredinţat doamnei Pointner un pachet ce conţinea fotografii (atât pozitive, cât şi negative). Această femeie, fără să spună nimănui, a ascuns pachetul mai întâi în subsol, apoi în zidul din spatele casei, de unde a scos o piatră.

Câteva luni mai târziu, după eliberarea lagărului, Boix, care aflase cui îi fusese încredinţat pachetul, a plecat împreună cu Jesús Grau şi alţi tovarăşi pentru a recupera pachetul. Jacinto va sosi, câteva zile mai târziu, de la Linz. \ » l**-» Atunci a făcut Boix fotografii atât casei familiei 'A.^ *.,* (unde se distinge un steag austriac), cât şi diferite- aV V ' ' ^{or} 9^{ru}P^{ur}' de spanioli însoţiţi de Anna Pointner şi ⁰/₀” ¿ f®^*« de două dintre fiicele sale, Leopoldine şi Christine.

- - >jí A

6

Capitolul 6: **Martorul**

6.1

Fotografiile ies la iveală

pariziană Regards a

deş, numele Iu, nu ei menţionat. Desenul aparţine pictorului va lencian Eduardo Mur

la Mauthausen.

La întoarcerea din lagăre, odată cu sosirea lui Boix la Paris, materialele aduse de la Mauthausen au ieşit repede la iveală. Pentru răspândirea lor, Boix a folosit publicaţiile apropiate Partidului Comunist Francez.

Ce soir a dedicat un număr special lagărului Mauthausen, centrat în jurul fotografiilor; trebuie spus că pe atunci exista o penurie acută de hârtie şi că, de aceea, nu era ciudat ca ziarele să aibă doar 8 pagini.

Revista ilustrată Regards a publicat, de asemenea, un reportaj despre Mauthausen în numărul 12 (iunie 1945) şi a pus pe copertă una dintre fotografiile care îi înfăţişează pe deţinuţii spanioli muncind la Mauthausen. Şi-ar fi imaginat ofiţerul SS Paul Ricken că fotografiile sale aveau să apară pe coperta unei reviste ilustrate franceze ce avea legături cu comunismul? Pentru Boix, Regards avea o însemnătate specială. Revista prezentase în timpul războiului civil fotografiile realizate în Spania de Robert Capa şi Gerda Taro şi se implicase foarte mult în cauza Republicii Spaniole. Boix, ca fotograf, combatant republican şi comunist, nu a şovăit; în cazul acesta, deţinem chiar mărturia lui. în 1 946, a scris în revista Ahora a Tineretului Socialist Unificat că Regards fusese destinatarul fotografiilor „datorită atitudinii minunate a revistei în

timpul Războiului din Spania”. Şi cartea lui Paul Tillard, Mauthausen (publicată în octombrie 1945), include un număr considerabil de fotografii furnizate de Boix. La începutul cărţii se arată că „toate fotografiile prezentate aici au fost realizate chiar de membrii SS”, ceea ce, evident, nu este exact, deoarece sunt incluse mai multe poze făcute de Boix după eliberare, dintre care unele din timpul interogatoriului Standar- tenfiihrer-ului Ziereis. Nu se face referire în mod special la persoana lui Boix, nici măcar pentru a-i atribui calitatea de autor al fotografiilor sale, ci doar se spune că fotografiile au fost salvate „de un tânăr republican spaniol”.

Nu doar în Franţa s-au publicat fotografiile. Există un volum, practic un album în format mare, compus în principal din fotografii, intitulat Mauthausen şi publicat de conducerea Partidului Comunist Ceh din regiunea Praga (KSC Kraj Praha), ce reuneşte un număr remarcabil de imagini provenite în mare parte din colecţia adusă de Boix la întoarcerea de la Mauthausen. Apărut în cea de-a doua jumătate a lui 1946 sau în 1947, albumul este, probabil, cea mai bună publicaţie despre acest subiect în acei ani, iar fotografiile apar neretuşate, la dimensiuni mari şi foarte bine tipărite. în carte nu se menţionează nimic despre autorul fotografiilor, deşi, din nou, există mai multe imagini de-ale sale. Faptul că el le-a furnizat editorilor cehi ni l-au confirmat, după mai bine de 50 de ani, mai mulţi foşti deportaţi care au avut legături cu această publicaţie la vremea respectivă în Praga.

Prin toate aceste apariţii în mass-media s-au făcut cunoscute colecţiile fotografice ale lui Boix. Mai exact, reportajele din Regards şi Ce Soir au stârnit interesul autorităţilor franceze pentru cel care putea fi un martor valoros în faza pregătitoare a proceselor împotriva crimelor de război.

Deţinutul de la Mauthausen este martor la Nürnberg

în 1946, Boix a avut ocazia să se prezinte ca martor în două procese împotriva criminalilor de război nazişti. Mai întâi, la

Procesul de la Nürnberg (Tribunalul Militar Internaţional) împotriva conducătorilor celui de-al Treilea Reich, cel mai important şi mai aşteptat proces la nivel mondial. Şi, după câteva săptămâni, a intervenit în procesul Secţiei americane pentru crime de război împotriva a 61 de criminali din lagărul de la Mauthausen.

în ambele cazuri, a fost chemat să depună mărturie în legătură cu fotografiile de la Mauthausen. Publicarea lor în 1945 nu a trecut

Estul lui Marie-Claude nt-Couturier, reale Bolx la Palatul iei din Nürnberg

neobservată de serviciile statelor Aliate ce investigau aceste chestiuni. Am văzut deja cum, în august 1945, Boix a depus mărturie despre interogatoriul la care fusese supus Standartenführer-ul Ziereis. Se ştie, de asemenea, că Aline Chalufour primise copiile unor fotografii făcute de membri SS din Mauthausen şi că locotenentul american Taylor, deţinut la Mauthausen în ultima fază de existenţă a lagărului, a primit graţie lui Boix câteva fotografii pe care le-a introdus într-un raport redactat de el.

Din timpul călătoriei lui Boix la Nürnberg s-au păstrat mai multe fotografii. Unele sunt autoportrete, fie în vagonul de dormit, în călătoria cu trenul de la Paris, fie în camera 408 de la Grand Hotel din Nürnberg (unde erau cazaţi personalul tribunalului şi, uneori, martorii aflaţi în trecere prin oraş). De asemenea, a realizat un fotoreportaj urmărindu-i pe martorii (tovarăşi de-ai săi din Mauthausen) Frédéric Ricol (care nu a dat declaraţie verbală în sala de judecată) şi Maurice Lampe. Boix i-a fotografiat în mijlocul ruinelor impresionante din centrul Nürnbergului.

în clădirea Palatului de Justiţie, unde se ţineau şedinţele procesului, Boix a realizat câteva portrete. Unul dintre ele a apărut pe coperta revistei Regards: era vorba despre Marie-Claude Vaillant-Couturier, membră a Adunării Naţionale Constituante, care fusese fotoreporter înainte de război. Era comunistă şi, la cei 34 de ani ai săi, văduvă a celui care fusese redactor-şef la ziarul L'Humanité. O femeie de o „frumuseţe scandaloasă”, după părerea lui Louis Aragon. Mărturia ei despre Auschwitz şi Ravensbrück, aşa cum va relata mulţi ani mai târziu un ziarist acreditat să participe la proces, a lăsat sala fără cuvinte.

Marie-Claude Vaillant-Couturier a fost primul martor al acuzării franceze în ceea ce priveşte lagărele de concentrare. A dat declaraţie în dimineaţa zilei de 28 ianuarie 1946. După ea au urmat un fost deţinut la Mauthausen, Jean-Frédéric Veith, şi altul de la Buchenwald, Victor Dupont.

Boix a fost martorul care a închis şedinţa din 28 ianuarie şi care a deschis-o pe cea din ziua următoare. După el, procurorul francez Du- bost a continuat cu declaraţiile lui Hans Cappellen (un norvegian, fost deţinut din categoria NN), Paul Roser (francez, fost prizonier de război) şi Alfred Balachowski (francez de origine rusă, director al Institutului Pasteur şi fost deţinut în lagărul Dora).

Probabil că intervenţia lui Boix alături de cea a lui Marie-Claude Vaillant-Couturier se numără printre cele mai impresionate din aceste şedinţe. Atât procurorul american Taylor, cât şi sovieticul Poltorak le-au dedicat câteva rânduri în memoriile lor despre Nürnberg.

Í..K perflation f/.. /ill.Mtlßs

cri I fil I fr i It' slit- •iitf ill' Kill ft-a-

LES DEPORTES ÄC

A Nuremberg, la France demande justice

8 Février

Un cable de notre envoyé spécial J.-P.-A. GRONIER (voir page 3).

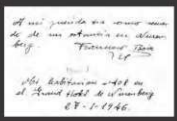

Sus, stânga: Boix și Marie-Claude Vaillant-Couturier, în Palatul Justiției din Nürnberg.

Sus, dreapta: Maurice Lampe și Frédéric Ricol, printre ruinele orașului în zilele când s-a desfășurat procesul, la care au fost chemați ca martori ai acuzării franceze.

Jos: Fotografie pe care Boix a trimis-o familiei sale, realizată în hotelul unde erau cazați membrii tribunalului și o parte dintre martori, stând lungit pe un pat militar american, după cum indică inscripția de pe verso: „Mătușii mele dragi, ca amintire a șederii mele în Nürnberg. Francisco Boix. Fotografie [de] Boix. Camera mea nr. 408 de la Grand Hotel din Nürnberg. 27-1-1946".

Declaraţia lui Francisco Boixîn faţa Tribunalului Militar Internaţional de la Nürnberg

Nürnberg, 28 ianuarie 1946, şedinţa de după-amiază

După încheierea declaraţiei lui Victor Dupont, deportat în Buchenwald, ia cuvântul Charles Dubost.

Dubost (acuzator din partea Republicii Franceze): Martorul pe care solicit să îl asculte tribunalul trebuie să facă o precizare despre o chestiune particulară, rămasă în suspensie de câteva săptămâni. Tribunalul îşi aminteşte, probabil, că, în timpul expunerii dovezilor colegilor mei americani, s-a pus problema dacă Ernst Kaltenbrunner a fost la Mauthausen. Ei bine, eu aduc ca dovadă mărturia domnului Boix, care trebuie să demonstreze tribunalului că, într-adevăr, Kaltenbrunner a fost la Mauthausen. Are fotografii din timpul vizitei, iar tribunalul le va vedea. Vom prezenta fotografiile aduse de martor.

Preşedintele: Foarte bine. (Este introdus Boix.)

Preşedintele: (Adresându-se martorului) Cum vă numiţi?

Boix: Francisco Boix.

Preşedintele: Sunteţi francez?

Boix: Sunt refugiat spaniol.

Preşedintele: Vreţi să repetaţi după mine: „Jur să vorbesc fără ură şi fără teamă, să spun adevărul, tot adevărul şi numai adevărul”?

(Martorul depune jurământ.)

Preşedintele: Ridicaţi mâna dreaptă şi spuneţi: „Jur.”

Boix: Jur.

Preşedintele: Vreţi să spuneţi pe litere numele de familie, domnule Dubost?

6.3

6.3 Dubost: B-O-l-X. V-aţi născut pe 14 august 1920 la Barcelona? Boix: Da.

Dubost: Sunteţi fotoreporter şi de când aţi fost internat în lagărul Mauthausen? Boix: Din 27 ianuarie 1941.

Dubost: Le-aţi oferit cercetătorilor un anumit număr de fotografii?[13] Boix: Da.

Dubost: Vor fi proiectate şi veţi spune, sub jurământ, în ce condiţii şi unde au fost făcute aceste fotografii.

Boix: Da.

Dubost: Cum aţi obţinut aceste fotografii?

Boix: Datorită meseriei mele, am intrat în Serviciul de identificare al lagărului Mauthausen.

Exista un serviciu fotografic şi se putea fotografia tot ce se întâmpla în lagăr, pentru a fi trimis înaltului Comandament din Berlin. (Urmează proiecţia fotografiilor.)

[FOTOGRAFIA NR. 1] jos (Fotografia nr. 1). Cariera de piatră W,e-

Boix: lată vederea generală a carierei de piatră. nergraben. în fundal se disting o gheretă de

Dubost: Aici munceau deținuții?
Boix: Cea mai mare parte a lor.
Dubost: Unde este scara?
Boix: În fundal.
Dubost: Câte trepte are?

supraveghere și scara ce ducea spre lagărul central.
Pagina opusă: Fotografia nr. 2 este reprodusă la pagina 184, mai exact pe pagina din revista *Regards*, din stânga. Așa se explică de ce, în momentul proiecției, Boix a referit la o vizită a lui Himmler și la moartea unui deținut, prăbușit de pe stânci. Imaginea din timpul vizitei lui Himmler la cariera de piatră apare, de asemenea, mai detaliat, la pagina 73.

Fotograful de la Mauthausen

Boix: La început, 1 60 de trepte, dar apoi erau 186.

Dubost: Putem trece la următoarea fotografie.

[FOTOGRAFIA NR. 2]

Boix: Aceasta a fost făcută la cariera de piatră, în timpul unei vizite efectuate de Reichsfuhrer-ul Himmler, Kaltenbrunner, Gauleiter-ul din Linz şi de alţi şefi ale căror nume nu le cunosc. Ceea ce vedeţi jos este cadavrul unui bărbat căzut din vârful carierei de piatră [70 de metri], aşa cum păţeau în fiecare zi atâţia alţii.

Dubost: Putem trece la următoarea.

[FOTOGRAFIA NR. 3]

Boix: Aceasta este realizată în aprilie 1941. Camarazii mei spanioli exilaţi în Franţa împing

vagonetul cu pământ; era munca pe care trebuia să o facem.
Dubost: Cine a făcut fotografia?

Boix: în acel moment era Paul Ricken, profesor în Essen. Dubost: Putem trece la următoarea.

[FOTOGRAFIA NR. 4]

Pagina din stânga: de-

pământ. Probabil că este vorba de Fotogra-

deşi există altele din aceeaşi serie, precum

Şi pe aceasta Boix a prezentat-o la Procesul de la Dachau. [NARA]

narewitz dus într-un

care o folosise pentru

fugii sale. Era un deţinut austriac de drept _

garajele membrilor SS. Ascuns în cutie, reuşise

unui Komr [AMM]

Boix: Aceasta este o mascaradă pe care au organizat-o cu un austriac evadat. Era tâmplar la garaj; au pus o cutie în care a putut să intre şi, astfel, să părăsească lagărul. Dar, după o vreme, a fost prins. L-au pus în carul cu care erau transportaţi zilnic morţii la crematoriu; existau nişte afişe în germană pe care scria: Aile Vôgel sind schon da („Toate păsările s-au întors.”) A fost condamnat la moarte, plimbat prin faţa a 10 000 de deportaţi; exista o orchestră de ţigani care, în tot acest timp, cânta acorduri din J'attendrai. Când a fost atârnat, se legăna din cauza vântului şi se auzea o melodie foarte cunoscută, Bill Black Polka.

Dubost: Următoarea.

[FOTOGRAFIA NR. 5]

Fotografia nr. 5: Iulie 1942. Hans Bona- rewitz defilând prin faţa deţinuţilor de la Mauthausen, împreună cu o orchestră mică. O mascaradă înainte de a fi spânzurat. Deţinuţii au fost obligaţi să treacă prin faţa celui

194-195). [AMM]

Boix: Aceasta este mascarada. La stânga şi la dreapta, se văd toţi deportaţii aliniaţi. Cei

din stânga sunt spaniolii, mai scunzi. Cel care merge în faţă, cu pălărie, -5 este un criminal din Berlin pe nume Schultz, pe care îl foloseau pen- 1 tru aceste mascarade. în capăt se vede bărbatul care urmează să fie spânzurat. 193

6.3

Fotografuí de la Mauthausen

30 iulie 1942. Mai detaliată, scena descrisă la pagina 189. Tocmai li s-a poruncit deținuților să-și îndrepte privirea spre stânga. În rândul din stânga, din fața barăcii nr. 1, un deținut a greșit și a întors capul spre dreapta: este vorba despre Juan de Diego Herranz, din Barcelona, sosit la Mauthausen cu primul transport de republicani spanioli. În august 1940. În același rând pot fi distinși câțiva dintre tovarășii săi: Casimir Climent Sarrión, Manuel Alfonso Ortells, Felipe Yébenes Romo, Manuel Carmona Herrera, Eduardo Muñoz Orts și José Llombard Xinxó.

6.3 Dubost: Următoarea. Cine a făcut aceste fotografii?

Boix: Fritz Kornatz, Oberscharführer SS. Trupele americane l-au ucis în Olanda, în 1944.

[FOTOGRAFIA NR. 6]

cadavru pe gardul elec- sen. Pe sol este zăpadă

Boix: (Despre proiecţie) Bărbatul acesta, prizonier rus de război, a fost împuşcat în cap. L-au ridicat pe gard ca să pară o sinucidere, ca şi cum ar fi vrut să escaladeze gardul electrificat.

[FOTOGRAFIA NR. 7]

Boix: Această fotografie înfăţişează evrei olandezi. Este din baraca cinci, numită „de carantină”. Evreii se vedeau obligaţi, chiar din ziua sosirii lor, să se arunce în gardul din sârmă ghimpată, pentru că-şi dădeau seama că pentru ei nu exista nicio speranţă de salvare.

Dubost: Cine a făcut aceste fotografii?

Boix: în acel moment, Oberscharführer al forţelor SS era Paul Ricken, profesor în Essen.

Dubost: Următoarea.

[FOTOGRAFIA NR. 8]

Boix: Sunt doi evrei olandezi. Se poate vedea steaua roşie pe care o purtau. S-a înscenat o tentativă de evadare: „Fluchtversuch”

Fotografía nr. 7: Potrivit

sinucide. în orice caz, paznicii aveau ordin să împuşte pe oricine tre-

din sârmă ghimpată dispuse orizontal, ce precedau zona electrificată. în capăt, se disting câteva haine pe jos. Oare bărbaţii şi le dăduseră jos înainte de

[FNDIRP]

Fotografia nr. 8: Doi evrei olandezi. „Erau trimişi de membrii SS să caute pietre lângă gardurile din sârmă ghimpată. Membrii SS îi împuşcau, pentru

pentru fiecare om ucis.” [CIJ-ICJ şi revi Regards]

Dubost: Ce era, de fapt?

Boix: Erau trimişi de membrii SS să caute pietre pe lângă gardurile din sârmă ghimpată.

Membrii SS care stăteau de pază în cea de-a doua zonă cu garduri îi împuşcau, pentru că primeau un bonus pentru fiecare om ucis.

[FOTOGRAFIA NR. 9]

Boix: Această fotografie înfăţişează un evreu în 1941, când s-a creat aşa-numitul „lagăr rusesc", transformat apoi în lagăr sanitar. Este spânzurat cu funia cu care îşi strângea pantalonii.

Dubost: Este o sinucidere?

Boix: O pretinsă sinucidere. Este un bărbat care nu-şi mai putea imagina posibilitatea de a merge mai departe; ajunsese la limită, din cauza muncilor şi a torturii.

Dubost: Ce se întâmplă în această fotografie?

[FOTOGRAFIA NR. 10]

Fotografia nr. 10: „L-au băgat într-un butoi plin cu apă până când n-a mai rezistat. L-au snopit în bătaie şi i-au lăsat la dispoziţie 10 minute ca să se spânzure. Şi-a folosit propria cingătoare ca să o facă." [AMP]

Fotografia nr. 9: Pagina din dreapta. Un evreu, în momentul construirii „lagărului rusesc", transformat în lagăr sanitar. Este spânzurat cu funia cu care îşi strângea pantalonii. [FNDIRP]

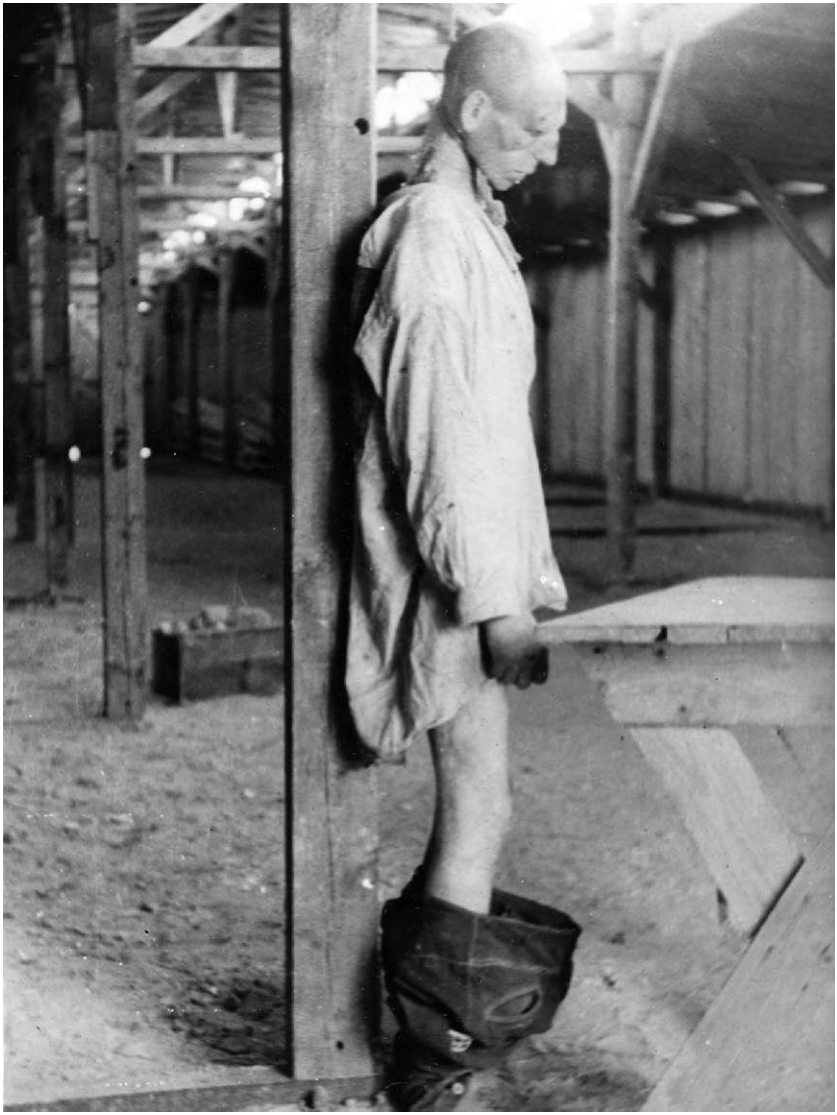
| Boix: Este un evreu a cărui naţionalitate nu o cunosc. L-au băgat într-un butoi plin cu apă I până n-a mai rezistat. L-au snopit în bătaie şi i-au lăsat la dispoziţie 10 | minute ca să se

spânzure. Şi-a folosit propria cingătoare ca să o facă; | altfel, ştia ce îl aştepta,

t Dubost: Cine a făcut această fotografie?

£ Boix: Oberscharfuhrer-ul SS Paul Ricken.

198 Dubost: Ce se întâmplă în această fotografie?

6.3 [FOTOGRAFIA NR. 11]

Fotografia nr. 11: La cariera de piatră, demonstrații în fața unui grup de vizitatori. În stânga imaginii, în plan secund, Bachmayer. [FNSP-CEHVS]

Jos: Fotografia nr. 12. 1943: Ziua de naștere a comandantului de la Mauthausen, Zieres, care apare înconjurat de staff-ul său. [FNSP-CEHVS]

Boix: Aici se observă poliția din Viena vizitând cariera de piatră. Se întâmpla între iunie și iulie 1941. Cei doi deportați care se văd aici sunt doi camarazi spanioli.

Dubost: Ce fac? 6.3

Boix: Le arată domnilor din poliţie cum trebuiau ridicate pietrele, căci nu existau unelte pentru a proceda altfel.

Dubost: L-aţi cunoscut pe vreunul dintre poliţiştii care au fost acolo?

Boix: Nu, pentru că n-au venit decât o dată. Am avut timp doar să-i privim.

(Se afişează o nouă fotografie.)

[FOTOGRAFIA NR. 12]

Boix: Această fotografie datează din 1943; era ziua de naştere a Obersturmbannfuhrer-ului Franz Ziereis. Este înconjurat de statul-major al lagărului Mauthausen. Aş putea să spun toate numele celor care apar acolo.

Dubost: Puneţi următoarea fotografie.

[FOTOGRAFIA NR 13]

Boix: Aceasta este o fotografie realizată în aceeaşi zi a aniversării Obersturmbann- fuhrer-ului SS Franz Ziereis. Celălalt era asistentul său, nu-mi amintesc numele lui. Nu trebuie să uităm că asistentul făcea parte din Wehrmacht. După ce a sosit în lagăr, i s-a dat uniformă de SS.

Dubost: Ce se întâmplă aici?

[FOTOGRAFIA NR. 14]

Fotografia nr. 14: Ziereis cu mâinile în şold (postura sa preferată), în cadrul unei demonstraţii în faţa aceluiaşi grup care apare în Fotografia nr. 11. [FNSP-CEHVS]

Fotografia nr. 13:
Zwreis și adjunctul său, Adolf Zutter, fotografie realizată în aceeași zi cu Fotografia nr. 12.
[FNSP-CEHVS]

6.3 Boix: Este aceeaşi vizită a poliţiei la Mauthausen, între iunie şi iulie 1941. Se vede uşa bucătăriei. în picioare, un condamnat disciplinar. Micul dispozitiv pe care îl are în spate servea pentru a încărca pietre de până la 80 de kilograme, până ajungea la epuizare. Foarte puţini se întorceau din compania disciplinară.

(Se trece la o nouă fotografie.)

Fotografia nr. 15: Vizita lui Himmler, aprilie 1941 În faţa clădirii care îi adăpostea pe ofiterii SS (*Führerheim*). În spatele lui Himmler, Ziereis şi, în uniformă neagră, August Eigruber. [MHC]

Boix: Această fotografie reprezintă vizita lui Himmler, în aprilie 1941, în faţa Fuhrerheim-ului, în lagărul Mauthausen. îi vedem pe Himmler, în spate pe Gauleiter-ul din Linz în uniformă neagră şi, la stânga lui, pe Franz Ziereis, comandantul lagărului Mauthausen.

[FOTOGRAFIA NR. 16]

Fotografia nr. 16: Himmler, Ziereis şi Kaltenbrunner în cariera de piatră Wienergraben. [AMM]

Boix: Această fotografie este făcută la cariera de piatră. Pe fundal, în stânga, se poate vedea un grup de deportaţi muncind. în faţă se află Franz Ziereis, Himmler şi Obergruppenführer Kaltenbrunner. Poartă insigna de aur a partidului.

Dubost: Această fotografie a fost făcută în cariera de piatră? Cine a realizat-o? 6.3

Boix: Oberscharführer-ul SS Paul Ricken. Se întâmpla între aprilie şi mai 1941. Pe atunci domnul acela vizita destul de des lagărul ca să vadă cum trebuiau organizate cele din întreaga Germanie şi din ţările ocupate.

Dubost: Am terminat. Dumneavoastră susţineţi că este vorba despre Kaltenbrunner.

Boix: Garantez.

Dubost: Şi că fotografia a fost făcută în lagăr?

Boix: Garantez.

Dubost: Eraţi prizonier de război sau deţinut politic?

Boix: Prizonier de război.

Dubost: Aţi luptat în armata franceză ca voluntar?

Boix: Da, în batalioanele de marş, în Legiunea străină şi în Companiile de Muncitori pentru Armată. Eram în Munţii Vosgi, în Armata a V-a, când am fost luaţi prizonieri. Ne-am retras până la Belfort, unde am fost capturat în noaptea dintre 20 şi 21 iunie 1940. M-au pus cu alţi camarazi spanioli şi ne-au transferat la Mulhouse. Ştiind că era vorba despre foşti republicani spanioli antifascişti, ne-au pus laolaltă cu evreii, consideraţi Untermensch. Am fost prizonieri de război timp de 6 luni, după care am aflat că ministrul afacerilor externe avusese o întrevedere cu Hitler pentru a discuta, printre altele, chestiunea străinilor. Am aflat că printre subiectele discutate se număra şi situaţia noastră. Se spunea că nemţii întrebaseră ce era de făcut cu prizonierii spanioli de război din armata franceză, cei care erau republicani, care făcuseră parte din armata republicană. Răspunsul...

Dubost: Nu prea contează; cu toate că eraţi prizonier de război, aţi fost trimis într-un lagăr care nu se mai afla sub controlul armatei?

Boix: Exact; eram totuşi prizonieri de război. Ni s-a spus că urma să fim transferaţi într-un lagăr subordonat aceluia, la fel ca toţi ceilalţi francezi; ulterior, am fost transferaţi la Mauthausen, unde am văzut pentru prima oară că nu existau soldaţi din Wehrmacht şi am ştiut că ne aflam într-un lagăr de exterminare.

Dubost: Câţi aţi ajuns acolo?

Boix: în cele din urmă, am rămas 1 500. în total, la sosire eram 8 000 de spanioli.

Dubost: Câţi eraţi când aţi fost eliberaţi?

Boix: Estimez că mai eram 1 600.

Dubost: Nu mai am alte întrebări.

Preşedintele: Aveţi de adresat vreo întrebare?

Generalul Rudenko: Am câteva întrebări de adresat mâine, în şedinţa de dimineaţă.

Preşedintele: Se suspendă audierea martorilor până mâine dimineaţă la ora 10.

(Se reiau audierile pe 29 ianuarie 1946, la ora 10.00.)

[Voi. al IV-lea, p. 279]

A 45-A ZI DE PROCES

Marţi, 29 ianuarie 1946. Şedinţa de dimineaţă

6.3

Aprodul: Cu aprobarea tribunalului. Acuzatul Kaltenbrunner, bolnav, nu se va prezenta la

audieri în această dimineaţă. Dubost: în calitate de reprezentant al ministerului public francez, voi formula o petiţie, rugând

tribunalul să aibă bunăvoinţa de a da atenţie acestei solicitări. Martorii noştri, pe care i-am audiat ieri, trebuie să fie primească întrebări din partea apărării. Condiţiile şederii lor aici sunt destul de precare şi sunt necesare 30 de ore de călătorie pentru a se întoarce la Paris. Am vrea să ştim dacă apărarea are, într-adevăr, intenţia de a le pune întrebări şi am vrea să se întâmple cât mai repede posibil, pentru a ne permite să le asigurăm întoarcerea în Franţa.

Preşedintele: Având în vedere ce aţi declarat, domnule Dubost, şi în numele tribunalului,

semnalez că domnul Babei trebuie să aibă ocazia de a pune întrebări unuia dintre martorii dumneavoastră în termen de 2 zile. Domnul Babei este pregătit să-i pună întrebări martorului azi?

Babei: Domnule preşedinte, încă n-am primit copia documentului interogatoriului; de aceea

nu sunt pregătit pentru contra-interogatoriu. Intervalul de ieri până azi a fost prea scurt. Nu pot spune acum cu certitudine dacă îl voi supune sau nu pe martor interogatoriului încrucişat. Dacă mi se oferă posibilitatea de a avea documentul în...

Preşedintele: Acest martor, domnule Dubost, trebuie să rămână aici până mâine du-

pă-amiază, dar ceilalţi martori pot să plece. Domnule Dubost, aţi fi atât de amabil încât să faceţi tot ce este necesar pentru ca domnul Babei să primească documentul cât mai repede cu putinţă?

Dubost: Voi da ordinul, domnule preşedinte. (Este poftit înăuntru Francisco Boix.)

Dubost: Să continuăm. Tribunalul îşi aminteşte că ieri după-amiază am proiectat 6 fotografii

de la Mauthausen furnizate de martorul aflat încă în estradă şi comentate de el. Acest martor a indicat îndeosebi în ce condiţii a fost făcută fotografia ce îl înfăţişează pe Kaltenbrunner în cariera de piatră de la Mauthausen. Am înregistrat aceste fotografii ca document francez = cu numărul RF-332. Permiteţi-mi să-i mai pun o întrebare martorului ţ şi voi încheia cu el, cel puţin în ceea ce priveşte esenţialul acestei declaraţii. 205

Diverse momente din înfăţişarea lui Boix în faţa Tribunalului Militar

Internaţional. în dreapta Imaginii, procurorul francez Charles Dubost

n timpul interogatoriului ținând în mâini o

fotografie. [NARA]

6.3 Dubost: (Adresându-i-se lui Boix) Domnule martor, îi recunoaşteţi printre acuzaţi pe vreunii dintre cei care au vizitat lagărul Mauthausen şi pe care i-aţi văzut pe când eraţi internat acolo?

(Boix se întoarce spre banca acuzaţilor, se ridică şi arată cu degetul.)

Boix: Speer.

Dubost: Când l-aţi văzut?

Boix: A venit în 1943 în lagărul Gusen pentru chestiuni de construcţie şi chiar şi la cariera de piatră de la Mauthausen. Eu nu l-am văzut, pentru că eram în serviciul de identificare al lagărului şi nu puteam să ies, dar, în timpul acelei vizite, şeful serviciului, Paul Ricken, a folosit un rolfilm întreg pe care eu însumi l-am developat. Pe acest rolfilm l-am văzut pe Speer cu alţi şefi SS, care veniseră cu el. Speer era îmbrăcat în haine deschise la culoare.

Dubost: în fotografiile pe care le-aţi developat dumneavoastră?

Boix: L-am recunoscut în fotografii şi, în plus, trebuia să notăm numele şi data, deoarece mulţi membri SS voiau colecţii cu toate fotografiile făcute în timpul vizitelor din lagăr. L-am recunoscut pe Speer în 36 de fotografii realizate de Oberscharfuhrer-u\ SS Paul Ricken în 1943, în timp ce a vizitat lagărul Gusen şi cariera de piatră de la Mauthausen. în fotografii avea mereu un aer foarte satisfăcut. în unele fotografii chiar îl felicita, strângându-i amabil mâna, pe Obersturmbannfuhrer-u\ Franz Ziereis. în momentul acela era şef la Mauthausen.

Dubost: O ultimă întrebare. Existau capelani în lagărul unde aţi fost dumneavoastră? Cum mureau deţinuţii care cereau ajutorul religiei lor?

Boix: Da, erau mai mulţi, din câte am putut să observ, şi exista o organizaţie a catolicilor germani care se numea Bibelforscher, dar oficial...

Dubost: Dar, oficial, administraţia lagărului autoriza practica religiei sale?

Boix: Nu, nu puteau face nimic. Pentru ei, era strict interzis chiar şi să trăiască.

Dubost: Chiar şi să trăiască?

Boix: Chiar şi să trăiască.

Dubost: Erau capelani catolici sau pastori protestanţi?

Boix: Acei Bibelforscher erau aproape toţi protestanţi, dar nu ştiu prea multe despre asta. I Dubost: Cum erau tratate persoanele religioase, preoţii, pastorii?

| Boix: Nu era nicio diferenţă între ei şi noi. Mureau la fel ca noi. Uneori, erau trimişi în » camera de gazare, alteori, erau împuşcaţi, vârâţi în apa îngheţată,

| orice metodă era bună. Membrii SS aveau un mod deosebit de dur

W de a se purta cu ei, pentru că ştiau că aceşti bărbaţi nu puteau munci

precum un lucrător obişnuit. Se purtau aşa cu toţi intelectualii din 206 toate ţările.

Dubost: Nu i-au lăsat să-şi exercite rolul?

Boix: Deloc.

Dubost: Oamenii care mureau aveau un duhovnic înainte de a fi executaţi?

Boix: Nici vorbă, dimpotrivă; uneori, în loc să fie, cum spuneţi dumneavoastră, alinaţi de cineva de religia lor, chiar şi înainte de a fi executaţi primeau 25 sau 75 de lovituri cu o vână de bou, pe care câteodată le aplica personal Obersturmbannfuhrer-u\ SS. Am avut ocazia să aflu despre cazul unor comisari politici, prizonieri ruşi de război.

Dubost: Nu mai am întrebări pentru martor.

Preşedintele: Bine. Domnule general Rudenko?

Generalul Rudenko: Spuneţi, vă rog, ce ştiţi despre exterminarea prizonierilor ruşi de război.

Boix: Este imposibil să spun tot ce ştiu, pentru că ştiu atât de multe lucruri, încât n-aş termina nici într-o lună.

Generalul Rudenko: V-aş ruga să expuneţi pe scurt principalele chestiuni, ce ştiţi despre exterminarea prizonierilor ruşi în lagărul Mauthausen.

Boix: Primii prizonieri de război au sosit în 1941. Fusese anunţată sosirea a 2 000 de prizonieri ruşi de război. Era vorba despre prizonieri de război. Au existat aceleaşi precauţii când au intrat în lagăr spaniolii republicani ca prizonieri de război. Au fost amplasate mitraliere peste tot în jurul barăcilor şi se aştepta ce era mai rău. De îndată ce prizonierii ruşi de război au intrat în lagăr, am văzut că erau foarte slăbiţi, nu mai puteau nici măcar să audă. Erau epave umane. în momentul acela i-au vârât în barăci, câte 1 600 în fiecare baracă. Trebuie menţionat că era vorba despre barăci de 7 metri lăţime pe 50 de metri lungime. Nu aveau haine, tot ce-şi

păstraseră din hainele pe care le avuseseră erau o pereche de chiloţi şi o cămaşă. Trebuie subliniat că era noiembrie. în Mauthausen erau sub -l 0°C.

Boix: în momentul sosirii lor muriseră deja 24 dintre ei, iar asta doar pe distanţa celor 4 kilometri ce despart gara de lagărul Mauthausen. La început, au avut parte de acelaşi regim ca republicanii spanioli; mai întâi ne-au lăsat să stăm degeaba, fără să muncim, l-au lăsat liniştiţi, dar aproape fără niciun fel de hrană. După câteva săptămâni, deja erau la capătul puterilor. Atunci s-a trecut la exterminarea lor. Erau puşi să muncească în condiţii oribile, ciomăgiţi, bătuţi, umiliţi; şi, după trei luni, din 7 000 de prizonieri ruşi de război veniţi de pretutindeni nu mai rămăseseră decât vreo 30 de supra-vieţuitori. Aceşti 30 de supravieţuitori au fost fotografiaţi de Paul Ricken pentru un document, iar eu am acele fotografii, dacă domnii magistraţi doresc să le vadă.

6.3 [FOTOGRAFIA NR. 17]

Fotografia nr. 17: Una din cele 2 fotografii prezentate la solicitarea acuzării sovietice. Potrivit lui Boix, este vorba despre grupul celor câțiva supraviețuitori care mai rămâseseră în 1942 din primele transporturi de prizonieri sovietici sosiți la Mauthausen. [NARA]

[FOTOGRAFIA NR. 18]

Fotografia nr. 18: Din același grup de deținuți, Boix a insistat asupra faptului că scena a avut loc la temperaturi sub 0°C. La câțiva dintre deținuți se poate citi numărul de deținut scris în piept cu cerneală ce nu putea fi ștearsă, cum se proceda uneori pentru a-i identifica. Asta poate indica iminența unei execuții. Numerele coincid cu cele atribuite prizonierilor sovietici de război, care nu au primit propriu-zis numere la Mauthausen, ci le-au păstrat pe cele din *Stalag*-ul de unde proveneau. [NARA]

Generalul Rudenko: Aveţi pozele cu aceşti prizonieri? 6.3

Boix: Da, i le-am dat domnului Dubost.

Generalul Rudenko: Puteţi arăta aceste fotografii?

Boix: Domnul Dubost le are.

Generalul Rudenko: Vă mulţumesc. Ce ştiţi despre iugoslavi şi polonezi?

Boix: Primii polonezi au intrat în lagăr în 1939, în momentul înfrângerii Poloniei. Au primit acelaşi tratament ca toţi ceilalţi: la acea vreme erau doar germani, care au început atunci acţiunea de exterminare. Zeci de mii de polonezi au murit în acele condiţii. Dar ceea ce ar trebui subliniat este situaţia iugoslavilor. Ei au început să sosească în transporturi, îmbrăcaţi ca civili, şi erau împuşcaţi – după cum se spunea – în mod legal. Pentru asta, membrii SS îşi puneau chiar şi măştile de oţel. Erau împuşcaţi din doi în doi. Primul transport a fost de 165 de persoane, al doilea de 180 de persoane şi apoi au fost grupuri mici: 15, 50, 60, 30; şi chiar şi femei. Trebuie menţionat că, o dată, dintre cele 4 femei care au fost împuşcate – şi este singurul caz în lagărele cu deportaţi – unele, înainte de a muri, i-au scuipat pe faţă pe asasinii lor.

Iugoslavi au suferit ca puţini alţii. Situaţia lor nu poate fi comparată decât cu cea a ruşilor. Au fost masacraţi până la sfârşit prin toate mijloacele. Aş dori să mai spun ceva despre ruşi, deoarece au suferit atât de mult.

Generalul Rudenko: Am înţeles bine? Conform mărturiei dumneavoastră, lagărul acela de concentrare era un lagăr de exterminare?

Boix: Lagărul era încadrat în ultima categorie, categoria a lll-a: era un lagăr din care nimeni nu trebuia să iasă.

Generalul Rudenko: Nu mai am întrebări.

Preşedintele: Ministerul public britanic vrea să pună întrebări?

Colonelul H. J. Phillimore (procuror general pentru Marea Britanie): Fără întrebări.

Preşedintele: Ministerul public american?

Thomas J. Dodd (procuror general pentru Statele Unite ale Americii): Fără întrebări.

Preşedintele: Apărarea intenţionează să-l interogheze pe martor?

Babei: Domnule martor, cum eraţi marcat în lagăr? Care era semnul dumneavoastră?

Boix: Numărul? Ce fel de semn?

Babei: Deţinuţii erau diferenţiaţi prin stele roşii, verzi, galbene etc. Aşa era şi la Mauthausen?

Boix: Nu erau stele, erau triunghiuri şi litere ce indicau naţionalitatea. Stelele galbene şi roşii cu 6 colţuri ale evreilor erau formate din două triunghiuri ce se întrepătrundeau.

Babei: Dumneavoastră ce culoare purtaţi? -5

Boix: Un triunghi albastru cu litera „S”, adică „emigrant politic spaniol”. |

Babei: Eraţi Kapo?

Boix: Nu, la început am fost interpret. 209

Babei: Care erau atribuţiile dumneavoastră?

Boix: Trebuia să traduc în spaniolă toate neroziile pe care germanii voiau să le spună deţinuţilor spanioli. Mai târziu, am fost fotograf: developam filmele şi fotografiile făcute în întregul lagăr pentru a urmări procesul, istoria lagărului.

Babei: Ce se întâmpla în acele vizite? Vizitatorii intrau doar în lagăr sau se duceau şi la locurile de muncă?

Boix: Vizitau întregul lagăr. Era imposibil să nu ştie ce se întâmpla acolo. Numai când veneau vizitatori – magistraţi sau astfel de persoane – din Polonia, Austria, Slovacia şi toate aceste ţări, erau duşi să viziteze doar cele mai bune locuri. Franz Ziereis spunea: „Uitaţi!” Se ducea să-i caute pe bucătari, bandiţi deportaţi, nişte delincvenţi graşi şi unsuroşi, şi-i selecta pentru a arăta că toţi deportaţii erau la fel.

Babei: Le era interzis deţinuţilor să comunice între ei cu privire la lagăr? Comunicarea cu exteriorul era, desigur, foarte dificilă.

Boix: într-adevăr, era interzis, încât, dacă cineva făcea asta, nu însemna numai moartea lui, ci represalii împotriva tuturor celor de aceeaşi naţionalitate cu el.

jrapiiiiHV

cotidiană a lagărului. Sus, in stânga, însoţind un grup

[FNDIRP]

Aspecte din viața
Zieleis, al doilea d
de vizitatori la Mautha
apare în cele un deținu

În stânga, deținuți spanioli muncind în cariera de piatră. [AMP]

Jos, noi deținuți iugoslavi ajung la Mauthausen în condiții jalnice. [NARA]

Babei: Ce aţi observat în ceea ce-i priveşte pe Kapo? Cum s-au comportat cu deţinuţii, cu 6.3 tovarăşii dumneavoastră?

Boix: Uneori, se comportau ca adevăraţi membri SS. Pentru a fi Kapo, trebuia să fii arian, arian pur; asta înseamnă că mergeau cu pas milităresc şi că, la fel ca membrii SS, aveau toate drepturile asupra noastră, aveau dreptul să ne trateze ca pe nişte animale. Membrii SS le dădeau mână liberă să facă tot ce voiau cu noi. Din acest motiv, odată cu eliberarea, deţinuţii, deportaţii i-au executat pe toţi Kapo pe care i-au găsit. Cu puţin timp înainte de eliberare, acei Kapo au cerut să se înroleze voluntar în trupele SS. Au plecat împreună cu ele, pentru că ştiau ce-i aştepta. Totuşi, i-am căutat peste tot şi i-am executat pe loc.

Babei: Dumneavoastră spuneţi: „Trebuiau să ne trateze ca pe nişte animale.” De ce trageţi concluzia că trebuiau să facă asta?

Boix: Trebuia să fii orb ca să nu vezi. Era evident modul cum se comportau. Era de preferat să mori ca un om, decât să trăieşti ca un animal. Ei preferau să trăiască precum nişte bestii, precum sălbaticii, precum criminalii. Sunt cunoscuţi ca atare. Am fost acolo patru ani şi jumătate şi ştiu foarte bine ce făceau. Mulţi dintre noi au avut posibilitatea de a fi Kapo pe baza muncii lor, pentru că erau specialişti într-un domeniu. Dar preferau să fie bătuţi şi masacraţi, mai degrabă, decât să devină Kapo.

Babei: Mulţumesc foarte mult.

Preşedintele: Mai vor şi alţi avocaţi să-i pună întrebări martorului? Domnule Dubost, aveţi întrebări de pus?

Dubost: Nu mai am întrebări, domnule preşedinte.

Preşedintele: Foarte bine.

Generalul Rudenko: Domnule preşedinte, martorul a spus că avea la dispoziţie documente fotografice cu 30 de prizonieri

sovietici de război care au supravieţuit dintre câteva mii de deţinuţi din acel lagăr. Domnule preşedinte, v-aş ruga să-i prezinte martorului acest document fotografic, ca să poată spune instanţei dacă este, într-adevăr, vorba despre un grup de prizonieri sovietici de război.

Preşedintele: Sigur, îi puteţi arăta martorului fotografia, dacă este disponibilă.

Generalul Rudenko: Domnule martor, puteţi arăta acea fotografie?

(.Martorul le prezintă fotografia membrilor instanţei.)

Preşedintele: Aceasta este fotografia?

Boix: Da. Vă pot asigura că aceşti 30 de supravieţuitori încă trăiau în 1942, dar, având în vedere condiţiile de trai din lagăr, este foarte greu de ştiut dacă acum mai sunt vreunii în viaţă.

Preşedintele: Vreţi să ne spuneţi data la care a fost făcută această fotografie?

Boix: Era la sfârşitul iernii 1941 -l 942. Pe atunci încă erau -10°C afară. Se poate observa

în fotografie ce feţe aveau din cauza frigului. =

Preşedintele: Acest album a fost prezentat ca dovadă? 1

Dubost: Acest album a fost prezentat ca dovadă, domnule preşedinte, ca dovadă oficială.

Preşedintele: Apărarea va putea găsi aceste fotografii? 211

6.3 Dubost: Albumul a fost înregistrat cu numărul RF-331.

(Urmează un dialog între Dubost şi preşedinte despre depunerea fotografiilor ca dovezi.)

Dubost: Avem aici 4 exemplare ale fotografiei proiectate ieri după-amiază, care îi înfăţişează pe Kaltenbrunner şi Himmler la cariera de piatră de la Mauthausen, potrivit mărturiei lui Boix. Unul dintre aceste exemplare va fi trimis apărării, avocatului lui Kaltenbrunner.

Preşedintele: Acum apărarea a văzut fotografia. Există printre avocaţii apărării vreunul care doreşte să-i pună întrebări martorului cu privire la fotografie? Nu sunt întrebări? Martorul se poate retrage.

Boix: Eu aş vrea să spun ceva. Vreau să atrag atenţia că există cazuri în care ofiţerii sovietici au fost masacraţi. Trebuie să subliniez asta mai ales pentru că este vorba despre prizonieri de război şi aş vrea ca domnii magistraţi să mă asculte cu atenţie.

Preşedintele: Ce doriţi să spuneţi cu privire la prizonierii ruşi de război care au fost masacraţi?

Boix: în 1943, a sosit un transport de ofiţeri. Chiar în ziua sosirii au început să fie masacraţi prin toate mijloacele. Dar se pare că ordinele cu privire la aceşti ofiţeri au provenit de la nivel înalt, ceea ce însemna că trebuia procedat în mod deosebit cu ei. Atunci i-au pus în cea mai bună baracă din lagăr, în cea mai bine poziţionată, le-au dat haine noi de prizonieri de război. Li s-a dat chiar şi ţigări, au dormit în paturi cu cearşafuri, au mâncat tot ce au vrut. Au fost consultaţi de un comandant medic, Sturmbannführer, doctorul Bresbach. [în procesul-verbal apare acest nume; numele corect – şi cel pronunţat de Boix – este doctor Krebsbach.] Au coborât în cariera de piatră, dar ducând pietre mici, iar în tot acest timp şeful serviciului, Oberscharführer-ul Paul Ricken, făcea

neîncetat fotografii cu aparatul său Leica. A făcut vreo 48 de fotografii. Eu le-am developat, iar 5 pozitive din fiecare, de 13x18, au fost trimise împreună cu negativele – păcat că n-am furat acele negative aşa cum am făcut cu celelalte – la Berlin, pentru aceste chestiuni.

Când totul s-a terminat, ruşilor li s-au luat hainele curate şi tot ce aveau şi au fost trimişi în camera de gazare. Comedia se încheiase. Toată lumea putea să vadă în fotografii că deţinuţii ruşi, ofiţerii, comisarii politici mai ales, o duceau bine. Mi se pare necesar să atrag atenţia asupra acestui aspect.

Mai este ceva: există o baracă, numărul 20. Acea baracă se afla în interiorul lagărului şi, în ciuda gardului electrificat ce împrejmuia | lagărul, acolo mai exista şi un gard cu sârmă ghimpată electrificată.

| în acea baracă erau prizonieri de război, ofiţeri şi comisari ruşi, câţiva

s slavi, câţiva francezi şi chiar – aşa se spunea – unii englezi. în acele

® barăci nu avea voie să intre nimeni, cu excepţia celor doi Führen

| din închisoarea lagărului, comandanţii lagărului interior şi exterior,

f Aceşti deportaţi erau îmbrăcaţi la fel ca noi, deţinuţii, dar fără număr

şi fără indicarea naţionalităţii: nu se putea şti cărei naţionalităţi îi 212 aparţineau.

6.3

Vedere aeriană actuală a lagărului Mauthausen. Multe construcţii (inclusiv majoritatea barăcilor distruse) din lagărul de concentrare nu s-au păstrat. Lângă lagăr se distinge cariera de piatră, iar în stânga acesteia, scara ce duce la ea. [AMM]

Jos, în stânga: Un inel care, în zidul de la intrarea în lagăr, servea pentru a-i lega ore întregi pe deţinuţi, fără hrană şi fără băutură. Fotografie de Boix. [MHC]

Jos, în dreapta: Fotografie de Boix. Unul dintre crematoriile de la Mauthausen. [MHC]

Boix: Erkennungsdienst a trebuit să-i fotografieze. Li se punea o placă pe piept cu numărul, iar acest număr începea cu trei mii şi ceva. Era un număr ce părea un 11 (două linii albastre), iar numerele începeau cu 3 000 şi se sfârşeau aproximativ cu 7 000. în acel moment, fotograf era Unterscharfuhrer-u\ SS Hermann Schinlauer. Era originar din regiunea Berlin, dintr-un loc mai sus de Berlin, nu-mi amintesc cum se numeşte. Acesta primise ordin să developeze şi să facă totul el. Dar era la fel ca toţi membrii SS ai serviciilor interioare ale lagărului, bărbaţi care nu ştiau să lucreze nimic. Aveau întotdeauna

nevoie de deţinuţi pentru a le face treaba. De aceea, el avea nevoie

de mine pentru a developa filmele. Eu măream fotografiile în format 5x7. El i le dădea Obersturmfuhrer-u\u\ Karl Schulz din Koln, şef al 213

6.3 Politische Abteilung. M-a sfătuit să nu spun nimic nimănui despre fap

tul că noi înşine developam totul; altfel, aveam să fim lichidaţi imediat. Fără să iau în seamă sfaturile lui, le-am spus tuturor tovarăşilor mei, pentru ca, dacă vreunul dintre noi reuşea să iasă de acolo, să spună totul întregii lumi.

Preşedintele: Cred că am auzit suficiente detalii despre ceea ce ne spuneţi acum. Reveniţi la cazul despre care vorbeaţi. Aş dori să vorbiţi din nou despre prizonierii ruşi de război, din 1943. Spuneaţi că ofiţerii erau trimişi în carieră să ducă pietre foarte grele?

Boix: Nu, deloc. Pietre foarte mici, care nu cântăreau nici măcar 20 de kilograme, pentru a arăta în fotografii că ofiţerii ruşi nu făceau o muncă grea, ci una uşoară. Era doar pentru a-i fotografia, căci, în realitate, era cu totul altfel.

Preşedintele: Am crezut că aţi spus că duceau pietre foarte grele.

Boix: Nu.

Preşedintele: Erau îmbrăcaţi în uniformă în fotografia în care duceau acele pietre uşoare?

Boix: Purtau uniforme curate şi în starea bună, pentru a arăta că deţinuţii ruşi erau trataţi aşa cum se cuvenea.

Preşedintele: Foarte bine. Mai sunt şi alte incidente despre care aţi dori să vorbiţi?

Boix indică în franceză: „14 intelectuali cehoslovaci doborâți cu mitraliera, în Russenlager Mauthausen, ca represalii pentru moartea lui Heydrich, săvârșită de patrioți cehoslovaci. Versiunea oficială: *Massenfluchtversucht*, «tentativă masivă de evadare». Fotografie [din] primăvara lui 1942." [FNDIRP]

Pagina opusă: Un deținut politic austriac, 1943 – conform notiței lui Boix. Se poate distinge *Appellplatz*. Afișul atenționează cu privire la pericolul de moarte prin electrocutare. [NARA]

6.3

Jos: membru SS într-un moment de odihnă la Mauthausen. [MHC]

Dreapta: Fotografie de Boix. Spânzurătoare și loc destinat execuțiilor prin împușcare în lagărul Gusen. [NARA]

Articol publicat de Boix în ziarul *Ahora*, organ al Tineretului Socialist Unificat, în exil, în Franța. Februarie 1946.

UN J.S.U. ACUSA
A LOS NAZIS
en el proceso de Nuremberg

En el proceso de los criminales de guerra, que se desarrolla en Nuremberg en horas agudas, un joven socialista español, fiando, uno de los tantos que ha vivido el infierno horrible de los campos de exterminio nazis, ha ido a prestar declaración como testigo. Fotógrafo de profesión, nuestro camarada ha logrado salvar una rica colección de fotografías... de los crímenes y de los asesinos... que ha constituido una formidable acta de acusación.

A raíz de su importante intervención en Nuremberg, nuestro camarada, Francisco Boix, ha sido convocado para testimoniar en el proceso de las atrocidades del campo de extermination de Dachau Munich.

De regreso de su viaje a Nuremberg y antes de que marche a Munich, hemos pedido al camarada Francisco Boix que nos diera sus impresiones sobre el proceso, que publicamos a continuación:

Relato para "AHORA" de nuestro camarada BOIX, a su regreso

Boix: Da, despre baraca 20. Am reuşit să o văd datorită cunoştinţelor pe care le aveam 6.3 despre fotografie: mă dusesem acolo împreună cu şeful meu pentru a ţine proiectorul când el fotografia. Aşa am urmărit în detaliu tot ce s-a întâmplat acolo. Era un lagăr interior. Acea baracă, la fel ca toate celelalte, avea 7 metri lăţime şi 50 de metri lungime. Erau 1 800 de deţinuţi şi nu primeau nici măcar un sfert din mâncarea ce ni se dădea nouă. Nu aveau nici linguri, nici farfurii; se răsturnau cazanele cu mâncare pe zăpadă, se aştepta să îngheţe şi se dădea ordin ruşilor să se arunce asupra ei. Ruşilor le era atât de foame, încât se băteau ca să poată mânca de pe jos. Membrii SS profitau de încăierare ca să-i cio- măgească pe unii.

Preşedintele: Vreţi să spuneţi că ruşii erau trimişi direct în baraca 20?

Boix: Ruşii nu intrau direct în lagăr. Cei care nu erau gazaţi imediat treceau direct în baraca 20. Nici măcar Blockfuhrer-u\ interior al lagărului nu putea să intre acolo. Veneau transporturi mici, de 50, 60 de oameni, de mai multe ori pe săptămână, şi mereu se auzea încăierarea în interiorul lor. în ianuarie 1945, când ruşii au aflat că armatele sovietice se apropiau de Iugoslavia, au făcut o ultimă încercare; au luat extinctoarele de incendiu şi i-au omorât ulterior pe soldaţii de la un post existent sub foişor. Au luat mitralierele şi tot ce putea folosi drept arme. Au luat păturile şi tot ce au putut. Erau 700, dintre care 62 au reuşit să treacă în Iugoslavia cu partizanii. în ziua aceea, Franz Ziereis, şeful lagărului, a dat ordin prin radio tuturor civililor să colaboreze pentru a-i lichida pe criminalii ruşi care evadaseră din lagărul de concentrare. A declarat că acela care dovedea că-l omorâse pe unul dintre fugari avea să primească o sumă extraordinară de mărci. De aceea, toţi adepţii naziştilor în Mauthausen s-au ocupat de această sarcină şi au ajuns să omoare peste 600 de evadaţi, pentru că, pe de altă parte, câţiva dintre ruşii aceia nu puteau să se târască mai mult de 1 0 metri.

După eliberare, un rus dintre cei care au supravieţuit a venit la Mauthausen să vadă ce s-a ales de acel loc. El ne-a povestit toate detaliile evadării sale anevoioase.

Preşedintele: Nu cred că instanţa doreşte să vă audă vorbind despre alte detalii pe care dumneavoastră nu le-aţi văzut. Domnii avocaţi doresc să-i pună întrebări martorului cu privire la ceea ce tocmai a spus?

Babei: Nu am decât o singură întrebare. De-a lungul declaraţiilor dumneavoastră, aţi menţionat cifre: o dată 1 65, altă dată 180, acum vorbiţi despre 700. Aşadar, puteaţi să-i număraţi?

Boix: Aproape întotdeauna transporturile intrau în lagăr în coloane de câte cinci. Este foarte uşor de numărat. Acele transporturi erau aproape întotdeauna trimise de trupele Wehrmacht-ului, din închisorile lor, undeva în Germania. Erau trimise din toate închisorile din Germania şi proveneau din trupele | Wehrmacht, Luftwaffe, SD sau SS. 1

Preşedintele: Răspundeţi pur şi simplu la întrebare, fără să ţineţi discursuri. Aţi spus că veneau în coloane de câte 5 indivizi şi că erau uşor de numărat?

6.3 Boix: Foarte uşor de numărat, mai ales pentru cei care voiau să o poată relata într-o bună zi.

Babei: Aveaţi, aşadar, atât de mult timp pentru a observa acele lucruri?

Boix: Transporturile veneau întotdeauna la sfârşitul după-amiezii, după întoarcerea deportaţilor în lagăr. Atunci aveam mereu la dispoziţie două-trei ore să stăm în lagăr, aşteptând să sune clopotul care ne obliga să mergem la culcare.

Preşedintele: Martorul se poate retrage.

(.Francisco Boix se retrage.)

(Traducerea autorului, din voi. al Vl-lea, paginile 272 şi următoarele, din ediţia franceză; echivalează cu voi. al Vl-lea, paginile 262 şi următoarele ale ediţiei în limba engleză. în unele aspecte, s-a ţinut cont de ceea ce se păstrează din declaraţia filmată.)

Martor la Dachau: procesul împotriva a 61 de criminali de război din Mauthausen

La câteva luni după Procesul de la Nürnberg, Boix va fi chemat din nou ca martor la Dachau, în împrejurimile oraşului München. Nu mai era vorba despre un tribunal internaţional, ci despre un tribunal militar american. Diferitele puteri aliate care ocupaseră Germania au organizat procese pentru crime de război în zonele lor de ocupaţie, iar Dachau era situat în zona de ocupaţie americană.

Declaraţia a avut loc în aşa-numitul proces principal împotriva lagărului Mauthausen, „Statele Unite ale Americii împotriva lui Johann Altfuldisch şi a altor 60 de acuzaţi”. Boix a prezentat, la

solicitarea acuzării, peste 30 de fotografii, dintre care unele au coincis cu cele arătate la Nürnberg. întrebările formulate de avocaţii apărării tindeau să pună la îndoială acurateţea datelor la care fuseseră făcute fotografiile. Fiind vorba despre un proces american, responsabilităţile în ceea ce priveşte crimele trebuiau să se limiteze la fapte petrecute în 1942 sau în anii ulteriori, niciodată anteriori implicării Statelor Unite ale Americii în război. Mărturia lui Boix nu se îndrepta împotriva vreunui acuzat anume, ci 218 se axa, potrivit acuzării, pe realităţile din lagărul Mauthausen, ca rezultat

6.4

Fotografii făcute de Boix în timpul procesului Mauthausen, la Dachau, aprilie 1946.

al unei „conspiraţii criminale” sau ţel comun (common design)\ conform acestei abordări, orice rol în acel sistem implica deja o oarece participare la crimele comise în lagărul de concentrare, ceea ce includea anumiţi deţinuţi care s-au remarcat în lagăre prin colaborarea lor la comiterea crimelor.

Dar rolul lui Boix nu s-a limitat doar la declaraţia sa; cât a stat la Dachau a realizat un reportaj despre proces. Mai multe dintre fotografiile lui au fost publicate în revista Regards. Se păstrează şi astăzi un număr considerabil din imaginile realizate de Boix în acele zile: atât cu cei acuzaţi, în timpul audierilor la proces, cât şi cu alte scene, în afara sălii de judecată.

Cineva ne vorbeşte despre Boix din acea perioadă: Howard Pierson, un cetăţean american care, la vremea aceea, îndeplinea serviciul militar ca jurnalist în Germania, la o bază aeriană. într-o zi, trecând prin faţa unei săli, a auzit pe cineva cântând la pian nişte note ce i se păreau familiare. Era foarte populara melodie ce amintea despre frontul din Gandesa („Dacă vrei să-mi scrii, ştii unde mă aflu...”). Cu ani în urmă, Pierson se simţise foarte implicat în soarta Republicii Spaniole. Mult mai târziu, Pierson ne-a trimis o scrisoare, din North Babylon, statul New York, unde relata cu plăcere cum a decurs întâlnirea lui cu Boix. Era, spunea el, un tânăr vehement şi simpatic, cu care a corespondat ulterior. Se prezentase ca republican spaniol şi comunist şi se afla la baza aceea deoarece aştepta un zbor militar. Era vorba despre călătoria lui de întoarcere la Paris după declaraţia sa de la Nürnberg sau de la Dachau.

Mauthausen îşi aşteaptă pedeapsa. Locurile

4-5-45. [Membrii SS

U- <r-4-r

fcjtr^

6.4

Fotografie realizată de Boix. Dachau, ieșirea din zona tribunalului militar pentru crime de război. Conform însemnări lui Boix de pe verso, unul dintre soldați îi face semne fotografului, indicându-i că este interzisă fotografierea. [MHC]

Fotograful de la Mauthausen

220

' WAR CRimES

[IIIIII I «BI»

7

Capitolul 7: Perioada petrecută la Paris. Sfârşitul lui Boix

.ubllque popn-

omroent la « non-in ter e Léon Btum permit ei victoire du fascisme. Et

Ki 940, Hi ftsclsfi pa

ulière est si né. rrémédiablement cher camarade, fle dévoués < hi-

Fotoreporter pentru diverse publicaţii

Boix cu Elena Andreu, prietenă cu el din copilărie şi din tinereţe, din perioada petrecută în Barcelona. La începutul anilor 1950, Elena a emigrat în Mexic. Imaginile surprind trecerea ei prin Paris.

La Paris, Boix a locuit 6 ani, din vara lui 1945 până la moartea sa, în 1951. Francisco a trebuit să-şi schimbe domiciliul de mai multe ori, iar viaţa pe care a dus-o nu a fost deloc liniştită. Pe de o parte, a călătorit mult, iar pe de altă parte, sănătatea l-a obligat la mai multe cure de odihnă şi şederi lungi în spital. în 1945, la scurt timp după întoarcerea sa din lagăr, adresa pe care o comunica prietenilor lui era strada Allée des Cytises nr. 2, din Suresnes. Acolo locuia familia lui Angelines Mar- tinez, o tânără spaniolă din Saint-Denis, pe care o cunoscuse când sosise ca deportată la Mauthausen din lagărul Ravensbruckîn ultimele luni ale războiului.

Adresa familiei Martinez din Suresnes nu era, în realitate, domiciliul său; îi servea doar ca adresă de contact. Cu toate acestea, Angelines şi familia sa îşi amintesc că au avut o relaţie aproape familială cu Boix. Băiatul care îşi părăsise practic definitiv familia la vârsta de 17 ani frecventa acum familiile Martinez, în Suresnes, şi Andreu, în Montpellier (o prietenie pe care o păstrase din Barcelona, din acelaşi cartier). Cea mai apropiată persoană din familia sa directă, sora lui, Nuria, locuia tot în Barcelona, unde Boix nu se putea întoarce. în 1948, şi-au dat întâlnire la graniţa dintre Andorra şi Franţa, dar Nuria nu a primit permisiunea de a se duce, iar Francisco a făcut o serie de fotografii

Ceremonie organizată de comuniștii spanioli și prezidată de Dolores Ibárruri, în semn de protest față de condamnarea la moarte a lui Cristino García de către autoritățile franchiste (1946). [AFH]

fotograf. [Colecţia Domingo Malagön]

la trecerea de frontieră din Pas de la Casa, c incertitudinea întâlnirii eşuate şi pe care apoi i le-a trimis Nuriei.

A existat vreo femeie în aceşti ani în viaţa lui Boix? Cel care a fost probabil cel mai bun prieten al său în acei ani, Joaquin Lopez Raimundo, consideră că nu a existat „nimic serios”, nicio relaţie de durată sau de convieţuire, niciun proiect de viitor cu nimeni. Nuria Boix evocă o vizită la o clinică din Elveţia pe care Francisco i-a făcut-o unei prietene de pe vremea când trăia în Barcelona. Se pare că Francisco îi spusese surorii sale că nu se înţeleseseră foarte bine; Boix se lamentase, spunând: „îmi făcusem iluzii...” Boix nu a abandonat niciodată militantismul. Nu cunoaştem detalii despre experienţa lui personală, dar ştim că, la întoarcerea din lagăre, mulţi deportaţi spanioli s-au simţit prost primiţi de către organizaţiile lor. După mai bine de jumătate de secol, destul de mulţi dintre foştii deportaţi comunişti care

încă trăiau îşi aminteau cum tovarăşii lor îi trataseră cu neîncredere. în timpul războiului, Stalin spusese că nu existau camarazi prizonieri ai nemţilor, ci trădători în tabăra inamică. Mulţi foşti deportaţi au simţit că li se reproşa faptul că supravieţuiseră. Unii susţin că, la o întrunire a PCE de la Toulouse, un lider a spus că o democraţie populară îi executase pe liderii comunişti spanioli de la Mauthausen. Există un document datat în acelaşi oraş, în care delegaţia PSUC din Franţa se adresează lui Boix. Un „Comitet de cadre", după ce i-a studiat comportamentul „în Franţa şi în special şederea în Germania", estimează că poate fi considerat „tovarăş al partidului".

Cert este că Boix a lucrat în Franţa ca reporter pentru mai multe publicaţii, toate apropiate Partidului Comunist Francez. Există dovezi clare, cel puţin, ale colaborării sale cu revista ilustrată Regards şi ziarele Ce Soir şi L'Humanité. în calitate de fotograf, a documentat tot felul de domenii: politică, sport etc. A întreprins mai multe călătorii în străinătate, de exemplu în Algeria (1 946) sau la Congresele Mondiale ale Tineretului de la Praga (1947) şi Budapesta (1948). A scris despre războiul civil din Grecia. în Franţa, a urmărit mai bine de un an Turul Franţei. Jurnalistul şi scriitorul Francis Crémieux, care l-a însoţit cel puţin un an, îşi amintea într-o conversaţie cu noi, în 2001, că era o muncă grea.

Jurnalista şi scriitoarea Madeleine Riffaud, cu câţiva ani mai tânără decât Francisco, îşi amintea că-l auzise pe Picasso vorbind cu multă afecţiune despre Paco. Potrivit lui Josep Bailina, Boix se împrietenise la Cannes cu artistul din Málaga.

Se pare că în acei ani sănătatea lui Boix a suferit sincope serioase. Fotografiile îl prezintă cu înfăţişări foarte diferite: uneori, extrem de slab, iar alteori, mai degrabă durduliu. Dar mereu palid. Nu pare să fi fost o fire care să ducă o viaţă liniştită sau să aibă prea multă grijă de sănătatea sa. Jacinto Cortés îşi aminteşte că Dolores Ibărruri îl trimisese pe Francisco într-o staţiune balneară dintr-o ţară din Est, dar fără să-l convingă să stea acolo mult timp.

José Cabrero Arnal publica de câţiva ani benzile desenate cu celebrul câine Pif din L'Humanité, un personaj care avea să devină practic un simbol al acestui ziar timp de decenii întregi. în unele benzi din Pif le Chien apare un personaj pe motocicletă, un reporter al cărui zâmbet este, fără îndoială, al lui Boix, prietenul lui Arnal (vezi p. 232). Unii prieteni ai lui Boix asigurau că în unele benzi din Pif le Chien apare acelaşi reporter, un tânăr activ şi vesel, pe nume Paco. Dar, în momentul scrierii acestor rânduri, eforturile de a le găsi nu dăduseră roade.

Boix nu pare să fi avut în aceşti ani o activitate de militantism politic în sensul clasic al cuvântului. Probabil că milita prin munca sa de fotograf şi, uneori, realizând, pe lângă activitatea sa, reportaje despre acţiuni antifranchiste. Amaya Ruiz (fiica lui Dolores Ibărruri) îşi aminteşte

cum l-a cunoscut pe Boix în perioada când ea s-a întors din Uniunea Sovietică pentru a lucra în Franţa, la JSU:

7.1

Editam un ziar care mai întâi s-a numit Ahora, iar apoi Juventud. Şi, mă rog, am lucrat, am muncit foarte mult, cu mult entuziasm. Şi acolo am cunoscut... brusc, a apărut un băiat la sediul nostru, al JSU, de pe strada Cité Monthiers, în apropiere de piaţa Clichy din Paris. Era un băiat foarte plin de viaţă, foarte isteţ, foarte tânăr, mai degrabă înalt, slab, palid, cu păr şaten-deschis, cu ochi albaştri, în sfârşit, un băiat foarte simpatic, care s-a prezentat ca Francisco Boix. Şi ne-a spus că era fotograf, că fusese în lagărele naziste, în Mauthausen; că lucrase în laboratorul unde se developau fotografiile făcute de ofiţerii nazişti.

Pe atunci, Amaya Ruiz realiza activităţi de mobilizare în diferite părţi ale Franţei. îşi aminteşte foarte bine participarea lui Boix la Nürnberg şi însemnătatea pe care a avut-o în momentul confruntării anumitor lideri cu republicanii spanioli din lagăre. îşi continuă descrierea despre Boix amintindu-şi activitatea lui în presa franceză:

Şi, fiind un fotograf bun, a început să lucreze la ziarul L'Humanité, organ al Partidului Comunist Francez. Şi vreau să spun că era admirat... că era apreciat foarte mult. Era un băiat minunat, pentru că era foarte energic, foarte îndrăzneţ. Se implica în absolut orice şi făcea lucruri minunate. Şi, de aceea, ca specialist, ca fotograf bun, era un băiat foarte apreciat. Dar, firește, perioada petrecută în lagăre, mâncarea proastă şi pericolul permanent i-au distrus sănătatea. Iar mie, când îl vedeam, mi se părea întotdeauna foarte palid, dar n-am crezut niciodată că acel băiat ar putea muri atât de tânăr.[14]

Mulţi ani mai târziu, Amaya a primit vestea că Boix murise la începutul anilor 1950.

anilor 1940. [MC]

în stânga, portretul Iul Dolores Ibârrurl, Paslonarla, realizat de Boix. [AFH]

în dreapta, aspect de la

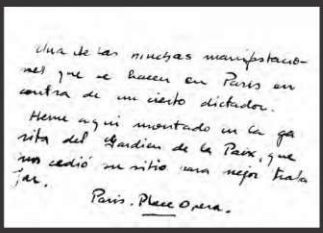
Socialist Unificat în Paris, în cea de-a doua jumătate a

Mercadal patrocinată la Paris. Stânga) lui Boix

Una de las muchas manifestaciones que se hacen en Paris en contra de un cierto dictador.
Heme aqui montado en la garita del Gardien de la Paix, que me cedió su sitio para mejor tirar.
Paris. Place Opera.

Pe pagina din stânga, fotografie făcută de Boix în biroul redactorului-șef de la *L'Humanité*, în 1950. În fața portretului lui Stalin se află Pierre, Jacqueline și Dominique Durand. [Colecția Pierre Durand]

Sus, Boix în Piața Operei, în Paris. Fotografie trimisă familiei sale, la Barcelona. Reporterii de la diferite agenții, care informează despre o manifestație antifranchistă, sunt marcați de Boix: Eclair, Fox și Metro. Însuși Boix apare indicat cu inițialele FB. [JS]

În stânga, fotografia de sus, pe verso: „Una dintre numeroasele manifestații organizate la Paris împotriva unui anumit dictator. Iată-mă aici cocoțat pe o gheretă a fortelor de pază Gardien de la Paix, care ne-au cedat locul pentru a lucra mai bine. Paris, Piața Operei".

7.1

Sus, bancă desenată din *L'Humanité* cu „Pif le Chien" (1951), personaj creat de José Cabrero Arnal. În a treia vinietă, desenatorul îl înfățișează pe prietenul său Boix, cu un zâmbet inconfundabil. Publicată pe 13 iulie 1951, la câteva zile după moartea lui Boix.

Boix a informat ca reporter despre Turul Franței în mai multe rânduri (fotografia din dreapta). Vara lui 1948. [JS]

Este semnificativ că atât Santiago Carrillo, cât şi Jorge Semprún şi-l amintesc pe Boix şi că amândoi îl evocă în termeni similari: „Era mereu pe fugă. Cred că nu l-am văzut niciodată stând liniştit într-un loc" (Carrillo); „Un tânăr extraordinar de dinamic" (Semprún).

Ce persoane frecventa Boix? Se pare că Joaquín López Raimundo îi era cel mai apropiat prieten. Acesta îşi aminteşte că l-a vizitat pe Boix la L'Humanité, unde au luat masa împreună. Câţiva apropiaţi ai lui Joaquín s-au împrietenit, la rândul lor, cu Boix, cum a fost cazul lui ¡ Esporrin, la care ne vom referi mai târziu. Alţi martori declară că Boix a

| menţinut o relaţie obişnuită cu mai multe familii care îi împărtăşeau con-

I diţia de exilat: Farré, Magallón şi Francisco Boix, un medic din Girona

-g care fusese şi el deportat. Fiica unuia dintre aceşti oameni îşi aminteşte

| cuvintele tatălui ei referindu-se la Boix: „drăguţ, zâmbitor, deschis". Tot

f ca o persoană deschisă îl descriu chiar şi unii prieteni ai săi care nu

erau comunişti, unii anarhişti pentru care „cu Boix chiar se putea vorbi” 232 (aşa cum s-a exprimat Marcial Mayans).

Memoriile lui Boix: o carte ce nu a l~7 fost niciodată publicată

/ B ^

Francisco avea intenţia de a scrie o carte în care să povestească experienţa sa la Mauthausen. Profita de perioadele de convalescenţă sau când trebuia să se odihnească pentru a pregăti manuscrisul. Una dintre acele perioade a petrecut-o acasă la familia lui Antonio Esporrin, un ara- gonez care reuşise să scape de deportarea în lagărele naziste fugind la timp din Stalag. Boix şi-a intitulat cartea Spaniaker, cuvântul depreciativ folosit la adresa spaniolilor de membrii SS şi deţinuţii de drept comun ai lagărului. Ce s-a întâmplat cu textul acela? Mulţi l-au auzit vorbind despre pregătirea textului, iar prietenul său Joaquin a ajuns chiar şi să-l citească şi a ştiut că Boix i-l trimisese scriitorului André Wurmser. Când, în anii 1970, scriitoarea catalană Montserrat Roig s-a interesat de el, Joaquin i-a scris lui Wurmser, care i-a confirmat că, într-adevăr, avusese manuscrisul, dar că i-l lăsase lui Pierre Courtade, care a murit la scurt timp după Boix. La jumătate de secol după moartea lui Boix, nici Wurmser nu mai era în viaţă şi nimeni, dintre cei care au avut legătură cu această poveste, nu părea să ştie unde se află textul respectiv. Aşadar, ne întrebăm şi noi dacă într-o bună zi vom găsi manuscrisul şi dacă Boix ne va relata noi detalii despre peripeţiile sale la Mauthausen.

7.2

Fotografii trimise de Boix prietenilor și familiei sale în timpul călătoriilor făcute în cea de-a doua jumătate a anilor 1940. [JS]

„Deși mereu ocupat cu aparatul meu, întotdeauna găsesc o companie plăcută pentru călătorii lungi. Paco, Praga. 18-8-1947"

„Pe ea o cheamă Linbucika (iubită) și lucrează la cea mai mare fabrică de mașini populare. Are 18 ani și a fost la Budapesta împreună cu clubul fabricii, cântă în cor și dansează dansuri naționale... Nu înțelege cum de încă există țări unde locuitorii mor de foame, și cum de oameni nu au un televizor, și cum de unii se sinucid de plictiseală, când viața este atât de frumoasă."

Siempre ocupado con mi máquina, siempre encuentro compañía grata desagradable para los viajes largos.
Paco
Praga - 18-8-1947.

7.3 Întâlnirea lui Boix cu sora sa Núria la punctul de frontieră din Pas de la Casa, între Andorra și Franța. Núria nu a reușit să vină la întâlnire; câteva zile mai târziu, Boix i-a trimis o serie de fotografii (printre care și aceasta) unde înfățișează momentele de așteptare. [JS]

„Va veni cu acest autobuz de ora 8??? Pas de la Casa 9.6-1948"

Al U £

(.6

Fotografiile de la Mauthausen, VJ f^

o comoară documentară împrăştiată

Chiar şi în zilele noastre există multe întrebări fără răspuns despre destinul colecţiilor fotografice de la Mauthausen. Nici relatările lui Boix, nici ale celorlalte persoane nu reuşesc să lămurească toate enigmele în această privinţă. Dar, este important să ne întrebăm ce s-a păstrat din documente şi dacă le cunoaştem pe toate.

Se pare că Boix, în cei 6 ani cât a trăit după întoarcerea de la Mauthausen, s-a dedicat răspândirii fotografiilor (în Capitolul 6 am comentat pe scurt publicaţiile unde au apărut) şi a furnizat o bună parte dintre acestea organizaţiilor de supravieţuitori ai lagărelor, precum şi presei ce avea legături cu mişcarea comunistă franceză. Astfel se explică numărul mare de pozitive găsite în colecţiile documentare ale Fédération Nationale des Déportés et Internés, Résistants et Patriotes (FNDIRP) din Paris şi la Amicale de Mauthausen din Paris, multe dintre ele adnotate de Boix.

Jorge Semprún a povestit, fără să-şi amintească exact împrejurările, că Boixîi arătase câteva dintre mărturiile fotografice de la Mauthausen pe care le deţinea. Se pare că a fost ceva constant pentru Boix să arate, cu multă veselie, chiar şi după câţiva ani, acele documente.

în introducerea acestei cărţi, am amintit de persoana (deja decedată) care i-a vorbit pentru prima oară despre Boix. S-a întâmplat la Toulouse, în 1991. Enrique Tapia, un exilat spaniol pasionat de fotografie şi apropiat de socialişti, îl cunoscuse pe Boix prin 1947, la Toulouse. El i-a vorbit cu entuziasm despre documentele pe care le deţinea şi chiar i-a furnizat copii ale unora dintre ele. Boix pare neobosit în dorinţa sa de a transmite informaţii, de vreme ce, potrivit Núriei Boix, unele exemplare au ajuns chiar şi în Mexic, când Francisco i-a trimis o colecţie de documente unchiului său, un avocat socialist exilat, cu sarcina de a răspândi imaginile.

Joaquín López Raimundo ne spune că el s-a ocupat, la moartea lui Boix, de documentele pe care acesta le avea în casa lui (inclusiv sute de negative şi pozitive). Dar nimic nu garantează că acelea au fost toate. Avusese grijă vreo instituţie să le grupeze şi să le păstreze? Mulţi ani mai târziu, fiind întrebat despre acest subiect, Santiago Carrillo argumenta că, nici în 1945, nici în 1951, nu se numărau, cu siguranţă, aceste chestiuni printre preocupările prioritare ale PCE. Nici Jorge Semprún, el însuşi un supravieţuitor al lagărelor (Buchenwald, în cazul lui), nu era surprins de faptul că în acei ani nimeni nu a manifestat un interes deosebit pentru acele documente în Franţa şi, cu atât mai puţin, în mediul exilaţilor spanioli.

După cum s-a văzut mai înainte, într-un alt capitol, Antonio García a afirmat că Boix comercializase fotografiile de la Mauthausen. Doar Mariano Constante a făcut declaraţii similare, indicând că „au fost vândute cehilor şi americanilor”, dar fără să aducă dovezi. Şi, după cum am văzut, afirmaţiile lui Constante se bazează, cel mai probabil, pe cele ale lui Antonio García.

Din câte ştim în prezent, acele afirmaţii despre „cehi” par să se bazeze pe publicarea unui album cu fotografii (de o calitate remarcabilă) despre Mauthausen, citat în Capitolul 6. Cât despre o posibilă vânzare către agenţiile de presă americane, mai mulţi prieteni ai lui Boix au povestit că acesta a menţionat în repetate rânduri ofertele, foarte generoase din punct de vedere financiar, care i-au fost făcute. Este ceea ce afirmă, fiecare separat, Joan Escuer, Jacinto Cortés şi José Pàmies, adăugând că Boix a refuzat întotdeauna şi că, pentru el, organizaţiile de deportaţi erau cele mai indicate să păstreze documentele. Probabil că Boix a acţionat conform acestei gândiri. Desigur, nicio agenţie de presă nu pare să deţină documente obţinute în acest mod.

Mai multe imagini din viața lui Boix în cea de-a doua jumătate a anilor 1940. Sus, în stânga, cu ocazia unui Tur al Franței, în avioneta ziarului *L'Humanité*. În mijloc, în aerodromul din Blagnac, de lângă Toulouse. Și jos, în dreapta, în timpul călătoriei sale în Algeria. [JS]

7.3

7.4

Paradoxul vieţii: boala si moartea lui Boix

Franţois BOIX

í in™»'« est mort hier

O descriere a lui Boix din ultima parte a vieţii sale ne-a lăsat tovarăşul său de la Mauthausen (care nu era comunist), Josep Bailina:

[...] Ultima oară când ne-am întâlnit. S-a întâmplat la metrou, cu puţin mai mult de jumătate de an înainte de moartea sa. în seara aceea ne-am dus să luăm cina în strada Poteau, l-am însoţit apoi până în strada Duc, unde el avea o modestă chambre de bonne sau mansardă, de care, după cum mi-a spus, îi făcuse rost Waldeck Rochet. Deşi era deja marcat de boală, Franz, pe care-l cunoşteam cu acest nume la Mauthausen, era la fel de tânăr ca întotdeauna, îndrăzneţ, excesiv de dinamic, fără să acorde prea multă importanţă obstacolelor care-i ieşeau în cale...

Amintindu-şi vizitele la spitalul Rothschild, Joaquin Lopez Raimundo ne spune că Boix era conştient că era aproape imposibil să treacă peste acel moment critic. Poate că arăta trufaş şi convins că în curând avea să se facă bine, dar, în alte momente, lăsa să se întrevadă o urmă de dezamăgire. Joaquin Lopez Raimundo spune: „Da, era foarte amărât, da. Şi-mi amintesc când mi-a zis: «Ce noroc ai»„. Şi apoi Boix i-a zis

prietenului său Joaquin: „Tu ai deja o soţie; ai întemeiat o familie. în timp ce eu nu prea mai am viitor.”

încercând să-şi amintească, Madeleine Riffaud nu crede că l-a vizitat pe Boix cât timp a fost bolnav. Singura ei vizită a avut loc când a aflat că Boix murise. Ne povesteşte că l-a găsit încă neacoperit, ceea ce a şocat-o – acea imagine nu a părăsit-o nici după 50 de ani. în tinereţe, ea suferise torturile Gestapoului în închisorile germane din Franţa şi, găsindu-l mort pe Boix, s-a gândit la paradoxul că el depăşise experienţa unui lagăr nazist şi acum, după puţin mai mult de 5 ani de la acele evenimente, zăcea mort, atât de tânăr, în patul unui spital din Paris.

Paco a fost îngropat în cimitirul Thiais, care aparţinea de primăria Parisului, dar era situat într-un municipiu la sud de capitală. La înmormântarea lui nu a asistat multă lume, n-a fost nimeni care să ia cuvântul. Tovarăşii comunişti spanioli ai lui Boix trăiau nişte vremuri tulburi, iar ordinul de expulzare plana asupra majorităţii dintre ei; mulţi încercau prin toate mijloacele să nu fie văzuţi.

Pe lespedea lui există o inscripţie în franceză: „Francisco Boix Campo. Deportat în 1941 în lagărul Mauthausen, la vârsta de 20 de ani. Decedat pe 7.7.1951, ca urmare a deportării sale. [A dat dovadă] de mult curaj când a sustras de la membrii SS nişte documente fotografice compromiţătoare pentru naziştii care au impus sistemul lagărelor de concentrare. [Amicala] Deportaţilor din Mauthausen”. în 2001,

exact după jumătate de secol de la moartea lui Boix, mai mulţi prieteni de-ai săi şi tovarăşi de la Mauthausen, cu toţii locuind în împrejurimile Parisului şi deja octogenari, ne-au povestit cum se ocupau regulat de curăţarea mormântului: Ramón Bargueño, din Toledo, Alejandro Bermejo, din Madrid, şi Pablo Escribano, din Ávila. La New York, Howard Pierson şi-l amintea pe tânărul pe care l-a cunoscut în Germania, în 1946. în 2001, când încă se redacta prima ediţie a volumului nostru, la comemorările de la Mauthausen, în fiecare mai, participa uneori Andrei Ivanenko, stabilit la Kiev (Ucraina) şi care nu uita să-l evoce pe „Franz" de la Mauthausen printre spaniolii la care găsise atât de mult sprijin.

Erou oficial al comuniştilor de la Mauthausen?

După analizarea faptelor, nu pare că Boix, pe care unii l-au menţionat câţiva ani mai târziu ca „erou oficial al comuniştilor de la Mauthausen", s-ar fi bucurat de o atenţie ieşită din comun. Primele publicări ale fotografiilor fac referire la un „tânăr spaniol" anonim şi nici măcar nu-i menţionează numele lângă fotografiile făcute de el. Ce-i drept, Procesul de la Nürnberg permite să i se dea un nume şi o înfăţişare acelei persoane, care totuşi pare să fi intrat repede într-un con de umbră. Am văzut cum, în anii 1970, apăreau publicaţii importante unde se remarcau multe dintre fotografiile menţionate aici, inclusiv unele realizate de Boix, dar, în acelaşi timp, lui i se atribuia un rol secundar. Nu este cazul lui Montserrat Roig, care, în cartea ei despre catalanii din lagărele naziste, încerca, în 1 977, să-i acorde lui Boix recunoaşterea pe care o merita.

De-a lungul cercetării noastre, nu am avut senzaţia că păşim pe urmele unui erou recunoscut ca atare, aşa cum au pretins unii. Căutând în arhive, autorul avea să găsească, şi nu doar o dată, zeci şi chiar sute de fotografii cu însemnări scrise de însuşi Boix. Şi totuşi, numele lui era ignorat de cei care păstrau colecţiile. Un exemplu emblematic l-au reprezentat, începând din 1999, vizitele la arhivele fotografice ale ziarului L'Humanité, în Saint-Denis. în afară de documentele din arhivă, multe dintre

informaţiile găsite despre Boix au fost obţinute cu ajutorul a sute de conversaţii cu persoane foarte diverse, în locuri foarte variate. Din fericire, aşa s-au putut găsi multe referiri la Boix, cu toate dificultăţile pe care le presupune volatilitatea memoriei.

Suntem de părere că Boix merita această cercetare. Nu era nevoie să prezinte trăsături supraomeneşti. Era de ajuns rolul său în păstrarea anumitor documente excepţionale despre ceea ce s-a întâmplat în lagărul Mauthausen între 1938 şi 1945.

Jacques Gunzig (Lostice, 1904 – Mauthausen, 1942) şi Raquel („Ruchla”) Eckstein (Puttusk, 1910-Bruxelles, 1989)

în 2001, lucrând la ceea ce a devenit prima ediţie a cărţii, am putut să documentăm fotografia de la paginile 78—79 identificând victimele care apăreau în ea. Mulţi ani mai târziu, ne aştepta o surpriză. în martie 2010, Ángeles Muñoz ne-a scris din Belgia cu privire la traducerea în franceză pe care o făcea acestui volum. în plus, mai comenta şi alte câteva chestiuni care o preocupau pe atunci. Astfel, menţiona intenţia ei

de a lua legătura cu un om de ştiinţă belgian pe nume Edgard Gunzig, un renumit fizician, cosmolog, care se născuse în Spania în 1938. Biografia părinţilor lui Gunzig părea foarte legată de Războiul Civil Spaniol, de Brigăzile Internaţionale... şi, de asemenea, de Mauthausen, căci tatăl lui Edgard Gunzig murise acolo.

Văzând acel nume pe ecranul calculatorului, am răspuns imediat, încercând să exprim tresărirea pe care tocmai o simţisem. Am pus mai multe semne de întrebare, am folosit caractere îngroşate şi un corp de literă mai mare decât cel obişnuit pentru a întreba:

- Ai scris Gunzig?! Uită-te la paginile 78—79 din cartea mea şi o să vezi de ce spun asta.

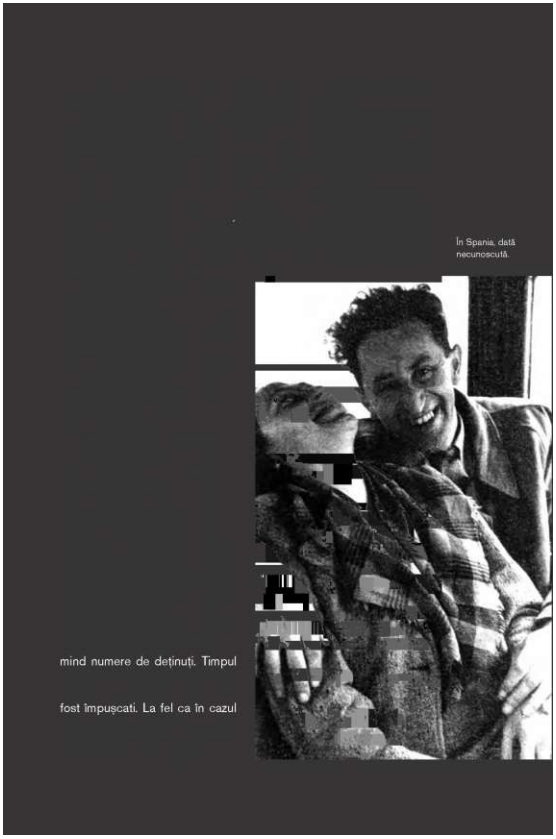
Câteva luni mai târziu, se ivea ocazia de a sta de vorbă cu Edgard în persoană. în realitate, el cunoştea multe despre itinerarul tatălui său

ai târziu, se ivea ocazia de a sta de vorbă cu Edgard alitate, el cunoştea multe despre itinerarul tatălui său u moartea acestuia în Mauthausen. De fapt, studiase iografia părinţilor săi, într-o carte scrisă împreună cu olicatăîn 2004 cu titlul Relaciones de incertidumbre.

cu mult interes biografia părinţilor săi, într-o carte scrisă împreună cu Elisa Brune şi publicată în 2004 cu titlul Relaciones de incertidumbre.

Totuşi, de abia acum Edgard avea să descopere fotografia. în scrisoarea pe care ne-a trimis-o după întâlnirea noastră susţinea că imaginea fusese pentru el „ca bubuitura inimaginabilă a unui tunet”.

Edgard îşi dedicase cartea apărută în 2004 celor apropiaţi, „pentru a păstra în memorie angajamentul generos al lui Jacques şi Raquel”. Aceştia, părinţii lui, deşi aveau drumuri paralele în multe privinţe, şi-au unit în cele din urmă destinele. Amândoi proveneau din medii evreieşti din estul Europei. Jacques era originar din Lostice, în nordul Moraviei (în prezent, în Republica Cehă), când acea regiune aparţinea Imperiului Austro-Ungar. Raquel (Ruchla) Eckstein s-a născut în 1910, la Puttusk (Polonia). Amândoi au emigrat la Anvers, în Belgia (el în 1910, iar ea în 1 927). Apoi au făcut parte din grupuri sioniste de stânga şi s-au regăsit în timpul emigrării în Palestina, pe atunci sub administraţie britanică. Respectivele lor experienţe s-au soldat cu decepţii şi cu întoarcerea

ulterioară în Belgia. Acolo s-au îndreptat spre militantismul comunist şi în acea perioadă au format, în cele din urmă, un cuplu.

în primele zile din 1937 s-au dus în Spania. Jacques s-a alăturat Brigăzilor Internaţionale, în Cartierul General din Albacete; Raquel – care avea deja pregătire ca farmacistă – va lucra la Farmacia Centrală a brigăzii. Mai târziu, el, având deja grad de locotenent şi, apoi, de căpitan, a reuşit – după insistenţe repetate – să fie trimis pe front.

Fiul lor s-a născut pe 23 iunie 1938, în Matarô, iar în Registrul Civil al naşterilor se arată că tatăl nou-născutului se afla pe front în acele momente. Fiind înregistrat ca Aragon Edgard Gunzig, se alegea astfel un prenume ce amintea de frontul unde lupta tatăl

său şi altul în amintirea conducătorului comunist german Edgard André, executat de nazişti în urmă cu mai puţin de 2 ani.
^^^^^^^^^^^^^^^^^^^^

La sfârşitul acelui an părăseau Spania. După ce au trecut prin lagărele de internare din sudul Franţei, întorcându-se cu toţii în Belgia, au avut parte de noi pe-

ripeţii. Când s-a instaurat ocupa- .

ţia germană în 1940, Jacques şi

Raquel şi-au continuat activitatea . i V

politică, într-un context tot mai |ji ■ , ^ dificil. La sfârşitul lunii aprilie a lui 1942, Jacques a fost arestat,

ca urmare a activităţii sale. După \

doar două luni şi jumătate, pe q^^^KT^v

18 iulie 1942, el şi cel care fu-

sese tovarăşul său în luptele v \

clandestine, Arpad Spitz (foarte ^^^ ^^^. \ %

probabil bărbatul care apare, de ^ Î * , \

asemenea, mort lângă Jacques ^^ > ^^ ^

în fotografia deja menţionată), au ^

ajuns la Mauthausen într-un trans- ^^^^^ QH . ^^

port care cuprindea 54 de deţi- I ^■Sjt

nuţi proveniţi din Belgia. Gunzig ţ® ^rSk

şi Spitz au fost clasificaţi ca evrei, li^HH^K ^ ■ jpL' ..”V

primul ceh şi al doilea român, pri- ' Jfv A

petrecut la Mauthausen va fi scurt S VI ,jM ■ , JK-S pentru ei, căci după 10 zile au

altor deţinuţi decesele au fost ^^'»t^jBt V

înregistrate oficial ca urmări ale * jJBSslW^..' '

„unei tentative de evadare”. ,. r

B.11

241

La rândul ei, Raquel putuse să evite arestarea la Bruxelles datorită unei întârzieri de câteva minute. Pe când se întorcea acasă, o vecină o avertizase că Gestapoul tocmai îl capturase pe Jacques. S-a ascuns şi l-a încredinţat pe Edgard unor femei care nu erau evreice. Astfel, Raquel, după ce a depăşit nenumărate pericole, a supravieţuit până la sfârşitul ocupaţiei germane din Belgia şi şi-a recuperat fiul. în 1946, a primit, în sfârşit, veşti despre ce i s-a întâmplat lui Jacques, când un nepot de-al ei care lucra în Wiesbaden, la serviciile americane responsabile cu investigarea crimelor de război, i-a găsit numele pe lista celor asasinaţi la Mauthausen.

Raquel asistase acolo la un congres al foştilc şi nutrea speranţe mari cu privire la rolul pe CE ţara sa de origine. După puţin timp, speranţeli de un zid de respingere şi de neîncredere. I să se dovedească foarte dură si acum trecu

al foştilor combatanţi din Spanie ul pe care l-ar fi putut îndeplini îr ieranţele ei aveau să se izbeascs edere. Realitatea cotidiană aves n trecutul ei ca militant, lupta e

în Spania, participarea ei la Rezistenţa împotriva ocupaţiei naziste din Belgia păreau să fi devenit un păcat. în plus, incidentele antisemite se dovedeau prea frecvente. în 1956, după aproape 5 ani de nenumărate dificultăţi, mama şi fiul reuşeau să se mute din nou în Belgia.

Dar despre acest întreg itinerar am aflat de abia după întâlnirea noastră cu Edgard, care avea să fie influenţată de fotografia pe care Boix o ascunsese şi, mai târziu, o recuperase şi o însemnase. în 2001, cu 9 ani înainte de această întâlnire, ne-am bucurat ca de o mică victorie pentru că am putut oferi nume acelor persoane care păreau condamnate anonimatului. în 2010, ne gândeam din nou la asta când ne-am întâlnit la Bruxelles cu Edgard, pentru care fotografia reprezenta o imagine extrem de dură, dar şi recuperarea unei părţi din trecutul său, care îi fusese smulsă.

Jacques și Raquel în Albacete, 1937. Jacques, îmbrăcat în uniforma de locotenent în Compañía Escuela. Raquel, la farmacia centrală a brigăzilor.

Buchst. E.

Buchst. 13 Mauthausen, den 28. Juli 1942

Z.V.d.R.d.S.i.d.K.u.B.

Der Jude Tech. Häftling Gänsig Jacques

Nr. 13552 geb. am 2.11.04 zu Lemlom

Ist am 28. Juli 1942 um 8.30 Uhr auf der Flucht erschossen worden.

Angewiesen in das Krematorium 17.7.42

Stuemblock: 13

Der Blockältester: Der Blockführer:

Todesmeldung (parte a certificatului de deces) referitor la Jacques Gunzig, semnat de deținutul responsabil de baraca 13 (*Blockälteste*) și de membrul SS (*Blockführer*) responsabil de aceeași baracă.

Păstrată păstrată la Paris, Stăștul lui Bloch

i i I\ V I;

I) 2013: O descoperire neaşteptată.

Sute de fotografii cu războiul din Spania făcute de Boix

în cei 13 ani scurşi de la prima ediţie a acestei cărţi, ne-am gândit neîncetat că încă erau multe de aflat despre Boix şi despre colecţiile fotografice ce aveau legătură cu el. Ultimii ani ne-au rezervat surpriza de a găsi aproape 700 de fotografii cu războiul din Spania făcute de el. O surpriză dublă, datorită numărului mare de fotografii descoperite şi pentru că, în plus, îşi are originea în anii Războiului Civil Spaniol, într-un moment anterior exilului lui Boix, ceea ce face să pară că toate împrejurările au fost împotriva descoperirii colecţiei.

Nu putem decât să îndeplinim rolul de martor şi să ne arătăm recunoştinţa faţă de munca şi de iniţiativa celor care au reuşit să păstreze şi să documenteze acest important fond fotografic ce ne prezintă o parte din biografia necunoscută a lui Boix (vezi nota de la p. 248).

Această descoperire îşi are originea în Perpignan, la o dată nedeterminată, când un bărbat pe nume Raymond Puech, pe atunci în vârstă de aproximativ 80 de ani, a procurat o colecţie fotografică dintr-o piaţă de vechituri. Din primul moment, această persoană observase că imaginile făceau referire la locul şi situaţii din Catalonia din timpul Războiului Civil Spaniol. Câţiva ani mai târziu, a decis să le vândă unui anticar din Barcelona, care, la rândul lui, le-a scos la licitaţie pentru prima oară în 2010.

în ultimii ani (din 2013 până în prezent), mai multe persoane şi instituţii au fost preocupate să păstreze, să documenteze şi să pună la dispoziţia publicului o colecţie care, după cum s-a dovedit în cele din urmă, cuprindea imagini făcute de Boix în Războiul Civil Spaniol, majoritatea dintre ele probabil din vremea în care el a fost înrolat în armata republicană. Acestor imagini li se adaugă altele, aproape 700, ce datează dintr-o perioadă anterioară (când Boix avea puţin peste 10 ani) şi care ar fi putut fi făcute de cineva din familia lui, poate de tatăl său, Bartolomé.

Am aflat pentru prima oară despre această colecţie când | am primit, în iunie 201 3, un apel telefonic de la Josep Cruanyes, intere-

| sat să ia legătura cu rudele lui Francisco Boix.

5 Tocmai în acea perioadă, murise de puţin timp nepotul acestuia,

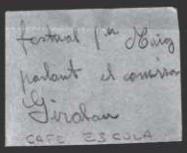
® Joan Salomó Boix.

| Dar iniţiativa pornise cu ceva timp în urmă. Cu câteva luni înainte, Ri-

f card Marco, vicepreşedintele asociaţiei Fotoconnexió, aflase de pe In

ternet că fusese scoasă la vânzare o colecţie de negative provenite din Războiul din Spania. După ce a examinat-o, având în vedere dificultăţile

B.12

Notă de mână: „Festival 1a Maig parlant el comissari Girabau CAFE ESCOLA"

Baldomar. Discursul comisarului Jaume Girabau din cafeneaua Escola, cu ocazia

Portretul lui Gregorio López Raimundo și Francisco Boix la Hotel Colón din Barcelona, 1937.

Notă de mână: „López Raimundo i F. B."

Persoană petrecută la Paris. Sfârșitul lui Boix

245

care împiedicau achiziţionarea ei de o instituţie publică, s-a decis să o cumpere împreună cu 50 de persoane şi cu editurile Ara Llibres şi Sapiens, contra sumei de 7 500 de euro. Intenţia cumpărătorilor era ca fotografiile să fie trimise, odată analizate şi documentate, la Museu d'História de Catalunya.

Pe lângă persoanele deja menţionate, la acest proiect au participat arhivarii şi documentariştii Jordi Algué, Ramón Barnadas, Laia Foix, David González, May Lingg şi Lluis Saura şi, de asemenea, fotografii Mariano R. Blanco şi Pep Parer. Acesta din urmă lucrase deja înainte de 1999 cu fotografiile aflate în custodia Museu d'História de Cata-

în această carte de nenumărate ori.

Noua descoperire consta în negative originale, însoţite uneori de note ce le identificau. Totul era conţinut, după cum s-a exprimat Ricard Marco, în „[...] două cutii din metal şi o cutie din lemn, pe care este lipită o etichetă cu următoarele cuvinte: Alianţa Nacional de la Dona Jove. Als nostres combatents”.

Odată ce s-a făcut cunoscută achiziţia şi după ce au fost publicate câteva dintre imagini, au început să apară reacţii de la persoane care puteau furniza informaţii foarte valoroase şi care permiteau un salt important în ceea ce priveşte originea colecţiei. Astfel, Ricard Marco

Fotografia publicată în presă unde apar Ventura Pau, ofiţer al armatei republicane, şi soţia sa, Montserrat Sureda, realizată la Vilanova de Meiâ, ne conduce la Salt (Girona), unde nişte rude ale cuplului fotografiat îi identifică drept bunicii lor. Familia păstrează un jurnal de război al lui Ventura Pau, care conţine aceeaşi fotografie lipită şi datată pe 2 iunie 1938; numele autorului este Francesc Boix, fotograful din Mauthausen. O altă fotografie care ne-a oferit informaţii a fost cea a Măriei Fabregat. Imaginea tinerei, publicată în ziare, ne-a dus în cartierul Sants din Barcelona. Familia a identificat-o, iar doamna Fabregat ne-a vorbit despre fotograf. Fotografia a fost realizată de Boix la sediul JSU, Tineretul Socialist Unificat al Partidului Comunist,

unde Maria Fabregat lucra ca funcţionară, făcând parte, în plus, din Alianţa Nacional de la Dona Jove.

| în plus, s-a încercat recunoaşterea scenelor din fotografii. Acestea

s coincideau cu locurile unde a acţionat Divizia a 30-a a Armatei Repu-

-g blicane, în care a fost înrolat Boix. Astfel, după cum povestesc prota-

| goniştii, în august 2013, după ce s-au realizat copii digitale întregului

f fond de fotografii, Josep Cruanyes şi Ricard Marco au vizitat locurile

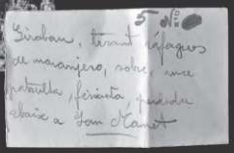
surprinse în fotografii. Majoritatea scenelor militare corespund frontului din Aragon şi Segre al războiului civil dintre 1937 şi 1938.

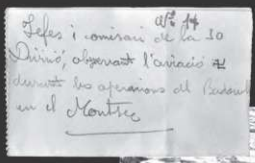

Girabau trăgând asupra unei patrule fasciste rătăcite. Sant Mamet, 1938.

B.12

Notă de mână: „Girabau, trant rafagues de naranjero, sobre una patrulla feixista perduda abaix a Sant Mamet."

Notă de mână: „Jefes i comisari de la 30 Divisió, observant l'aviació nz durant les operacions al Badaull en el Montsec."

Șefi și comisarul Diviziei a 30-a urmărind acțiunile aviației fasciste în timpul operațiunilor din Badaull, în Montsec, 1938.

Pelicotă parfecută la Pera. Sfârșitul lui Bos

în paralel, însemnările ce însoţeau colecţia au fost supuse analizei caligrafice de către specialişti, ceea ce a permis confirmarea faptului că scrisul celor mai multe dintre adnotări corespundea cu al lui Francisco Boix. Pentru celelalte, analiza experţilor îl indica drept autor probabil pe cineva apropiat – tatăl său, de exemplu.

Pe lângă persoanele din anturajul său deja menţionate, în multe dintre fotografii apar şi alte persoane cu care Boix a avut legături şi pe care ştim că, după câţiva ani, obişnuia să le menţioneze în conversaţiile sale cu tovarăşii din exilul în Franţa sau de la Mauthausen. Printre acestea se numără comisarul politic din Divizia a 30-a, Jaume Girabau, sau Nicanor Felipe, liderul militar al aceleiaşi divizii.

în prezent s-a putut constata că însuşi Boix apare în aproximativ 6 dintre imagini. în ele prezintă trăsăturile fizice ale unui tânăr, dacă nu chiar ale unui copil. Este evident – aşa cum se întâmplă în cazul unei fotografii unde apare alături de Gregorio López Raimundo-că nici măcar nu atinsese înălţimea pe care urma să o aibă la vârsta de adult. Trebuie avut în vedere că fotografiile au fost realizate în intervalul de timp în care Boix avea între 17 şi 18 ani.[15]

248

Santa Maria de Meià. Un oficer al Armatei Populare a Republicii ține un discurs în timpul vizitei membrilor Alianța Nacional de la Dona Jove. În tribuna oratorilor se află și comandantul Nicanor Felipe (1938).

B.12

Francesc Boix cu o mitralieră (1938).

Note

1. Circulara şefului Poliţiei de Siguranţă şi al Serviciului de Securitate către autorităţile competente în aceste domenii pe teritoriile ţărilor ocupate de Al Treilea Reich, 25 septembrie 1940, ANF, Paris, Numărul 40AJ547/7, respectiv Bundesarchiv, Berlin, R58/265.

2. NARA, RG238. Din păcate, raportul OSS nu oferă

nicio informaţie cu privire la contextul discursului lui Eigruber. Pur şi simplu, se citează fragmentul despre deţinuţii spanioli, precum şi pasajul referitor la evreii din Amsterdam, internaţi la Mauthau-

3. Ibid., discursul lui August Eigruber, pronunţat pe 27 iunie 1941.

4. Grabowski nu este un nume de familie atât de rar într-un mediu precum cel în care au avut loc evenimentele discutate aici. De fapt, de-a lungul timpului, peste 60 de deţinuţi din lagărul de la Mauthausen au purtat acest nume. Pike îl identifică greşit pe deţinutul din Erkennungsdienst cu Ştefan Grabowski, un deţinut politic din Polonia, decedat în noiembrie 1944. Probabil că lui Pike i s-a părut că astfel se confirmau datele obţinute de Garcia (vezi ediţia în engleză a cărţii sale Spa- niards in the Holocaust, 2001, p. 358, nota 3). Garcia îşi manifestase interesul faţă de soarta lui Grabowski, după ceea ce el considera o eliberare doar pe hârtie. în Hispania, a relatat că luase legătura cu soţia lui Grabowski, care îi spusese că soţul ei dispăruse pentru totdeauna (vezi Juan De Portado, pseudonimul lui Antonio Garcia Alonso, „Castrarea lui Grabowski – s/c", în Hispania, nr. 59, octombrie-noiembrie 1 977, pp. 11-l 2). în 2002, cu ajutorul lui Hans Landauer, autorul a obţinut informaţii de la Registrul Civil din Viena, potrivit cărora Grabowski nu murise în 1 944, ci din 1 945 apărea din nou ca locuind la Viena, unde a murit pe 26 septembrie 1968. Grabowski pe care îl prezintă Pike (preluând varianta lui Garcia) era, cel puţin în versiunea engleză a cărţii sale citate, un presupus deţinut politic care făcuse parte inclusiv

din Brigăzile Internaţionale; foarte departe de realitate, după cum s-a indicat. Iar versiunea conform căreia Grabowski fusese arestat sub acuzaţia de exhibiţionism, autorul a auzit-o pentru prima dată la Juan de Diego în Perpignan, în mai multe interviuri între 1997 şi 2001. Tot în 2001, când autorul l-a intervievat pe Schinlauer, acesta

a spus că nu-şi aminteşte numele de familie, ci doar prenumele, Ferdinand. La rândul lui, Schinlauer a confirmat motivul deja amintit în ceea ce priveşte arestarea lui Grabowski. Din câte îşi aducea aminte, deţinutul fusese eliberat la sfârşitul lui 1944.

5. Ricken, Parolee Case File, 000-50-5-14, NARA, Washington.

6. Autorul s-a întâlnit personal cu Schinlauer la sfârşitul lunii februarie a lui 2001 în Genthin (Saxo- nia-Anhalt, Germania). După aceea, a mai existat câte o discuţie telefonică. De la sfârşitul lui 2002, nimeni nu a mai răspuns apelurilor şi nici vreunei scrisori a autorului. în 2006, autorul a stat de vorbă cu un vecin al lui Schinlauer şi a aflat astfel că acesta murise la sfârşitul lui 2004. Schinlauer i-a furnizat autorului informaţii foarte valoroase şi i-a permis să reproducă unele fotografii (printre altele, cea care apare la pagina 117 din carte), în decursul interviului, el a declarat că, în afară de acele fotografii, nu mai avea altele din timpul petrecut la Mauthausen. în ceea ce priveşte trecutul acestei persoane, autorul a avut ulterior ocazia să pună la îndoială câteva aspecte importante. De exemplu, Schinlauer susţinuse în interviul din 2001 că sosirea sa la Mauthausen a avut loc la începutul lui 1943, după ce a participat la atacul asupra Uniunii Sovietice, în urma căruia a fost rănit şi a petrecut o perioadă de convalescenţă într-un spital militar. Cu toate acestea, când a fost interogat în 1947 de către War Crimes Branch, agenţia americană de investigare a crimelor de război, Schinlauer preciza că sosise la Mauthausen la sfârşitul lui 1941. în prezent, autorul are îndoieli cu privire la această discrepanţă, care nu s-ar fi datorat, de fapt, unei simple confuzii de date din partea lui Schinlauer la momentul relatării sale. în orice caz, este

evident că nenumăratele experienţe pe care le-a relatat Schinlauer nu s-ar fi putut petrece într-un singur an.

7. Scrisoare de la Antonio Garcia către Mariano Con

stante, nedatată, probabil de prin 1977.

8. Aceste fotografii au fost făcute pentru documentele primite de tinerii spanioli în vederea eliberării lor în toamna lui 1944. Imaginile au fost realizate în serviciul fotografic al lagărului chiar de Boix – după cum îşi aminteau unii dintre fotografi. Majoritatea membrilor grupului aparţineau

aşa-numitului Kommando Poschacher. Printre cei fotografiaţi, care au primit o documentaţie similară, se află alţi 10 spanioli. în noiembrie 1 944, ei au părăsit definitiv lagărul şi au început să lucreze în companii situate în regiune. Aşa s-a întâmplat în cazul lui Ginés Alarcón Segarra (n. La Unión, Murcia, 1922), pe care autorul şi Sandra Checa l-au intervievat în iulie 2007 la Toulouse. Pentru mai multe detalii despre acest ansamblu de fotografii, vezi Benito Bermejo şi Sandra Checa, Las Fotografías del Kommando Poschacher...

9. Francisco Cortés a murit pe 26 august 1941 în Gusen. Fiul său, José Cortés, mutilat în Războiul din Spania (îşi pierduse un picior), a petrecut, de asemenea, o perioadă la Gusen, până când a fost transferat, pe 25 septembrie 1941, din acest lagăr la instalaţiile castelului Hartheim, pentru a fi ucis acolo prin gazare. în acelaşi transport către Hartheim se aflau alţi 22 de spanioli, dintre care unii, precum José Cortés, ajunseseră la Mauthausen în august 1 940 din oraşul francez Angoulême. Au supravieţuit cei mai tineri din familia Cortés (Jacinto şi Manuel). Alţi tineri spanioli care, la fel ca Jacinto şi Manuel Cortés, şi-au pierdut părinţii la Mauthausen au intrat în 1942 în aşa-numitul Kommando Poschacher. în mare parte, este vorba despre familii care se aflau în acelaşi transport cu familia Cortés, provenit din Angoulême. Printre aceştia, trebuie menţionaţi José Alcubierre, fraţii Elias şi Luis González Peña, Jesús Grau, Jesús Tello, Pedro Sánchez Moreno, fraţii Ramos Barril şi Bautista Valsells Casasús. Deşi nu ajunseseră în lagăr în acelaşi transport, şi-au pierdut părinţii la Mauthausen şi alţii care ulterior au devenit membri ai Kommando-ului Poschacher, precum Rafael Castillo şi Pedro Sánchez Moreno.

1 0. Antonio García, ibid.

11. Transferul lui Joaquín López Raimundo la Gusen a avut loc pe 28 septembrie 1941. în ceea ce priveşte dedicaţia menţionată, aceasta apare pe versoul unei copii în format de carte a fotografiei folosite pe coperta volumului nostru, lată textul ei:

„Lui Pepe, ca amintire de la 5185. Fotograful Franz. 9.41 „. Toate acestea se potrivesc cu declaraţia deja menţionată a lui Boix în Procesul de la Dachau, care plasa cooptarea lui în Erkennungs-dienst la sfârşitul lunii august 1 941.

1 2. Se foloseşte aici ediţia autorului, dar există o versiune publicată cu titlul De Barcelona a Mauthausen, diez años de mi vida (1935-1945), Memoria Viva, Móstoles, 2007.

13. Deşi poate fi ciudat, identificarea fotografiilor prezentate de Boix la Nürnberg nu era atât de evidentă, cu excepţia celei notate aici cu numărul 17, folosită ca dovadă în proces şi publicată în documentele tipărite ale procesului. Găsirea celor 18 fotografii şi a interogatoriului la care a fost supus Boix de către partea acuzatoare a fost rezultatul unei căutări destul de minuţioase. O sursă de documentare deosebit de valoroasă au fost însemnările pe care însuşi Boix le-a scris pe versoul unora dintre pozitivele fotografiilor. Apropo, aceste documente au fost împrăştiate în multe dintre arhivele ce păstrau colecţiile referitoare la lagărul Mauthausen. Dacă aceste fotografii sunt examinate, se constată că, în majoritatea cazurilor, nu ştim dacă s-au păstrat negativele originale. De exemplu, este foarte posibil ca Boix să fi deţinut, în anii 1945 şi 1946, negativele fotografiilor pe care le-am notat aici cu numerele 17 şi 18, în secvenţa prezentată despre Nürnberg. în acei ani au fost publicate la Praga, cu o calitate deosebită şi în format mare. Totuşi, în prezent, nu ştim unde se află negativele lor originale, oricât de mult ne-am baza pe pozitive de calitate foarte bună, frecvent adnotate de Boix. Examinarea fotografiilor prezentate de Boix la Nürnberg ne oferă câteva surprize, cum ar fi faptul că unele dintre imaginile prezentate (proiectate) în faţa Curţii nu erau pozitive originale, ci decupaje din vreo publicaţie. Este o concluzie bazată pe observarea copiilor unor fotografii pe care Curtea Internaţională de la Haga le păstrează în arhivele sale. în schimb, aceasta ne permite să înţelegem modul cum Boix a descris unele dintre fotografii, cum este cazul imaginii numărul 2 din succesiunea pozelor. Ceea ce s-a proiectat la Nürnberg cores-punde unui decupaj din revista Regards, mai exact părţii din

stânga a imaginii pe care am reprodus-o la pagina 1 84. Declaraţia lui Boix de la Dachau s-a desfăşurat într-un mod foarte diferit de aceea de la Nürnberg. Nu au existat o proiecţie şi un comentariu separat pentru fiecare dintre fotografii, ci martorul a oferit Curţii un set de pozitive originale (care, în unele cazuri, coincid cu imaginile prezentate la Nürnberg), pe care el notase o scurtă descriere, fiind interogat despre ansamblul lor şi despre împrejurările în care au ajuns în posesia lui.

14. Informaţii preluate dintr-un interviu al lui Lloreng Soler şi al autorului cu Amaya Ruiz Ibârruri la Madrid, 1999.

15. Urmăresc aici informaţiile primite în corespondenţa cu Ricard Marco, în principal cele dintr-un document numit „Raportul Francesc Boix”, din iunie 2015.

„Colecţiile Boix”.

Despre fotografiile prezentate în volumul nostru

în această carte sunt prezentate sub titulatura „Colecţiile Boix” fotografiile referitoare la Mauthausen şi la deportare, care la momentul respectiv s-au aflat în posesia lui Francisco Boix. Totul arată că fotograful le-a luat cu sine în călătoria de la Mauthausen la Paris, în 1945. Documentele pe care le putem găsi în prezent sunt împrăştiate şi realizate pe suporturi foarte variate. O parte dintre ele sunt foarte cunoscute, în schimb altele sunt mai puţin cunoscute sau chiar inedite. Uneori, fiind vorba despre imagini care au circulat mult, nu au fost corect atribuite în ceea ce priveşte subiectul sau autorul lor.

Fotografiile referitoare la Mauthausen prezentate în această carte pot fi grupate după originea lor (cu mici excepţii, detaliate mai jos) în două mari categorii: cele realizate oficial de către serviciile SS ale lagărului şi cele care sunt opera lui Francisco Boix după eliberare.

Se găsesc pe suporturi variate: negative; pozitive; uneori pozitive originale realizate în perioada imediat ulterioară întoarcerii lui Boix din lagăre şi pornind de la negativ. în acest ultim caz, nu este ceva ciudat să aibă pe verso însemnările lui Boix, care, uneori, au fost indispensabile pentru identificarea lor. Alt suport îl reprezintă publicaţiile. Deşi calitatea poate fi deficitară, acest tip de fotografii adaugă de obicei câteva informaţii; în plus, imaginea poate să fi fost supusă anumitor modificări (retuşarea este situaţia cea mai frecventă, mai ales când, din cauza tehnicilor de tipărire, cu greu puteau fi reproduse cu acurateţe anumite fotografii). Deşi este evident că toate fotografiile publicate provin de la o fotografie originală, uneori avem la dispoziţie doar publicaţia. Acesta este cazul câtorva dintre cele mai emblematice şi mai publicate fotografii în anii următori după desfiinţarea lagărelor; probabil că, din cauza succesului lor, negativul original s-a pierdut încă de atunci.

în lipsa negativului original, nu este de mirare că, în multe cazuri, s-au realizat reproduceri pe baza pozitivelor, ceea ce a generat negative neoriginale şi copii de generaţia a doua (sau a treia sau...); fiecare generaţie nouă, care uneori cuprindea retuşurile făcute în cele anterioare, presupune o înrăutăţire a calităţii fotografiei. încadrarea unui pozitiv s-ar putea să fi fost schimbată, aşadar, există cazuri de pozitive în care lipsesc zone ce sunt recognoscibile în altele.

De asemenea, foarte mult variază provenienţa fotografiilor (vezi Bibliografie, p. 259). în plus, este posibil ca aceeaşi fotografie să fie găsită în locuri diferite. Uneori, poate fi urmărit traseul unei părţi a colecţiilor: de exemplu, în anii 1950, Hans Marsalek (după cum el însuşi ne-a indicat) a vizitat Parisul şi a luat un calup de fotografii folosite ulterior în cadrul Muzeului din Mauthausen. Destul de multe dintre ele erau pozitive realizate de Boix şi documentate pe verso de el. Când, în anii 1 990, Paul Le Caer a vizitat Arhiva de la Mauthausen, a reprodus anumite fotografii ce nu se regăseau printre cele din colecţia de la Amicale de Mauthausen din Paris, care aveau

lor de origine.

a) Fotografii realizate de membrii SS

Este vorba despre fotografiile realizate de Serviciul de Identificare de la Mauthausen, atât lucrări oficiale, cât şi private, realizate de medicii şi de personalul serviciului. în cazul lucrărilor realizate în interiorul serviciului, s-ar putea ca autorul să nu fie neapărat un membru SS, ci un deţinut din Erkennungsdienst. în plus, de obicei, developarea, pe lângă alte sarcini (precum retuşarea), o făceau deţinuţii. Vom încerca să enumerăm principalele teme ale acestui grup de fotografii:

Identificarea deţinuţilor. Deşi s-au păstrat câteva, nu se numără printre cele pe care le-am putea considera Colecţiile Boix. Există totuşi excepţia unei serii de 48 de portrete pentru identificarea tinerilor spanioli.

Decese nenaturale. Deţinuţi ucişi în presupuse încercări de evadare; sinucideri; moarte prin electrocutare în gardul electrificat.

Execuţii oficiale. Se cunosc faptele anterioare spânzurăm deţinutului Hans Bonarewitz, evadat şi prins din nou.

Fotografii cu subiect medical. Cele din seria de fotografii cu un evreu olandez care prezintă deformări evidente. Este fotografiat atât îmbrăcat, cât şi dezbrăcat, iar seria este completată după moartea deţinutului cu mai multe imagini unde este arătat scheletul său.

Imagini din timpul construirii lagărului.

Locuri de muncă. Cariera de piatră Wienergraben: diferite fotografii de la cariera de piatră, imagini generale şi detalii particulare, uneori cu deţinuţi muncind. Moara din piatră.

Deţinuţii. în principal, scene de la sosirea deţinuţilor sovietici; câteva cu partizani iugoslavi deţinuţi; deţinuţi, probabil sovietici, în timpul exerciţiilor de gimnastică.

Portrete ale membrilor SS din lagăr. Portrete de studiu şi, de asemenea, aspecte cotidiene din viaţa membrilor SS, surprinşi în încăperile lor sau pozând în faţa barăcilor unde erau cazaţi. Evenimente speciale. Vizitele înalţilor şefi ai SS-ului şi ale altor lideri ai celui de-al Treilea Reich. Se păstrează fotografii de la mai multe vizite efectuate de Himmler şi Kaltenbrunner, în care este prezent Eigruber. în alte ocazii apar generali şi înalţi demnitari neidentificaţi.

b) Fotografii realizate de Boix

Primele momente după eliberarea din lagăr.

Sosirea primei patrule americane. Dărâmarea vulturului de la intrarea în incinta barăcilor. Pancarta („Spaniolii antifascişti...") de pe porticul de la intrarea în lagăr. Deţinuţii eliberaţi. Diverse scene cu deţinuţi în zilele care au urmat eliberării. Predomină spaniolii,

dar există scene şi cu alte grupuri. Există portrete de grup, dar şi individuale.

Interogatoriul lui Ziereis. Fotoreportaj realizat pe 24 mai 1945, cu ocazia capturării şi interogării lui Franz Ziereis, comandant la Mauthausen. Refacerea fotografiilor de identificare. Există mai multe fotografii de acest tip realizate de Boix după eliberarea unora dintre tovarăşii săi spanioli. în acest scop, s-au folosit aceleaşi elemente încă disponibile în Serviciul de Identificare. în mai multe ocazii au fost publicate de-a lungul anilor ca şi cum ar fi fost vorba despre fotografii reale cu deţinuţi realizate de

membrii SS. Mauthausen după eliberare. Scene din zilele care au urmat eliberării din lagăr. Starea în care au ajuns unele instalaţii (camera de gazare etc.); cadavre îngrămădite în diferite zone; deţinuţi sovietici mutilaţi. Comemorări şi festivităţi politice. Ceremonii în onoarea morţilor din lagăre; festivităţi ale diferitelor naţionalităţi; adunarea PCE în Mauthausen. întoarceri. Atât plecarea din Mauthausen a mai multor grupuri de foşti deportaţi, cât şi plecarea în Franţa a lui Boix însuşi, la începutul lui iunie 1945, mai întâi străbătând cu maşina Germania îngropată în ruine şi, în cele din urmă, sosind cu trenul la Paris, însoţit de Manuel Razola, José Perlado şi alţi doi tovarăşi.

Listă de sigle şi de termeni

Anschluss – Integrarea Austriei în cel de-al Treilea Reich, începând din martie 1938. De atunci Republica Austria a încetat să existe şi, la început, s-a numit Ostmark, apoi „Gaue al Alpilor şi al Dunării”, nume generic care include ansamblul regiunilor (Gau) situate în fosta Austria.

Arrest – Loc situat în aşa-numita „clădire specială” (Sondergebäude), numit şi Bunker, unde se găseau o serie de temniţe destinate deţinuţilor pedepsiţi sau deţinuţilor care trebuiau izolaţi (de exemplu, personalităţi remarcabile). în altă parte existau celule destinate membrilor SS sancţionaţi.

Auschwitz – Complex de lagăre din regiunea poloneză Silezia Superioară în timpul ocupaţiei germane. A fost creat în 1 940. A adăpostit cel mai mare centru de exterminare, precum şi complexe industriale şi lagăre de muncă.

AZR şi AZG – Abrevieri ale denumirii oficiale a deţinuţilor numiţi „asociali”, care se distingeau printr-un triunghi negru. Este vorba despre un ansamblu eterogen de deţinuţi, de la romi până la „leneşi” şi persoane având comportament „deviat”.

BV – Abrevierea denumirii oficiale a deţinuţilor consideraţi „criminali profesionişti” (Berufsverbre- cher), în general cu o condamnare judiciară; aceştia purtau ca semn distinctiv un triunghi verde, la fel ca deţinuţii SV (Sicherheitsverwahrung), acuzaţi de delicte comune, dar necondamnaţi de către un tribunal.

CNT – Confederaţia Naţională a Muncii. Sindicat cu orientare anarhistă în Spania anilor 1 920-1930.

CTE – Companii de Muncitori Străini. Unităţi militarizate alcătuite, începând din 1 939, din străini rezidenţi

DEST – Deutsche Erde und Steine Werke, întreprindere a forţelor SS ce gestiona carierele de piatră din lagărele de concentrare, inclusiv cele de la Mauthausen şi Gusen.

Erkennungsdienst – Serviciu de Identificare. Secţiune destinată fotografiei de tip poliţienesc într-un lagăr de concentrare şi, prin extensie, altor activităţi ce aveau legătură cu fotografia. Depindea de Politische Abteilung.

FEDIP – Federaţia Spaniolă de Deportaţi şi Deţinuţi Politici. Entitate în care erau grupaţi deportaţii spanioli. A menţinut o anumită distanţă faţă de organizaţiile predominant comuniste. Secretarul său general a fost timp de mulţi ani José Ester, membru al CNT.

îi Gau, regiune admi-

Gestapo – Geheime Staatspolizei, Poliţia Secretă de Stat. Era poliţia politică a celui de-al Treilea Reich, condusă din 1936 de Heinrich Müller şi integrată în 1939 în RHSA ca Secţiunea a IV-a.

Hartheim – Castel situat în apropiere de Alkoven, la 20 de kilometri de Linz (Austria). Acolo a funcţionat un centru al Operaţiunii T4 (vezi T4) strâns legat de Mauthausen. Mai multe transporturi de deţinuţi din Mauthausen şi Gusen au avut ca destinaţie acest castel, unde au fost eliminaţi. Printre aceştia, vreo 500 de spanioli. La sfârşitul lui 1 944, au fost distruse instalaţiile folosite pentru asasinate. Sarcina le-a revenit deţinuţilor din Mauthausen, care au oferit mărturii detaliate în acest sens.

IMT- International Military Tribunal (Tribunalul Militar Internaţional din Nürnberg), format din reprezentanţi ai Statelor Unite ale Americii, Marii Britanii, Franţei şi Uniunii Sovietice.

JSU – Tineretul Socialist Unificat.

Kapo – Deţinut cu o anumită autoritate atribuită de membrii SS. Frecvent, acest nume este asociat cu personaje brutale şi chiar cu indivizi care i-au ucis pe ceilalţi deţinuţi. Acest lucru era

valabil mai ales pentru kapo închişi pentru infracţiuni de drept comun. în schimb, cei de origine politică se comportau de obicei corect cu ceilalţi deţinuţi, colegi cu ei.

KL – Konzentrationslager, lagăr de Uneori, se foloseşte abrevierea KZ.

Kommando -Termen care are mai multe accepţiuni: 1) grup de muncitori în cadrul unui lagăr de concentrare; 2) sublagăr subordonat unui lagăr principal. Mauthausen a avut peste 40 de lagăre subordonate, împrăştiate în diferite zone ale Austriei şi destinate unor sarcini foarte variate, printre care s-a evidenţiat producţia de armament.

NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiter- partei: Partidul Nazist, care a deţinut puterea în Germania în perioada 1933-1945.

Oberdonau-Dunărea de Sus – Gau din cel de al

Treilea Reich unde se afla Mauthausen, cu capitala la Linz; corespunde, în linii mari, actualului Land austriac Oberosterreich (Austria Superioară).

organisieren („a organiza”, în germană) – în argoul lagărelor de concentrare, a sustrage, a fura de la membrii SS orice obiect sau aliment.

OSS – Office of Strategic Services. Serviciul de Informaţii nord-american, predecesor al CIA.

PCE – Partidul Comunist din Spania.

PCF – Partidul Comunist Francez.

Politische Abteilung – Secţia Politică. Subordonată Gestapoului, dar situată într-un lagăr de concentrare.

Poschacher – Familie de industriaşi din domeniul exploatării granitului din zona Mauthausen şi Gusen. Cel puţin din cea de-a doua jumătate a lui 1942, aceştia au angajat un grup de 42 de tineri spanioli din lagărul Mauthausen, ca forţă de muncă împrumutată de administraţia lagărului. Termenul Poschacher (sau „Pochaca”) a fost utilizat şi în rândul deţinuţilor pentru a se referi la tinerii din acest grup. După o perioadă în care au parcurs zilnic traseul dus-întors între lagăr şi cariera de piatră

Poschacher, începând din toamna lui 1944 s-au bucurat de o situaţie de semilibertate şi chiar au început să locuiască într-o dependinţă a companiei, într-o carieră limitrofă cu satul. Au primit documente de muncitori civili şi li s-a permis să circule în timpul liber prin municipiul Mauthausen. Nici măcar în această perioadă nu au primit banii plătiţi de companie, ci administraţia lagărului a încasat salariile lor.

Prominenten („proeminenţi”): Kapo şi, în general, deţinuţii care se bucurau de avantaje în lagăr: secretari, şefi şi personal din bărăci, frizeri, personal în serviciul membrilor SS şi, în general, specialişti care, prin profesia lor, erau foarte apreciaţi.

PSUC – Partit Socialista Unificat de Catalunya. Era partidul comunist din Catalonia.

Revier – Infirmeria sau dispensarul lagărului. Mauthausen a avut mai multe Revier, la care apelau diferiţi deţinuţi, în funcţie de starea lor şi conform unor reguli ce s-au schimbat de-a lungul timpului. Unul dintre dispensare a fost aşa-numitul Russenlager, „lagărul rusesc”, care oferea nişte condiţii danteşti şi din care era foarte puţin probabil ca cineva să scape cu viaţă. Au existat, de asemenea, infirmeria din baraca 5, „infirmeria specială” din baraca 20 şi Neues Revier (noua infirmerie), situată într-o clădire de piatră şi care a început să funcţioneze de abia în 1 944. Aceasta din urmă oferea cele mai bune condiţii.

RFSS – Reichsfuhrer SS, şeful suprem al forţelor SS, funcţie deţinută de Heinrich Himmler.

RSHA – Reichssicherheitshauptamt (Biroul Principal de Securitate al Reichului German). Condus de Heydrich până la moartea sa, în 1942, iar de la începutul lui 1943 până la sfârşitul războiului, de Kaltenbrunner (vezi biografia acestuia de la paginile 100-101). Din 1 944 are în subordine şi serviciile secrete ale armatei germane.

Speckjäger (pronunţat de spanioli „espechega”) – Cei aflaţi în cea mai proastă situaţie, care nu aveau posturi de responsabilitate sau nu îndeplineau sarcini utile pentru

administraţia lagărului. O adevărată clasă de jos în lagăr, întotdeauna pe marginea pantei care, din cauza epuizării, foametei şi maltratărilor, îi ducea deseori la moarte. Echivalent: Kretiner.

SS – Schutzstaffel (Eşalonul de protecţie). înfiinţat în 1925 ca unitate de gărzi de corp a Partidului Nazist, în Al Treilea Reich, sub comanda lui Himmler, au devenit o organizaţie ce cuprindea de la unităţi responsabile de lagărele de concentrare până la mari divizii de luptă.

Stahanovism – Temă foarte comună în propaganda sovietică şi comunistă din epoca stalinis- mului. Se punea accent pe randamentul maxim al muncii, în favoarea colectivităţii. Numele provine de la minerul sovietic Aleksei Grigorievici Stahanov (1906-1977).

Stalag – Lagăr german pentru prizonieri de război. Majoritatea spaniolilor care au sfârşit la Mauthausen petrecuseră o perioadă în diferite Stalag-uri. în

general, acolo erau trataţi în conformitate cu tratatele internaţionale referitoare la prizonierii de război, iar deţinuţii puteau să menţină corespondenţă cu familiile lor.

Strafkompanie-Companie de pedeapsă. Grup de deţinuţi obligaţi să transporte pietre între cariera Wienergraben şi lagăr, activitate care, dacă se prelungea mai multe zile, ducea de obicei la epuizarea şi moartea deţinuţilor.

SV – Vezi BV.

T4 (Aktion T4) – Operaţiune de eliminare a celor cu „vieţi nedemne de a fi trăite”. Sub această denumire au fost asasinaţi, începând din 1939 (cu un interval de inactivitate la apogeul războiului), în incinte specializate, bolnavi mintali şi alte categorii de deţinuţi. A existat un centru T4 în castelul de la Hartheim (vezi Hartheim.)

WVHA – Wirtschafts-und Verwaltungshauptamt (Biroul Central Economico-Administrativ). Administraţia lagărelor de concentrare naziste. înfiinţată în 1939 şi condusă de Oswald Pohl.

Bibliografie Arhive şi instituţii

AFH – Arhiva fotografică a ziarului L'Humanité, Saint-Denis

AGGC – Arhiva Generală a Războiului Civil, Salamanca

AK – Agenţia Keystone, Paris

AMAE – Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, Madrid

AM IB -Amicale de Mauthausen şi din alte lagăre, Barcelona

AM IP – Amicale de Mauthausen, Paris

AMM – Archiv und Gedenkdtätte Mauthausen, Bundesministerium für Inneres, Viena

ANC – Arxiu Nacional de Catalunya, Sant Cugat del Vallès

AN F – Archives Nationales de France, Paris

APCE – Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist din Spania, Madrid

BDIC – Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine, Nanterre

BMP – Bibliothèque Marxiste de Paris

BN M – Biblioteca Naţională, Madrid

CDJC – Centre de Documentation Juive Contempo-

DOW – Dokumentationsarchiv des Österreichischen Widerstandes, Viena

FD – Fons de la Deportado, Arxiu Municipal de Castellar del Vallès

FN DI RP – Fédération Nationale de Déportés, Internés, Résistants et Patriotes, Service de documentation, Paris

FNSP – Fondation Nationale des Sciences Poli- tiques-CEHVS, Archives d'Histoire Contemporaine, Archive Charles Dubost, Paris

H MM – Hemeroteca Municipal, Madrid

ICJ – International Court of Justice, Tribunalul Internaţional de Justiţie, Haga

MSG – Intemationaal Instituut voor Sociale Geschie- denis, Amsterdam

JS – Joan Salomô, Barcelona

KMG – Klub Byllych Wi e zniôôw Politycznych Obozu Koncentracyjnego Mauthausen-Gusen, Varşovia

MCO – Musée d'Histoire Contemporaine-BDIC,

MHC- Museu d'Historia de Catalunya, Fondul Amicale de Mauthausen, Barcelona

NARA – National Archives II, College Park, Maryland, Statele Unite ale Americii

NIVO – Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumen- tatie, Amsterdam

SEAC – Sécrétariat d'État aux anciens combattants et victimes de guerre. Fototeca, Paris

USHMM- United States Holocaust Memorial Museum, Washington

Colecţii private

Ramón Bargueño (Villejuif, Franţa) Carlos Cabeza (Fresnes, Franţa) Mariano Constante (Montpellier) Pablo Escribano (Paris) Paul Le Caer (Deauville, Franţa) Domingo Malagón (Parla, Madrid) Ramón Milá Ferrerrons (Orleans) Familia Perlado (Biarritz şi Paris) Victoria Pujolar (Móstoles, Madrid) Familia Tapia (Toulouse) Llibert Tarrago (Paris)

Bibliografie Interviuri

Persoane intervievate sau cu care	Carlos Cabeza	Engracia Dorel-Farré
s-a întreţinut corespondenţă	(Fresnes)	(Bruyères), CT
CR – Corespondenţă	Paul Le Caer	Pierre Durand
CT – Conversaţii telefonice	(Deauville)	(Paris)
José María Aguirre	Enrique Calcerrada	Pablo Escribano
(Palma de Mallorca), CT	(Barbazan-Debat)	(Paris)
Manuel Alfonso	Antonio Cano	Joan Escuer
(Bordeaux)	(Toulouse)	(Barcelona)
Felicitas Alonso	Alfonso Cañete	Eduardo Escot
(Barcelona	(Paris), CT	(Paris), CT

), CT

Victor Alonso	Santiago Carrillo	Segundo Espallargas
(Castres), CT	(Madrid)	(La Oueue-en-brie), CT
Rafael Álvarez	Neus Catalá	Antonio Fontales
(Paris), CT	(Sarcelles), CT	(Hendaye), CT
Héctor Andreu şi Pilar Atrián	José Cereceda	Doctor Frank
(Barcelona)	(Amelie-les-Bains)	(Paris), CT
Georges Angeli	Nicole Chatel	Eduardo Frías
(Châtellerault), CT	(Paris), CT, CR	(Agen), CT
Matías Arranz	Pierre Serge Choumoff	Manuel García Barrado
(Palau du Vidre), CT	(Paris)	(Mauthausen)
José Artime	Baldomero Chozas	Jean Marie Ginesta
(Toulouse)	(Paris)	(Orleans),

		CT, CR
Manuel Azaustre	Francesc Cornelias	José Goytia
(Orleans)	(Leonding bei Linz)	(Paris), CT
Luis Ballano	Mariano Constante	Gerald Grassl
(Agde), CT	(Montpellier)	(Viena), CR
Ramón Bargueño	Jacinto Cortés	Alain Guérin
(Villalueng a de la Sagra şi Paris)	(Perpignan)	(Paris), CT
Walter Beck	Manuel Cortés	Gisèle Guillemot
(Praga)	(Gijón), CT	(Paris)
Alejandro Bermejo	Francis Crémieux	Thomas Gingsburger-Vogel
(Bonneuil), CT	(Paris), CT	(Nantes), CT, CR
Christina Bina	Pierre Daix	Enrique de la Jara
(Mauthausen)	(Paris)	(Madrid), CT
Victor S.	Juan de	José Jornet

Blocher	Diego	
(Valence), CT, CR	(Perpignan si Barcelona)	(Alicante), CT
Nuria Boix	Leopoldine Drexler	Jacovos Kambanellis
(Barcelona)	(Mauthausen)	(Atena), CR
Christianne Borrás	Premysl Dobias	Feliciano Lacarta
(Guingamp), CT, CR	(Londra), CT, CR	(Hendaye), CT

Jean Laffitte	Lázaro Nates	Luisa Serra
(Agnas), CT	(Paris), CT	(Perpignan), CT
Hans Landauer	José Pàmies	Joan Salomó
(Viena)	(Paris)	(Barcelona), CT
Lise London	José Perlado	Manuel San Martin
(Paris)	(Biarritz)	(Fumel)
Joaquín López Raimundo	Fernando Pindado	José Sans
(Paris)	(Madrid)	(Amélie-les-Bains)
Gregorio López Raimundo	Howard Pierson	Ramiro Santisteban
(Barcelona)	(New York), CT, CR	(Paris)
Domingo Malagón	Victoria Pujolar	Emilio Segura
(Paris)	(Móstoles), CT, CR	(Oloron), CT
Hans	Félix	Antonio

Marsalek	Quesada	Soriano
(Viena)	(Antibes), CT	(Paris)
Agapito Martín	Madeleine Riffaud	Subofiţer SS anonim
(Carcasona)	(Paris), CT	(S.S.A.j (Saxonia-Anhalt)
Ángeles Martínez	Antonio Rodríguez	Llibert Tarrago
(Saint-Denis)	(Madrid), CT	(Paris)
Felipe Martínez Robles	Elena Romo	Jesús Tello
(Sabatier-Raismes), CT, CR	(Barcelona), CT	(Toumefeuille)
Marcial Mayans	Amaya Ruiz	Enrique Tapia
(Perpignan)	(Madrid)	(Toulouse)
Ramón Milá	Pierre Saint-Macary	Georges Waysand
(Orléans)	(Paris)	(Paris)
Conchita Montané	Jorge Semprún	

(Paris si (Paris), CT
Barcelona
), CT

Bibliografie

7.1

Memorii, colecţii de mărturii şi literatură inspirată din experienţa în lagăre

Alfonso Ortells, Manuel, Diez años de mi vida, f.e., Bordeaux, f.a. A apărut şi la Editura Memoria Viva, Móstoles, 2007.

Amat-Piniella, Joaquim, K.L. Reich, Edicions 62, Barcelona, 2001. Ediţia lui David Serrano, conform manuscrisului original în catalană. Există şi o ediţie în spaniolă din care autorul a eliminat câteva fragmente (Club Editor, Barcelona, 1 963). Bargueño, Ramón şi Hernández, Pedro, Mauthau- sen, nunca más, f.e., f.l, [1991], Borras Lluch, José, Histoire de Mauthausen. Les cinq années de déportation des républicains espag- nols, f.e, Châtillon-sous-Bagneux, 1989. Brune, Elisa şi Gunzig, Edgar, Reiations d'incerti- tude, Ramsay, Paris, 2004.

Carrió Vilaseca, Jacint, Manresa-Mauthausen-Gu- sen, Deportado i retorn d'un home compromés amb la llibertat, Ângels Fusté i Gamisans, Centre d'Estu- dis del Bages, Manresa, 2000. Catalâ, Neus, De la resistencia y la deportación. 50 testimonios de mujeres españolas, L'Eina, Barcelona, 1984.

Cinca Vendrell, Amadeo, Lo que Dante no pudo imaginar, Producciones editoriales, Barcelona, 1980. Constante, Mariano, Los años rojos: holocausto de los españoles, Huesca, Pirineo, 2000.

García Gaitero, Prisciliano, Memorias, [1946], Mannuscris furnizat de Hans Landauer. Publicat şi în León, Edilesa, 2005, ed. de José Luis Gavilanes

Guillemot, Gisèle, De Colombelles (Calvados) à Mauthausen (Autriche), 1943-1945, L'Harmattan, Paris, 2001.

Kambanellis, Jakovos, Mauthausen, Kedros, Atena, 1995.

Laffitte, Jean, La pendaison, Julliard, Paris, 1 983. Martínez-Robles, Felipe, Souvenirs d'un mineur du Nord. Des Brigades Internationales au camp de Mauthausen. 1936-1945, dix années de lutte contre le fascisme, Association Rememot, [Raismes], 1999. Massaguer, Lope, Mauthausen, fin de trayecto. Un anarquista en los campos de la muerte, Ediţie de Maria Angeles Garcia-Maroto, Fundaţia Salvador Seguí, Madrid, 1 997.

f.e, Perpignan,

i llarga, Cosse-

n los campos nazis: Mauthausen, Pirineo, Huesca, 2000.

---, Yo fui ordenanza de los SS, Martínez Roca,

Barcelona, 1 977.

Constante, Mariano si Pons Prades, Eduardo, Los cerdos del comandante, Argos Vergara, Barcelona,

Constante, Mariano si Razóla, Manuel, ín colaborare cu Patricio Serrano, Triángulo azul. Los republicanos españoles en Mauthausen, Península, Barcelona,

Mayans, Marcial, Une si longue nuit, 1999. Ediţie şi în catalană, Una nit ta tănia, Valls, 2009.

Rico, Ricardo, „Recuerdos de un triángulo azul”, în Alfaya, Javier, Españoles...

Semprún, Jorge, La escritura o la vida, Tusquets, Barcelona, 1 995.

Serrano, David, Un català a Mauthausen. La historia de Francesc Cornelias, Pörtic, Barcelona, 2001. Tillard, Paul, Mauthausen, Editions Sociales, Paris, 1945.

Universität de Barcelona (Unitat d'Estudis Biografíes), Informe sobre el entorno familiar y primeros años de Francisco Boix, text inedit, 1 999.

La deportación, Ultramar, Barcelona, 1 996 [este traducerea publicaţiei FNDIRP, Paris], About, Usen, Les photographies du camp de concentration de Mauthausen, Mémoire de maîtrise, sub coordonarea profesorului Pierre Vidal-Naquet, Université Paris VII, 1997.

Alfaya, Javier, Españoles bajo el III Reich: recuerdos de un triángulo azul, Edicusa, Madrid, 1 970. Bermejo, Benito si Checa, Sandra, „Las fotografías del Kommando Poschacher (1944). Un grupo de jóvenes españoles prisioneros en el campo nazi de Mauthausen", Cuadernos Republicanos, nr. 60, 2006.

---, Libro Memorial. Españoles deportados a

los campos nazis, 1940-1945, Subdirecţia Generală a Arhivelor Statului, Madrid, 2006. , Supervivencia, testimonio y arte. Españoles en los campos nazis, catalogul expoziţiei, Centrul Documentar al Memoriei Istorice, Salamanca, 2010. Bemadac, Christian, Les 186 marches, France Empire, Paris, f.a.

Brink, Cornelia, Ikonen der Vernichtung. Öffentlicher Gebrauch von Fotografien aus nationalsozialistischen Konzentrationslagern nach 1945, Akade- mie-Verlag, Berlin, 1 998.

Chéroux, Clement (coord.), Mémoire des camps. Photographies des camps de concentration et d'ex- termination nazis (1933-1999), Marval, Paris, 2001.

Choumoff, Pierre Serge, i nauxsocialistes par gaz en territoire autrichien, 1940-1945, Bundesministerium fur Inneres, Viena, 2000.

Choumoff, Pierre Serge, Les exterminations par gaz à Hartheim, Anexa 2 din Tillion, Germaine, Ravensbruck.

Choumoff, Pierre Serge, Les exterminations par gaz à Mauthausen et Gusen, Anexa 3 din Tillion, Germaine, Ravensbruck.

Cuesta, Josefina şi Bermejo, Benito (editori), Emigración y exilio. Españoles e italianos en Francia, Eudema, Madrid, 1 996.

Douglas, Lawrence, Film as witness: screening Q „Nazi Concentration Camps" before the Nuremberg 2 Tribunal, Yale Law Journal, noiembrie 1 995. | Dreyfus-Armand, Géneviéve, El

exilio de los republicanos españoles en Francia. De la guerra civil a la 264 muerte de Franco, Crítica, Barcelona, 2000.

Fabreguet, Michel, Mauthausen, camp de concentration national-socialiste en Autriche, Rattaché, Paris, 1999.

Freund, Florian, „Der Mauthausen-Prozess. Zum amerikanischen Militärgerichtsverfahren in Dachau im Frühjahr 1946”, în Dachauer Hefte, nr. 13. Gallart i Vivé, Ernest, Los republicanos españoles en el sistema concentracionario del KL Mauthausen: „ei Kommando César”, Memoria Viva, Móstoles,

Horwitz, Gordon, Mauthausen, ville d'Autriche, 1938-1945, Seuil, Paris, 1992. Horwitz, Gordon, Le Caër, Paul şi Le Caër, Étienne, Mauthausen, Les cicatrices de la mémoire, Heimdal, Bayeux, 1996.

Horwitz, Gordon, Le Caër, Paul şi Sheppard, Robert, Mauthausen. Album Mémorial, Heimdal, Bayeux, 2001.

La part visible des camps – Les photographies du camp de concentration de Mauthausen. Imâgenes y Memoria de Mauthausen, ediţie bilingvă france- ză-spaniolă, Tiresias, Paris, 2005. Le Caër, Paul şi Sheppard, Bob, Mauthausen. Livre Mémorial, Heimdal, Bayeux, 2000. Le Chêne, Evelyn, Mauthausen, The History of a Death Camp, Methuen, Londra, 1 971. Marsalek, Hans, Die Geschichte des Konzentra- tions – lagers Mauthausen, Österreichische Lagergemeinschaft Mauthausen, Viena, 1995. Mauthausen, KSC Kraj Praha, Praga, 1946. Milton, Sybil, The Camera as Weapon: Documentary Photography and the Holocaust, Simon Wiesenthal Center Annual, 1, 1984.

---, „Photography as Evidence of the Holocaust”, History of Photography, Vol. 23, Nr. 4, iarna lui 1999.

Pappalettera, Vicenzo si Luigi, Los SS tienen la pala- bra: las leyes del campo de Mauthausen reveladas por las Schutz-Staffeln, Laia, Barcelona, 1969.

Pike, David Wingeate, Spaniards in the Holocaust Mauthausen, the Horror on the Danube, Routledge Londra, 2001.

---, În the Service of Stalin. The Spanish Com

munists in Exile, 1939-1945, Clarendon F Oxford, 1 993. Pons Prades, Eduardo, Morir por la libertad. Es pañoles en los campos de exterminio nazis, Madrid, 1 995.

---, Republicanos españoles en la II Guerra

Mundial, Planeta, Barcelona, 1 975. Rodríguez Jiménez, José Luis, Los esclavos españoles de Hitler. La historia de los miles de españoles enviados a trabajar a la Alemania nazi, Planeta, Barcelona, 2002.

Roig, Montserrat, Els catalans ais camps nazis, Edi- cions 62, Barcelona, 1 977. Ediţie în spaniolă (abreviată) în Noche y niebla: los catalanes en los campos nazis, Península, Barcelona, 1 978. Rubio, Javier, La emigración de la guerra civil de 1936-1939, San Martín, Madrid, 1979.

Tillion, Germaine, Ravensbrück, Seuil, Paris, 1 988. Vilanova, Antonio, Los olvidados. Los exiliados españoles en la Segunda Guerra Mundial, Ruedo Ibérico, Paris, 1969.

Reviste

Ahora, organ al JSU (Paris), 1946. Hispania, organ al FEDIP (Paris), 1 951-l 985. L'Humanité (Paris), 1945-1951. Juliol, revista Tineretului Socialist Unificat (Barcelona), 1936-1939.

Le Patriote Résistant, organ al FNDIRP (Paris).

Filme documentare

Brousek, Karl M., Rückkehr unerwünscht. KZ Mauthausen, Austria, 1987, 45 de minute.

Granero, Pilar, cu scenariu de Sella, Joan, Las dos guerras del fotógrafo Boix, TVE, 2015. Lekus, Roy, Mauthausen pour mémoire, Franţa, Les Films d'Ici, Amicale de Mauthausen, ORF, France-3, 1995, 52 de minute.

Nazi Concentration Camps, 1945, producţie nord-americană prezentată în faţa Tribunalului Internaţional de la Nümberg pe 29 noiembrie 1945, 75 de minute.

Soler, Lloreng, Francisco Boix, un fotógrafo en el infierno, Spania, Área de TV y Canal-I- España, 2000, 65 de minute.

---, Sobrevivir en Mauthausen, Spanien, 1975,

Resurse on-line (verificate în martie 2015)

Memorial al Lagărului de Concentrare Mauthausen. Pagini oficiale de internet ale Ministerului Afacerilor Interne din Austria, responsabil cu actualul muzeu şi arhiva fostului lagăr (versiune în spaniolă; conţinuturile versiunilor în germană şi engleză sunt mai complete): http://www.mauthausen-memorial. at/int/es/

a Comitetului Memo- engleză):

KZ Gusen, pagina de int< rial de la Gusen (versiun http://www.gusen.org

The Avalon Project at the Yale Law School, The Nuremberg War Crimes Trials. Documente din procesul de la Nürnberg şi multe alte documente care au legătură cu acesta (în engleză): http://avalon.law.yale. edu/subject_menus/imt.asp

Deportaţi spanioli în lagărele naziste. Bază de date pe paginile de internet ale Ministerului Culturii din Spania: http://bit.ly/1GE8cwl

Livre Mémorial (în franceză). Bază de date cu conţinuturile actualizate ale Cărţii Memoriale publicate de Fondation pour la Mémoire de la Déportation: http:// www.bddm.org/liv/index_liv.php

Francisco Boix, site unde vor fi afişate noutăţi cu privire la această lucrare: http://www.francisco-

Cronologie

Cadru general	Mauthausen, Boix și subiecte conexe
1933 **ianuarie, 30** – Hitler devine cancelar. Preluarea puterii de către naziști. **martie, 22** – Creares lagărului de concentrare de la Dachau, lângă München.	
1939 **fără dată** – Himmler înființează WVHA, administrația centrală a KZ, condusă de Pohl. **martie, 15** – Al Treilea Reich invadează Cehoslovacia. **mai** – Deschiderea lagărului de la Ravensbrück. **vară-toamnă** – În Franța, primirea spaniolilor în Companiile de Muncitori Străini (CTE), în Batalioanele de Marș și în Legiunea Străină. **septembrie** – Demararea Operațiunii T4, prin care erau lichidate persoanele cu „vieți nedemne de a fi trăite": bolnavi congenitali, bolnavi mintali etc.	**februarie, 9** – Numirea lui Ziereis la șefia lagărului Mauthausen. În prima jumătate a acestui an se începe construcția Bunkerului, care adăpostește temnițele și (în subsolul) crematoriile. **august, 25** – Ziereis este promovat la gradul de *Sturmbannführer* (echivalent pentru comandant). **septembrie, 1** – *Hauptsturmführer*-ul SS Karl Schulz este numit șef al *Politische Abteilung* din Mauthausen. **decembrie** – Începere construcția lagărului-anexă Gusen I, la câțiva kilometri de Mauthausen. **sfârșitul anului** – Încheierea construcției primelor 20 de barăci.
1940	**martie** – Karl Chmielewski devine comandant la Gusen (lagăr subordonat celui de la Mauthausen), care începe să funcționeze din acel moment. **martie** – *Hauptsturmführer*-ul SS Georg Bachmayer este numit șef de pază (*Schutzhaftlagerführer*) al deținuților de la Mauthausen.

Cadru general	Mauthausen, Boix și subiecte conexe
mai, 14 – Ocuparea Parisului de către nemți.	**aprilie** – Gusen I are deja 800 de deținuți. **august, 6** – Sosește primul convoi cu 392 de republicani spanioli. Printre ei: Juan de Diego Herranz (3156). **august, 24** – Sosește convoiul din Angoulême, cu femei, copii și oameni mutilați. În Mauthausen rămân 430 de persoane: bărbați și copii cu vârste peste 13 ani. În 1945, după eliberarea lagărului, 357 dintre ei muriseră (87%). Femeile, după o călătorie lungă, vor fi predate autorităților spaniole la granița cu Franța. **august, 26** – Moare primul spaniol la Mauthausen, José Marfil Escabona, din Fuengirola (Málaga). Cei aproximativ 900 de spanioli aflați în acel moment în lagăr îi dedică un moment de reculegere.
septembrie, 15-25 – Vizita lui Serrano Suñer în Germania. **septembrie, 25** – Poliția de Siguranță germană anunță că, „din ordinul Führerului", deținuții spanioli încetează să mai fie prizonieri de război și trebuie internați în lagăre de concentrare. **octombrie, 15** – Executarea în Barcelona a lui Companys, predat de către germani lui Franco, în închisoarea de la Santé (Paris). **octombrie, 23** – Întrevederea dintre Franco și Hitler (Hendaye). **octombrie, 24** – Întrevederea dintre Hitler și Pétain, în Montoire. **noiembrie, 4** – La Montauban, moare Manuel Azaña, în zona neocupată și sub protecția diplomatică mexicană. **octombrie, 28** – Atacul italian asupra Greciei, ce va duce, în februarie-martie 1941, la intervenția germană din Balcani.	**septembrie, 1** – Începe construcția *Neues Revier* (spital nou, terminat la sfârșitul lui 1943 și pus în funcțiune în vara lui 1944). **noiembrie, 25** – În aceeași zi a sosirii sale în lagăr, Casimiro Climent Samión începe să lucreze la *Politische Abteilung* din Mauthausen. **decembrie, 13** – 846 de spanioli sosesc de la Strasbourg.
1941 **ianuarie, 1** – Clasificarea lagărelor de concentrare în funcție de severitatea lor. Mauthausen-Gusen este singurul din Categoria a III-a, pentru deținuți considerați irecuperabili.	**ianuarie, 27** – Începe transferul spaniolilor de la Mauthausen – lagărul central – la Gusen (Roig, 187, citându-l pe Pagès). Potrivit lui Pike, aceasta s-a petrecut pe 24 ianuarie (Pike, *In the Service of Stalin*..., p. 138). **ianuarie, 27** – Sosirea unui transport de 1 506 de republicani spanioli proveniți din *Stalag* XI-B (*Fallingbostel*). Printre ei: Francisco Boix. **ianuarie, 25** – Sosesc 775 de spanioli de la Trier (Trèveris). **ianuarie, 29** – Începe să funcționeze crematoriul de la Gusen I. De-a lungul următoarelor luni, zidari spanioli construiesc partea de sus a zidului incintei barăcilor, precum și drumul de rond. La intrare, este ridicat vulturul nazist.
februarie, 25 – Începe persecuția împotriva evreilor în Olanda ocupată. Mai multe sute de evrei sunt trimiși din Amsterdam în Mauthausen. **martie** – Ordinul lui Himmler de a extinde programul de eutanasiere (aplicat deja din 1939) la deținuții din KZ care nu erau apți pentru muncă și la cei bolnavi mai mult de 3 luni. **aprilie, 6** – Invadarea Iugoslaviei de către trupele Wehrmacht-ului. Crearea statului fascist croat.	**martie** – Deținuții încep construirea căii ferate între gara Sf. Georgen și KZ Gusen I. **martie** – Juan de Diego Herranz intră în secretariatul lagărului (*Schreibstube*). Este repartizat la *Todesmeldung* (arhiva unde erau consemnate decesele).

Cadru general	Mauthausen, Boix și subiecte conexe
aprilie, 7 – Sosirea la Mauthausen a 200 de deținuți spanioli din *Stalag* XVIIA (Kaisersteinbruch). Printre ei, fotograful Antonio García Alonso.	**aprilie, 7** – Sosirea la Mauthausen a 200 de deținuți spanioli din *Stalag* XVIIA (Kaisersteinbruch). Printre ei, fotograful Antonio García Alonso. **aprilie, 26** – La Mauthausen sosește Joaquín López Raimundo, împreună cu alți 468 de spanioli proveniți de la Altengrabow (*Stalag* XI-A). **aprilie, 27** – Vizita lui Himmler și Kaltenbrunner la Mauthausen.
mai, 27 – Nemții ocupă Atena.	**mai** – Spaniolul Antonio García Alonso începe să lucreze în laboratorul fotografic *Erkennungsdienst* de la Mauthausen.
iunie – Se constituie *Kommando*-ul Bretstein (în Stiria), primul din afara Mauthausen-Gusen unde au existat spanioli (de exemplu, De Dios Amil). **iunie, 22** – Germania atacă URSS. În Madrid, Serrano Súñer se adresează celor prezenți în fața sediului Falangei: „Rusia este învinsă!"	**iunie, 14** – Conform registrului, la această dată mor „prin salt de pe zidul carierei de piatră" 16 evrei. **iunie, 21** – Patru spanioli (Izquierdo, Velasco, López, Cerezo) evadează din *Kommando* Bretstein. Vor fi prinși la sfârșitul verii. **iunie, 22** – Mare dezinfecție la Mauthausen. Îngrămădirea deținuților în curtea lagărului.
iulie, 5 – Ieșirea Spaniei din primele contingente ale Diviziei Albastre.	**august, 1** – Începe construcția *Siedlungsbau*, un complex de locuințe pentru membrii SS și familiile lor la periferia satului Mauthausen (între sat și lagăr). **august, 14** – Iese de la Mauthausen un transport cu 45 de deținuți: 31 spanioli, 4 evrei olandezi, 8 polonezi și 2 germani. Destinația oficială: sanatoriul de la Dachau. În realitate, sunt conduși la camera de gazare de la castelul Hartheim, pentru a fi executați. Astfel, vor muri 441 de spanioli între 12 august 1941 și 19 octombrie 1942.
septembrie, 1 – Ordin prin care evreii de pe teritoriul german sunt obligați să poarte un semn distinctiv pe hainele lor (steaua galbenă). **septembrie, 19** – Germania ocupă Kievul (Ucraina).	**septembrie** – Își începe activitatea Ungurul Istvan Balogh, fost brigadier în Spania, reușește să creeze un receptor radio cu piese furate din atelierele SS. **septembrie** – Se creează *Kommando*-ul Ternberg, cu 360 de spanioli, sub comanda lui César Orquín. **octombrie** – Sosește la Gusen un transport mare de spanioli din Mauthausen (cei „fără șapcă"), aproape 2 000 (conform lui Rico, p. 35), care sunt eliminați foarte repede. — În această lună, Joaquín López Raimundo este transferat la la Gusen. **octombrie** – Începe construcția așa-numitului Russenlager (lagăr rusesc), în sudul lagărului central și ceva mai jos de pantă, care, în realitate, a fost folosit ca lagăr pentru bolnavi. **octombrie, 15** – Vizita lui Glücks (inspector general al lagărelor de concentrare) la Mauthausen și Gusen, însoțit de Kaindl. **octombrie, 22-24** – Încep să sosească la Mauthausen și Gusen primii prizonieri sovietici, ca rezultat al unui acord între Himmler și Înaltul Stat Major al Armatei. În lunile de vară, începe selecția deținuților pentru executarea Acțiunii 14f13: sunt transferați la castelul din Hartheim (un centru al Operațiunii T4), unde sunt gazați. În

Cadru general	Mauthausen, Boix și subiecte conexe
decembrie, 7 – Decretul Noapte și Negură (*Nacht und Nebel*), care stabilește deportarea în cazul în care nu se aplică imediat măsura execuției membrilor Rezistenței în țări ocupate de naziști și păstrarea secretului absolut despre locul acestora.	documente, se consemnează că au murit la Mauthausen ori la Gusen.
decembrie, 16 – Sovieticii recuperează Kaliningrad.	În toamna lui 1941, inspectorul lagărelor de concentrare, Glücks, decide instalarea unui camere de gazare la Mauthausen; construcția acesteia se prelungește până în primăvara anului 1942.
	decembrie, 19 – Sosirea a 342 de spanioli proveniți de la Viena. În a doua jumătate a lui 1941 se construiește cel de-al cincilea rând de barăci pentru deținuți (21–24). Se înalță, de asemenea, o clădire (în exteriorul spațiului dedicat deținuților) care adăpostește Dezinsecția și laboratorul fotografic.
	Se construiește un zid care, în cele din urmă, va înconjura

1942

	În acest an, se înregistrează cel puțin 14 293 de decese. Între cele declarate morți „nenaturale": 639 de persoane împușcate în încercarea de evadare, 562 de persoane executate, 134 de persoane care s-au sinucis, aruncându-se în gardul electrificat, 33 de persoane decedate prin spânzurare, 5 morți în urma unor accidente, 2 morți în urma alunecării de pe stânci. Lagărul le-a furnizat membrilor SS 5 278,1 grame de dinți de aur (Marsalek, p. 233).
ianuarie, 20 – Conferința de la Wannsee, lângă Berlin, unde se concretizează și se sistematizează măsurile privind genocidul evreilor în Europa.	
	februarie – Karl Chmielewski părăsește lagărul Gusen și devine comandant al unui KZ în Olanda: Herzogebusch. Îl înlocuiește SS-*Hauptsturmführer*-ul Fritz Seidler.
martie, 27 – Deportarea masivă a evreilor din Franța la Auschwitz.	**martie** – Fără a pune la socoteală Hartheim, în Mauthausen mor în această lună 2 123 de persoane: o medie de 68 de persoane pe zi, îndeosebi cehi și prizonieri de război din URSS.
	martie – Gusen: primele experimente cu gaz în barăci închise (victimele sunt spanioli și polonezi).
	martie – Mauthausen: primele victime în camera de gazare.
	aprilie, 5 – Fuga a trei deținuți din grupul „Cesar" al unui *Kommando* (subordonat lagărului Mauthausen) din Vöcklabruck. Unul dintre ei reușește să rămână ascuns timp de 25 de zile și este prins la 30 de kilometri de granița cu Elveția. (Fugari sunt: Augustin Santos, Juan Adelantado și López Bermúdez.)
aprilie, 17 – Numirea lui Laval (politician favorabil Axei) în funcția de vicepreședinte al guvernului francez (Vichy).	
	aprilie, 20 – Ziua de naștere a lui Hitler. Sunt împușcați 48 de iugoslavi (dintre care 4 femei) și 2 cehi. Trei

mai, 27 – Atentat împotriva lui Heydrich în apropiere de Praga. Moare pe 4 iunie.

iulie, 16 – Razii împotriva evreilor la Paris (organizate de poliția franceză).

polonezi sunt împușcați când încearcă să evadeze (Marsalek, p. 229).
aprilie, 28 – Vizita lui Himmler la Mauthausen. Îi abordează pe câțiva dintre martorii lui Iehova, oferindu-le în zadar libertatea, în schimbul acceptării serviciului militar.
mai – Terasarea terenului pentru a fi construit *Russenlager*. În fotografia 50612.jpg și în altele asemănătoare, se observă cum câțiva munciton spanioli se dau în lături din fața lui Bachmayer.
jumătatea lunii mai – Spânzurarea în *Appellplatz* din Mauthausen a 4 fugari germani (Laffitte, p. 146).
mai, 7 – Împușcarea a 70 de cehi; 2 cehi spânzurați; 3 deținuți uciși în timp ce încercau să evadeze".
mai, 9 și 10 – Executarea a 208 prizonieri de război sovietici în camera de gazare de la Mauthausen în mai multe grupuri. Încă 23 de deținuți sunt executați oficial prin împușcare, iar 1 polonez, spânzurat. Încă 28 de deținuți „decedați".
vara lui 1942 – Începe să funcționeze un bordel în baraca 1 de la Mauthausen, pentru deținuții „Proeminenți".
iunie, 25 – 22 de evrei și 1 polonez sunt doborâți în încercarea de a evada. 1 cehi mort prin „sinucidere" în gardul electrificat.
iulie, 21 sau 24 – Sunt lichidați toți cei grav bolnavi din baraca 16. Dintre cei 230 de bolnavi, foarte puțini au supraviețuit.
iulie, 5 – Vizita lui Pohl, șeful WVHA, la Mauthausen și Gusen.
iulie, 23 – 11 evrei „doborâți în încercarea de evadare". În Gusen, „sinuciderea" unui rus prin spânzurare.
iulie, 28 – 21 de deținuți „doborâți în încercarea de evadare". În Gusen, „sinuciderea" unui spaniol prin spânzurare.
iulie, 29 și 30 – Este torturat și spânzurat public Hans Bonarewitz (deținutul 3138) în *Appellplatz* din lagărul central Mauthausen (o fotografie ce surprinde acest moment, cu mai mulți spanioli care pot fi identificați, a fost proiectată la Procesul de la Nürnberg).
iulie, 31 – 6 deținuți „doborâți în încercarea de evadare".
august, 8 – 12 evrei „doborâți în încercarea de evadare"; „sinuciderea" unui evreu în gardul electrificat.
septembrie, 29 – Hans Marsalek intră deținut în lagărul Mauthausen.
octombrie, 1 – 33 de evrei „doborâți în încercarea de evadare". Gusen: 2 polonezi răniți mortal.
octombrie, 7 – 16 evrei „doborâți în încercarea de evadare". Un rus „doborât în încercarea de evadare" în Steyr.
octombrie, 24 – Executarea în camera de gazare a 263 de cehi, dintre care 128 de femei și 132 de bărbați. O familie (tată, mamă, fiu) împușcată. Gusen: „sinucidrea" prin spânzurare a unui rus.

Cadru general	Mauthausen, Boix și subiecte conexe
	toamnă – Kaltenbrunner și Eigruber (guvernator al Dunării de Sus) vizitează lagărul. Potrivit ofițerului SS Hoelfriegl (declarația de la Nürnberg), aceștia asistă la mai multe execuții, inclusiv prin gazare.
noiembrie – Debarcarea Aliaților în nordul Africii. Începând cu 11 noiembrie, nemții ocupă zona „liberă" a Franței.	**noiembrie** – Spaniolilor din Mauthausen li se acordă permisiunea de a scrie scrisori (Roig, p. 153).
1943	
ianuarie – Capitularea Germaniei la Stalingrad. O lovitură care zdruncină puternic moralul trupelor celui de-al Treilea Reich.	**ianuarie-februarie** – La Mauthausen se prezintă un spaniol (J.M. Ouerali) în uniforma Diviziei Albastre pentru a-și vizita vărul, pe Subils, internat în lagăr.
ianuarie, 14 – Conferința de la Casablanca. Churchill și Roosevelt cer capitularea necondiționată a Axei.	**ianuarie, 26** – Executarea a 31 de cehi și a unui sovietic. Printre ei, 15 femei. Bărbații au fost împușcați, femeile, gazate, iar sovieticul, spânzurat. În plus, 10 „decese".
ianuarie, 30 – Kaltenbrunner este numit șef al RSHA.	La începutul lui 1943, deținuții polonezi Lastowka și Gralinski sunt cooptați în *Erkennungsdienst*.
	februarie, 4 – Începutul unui șir de experimente medicale cu vaccinuri, testate pe aproximativ 1 700 de deținuți.
	februarie, 25 – Potrivit lui Josep Ballina, începând din această zi, pentru prima oară, li s-a permis spaniolilor de la Mauthausen să mențină o oarecare corespondență cu familiile lor. În unele cazuri, tăcerea durase din august 1940.
februarie, 19 – Gestapoul îl arestează pe Largo Caballero la Nyons (Franța). Este dus la Lyon și ulterior la Paris, fiind în cele din urmă deportat în Germania în iulie (Oranienburg).	**martie, 14** – Încep să fie adăpostiți bolnavi în așa-numitul „lagăr rusesc", dar construcția acestuia continuă până în octombrie 1944.
	martie, 16 – Mauthausen: 25 de polonezi „doborâți în încercarea de evadare" (înregistrați ca „decedați").
aprilie, 19 – Revoltă în Ghetoul din Varșovia.	**martie, 29** – Vizita ministrului Speer la diferite fabrici din apropiere de Gusen și la cariera de piatră de la Mauthausen.
mai, 12 – Capitularea trupelor germano-italiene din Tunisia.	**mai, 25 (sau 31)** – Vizita lui Himmler (și Kaltenbrunner) la Mauthausen.
mai, 30 – Sosirea lui De Gaulle în Alger.	**iulie, 8** – Gusen: executarea a 50 de polonezi, 3 civili ruși și 1 iugoslav.
iulie, 10 – Debarcarea Aliaților în Sicilia, cucerită pe 16 august. La scurt timp, trupele Aliaților au debarcat pe continent. Va începe afluența de deținuți italieni în lagărele de concentrare naziste.	
iulie, 25 – Căderea lui Mussolini.	**iulie, 20** – Mauthausen: minimum 20 de deținuți morți prin injecție letală. În Steyr, 1 iugoslav „doborât în încercarea de evadare".
august, 2 – Revoltă în lagărul Treblinka.	**septembrie, 25** – Bachmayer conduce primul grup de deținuți de la Mauthausen (20 de spanioli) la *Kommando*-ul Schlier-Redl-Zipf (deschis oficial la 11 octombrie 1943).
octombrie – Începe retragerea Diviziei Albastre.	
octombrie, 14 – Revoltă în lagărul Sobibor.	
noiembrie – Debarcarea Aliaților în Salerno (Italia).	**noiembrie, 2** – Un bombardament al Aliaților distruge fabricile *Kommando*-ului Wiener Neustadt. În consecință, se creează, după două săptămâni, *Kommando*-ul

noiembrie, 6 – Sovieticii eliberează Kievul.

1944

În acest an se reia Acțiunea 14f13 (trimiterea deținuților din lagăre în centre de eutanasiere cu scopul de a-i lichida).

martie, 4 – Începe *Kugel Aktion*: Müller, șeful Gestapoului, stabilește că personalul militar (prizonieri) care a evadat și a fost capturat din nou va fi trimis în secret absolut la Mauthausen pentru a fi executat acolo cu un glonț în ceafă.

martie, 19 – Nemții ocupă Ungaria.

mai, 15 – Începe deportarea evreilor unguri.

iunie, 6 – Debarcarea în Normandia.
iulie, 20 – Atentat cu bombă împotriva lui Hitler în cartierul său general.
iulie, 24 – Sovieticii eliberează primul lagăr: Majdanek, în apropiere de Lublin (în estul Poloniei).
iulie, 27 – *Kugel Erlass*, decret semnat de W. Keitel. Evadații din lagărele de prizonieri de război (cu excepția americanilor și britanicilor) vor fi transferați la *Sicherheitdienst* și nu se va anunța că au fost capturați.
august, 25 – Eliberarea Parisului.

august, 31 – Sovieticii intră în București.

Ebensee („Zement"), lângă lacul Traunsee, care în ultima perioadă a existenței sale va adăposti 16 000 de deținuți.
noiembrie, 19 – Executarea a 38 de ruși în camera de gazare.
decembrie, 10 – Începe construcția zidului ce înconjoară barăcile 16–20, precum și unul care desparte baraca 20 (cunoscută ca „baraca morții") de celelalte.

ianuarie – Din 3 846 de spanioli sosiți la Gusen în 1941, rămân în viață doar 444 de persoane.
ianuarie, 2 – Începe construcția lagărului Gusen II, unde deținuții vor lucra în fabrici subterane. Este situat la câteva sute de metri de Gusen I.
Laboratorul fotografic *Erkennungsdienst* de la Mauthausen trece sub comanda *Unterscharführer*-ului (sergent de gradul II) Hermann Schinlauer, în vârstă de 23 de ani. Fostul șef, *Oberscharführer*-ul (sergent de gradul I) Paul Ricken, este numit subșef într-un lagăr subordonat celui de la Mauthausen, Leibnitz-Graz.
martie, 12 – Secretarul I de la Mauthausen, Leitzinger (delincvent de drept comun), este destituit și trimis la Gusen, unde va muri asasinat. Pany devine secretar I, iar Marsalek, secretar II (amândoi sunt deținuți politici).

martie, 26 – Sosirea lui Arthur London la Mauthausen.
aprilie, 21 – Este inaugurat *Kommando*-ul Melk (fabrici subterane), care va ajunge să aibă 10 000 de deținuți.
aprilie – Noi schimbări în distribuirea lagărului central: barăcile de la 16 la 19 sunt din nou folosite pentru deținuți permanenți. Barăcile 21–24, până atunci ateliere, sunt folosite pentru carantină. Începând din 8 aprilie, ele sunt izolate printr-un zid de restul lagărului. Începe construcția celui de-al șaselea șir de barăci din lemn (disponibile din vara lui 1944).
mai, 20 – Ziereis este promovat la gradul de SS-*Standartenführer* (colonel).
iunie, 2 – Vizita lui Himmler la Mauthausen-Gusen.

iulie, 6 – Vizita ministrului Speer la fabricile subterane de la Gusen și Ebensee, despre care îl informează pe Hitler în ziua următoare.

august – Executarea la Viena a comuniștilor austrieci (deținuți la Mauthausen) Mayer și Leo Gabler.

septembrie – Fabricile de armament din Polonia ocupată și Ungaria sunt mutate în instalațiile subterane de la Gusen.

Cadru general	Mauthausen, Boix și subiecte conexe
	septembrie – La Mauthausen se constituie un Front Național Antifascist spaniol, la care aderă comuniști și adepți ai altor ideologii (Pike, *In the Service of Stalin*..., p. 246).
	septembrie – Se constituie Aparatul Militar Internațional clandestin în Mauthausen.
	septembrie, 6 – Începe torturile. Ultimele lor victime vor fi 47 de ofițeri din trupele Aliaților (39 de olandezi, 7 britanici și 1 american) (Pike, *In the Service of Stalin*..., p. 247).
	septembrie, 28 – Sosește la Mauthausen primul convoi cu deținuți „evacuați" de la Auschwitz.
	jumătatea lunii octombrie – Ordinul lui Himmler prin care se interzice orice „exterminare" a evreilor și care să fie tratați bolnavii și cei slăbiți.
	octombrie – Dată probabilă la care, cu ajutorul tinerilor din Poschacher, un pachet cu fotografii a ajuns din lagărul central în sat.
noiembrie, 6 – Stabilirea Guvernului Provizoriu al Republicii Franceze (GPRF) la Paris.	**noiembrie** – Tinerii spanioli din *Kommando*-ul „Poschacher" obțin condiția de muncitori civili, deși având libertate de mișcare limitată, și sunt transferați în municipiul Mauthausen, unde locuiesc și muncesc pentru compania Poschacher.
	noiembrie, 17 – Ca urmare a unui atac aerian (și a acțiunii trupelor SS), în Viena-Schwechat mor spaniolii José Miret Mustè și José Juncosa Escoda.
	decembrie – Deschiderea *Kommando*-ului Gusen III, în Lungitz.
	decembrie, 8 – Presupusa dată la care are loc ultima execuție în camera de gazare din castelul Hartheim.
decembrie, 9 – Kaltenbrunner primește Crucea de Cavaler pentru merite de război, cu săbii încrucișate, una dintre cele mai importante decorații. Este promovat la cel mai înalt grad de general al forțelor SS și al poliției.	**decembrie, 13** – Un grup de circa 20 de deținuți zidari (între ei și spanioli, precum Mauricio Pacheco și Miguel Justo, care vor ascunde dovezi) sunt conduși la castelul Hartheim cu scopul de a distruge dovezile crimelor petrecute în lagăr (vezi 1968).
1945	
	În primul trimestru al lui 1945 se instalează cel de-al treilea crematoriu (cu cocs), cu două deschizături.
ianuarie, 8 – Sovieticii ocupă Budapesta.	La sfârșitul lui ianuarie încep să sosească în lagăr convoaie cu deținuți evacuați de la Auschwitz.
ianuarie, 17 – Eliberarea Varșoviei de către sovietici.	**februarie, 2-3** – „Revolta din baraca 20", din Mauthausen. Peste 400 de deținuți (majoritatea sovietici) evadează. Aproape toți sunt prinși și executați în următoarele patru zile. Mai mult de 12 deținuți reușesc să rămână ascunși și supraviețuiesc până la încheierea războiului.
februarie, 13 – Bombardamentul Aliaților asupra orașului Dresda.	**martie** – Sosesc la Mauthausen convoaie cu femei ce provin de la Ravensbrück. Printre ele există spaniole și franțuzoaice.
martie, 8 – Americanii traversează Rinul în Remagen și pătrund pe teritoriul german.	**martie, 21** – Un grup de 53 de norvegieni și danezi sunt transferați în lagărul Neuengamme, unde vor fi îngrijiți de Crucea Roșie suedeză.
	martie, 31 – Ordinul lui Ziereis prin care *Kommando*-urile din zona Vienei, precum și din Melk și Sankt Aegyd urmau să fie evacuate spre Mauthausen. Operațiunea

se încredințează lui Streitwieser. Mai întâi sunt eliminați bolnavii incapabili să meargă. Coloana ajunge la Mauthausen pe 7 aprilie: 160 de morți (139 de deținuți au fost împușcați).

aprilie – În această lună au loc diferite mișcări de „evacuare" în care deținuții sunt duși pe jos de la diferite *Kommando*-uri la lagărul central Mauthausen ori la Ebensee. Mulți sunt împușcați sau mor din cauza epuizării fizice.

aprilie, 3 – La Mauthausen sunt executați 5 deținuți care lucrasera în crematoriul de la Auschwitz, precum și 3 aviatori din trupele Aliaților.

aprilie, 10 – Sosirea americanilor la Buchenwald.

aprilie, 12 – Sosește la Mauthausen marșul de „evacuare" care a pornit din Viena-Neudorf. De-a lungul marșului au fost uciși 145 de deținuți.

aprilie, 14 – Viena (asediată din 4 aprilie) cade în mâinile sovieticilor.

aprilie, 15 – Britanicii eliberează KZ Bergen-Belsen.

aprilie, 20 – Ordinul lui Ziereis de a-i gaza pe deținuții slăbiți și bolnavi. Executat în mare parte.

aprilie, 21 – Începe evacuarea KZ Oranienburg (din apropiere de Berlin), unde este deținut fostul șef al guvernului spaniol, Largo Caballero. Lagărul va fi eliberat (Largo era în spital) pe 23 aprilie de soldați Armatei Roșii.

aprilie, 21 – Începerea evacuării de la Mauthausen (de către Crucea Roșie) a 490 de francezi, luxemburghezi, belgieni și olandezi. Ulterior, se adaugă încă 72 de oameni. La sfârșitul lui aprilie, alte 2 evacuări.

aprilie, 22 – 159 de bolnavi și un deținut eliminați în camera de gazare.

aprilie, 23 – Sunt gazați încă 136 de bolnavi.

aprilie, 24 – Gazați 239 de bolnavi.

aprilie, 24 – Al doilea convoi de evacuare al Crucii Roșii.

aprilie, 25 – Sunt gazați 116 bolnavi.

Evacuarea evreilor din „Lagărul corturilor" spre zonele din apropiere de Wels (Gunskirchen).

aprilie, 25 – În Torgau, trupele sovietice intră în contact cu soldați americani.

aprilie, 25-30 – Eliberarea orașului Milano.

aprilie, 26 – Trupele Armatei a 3-a a Statelor Unite ale Americii ajung la granița dintre Germania și Austria.

aprilie, 27 – Executarea a 16 austrieci, 13 sovietici, 5 polonezi, 5 iugoslavi, 1 german și alți deținuți nelnregistrați (Marsalek, p. 246).

aprilie, 28 – Louis Haefliger, reprezentant al Crucii Roșii Internaționale, sosește la Mauthausen pentru evacuarea unui nou contingent de deținuți francezi. În acea expediție sunt incluși câțiva spanioli, oficial francezi (José Ester), și cehul London.

aprilie, 28 – În camera de gazare sunt uciși 33 de austrieci (membri ai rezistenței din Welsergruppe), 5 polonezi, 4 croați și 1 austriac de naționalitate engleză.

aprilie, 29 – Se distruge din camera de gazare de la Mauthausen instalația destinată să producă gaz.

aprilie, 30 – Sinuciderea lui Hitler.

mai, 2 – Asasinarea câtorva deținuți considerați „deținători de secrete", în Mauthausen, deținuți de la conducerea crematoriului din Gusen; în Gusen, o parte dintre deținuții *Kommando*-ului de la crematoriul din Mauthausen; aproximativ 11 deținuți.

În acele zile, în crematorii sunt arse documente.

mai, 2 – Asasinarea câtorva deținuți considerați „deținători de secrete", în Mauthausen, deținuți de la conducerea crematoriului din Gusen; în Gusen, o parte dintre deținuții *Kommando*-ului de la crematoriul din Mauthausen; aproximativ 11 deținuți.

În acele zile, în crematorii sunt arse documente.

mai, 3 – De dimineață, ultimul *Appell* (aliniere) în lagărul central. Deținuții nu ies la muncă.

mai, 3 – Începe evacuarea orașului Linz.

Cadru general	Mauthausen, Boix și subiecte conexe
	mai, 3 – Executarea unui civil pe terenul de sport al membrilor SS. Din noaptea anterioară, membrii SS părăsesc treptat lagărul.
	mai, 3 – Pompierii și poliția din Viena supraveghează lagărele Mauthausen și Gusen.
mai, 4 – Capitularea orașului Linz.	**mai, 4** – Comitetul Internațional de la Mauthausen preia administrarea lagărului, după negocierea deținuților Marsalek și Dürmayer cu căpitanul Kern din cadrul Wehrmacht.
mai, 5 – Intrarea în Linz (fără luptă) a primelor unități ale Diviziei 11 Blindate a SUA.	**mai, 5** – Intrarea a două tancuri americane în Gusen și, ulterior, în lagărul central de la Mauthausen (la ora 12.00), sub comanda sergentului Kosiek (patrulă de recunoaștere). Ulterior, vor sosi și alte vehicule blindate.
mai, 5 – Intrarea trupelor americane în Plzeň (Cehoslovacia).	
mai, 5 – Intrarea a două tancuri americane în Gusen și, ulterior, în lagărul central Mauthausen (la ora 12.00), sub comanda sergentului Kosiek (patrulă de recunoaștere). Ulterior, vor sosi și alte vehicule blindate.	**mai, 5** – Se dărâmă vulturul nazist de pe porticul de la intrarea în curtea lagărului (fotografie pp. 176–177, în care apar Choumof și Tello). Francisco Boix își începe fotoreportajele legate de eliberare și de întâmplările din perioada următoare.
	mai, 6 – Trupe americane eliberează *Kommando*-ul Ebensee (18 000 de deținuți).
1945, mai, 5-6 – Intrarea în Enns (lângă Dunăre, malul opus față de Mauthausen) a trupelor Diviziei americane a 65-a.	**mai, 6** – (La sfârșitul zilei). Intrarea definitivă a trupelor americane în lagărul central Mauthausen sub comanda colonelului Robert Seibel (Divizia 11 de Blindate). Se reconstituie scena de la sosirea primelor blindate americane, cu scopul de a fi filmată și fotografiată de US Signal Corps.
mai, 6 – Capitularea trupelor celui de-al Treilea Reich. Se încheie Al Doilea Război Mondial în Europa.	
	mai, 8 – Bachmayer, șef la Mauthausen, este găsit mort. Se sinucisese după ce își omorâse cele două fiice și soția.
	mai, 13 – Ședință a PCE de la Mauthausen în sala de dușuri a lagărului.
	mai, 13 – În lagărul de la Ebensee există 22 de spanioli „netransportabili" din cauza sănătății precare (20 dintre ei suferă de malnutriție, 1 de diaree și 1 de pneumonie).
mai, 21 – Trupele Statelor Unite ale Americii îl arestează pe Himmler (acesta se sinucide la scurt timp).	**mai, 22** – Prinderea lui Zereis în Spital am Pyhrn (la circa 70 de kilometri de Mauthausen în linie dreaptă).
mai, 22 – Zereis este capturat la Spital am Pyhrn (la aproximativ 70 de kilometri de Mauthausen în linie dreaptă).	**mai, 25** – Zereis moare în Spitalul Militar american, în Gusen I.
	iunie – În prima săptămână, Francisco Boix sosește la Paris.
	iunie – Revista *Regards*, în numărul 12, publică un reportaj despre Mauthausen, căruia îi dedică și coperta. Subiectul este discutat și în ziarul *Ce Soir* (număr special de 4 pagini despre Mauthausen).
	iulie, 30 și august, 1 – Francisco Boix depune mărturie la Paris, în fața Service de Recherche des Crimes de Guerre Ennemis (doc. F.11/8).
august – Sovieticii se ocupă de lagărele Mauthausen și Gusen, decarece rămân în zona lor de demarcație (la est de Linz și pe malul nordic al Dunării).	
iulie, 17 – august, 2 – Conferința de la Potsdam.	
august, 8 – La Londra se aprobă înființarea Tribunalului Militar Internațional.	Boix începe să lucreze pentru presa comunistă franceză (*Ce Soir*, *Regards*, *L'Humanité*). Antonio García lucrează pentru *Femmes Françaises* – tot organ al PCF –, cel puțin până la începutul lui 1947.

Cadru general	Mauthausen, Boix și subiecte conexe
octombrie, 18 – Începe la Nürnberg procesul intentat de Tribunalul Militar Internațional împotriva principalilor demnitari ai celui de-al Treilea Reich. **noiembrie, 29** – Proiecție la Procesul de la Nürnberg a unui documentar despre lagărele de concentrare naziste, realizat de serviciile nord-americane. **noiembrie** – Constituirea guvernului Republicii Spaniole în exil, condus de José Giral. **decembrie** – Toulouse: Prima ședință a PCE după Războiul Civil.	
1946 **ianuarie, 3** – Mărturia lui Ohlendorf în fața Tribunalului Militar Internațional despre *Einsatzgruppen* (IMT-UK-81).	**1946, ianuarie, 26 și 27** – Mărturia lui Boix (interogat de Dubost) în fața Tribunalului Militar Internațional de la Nürnberg. Îl precedă Marie-Claude Vaillant-Couturier, precum și alți martori francezi ai acuzării, dintre care câțiva (Sant-Gast, Lampe) au fost deținuți în Mauthausen.
februarie, 3 – Este spânzurat Friedrich Jeckln, general SS, pe locul fostului ghetou din Riga (Letonia).	**martie, 29** – La Dachau începe primul proces legat de crimele petrecute la Mauthausen (Tribunal Militar American la Dachau), desfășurat până pe 13 mai 1946. Statele Unite ale Americii împotriva Althildiach și alți 80 (între ei, doctorul Krebsbach). Mărturia lui Boix la Procesul de la Dachau.
aprilie, 4 – Mărturia lui Kaltenbrunner la Procesul de la Nürnberg.	**mai, 13** – Sentința în Primul Proces despre Mauthausen la Dachau: *Gauleiter*-ul Eigruber, doctorul Krebabach și alții, în total 58 de persoane, sunt condamnați la moarte prin spânzurare. Alți 3 acuzați sunt condamnați la închisoare pe viață.
august, 31 – Apărarea ține ultimele pledoarii în cadrul Procesului de la Nürnberg. **octombrie, 1** – Comunicarea sentinței pronunțate de Tribunalului Militar Internațional în Procesul de la Nürnberg. **octombrie, 16** – Executarea celor 12 condamnați la moarte (în realitate, Goering se sinucisese cu câteva ore înainte).	
1947 **aprilie, 8** – Deschiderea procesului împotriva lui Oswald Pohl (Procesul WVHA).	**aprilie, 30** – Revizuirea procesului de la Dachau împotriva membrilor SS de la Mauthausen. Nouă condamnări la moarte sunt comutate la pedeapsa cu închisoare pe viață. Vor urma alte 60 de procese „minore" împotriva membrilor SS de la Mauthausen, cu un total de 238 de acuzați (Sigel, p. 107). **mai, 27-28** – Ca urmare a primului proces împotriva membrilor SS de la Mauthausen (susținut la Dachau), la Landsberg sunt executați, printre alții, Zoller, Zutter, dr. Krebsbach, dr. Friedrich Entress, Wasitzky (farmacistul SS de la Mauthausen) și Eigruber (fostul *Gauleiter* al Austriei de Sus). **iulie** – Procesul Dlouhy-Ricken, la Dachau. Pe 21 iulie, Ricken este interogat de Kluge, avocatul care îl apără.
iulie – Proces împotriva Ilsei Koch, soția comandantului de la Buchenwald.	

iulie, 1 – Începerea la Nürnberg a procesului „american" nr. 8 sau Procesul RUSHA (*Rasse und Siedlungshauptamt*). Va dura până pe 10 martie 1948.
iulie, 3 – Începerea la Nürnberg a procesului „american" nr. 9 de la Nürnberg despre *Einsatzgruppen* (Statele Unite ale Americii vs. Otto Ohlendorf et. al.).
septembrie, 22 – Sfârșitul Procesului Pohl. Pohl și alți trei acuzați sunt condamnați la moarte (1 pedeapsă comutată), 11 condamnări cu închisoarea și 3 absolviri.

În Bratislava (Cehoslovacia), este spânzurat generalul SS Hermann Höfle.
martie, 10 – Sentința de la Procesul nr. 8 (RUSHA). Condamnarea lui Otto Hoffman la 25 de ani de închisoare (eliberat în 1954).
aprilie, 8 – Sentința în Procesul *Einsatzgruppen*: 14 condamnări la moarte (incluzându-l pe Ohlendorf), 2 condamnări cu închisoarea pe viață și alte 5 condamnări diferite cu închisoarea.

octombrie – În Hamburg (zona de ocupație britanică), un tribunal militar britanic îl condamnă la 12 ani de închisoare pe generalul SS Karl Gutenberger (1905–1961), acuzat că a omorât deținuți.

1949
În Haga (Olanda), este spânzurat Hanns-Albin Rauter, general SS (născut în 1895 în Klagenfurt, Carintia, Austria), șef al SS-Oberabschnitt „Nordwest".

În aceste momente, Boix, care avea probleme de sănătate, scrie o carte despre experiența sa în Mauthausen, pe care a trimis-o mai multor intelectuali comuniști ai vremii (Pierre Courtade, André Wurmser). Cartea nu a fost publicată, iar în 2001, manuscrisul încă nu fusese găsit.

1950
Se interzice în Franța activitatea Partidului Comunist din Spania.

Cadru general	Mauthausen, Boix și subiecte conexe
1951 **martie, 1** – Începe în Barcelona un boicot împotriva tramvaielor, ca formă de protest față de creșterea prețului biletelor. Va fi începutul unui șir de proteste și greve.	**ianuarie, 9** – O delegație a Bundestag-ului german (democrat-creștini și socialiști) cere Înaltului Comisar al SUA punerea în libertate a condamnaților la închisoare din Landsberg (crime de război); 31 dintre deținuți sunt eliberați; 21 dintre cele 29 de condamnări la moarte sunt comutate. Rămân totuși 7 condamnări la moarte.
iunie, 7 – Executarea pedepselor cu moartea în Landsberg: Oswald Pohl (administrator al sistemului de lagăre de concentrare), Paul Blobel, Werner Braune, Erich Naumann și Otto Ohlendorf.	**iulie, 7** – După lungi perioade de boală, Francisco Boix Campo moare în spitalul Rothschild din Paris-XII. Prietenul său, Joaquin López Raimundo, se duce la domiciliul lui Boix (o mansardă pe de strada Duc, în Montmartre) și se ocupă de bunurile sale, printre care descoperă un număr considerabil de fotografii.
1952 În Gdansk (Danzig), Polonia, este spânzurat generalul SS Richard Hildebrandt.	
1960 Arestarea lui Richard Baer (1911–1963), care locuia cu nume fals în Germania. Baer fusese inspector al lagărelor de concentrare (în WVHA) și ultimul comandant la Auschwitz (din 11 mai 1944 până la evacuarea lagărului, în ianuarie 1945). A murit în arest preventiv.	
1963 Începe Procesul de la Frankfurt (în legătură cu lagărul Auschwitz), care va dura până în 1965.	**martie, 6** – Procesul din Köln (împotriva lui Anton Streitwieser și Karl Schulze, ofițeri SS care au lucrat la Mauthausen). Declarație în fața procurorului W. Ornstein, fost copist din *Kommando*-ul crematoriului de la Mauthausen. De asemenea, martori Casimiro Climent, Juan de Diego Herranz și fotograful Antonio García Alonso. **octombrie, 7** – Sentința Procesului din Köln (împotriva lui Streitwieser și Schulze).
1967 **1968**	Când castelul Hartheim a fost deschis pentru vizitatori, într-un perete despărțitor s-a descoperit o sticlă cu un bilet lăsat, în 1944, de zidarul spaniol Miguel Justo (Choumoff, în Tillion, p. 398).
1972	
1979 Începe Procesul de la Düsseldorf (în legătură cu lagărul Majdanek).	**noiembrie, 3** – Sentința Tribunalului de la Haga împotriva membrilor SS Fassel și Roth (de la Mauthausen). Au participat ca martori 25 de foști deținuți.

Indice de nume

Alcubierre Pérez, José 132, 181, 252 Alfonso Ortells, Manuel 174, 195 Altfuldisch, Johann 118, 1 43, 218 Álvarez López, Rafael 132 Amat-Piniella, Joaquim 84, 135 Andrés Diez, Emilio 50 Andreu, Elena 224 Aragón, Louis 1 86 Arce Fernández, José 132 Aschenauer, Rudolf 11 6 AviñóSabaté, José 132

Babel, dr. 205, 209-211, 217-218 Bachmayer, Georg 22, 71, 77, 131, 145, 200, 267,

271-272, 276 Bailina Sibila, Josep 76, 1 07-108, 119, 227, 238, 272

Balachowski, Alfred 1 86

Barberán, Mariano 31

Bargueño, Ramón 51-53, 63, 128, 239

Bermejo, Alejandro 1 2

Boix Eixarch, Bartolomé 28

Boix, Francisco, dr. passim

Boix, Julia 28

Boix, Nuria 28-32, 36, 40, 43, 224, 226, 235

Boix, Rosa 28, 30

Bonaque, Santiago 174-175

Bonarewitz, Hans 193, 253, 271

Borrás, José 81, 1 48

Bresbach, dr.; vezi Krebsbach, Eduard

Cabeza Letosa, Carlos 50, 1 24, 159, 161

Cabrero Arnal, José 227, 232-233

Campo Agustín, Anna 28, 30

Campo, Lola 28, 52

Capa, Robert 1 84

Cappellen, Hans 1 86

Carmona Herrera, Manuel 195

Carrillo, Santiago 37, 232, 236

Casero de la Plaza, Francisco 132

Cereceda Hijes, José 11, 22, 107-108, 11 8, 1 20,

124, 140, 179 Chalufour, Aliñe 62, 170, 172-173, 186 Choumoff, Pierre Serge 80, 1 62, 177 Climent Sarrión, Casimir 76, 81, 137, 140, 149, 195

Collar, Joaquín 31

Companys, Lluis 33-34, 40, 268

Constante Campo, Mariano 55, 1 25-l 26, 130,

137-138, 142, 146, 148, 174, 236 Corbin, Robert 174 Cortés García, Francisco 1 26-l 27 Cortés García, Jacinto 1 26-l 27 Cortés García, Manuel 1 26-l 27 Cortés, Ángel 1 26 Cortés, Aurora 1 26 Cortés, Carmen 1 26 Courtade, Pierre 233, 278 Crémieux, Francis 227

De Diego Herranz, Juan 76, 106-107, 149, 195, 268, 278

De Portado, Juan (pseudonim al lui Antonio García)

138, 148 Del Barrio 40 Díaz Castillo, Rafael 132 Dodd, Thomas J. 209 Dollfuss, Engelbert 1 80

Dubost, Charles 18, 172, 186, 189-191, 193, 196,

198, 201, 203, 205-207, 209, 211-212 Dupont, Victor 186, 189 Durând, Dominique 231 Durând, Jacqueline 231 Durând, Pierre 231

Eckstein, Raquel 240 Eichmann, Adolf 1 00, 279

Eigruber, August 24, 61-62, 68, 74, 1 01, 119, 1 21, 202

Escribano, Pablo 1 2, 66, 177, 239 Escuer, Joan 1 4, 236 Esporrín, Antonio 45, 232-233 Ester Borrás, José 1 48, 255, 275

Fassl, Werner 118

Ferrer, Enric 178

Franco, Francisco 8

Franco, Ramón 31

Frías Gallardo, Eduardo 54, 138

Gámez, Celia 179

García Alonso, Antonio 11, 55, 1 05, 1 25, 135, 146,

269, 278 García, Cristino 225 García, Manuel 45 García, Miguel 1 55

Garrido Ramírez, Francisco 138 Gibert, Pere 37

Girabau, Jaume 40-41, 245, 247-248 Goded, Manuel 33 González Peña, Elias 252 González Peña, Luis 138, 252 Goscinski, Antón 169, 172 Grabowski, Ferdinand 106-108, 139 Gralinski, Jan 107, 120, 272 Grau Suñer, Jesús 138 Grey Key, Carlos 1 29 Gunzig, Edgard 240-241 Gunzig, Jacques 79, 242 Gutiérrez Souza, Manuel 138

Herrán Martín, Andrés 1 08 Hess, Rudolf 11 9

Heydrich, Reinhard 60-61, 101, 214, 256, 271 Himmler, Heinrich 24, 60-61, 71-72, 74, 91, 101, 119, 1 21, 1 90-191, 202, 21 2, 254, 256, 267, 268-269, 271-274, 276 Hirsch, Edmond 98-99

Hitler, Adolf 48, 52, 61, 100, 113, 203, 267-268,

270, 273, 275

Ibárruri, Dolores 37, 225, 227, 229 Ivanenko, Andrei 177, 239

Kaltenbrunner, Ernst 74, 100-101, 11 9, 1 21, 186, 189, 191, 202-205, 212, 254, 267, 269, 272, 274, 277 Kornatz, Fritz 67, 109, 113, 196 Krebsbach, Eduard 97, 212, 277

Labarra Peña, Félix 108

Lalo, vezi Muñoz Orts, Eduardo

Lampe, Maurice 186, 188, 277

Largo Caballero, Francisco 37, 272, 275

Lastowka, Miroslaw 107, 117, 272

LeCaer, Paul 14, 149, 253

Le Chéne, Evelyne 137, 1 42

Leitner, Eberhart 1 20

Llano de la Encomienda, Francisco 32

Llombard Xinxó, Josep 195

London, Lise 144

López Raimundo, Gregorio 11, 34, 37, 40, 43, 45, 245, 248

López Raimundo, Joaquín 11,29, 36-37, 40, 45,

107, 144, 148, 226, 232, 236, 238, 269, 278 López Valera, Luis 32

Malagón, Domingo 226

Marsalek, Hans 14, 71, 11 9, 169-l 70, 172, 253,

270-271, 273, 275-276 Martin, Emst 77 Martínez, Ángeles 1 26 Martínez Rodríguez, Mariano 1 08 Massaguer, Lope 68, 77 Mayans, Marcial 96-97, 1 24, 232 Milá Ferrerons, Ramón 137 Montes, Isidoro 181 Moyano Tejerina, David 108 Müller, Heinrich 101, 255, 273 Muñoz Orts, Eduardo 149, 1 84 Muñoz, Ángeles 240

Nates, Lázaro 108 Nos Fibla, Bautista 61

Ornitz, Donald 1 62

Pagés, Joan 138, 148, 268

Pámies, José 146, 149, 236

Pámies, Teresa 11, 34, 37, 40

Pedral Carbonell, Juan 137

Pérez del Moral, Rafael 137

Perlado, José 129, 144, 148, 254

Pestaña, Ángel 29

Pétain, Philippe 61, 268

Peydró, Emili 36-37

Phillimore, H.J. 209

Picasso, Pablo 24, 227

Pierson, Howard 219, 239

Pike, David W. 14, 60, 105, 136, 138, 142-143,

148-149, 268, 274 Podlaha, dr. 93

Pohl, Oswald 119, 257, 267, 271, 277-279 Pointner, Anna 11, 1 27, 132, 181 Pointner, Christine 181 Pointner, Leopoldine 181 Poltorak, A.l. 1 86

Posern, Karl von 11 2, 115-116, 1 69 Primo de Rivera, Miguel 29 Puech, Raymond 244

Ouesada Herrerías, Félix 140

Ramos Barril, Galo 130 Ramos Barril, Manuel 130 Ravel, Maurice 51 Razóla, Manuel 138, 148, 254 Reverte Vives, Bautista 79 Ricken, Paul passim Ricol, Frédéric 1 86, 188 Riffaud, Madeleine 227, 238 Rochet, Waldeck 238 Rodríguez, Marcelo 1 28 Roig, Montserrat 45, 1 48, 233, 239 Roser, Paul 1 86 Roth, Martin 278

Rudenko, general 203, 207, 209, 211 Ruiz, Amaya 229, 252

Salto, Mercedes 45

San Martín, Manuel 132, 134, 155, 177, 181

Sánchez Pastor, Carlos 41

Santisteban, Ramiro 14, 124, 131, 134

Sarroca, Joan 178

Saunders, Harry 1 57

Schinlauer, Hermann passim

Schirach, Baidur von 11 9

Schulz, Karl 117, 145, 213

Seibel, Robert R. 158, 160, 169-170,

172-173, 276 Semprún, Jorge 232, 236 Serrano Suñer, Ramón 59-62 Sinca Vendrell, Amadeo 50 Smith, Bradley 1 69 Soriano, Antonio 36 Speer, Albert 119, 206, 272-273

Spitz, Arpad 79, 241 Stalin 61-62, 227, 231 Strauss, Franz Xavier 1 43 Streitwieser, Anton 1 17, 275, 278 Sugrañes, Pep 37

Tapia, Enrique 18, 236 Taro, Gerda 184

Tarrago, Joan 1 24, 138, 1 42, 1 48

Tasch, Jakob 98-99

Taylor, Telford 157, 1 86

Teix Perona, Francesc 156, 175, 178

Tello Gómez, Jesús 130

Thio, Sargento 50

Tillard, Paul 179, 185

Trumm, Andreas 1 43

Überreither, Siegfried 119

Vaillant-Couturier, Marie-Claude 1 86, 188, 277 Vallo ri Andrade, Bartolomé 130 Valsells Casasús, Bautista 130, 252 Veith, Jean-Frédéric 1 86 Vilanova, Antonio 135-137

Wurmser, André 233, 278

Yébenes Romo, Felipe 1 28, 1 95

Zdanowski, Andrzej 1 07 Ziereis, Franz passim Zoller, Viktor 1 43, 277 Zutter, Adolf 201, 277

Cuprins

Prefaţă de Irina-Margareta Nistor5-6

Prolog de Javier Cercas.....7

Nota autorului.....13

0 Introducere – Două întâlniri. .18

Capitolul 1 – Barcelona. Primii ani 27

1.1O familie de stânga. Primii ani de viaţă ai lui Boix 28

1.2Rebeliunea militară şi începuturile războiului civil 32

1.3Francisco Boix: fotograf din tinereţe şi militant comunist 34

1.4.....Câţiva ani de întuneric 41

B.1 Biografie: Joaquín López Raimundo (Tauste, Zaragoza, 1919 – Paris, 2012).....45

Capitolul 2 – De pe câmpul de bătălie în lagărul de exterminare 47

2.1Sfârşitul războiului civil: retragerea 48

2.2Un nou război. Companiile de Muncitori Străini 49

2.3Francisco Boix, un combatant republican exilat în Franţa 51

2.4Prizonieri de război ai nemţilor: în Stalag 54

2.5De ce au fost internaţi republicanii spanioli în lagăre de concentrare?.....58

2.6A existat o intervenţie explicită din partea guvernului lui Franco?.....60

B.2 Biografie: Ramón Bargueño Gómez, alias Mermelada (Recas, Toledo,

1916- Villejuif, 2003) 63

Capitolul 3 – Konzentrationslager Mauthausen 65

3.1Un univers caracterizat prin represalii 66

3.2Călăii groazei: trupele Schutzstaffel (SS) 70

3.3Modalităţi şi momente pentru a muri la Mauthausen 72

3.4Mauthausen: construcţia fortăreţei 85

a) Două spaţii diferite.....86

b) Lagărul interior.....87

c) Lagărul exterior.....88

d) Alte dependinţe 88

e) Lagărul Gusen 89

f) Kommando-urWe.....91 285

3.5 Sistemul sanitar – lichidarea deţinuţilor 93

A.1 Anexă: Sfârşitul lui Radekîn gardul din sârmă ghimpată 96

A.2 Anexă: Un deces (oficial, tentativă de evadare) 98

B.3 Biografie: Ernst Kaltenbrunner (Ried im Innkreis, Austria, 1903- Nürnberg, 1946).....100

Capitolul 4 – Erkennungsdienst – serviciul de identificare a deţinuţilor.....103

4.1 Portrete de identificare ale poliţiei şi alte activităţi 104

4.2 Erkennungsdienst văzut de unul dintre şefii săi, Paul Ricken 110

B.4 Biografie: Paul Ricken (Duisburg, 1892 – Düsseldorf, 1964) 113

B.5 Biografie: Hermann Schinlauer (1921-2004) 1 17

4.3 Tipuri de fotografii realizate de membrii SS la Mauthausen 119

4.4 Ierarhia în lagăr: Prominenten1 20

B.6 Biografie: Mariano Constante Campo (n. Capdesaso, Huesca, 1920).....1 25

B.7 Biografie: Jacinto Cortés García (Pechina, Almería, 1923 – Perpignan, 2003).....1 26

4.5 Cum au fost salvate fotografiile? 1 28

4.6 Boix pe negativ: istoria fotografiilor văzută de Antonio García.....135

în contrast cu relatările lui García140

B.8 Biografie: Antonio García Alonso (Tortosa, 1913 – Paris, 2000) 146

Capitolul 5 – Eliberarea. Deţinutul devine reporter 151

5.1 De la sclavi fără drepturi la paznici ai lagărului 152

5.2 Primele fotografii. Sosirea americanilor 156

5.3 Diferite scene de la eliberarea din lagărul Mauthausen: viaţa şi moartea.....162

5.4 Capturarea lui Ziereis şi interogarea sa 169

Prinderea lui Ziereis văzută prin ochii lui Boix 170

5.5 Istoria unei pancarte.....174

B.9 Biografie: José Cereceda Hijes (Madrid, 1913 – Amélie-les-bains, 2005).....179

B.10 Biografie: Anna Pointner (Mauthausen, 1900-1994) 180

Capitolul 6 – Martorul.....183

6.1 Fotografiile ies la iveală....184

6.2 Deţinutul de la Mauthausen este martor la Nürnberg 185

6.3 Declaraţia lui Francisco Boix în faţa Tribunalului Militar Internaţional de la Nürnberg... 189

6.4 Martor la Dachau: procesul împotriva a 61 de criminali de război din Mauthausen.....218

Capitolul 7 – Perioada petrecută la Paris. Sfârşitul lui Boix 223

7.1 Fotoreporter pentru diverse publicaţii 224

286 7.2 Memoriile lui Boix: o carte ce nu a fost niciodată publicată.....233

7.3Fotografiile de la Mauthausen, o comoară documentară împrăştiată.....235

7.4Paradoxul vieţii: boala şi moartea lui Boix 238

7.5Erou oficial al comuniştilor de la Mauthausen? 239

B.11 Biografie: Jacques Gunzig (Lostice, 1904 – Mauthausen, 1942) şi Raquel („Ruchla”)

Eckstein (Pultusk. 1910 – Bruxelles, 1989) 240

B.12 2013: O descoperire neaşteptată. Sute de fotografii cu războiul din Spania făcute

de Boix.....244

Note 251

„Colecţiile Boix”. Despre fotografiile prezentate în volumul nostru 253

Listă de sigle şi de termeni. 255

Bibliografie.....259

Cronologie.....267

Indice de nume.....281

Pentru comenzi şi informaţii, contactaţi: GRUPUL EDITORIAL CORINT Departamentul de Vânzări

Str. Mihai Eminescu nr. 54A, sector 1, Bucureşti, cod poştal 010517 Tel./Fax: 021.319.47.97; 021,3l'9.48.20

Depozit

Str. Gării nr. 11, Mogoşoaia, jud. Ilfov Tel.: 0758.053.416 E-mail: vanzari@edituracorint.ro Magazin virtual: www.edituracorint.ro

ISBN: 978-606-793-716-9

Format: 16/70x100; Coli tipo: 18

Tiparul executat la:

9786067937169